

Dienasgrāmata

Quod sentimus loquamur,
quod loquimur sentiamus!

VEcordia

Izvilkums L-ONVD

Atvērts: 2008.09.25 02:50
Slēgts: 2008.10.22 16:04
Versija: 2016.12.01 18:32

ISBN 9984-9395-5-3

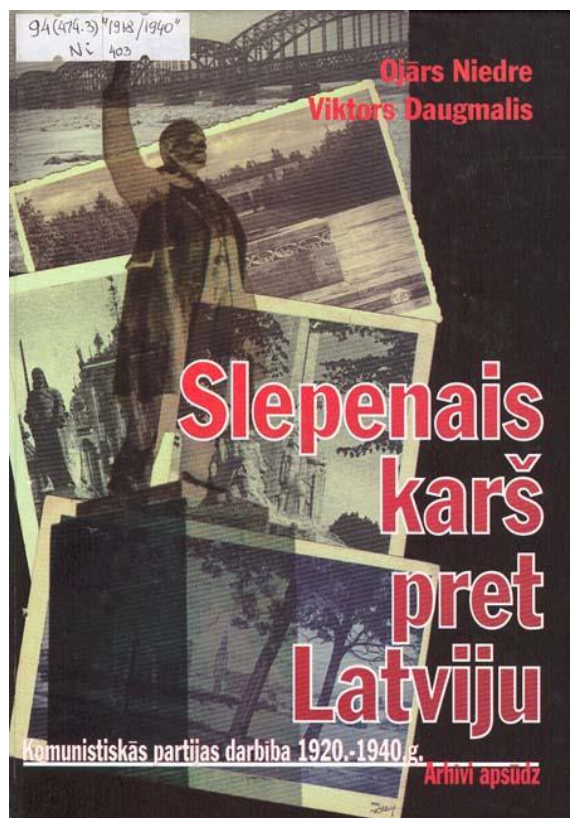
Dienasgrāmata «VECORDIA»

© Valdis Egle, 2016

ISBN 9984-9327-1-0

Niedre, Daugmalis. «Slepenais karš»

© TSDC, 1999

Tās grāmatas vāks,
no kuras ieskenēts šis teksts

Ojārs Niedre, Viktors Daugmalis

SLEPENNAIS KARŠ

Ar Valda Egles komentāriem

Impositum

Grīziņkalns 2016

Talis hominis fuit oratio,
qualis vita

Slepenais karš pret Latviju

Ojārs Niedre, Viktors Daugmalis
SLEPENAIS KARŠ PRET LATVIJU
Komunistiskās partijas darbība 1920.–1940. gadā
Arhīvi apsūdz
Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs Rīga, 1999. gads
UDK 947.43.074(075)
Izdevējs: SIA «Redisons un partneri»
pēc Totalitārisma seku dokumentēšanas centra pasūtījuma
Redaktore: Māra Čerkašina
Vāka noformējums un makets: Ivars Bērziņš
Iespiesta un iesieta a/s «Paraugtipogrāfija» Puškina ielā 12, Rīgā LV 1050
SIA «Redisons un partneri» Kaļķu iela 11a, Rīga, LV 1050
Tālr. 7216731 e-pasts: redisons@elva.org.lv
© Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs
© SIA «Redisons un partneri»
© Ivars Bērziņš – noformējums

Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs, izmeklējot komunistiskā un nacistiskā režīma noziegumus, ar šo grāmatu aizsāk sēriju, kas veltīta Latvijas vēstures vistumšākajiem posmiem. Kliepēt šo tumsu, ļaut cilvēkiem ieskaļties tai naida un melu bezdibēnī, kas gadu desmitiem tika slēpts no sabiedrības, atklāt tā cēloņus nozīmē iestāties par to, lai gaisma patiesi kļūtu par mūsu sabiedroto, pavadoni un galamērķi.

Indulis Zālīte,
Satversmes aizsardzības biroja
Totalitārisma seku dokumentēšanas centra vadītājs

Ievads

Aizritējušie gadi pēc PSRS sabrukuma un Latvijas Republikas atjaunošanas plašāk pavēruši arhīvu fondus un ļāvuši pārvērtēt agrākos uzskatus un vēsturiskos pieņēmumus.

Padomju vēsturniekiem, sevišķi LKP vēstures apcerējumu autoriem, bija plašs avotu materiāls, kas izmantots ļoti tendenciozi, nevēlamo noklusējot. Nu pienācis laiks aizpildīt tukšumu.

Šī darba autori galvenokārt izmantojuši Latvijas Valsts arhīva Kominternes Latsekcijas fondus: PA-54. – kadru lietas un PA-240. – Latsekcijas saraksti ar LKP funkcionāriem Latvijā un saviem darbiniekiem Krievijā. Autori izsaka pateicību Kara muzeja nodaļas vadītājam Veltai Lindei un Latvijas Valsts arhīva nodaļas vadītājai Inesei Lasei par nesavtīgo palīdzību šīs grāmatas tapšanā.

Autori uzskata, ka darbā izdevies sniegt jaunus materiālus par cīņu LKP vadībā 20-to gadu beigās un 30-to gadu sākumā, pierādīt LKP aktīvo lomu viltotas Latvijas naudas izplatīšanā 20-to gadu sākumā, ievērojami paplašināt un izmainīt priekšstatu par LKP attiecībām ar strādnieku un zemnieku frakciju. Pilnīgi jauni ir materiāli par LKP Rīgas organizācijas profesionāļu pieprasījumu 1936. gadā atlaist LKP CK kā provokatorus. Pēc autoru domām, pati LKP vadība piespieda Kominternes vadību 1936. gada maijā pieņemt lēmumu par partijas tīrīšanu. Darbā pierādīts, ka 1940. gada pirmajā pusē LKP darbība faktiski bija pilnīgi pārtraukta, un pēc PSRS realizētās okupācijas tūkusi organizēta no jauna. Autori uzskata, ka grāmatā apkopotie materiāli ļauj pamatot viedokli par to, ka **LKP ir konsekvēnti iestājusies**

pret latviešu tautas tiesībām uz pašnoteikšanos, veidojot neatkarīgu, suverēnu valsti. Autoriem nav šaubu, ka LKP darbība aplūkojamajā posmā atradās pilnīgā Krievijas (PSRS) izlūkdienestu kontrolē, ka LKP ar pilnām tiesībām var saukt par staļiniskā režīma instrumentu pasaules kundzības nodibināšanā. LKP bija Krievijas spiegu un teroristu filiāle.

Krievijas (PSRS) izlūkošanas orgāni Latvijā veica trīs savstarpēji saistītas funkcijas: a) informācijas vākšanu, b) iekšējās aģentūras organizēšanu savu politisko mērķu realizēšanai, c) valsts iekārtu graujošu akciju rīkošanu.

Šie orgāni Latvijā darbojās kā ar savu tiešo aģentu tīklu, tā arī ar organizētu atbalstītāju, tostarp politisku partiju un grupu palīdzību. Pēdējo dalībnieki bieži vien skaidri neapzinājās, ka ar savu darbību kalpo ārzemju izlūkošanas dienestiem.

Izlūkošanu Latvijā PSRS labā veica 4 savstarpēji saistīti centri:

1. Iekšlietu tautas komisariāts (NKVD, sākumā ČK, tad OGPU).
2. Sarkanās armijas Galvenā izlūkošanas pārvalde (GRU, sākumā Razvedupr).
3. Diplomātiskās institūcijas – sūtniecība un konsulāti, kā arī tirdzniecības pārstāvniecība.
4. Kominternes vadošie orgāni.

Tikko iznākušajā Vladimira Pjatņicka grāmatā «Sazvērestība pret Staļinu» (51.) plaši atsegta Kominternes, it sevišķi tās Ārējo sakaru daļas darbība, tās vieta padomju izlūkošanas sistēmā. Lai gan šī darba autoru un Pjatņicka avoti ir atšķirīgi, tomēr secinājumi sakrīt. Līdz 1925. gadam Kominternes galvenais uzdevums bija pasaules revolūcijas gatavošana, nākošajā desmitgadē – PSRS politisko un izlūkošanas interešu apmierināšana. Veicot izlūkošanas uzdevumus kā Sarkanās armijas Izlūkošanas pārvaldes, tā OGPU Ārzemju nodaļas uzdevumā, «*daudzi labākie aģenti bija pārliecināti, ka strādā Kominternei*». Pēc Vladimira Pjatņicka domām, līdz 30-to gadu vidum stingra darbības sfēru nodalījuma starp Izlūkošanas pārvaldi, Ārzemju nodaļu un Ārējo sakaru daļu nebija. (51., 215.)

Protams, speciālie dienesti pastāv jebkurā valstī. Taču atšķirībā no demokrātiskas sabiedrības, kur ar attiecīgajiem drošības jautājumiem nodarbojas šaurs profesionāļu slānis, totalitārā sabiedrībā izlūkošanas interesēm ir pakļauts viss, un ar ārējo izlūkošanu nodarbojas praktiski visi. Tostarp katrs padomju pilsonis pēc individuāla izbraukuma uz ārzemēm atskaitījās par redzēto, un šīs atskaites ar *pirmo daļu* starpniecību nonāca *kur pienākas*. Izbraucot grupās, ziņoja grupas vadītājs, drošības orgānu štata pavadonis un brīvprātīgie aktīvisti. Tāpat rīkojās PSRS pilsoņi Latvijā 20-tos un 30-tos gados. Katrs Latvijas pilsonis, nonācis PSRS, tika pakļauts rūpīgai un vispusīgai organizētai un brīvprātīgai novērošanai.

Dzīvojot totalitārā sabiedrībā, cilvēkam bieži nav izvēles iespējas. Sacītais nebūt nenozīmē, ka autori mēģinātu attaisnot kādu, kurš pastrādājis noziegumus padomju režīma laikā. Autoru nolūks ir gluži cits – uzsvērt, ka cilvēkiem, kuri darbojās pret Latvijas Republiku 1920.–1940. gadā, **ši izvēle bija**. Kādi tad motīvi vadīja tos, kuri izvēlējās cīņu pret valsti, ko latviešu tauta bija izveidojusi pirmo reizi savas pastāvēšanas vēsturē? Varaskāre, mantkārība, ideoloģiskā apmātība, reālās situācijas neizpratne? Viennozīmīgas atbildes nav. Arī pie šīs grāmatas strādājot, autori nav izvīrījuši mērķi vispusīgi izvērtēt LKP, tās vadītāju un biedru darbību no 1920. līdz 1940. gadam. Tas ir nākotnes uzdevums. Taču autori izsaka cerību, ka nule apkopotais faktoloģiskais materiāls pavērs plašākas iespējas mūsu tautas un valsts likteņgaitu apzināšanā. Jo tikai tas, kurš spēj atskatīties uz noieto, ir spējīgs arī saskatīt mūžam priekšā esošo ceļu.

I nodaļa – Pasaules revolūcijas gaidās

1. LKP bankrots Latvijā

Formāli Latvijas komunistiskā partija izveidojās VI Latvijas sociāldemokrātijas kongresā Rīgā 1919. gada 1.–6. martā, kad tika pieņemta programma, statūti un partijas nosaukums. Faktiskais LKP sākums meklējams 1918. gada maija beigās, kad LSD XVI konference Rīgā, kuras 16 delegāti ar lēmēja balsīm pārstāvēja apmēram 800 partijas biedrus, izslēdza no LSD t.s. maziņiekus-internacionālistus. Tā tika pārrauta saite, kas LSD kreiso spārnu saistīja ar tradicionālo sociāldemokrātiju. Sociāldemokrātisko nosaukumu kreisie saglabāja taktisku iemeslu dēļ vēl deviņus mēnešus un nomainīja tikai pēc tam, kad bija kļuvuši par Padomju Latvijas valdošo partiju.

Pseudomarksistiskās¹ historiogrāfijas apgalvojumi par LKP dzimšanu XIX gs. 90-tos gados, kongresu un konferenču numerācijā turpinot LSDSP un LSD numerāciju, neiztur nopietnu kritiku, jo tikai no 1914. gada janvāra LSD IV kongresā līdz CK arestam 1915. gada 8. augustā kreisajam spārnam izdevās iekarot un saglabāt savās rokās CK. (15., 454., 306.–308.; 18., 76.–101.)

LKP līderi 1919. gadā bija trīs bijušie sociāldemokrāti: **Pēteris Stučka**, **Fricis Roziņš** un **Jūlijs-Kārlis Daniševskis**.

Stučka ienāca Latvijas sociāldemokrātijā 90-tos gados, būdams «Dienas Lapas» redaktors. Par to viņu sodīja ar 5 gadu izsūtījumu uz Baltijai tuvo Vitebsku, kur Stučka nodarbojās ar advokāta praksi. Vēlāk viņš pārcēlās uz Pēterpili, kur kļuva par sociāldemokrātu frakcijas juridisko konsultantu valsts domēs. Atskaitot arestēšanu un izsūtīšanu uz Vitebsku, Stučka netika represēts. 1916. gada otrā pusē Stučka atzina Latvijas iespējamu iekļaušanu Vācijas sastāvā kara rezultātā²; arī būdams Krievijas delegācijas sastāvā Brestas miera sarunās, piekrita Baltijas iekļaušanai Vācijas kontrolētajās teritorijās. 1918. gadā Stučka bija tieslietu tautas komisārs Padomju Krievijas valdībā, kur sankcionēja masveida sarkano teroru un ķīlnieku apšaušanu pēc Ļeņina ievainošanas. Līdz ar to viņu ar pilnām tiesībām var uzskatīt par vienu no pirmajiem masu slepkavību organizētājiem³ cilvēces jaunlaiku vēsturē.

Fricis Roziņš arī bija jaunstrāvnieks. Pēc *Jaunās strāvas* sagrāves Roziņš emigrēja uz ārzemēm, kur kļuva par latviešu sociāldemokrātu savienības mēnešraksta «Latviešu strādnieks» redaktoru, vēlāk par mēnešraksta «Sociāldemokrāts» redaktoru. 1904. gadā ārzemēs tika publicēts Roziņa darbs «Latviešu zemnieks». 1905. gada rudenī Roziņš atgriezās Rīgā, kur aktīvi darbojās LSDSP CK un Rīgas komitejā, piedalījās KSDSP V kongresā. 1908. gadā Roziņu arestēja un notiesāja uz 4 gadiem katorgā. 1912. gadā pēc soda izciešanas Roziņu izsūtīja uz Irkutskas guberņu. No turienes viņš aizbēga uz ASV, kur vadīja latviešu sociāldemokrātu avīzi «Strādnieks», iesaistījās ASV sociāldemokrātiskajā kustībā. 1917. gada rudenī atgriezies Vidzemē, Roziņš kļuva par Latvijas strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku deputātu padomes izpildkomitejas (Iskolata) priekšsēdētāju. 1918. gada februārī aizbraucis uz Krieviju, Roziņš strādāja Nacionālo lietu tautas komisariātā.

Roziņa teorētiskie uzskati ir patstāvīgāki par Stučkas uzskatiem. Būdams kreisi noskaņots pasaules revolūcijas piekritējs, Roziņš 1918. gadā rakstītajos darbos izteica šaubas, vai Krievija var kļūt par pasaules revolūcijas centru. Roziņš iestājās pret armijas izveidošanu, pret sīkajām zemnieku saimniecībām kā sociāldemokrātiskās revolūcijas pretiniekiem.

Iskolatā Roziņa tiešā vadībā 1918. gada 18. februārī tika pieņemts lēmums: «*Arestēt visus kontrrevolucionārus un aizdomās par to turētās personas un izsūtīt no Latvijas, lai vācu ienākšanas gadījumā tie nevarētu kaitēt Latvijas darba tautai*», (16., 203.–204.)

Arestēto nosūtīšanu uz Krieviju var uzskatīt par komunistiski noskaņoto sociāldemokrātu pirmo realizēto deportāciju. Mums, kas esam pārdzīvojuši Gulaga arhipelāga šausmas, der atcerēties, ka šīs parādības saknes ir veidojušās tepat, Latvijā.

Jūlijs-Kārlis Daniševskis LSDSP pulciņos sāka darboties 1900. gadā. 1905. gadā viņš bija Rīgas Federatīvās komitejas, LSDSP Rīgas un Liepājas komiteju loceklis. KSDSP V kongresā Daniševski ievēlēja par LSD pārstāvi KSDSP CK. Daniševskis aktīvi darbojās LSD legālajā presē, bija sociāldemokrātu dienas avīzes «Laika Balss» un tās turpinājumu faktiskais redaktors, līdz 1914. gadam daudz rakstīja par Latvijas arod- un apdrošināšanas kustību problēmām, 1914. gada novembrī Daniševski izsūtīja uz Narimas novadu. Abu Krievijas revolūciju starpposmā Daniševskis aizstāvēja legālās sociāldemokrātiskās un strādnieku kustības prioritāti pār nelegālo un nebūt neatbalstīja lielniecisma idejas. Pēc 1917. gada Februāra revolūcijas Daniševskis atgriezās Rīgā, tika ievēlēts Rīgas padomē. Kad vācieši ieņēma Rīgu, Daniševskis centās panākt legālu Rīgas padomes un LSD darbības turpināšanu. Kad tas neizdevās, viņš pārgāja nelegālā stāvoklī, bet 1918. gada jūnijā devās uz Maskavu, kur piedalījās kreiso eseru dumpja apspiešanā, kļuva par Austrumu frontes kara padomes locekli. 1920.

¹ Par marksistisku historiogrāfiju autori uzskata Marksa un Engelsa sekotāju darbus. Krievijā konsekventākais marksists bija Pļehanovs. Ļeņins marksismu piemēroja savu politisko mērķu interesēm, bet Staļina ietekmē t.s. sociālistiskā historiogrāfija Krievijā (PSRS) saglabāja tikai marksisma čaulu.

² **V.E.:** Te prasītos vai nu precīzāks izteiciens, vai arī plašāks paskaidrojums. Ko nozīmē «atzina iespējamu»? Teica, ka tā VAR notikt, vai teica, ka tas būtu labi, ja tā notiktu? Pēteris Stučka vispār bija latviešu patriots. Kurš netic, tas lai palasa, ko viņš ir rakstījis par latviešiem Krievijas cara laiku enciklopēdijās (Brokhauzs-Jefrons u.c.). Tas, ka Stučka cerēja panākt ne vien nacionālu, bet arī sociālu taisnīgumu caur «sociālistisku revolūciju», nebūt nenozīmē, ka viņš būtu vēlējis jaunu latviešu tautai un zemei.

³ **V.E.:** Iepretim Ļeņinam un Trockim Stučka bija puteklītis. No šeit sacītā paliek neskaidrs, vai viņš vienkārši «sankcionēja», nespēdams izrautes no straumes un padodamies spēcīgākām personībām, vai arī patiešām bija terora piekritējs, iedvesmotājs un organizētājs.

gadā iecelts par Revolucionārā kara tribunāla priekšsēdētāju, ir tieši atbildīgs par daudzu tūkstošu cilvēku nošaušanu.

Šķiet, nebija nejaušība, ka tieši šāda tipa cilvēki – Stučka, Roziņš un Daniševskis – stāvēja pie Latvijas komunistiskās partijas šūpuļa. Tad likumsakarīga rādās arī LKP veidošanās par valstiskā terorisma organizāciju, kuras biedru atlases galvenais kritērijs bija vispārcilvēcisko vērtību maksimāla prombūtne.

*

1918. gada decembrī, kad, pēc Vācijas kapitulācijas Antantei, Krievija anulēja Brestas mieru un Maskavā veidoja Padomju Latvijas valdības sastāvu, Roziņa priekšlikums par Iskolata darbības atjaunošanu netika pieņemts. Padomju vēstures literatūra noklusēja, ka ar Brestas miera līgumu Krievija atteicās no Polijas, Baltijas, Ukrainas un Rietumbaltkrievijas. Formāli šīs teritorijas netika atzītas par Vācijas sastāvdaļām, un pēdējā te 1918. gadā veidoja marionešu valstiskos veidojumus. Līguma anulēšana nevarēja atgriezt šīs teritorijas Krievijas sastāvā, jo ar Brestas līgumu Krievija bija atzinusi to tiesības uz pašnoteikšanos.⁴ Ļeņins izšķīrās par formāli neatkarīgu padomju republiku veidošanu, kuras 1919. gadā ar dažādu līgumu palīdzību sakausa ar Krieviju.

Stučka šai sakarā LKP VI kongresā izteicās:

«Jau 1918. gada janvāra mēnesī, Brestas līguma laikā, kad Vācijas kara pulki nāca Latvijā un Igaunijā, Krievijā tika pacelts jautājums par Igaunijas un Latvijas neatkarības izsludināšanu, kā aizsargu pret Vācijas iebrukumu. Tad mēs un Igaunijas priekšstāvji noteikti izteicāmies pret šīs neatkarības izsludināšanu, jo tas ienestu nevēlamus pārpratumus masās. 1918. gada novembra mēnesī atkal tika apspriests jautājums par Latvijas neatkarības izsludināšanu. Šis jautājums tika izlemts pozitīvi, lai rādītu ārzemju valstīm, ka Krievijas Padomju Republika neved iekarošanas karu, bet ļauj brīvi pastāvēt katrai valstij». (27)

Šie Stučkas vārdi ir īpaši zīmīgi. LKP no sākta gala ir bijusi pret Latvijas valstisko neatkarību. Turklāt – visnotaļ «noteikti».⁵ Tikai Ļeņina spiediena rezultātā – un arī tad vienīgi tālab, lai izveidotu buferzonu pret Vāciju un aizmāļētu acis pasaules sabiedriskajai domai – LKP piekrita neatkarības idejai. Visa turpmākā LKP darbība tika vērsta uz šīs neatkarības iznīcināšanu. Taču minētais Stučkas citāts atklāj vēl kādu būtisku LKP nostādņu aspektu. Proti, bailes no «nevēlamiem pārpratumiem masās». Komunisti, kas allaž ir uzsvēruši to, ka pārstāv tautas vairākuma intereses, te atklāti pretstatīja sevi tiem, kuru vārdā viņi tiecās pēc varas.

*

⁴ **V.E.:** Kaut kas te «neklapē». Ja Krievija bija Baltijas tautu tiesības uz pašnoteikšanos atzinusi tikai ar Brestas līgumu, un pēc tam šo līgumu anulēja, tad iznāk, ka tika anulēta arī pašnoteikšanās tiesību atzīšana. Visam tam, protams, nebija lielas nozīmes. Ļeņins rīkojās tā, kā viņam bija izdevīgāk, un dotajā situācijā izdevīgāk bija atzīt neatkarību un «neatkarīgajās» valstīs veidot padomju valdības (kā to plānoja arī Vācijai un pārējai Rietumeiropai).

⁵ **V.E.:** Šie Stučkas vārdi tiek bieži citēti un parasti interpretēti tā kā šeit tekstā. Tomēr te vajadzētu apzināt, ko mēs īsti gribam: izprast, KĀ latviešu lielnieki domāja, vai vienkārši nomālēt viņus ar melnu krāsu, neinteresējoties par viņu faktiskajiem uzskatiem. Ja mēs gribam tomēr pirmo, tad ir jāsaprot, ka viņi bija pasaules revolūcijas idejas varā un gaidīja šo revolūciju ja ne šodien, tad rīt jau nu noteikti. Pasaules revolūcijai vajadzēja iznīcināt vispār visas robežas un valstis uz Zemeslodes un nodibināt vispasaules milzu komūnu, «kur valdīs taisnība un darbs». Tādas perspektīvas gaismā cīņa par kaut kādas nacionālas valstiņas radīšanu nu galīgi nebija tas īstais mērķis, uz kuru orientēt «tautu». Taču tas nenozīmē, ka viņi būtu gribējuši latviešu tautu nodot verdzībā kādam tur gruzīnam Džugašvili. Jāatceras arī, ka vēl 1917. gadā, arī pēc Februāra revolūcijas, ne tikai Latvijā, bet vispār visā Krievijas impērijā neviens vērā ņemams grupējums nekur neizvirzīja prasības pēc valstiskas neatkarības; apspriestas tika vienīgi dažādu «autonomiju» idejas (tolaik tādās pozīcijās stāvēja arī Kārlis Ulmanis). Tikai Oktobra revolūcija izraisīja atdalīšanās «bumu», kurš sākās ar Ukrainu un pēc tam aptvēra arvien jaunus un jaunus apgabalus (sevišķi pēc tam, kad boļševiki 1918. gada janvārī padzina Satversmes sapulci, uz kuru visi bija likuši tik lielas cerības, ka tā visu izlems un visu atrisinās). Un šajā 1918. gada janvārī (par kuru Stučka runā) tas viss tikai nupat nupat bija sācies. Ne tikai Stučka toreiz neprasija Latvijas neatkarību. Arī «buržuāziskā» Nacionālā padome to neprasija. Šī Nacionālā padome nepasludināja Latvijas neatkarību ne tikai janvārī, bet arī februārī, kad kaimiņos attiecīgās igauņu un lietuviešu padomes to bija izdarījušas (un rezultātā igauņi un leiši savas Neatkarības dienas tagad svin februārī, bet mēs – novembrī). Latvijas Nacionālā padome vispār tā arī nekad nepasludināja Latvijas neatkarību (pat tad, kad Anglijas ārlietu ministrs Balfūrs jau bija 11. novembrī atzinis Nacionālās padomes suverenitāti pār Latviju). Ulmanim nācās dibināt jaunu padomi – Tautas padomi – lai beidzot proklamētu Latvijas neatkarību. To der atcerēties, runājot par Stučku. Līdz novembrim arī Stučka bija jau pārdomājis un (neskatoties uz gaidāmo vispasaules komūnu) piekrita Latvijas neatkarībai.

Par jaunizveidotās Padomju Latvijas valdības galvu kļuva Pēteris Stučka, par valdības priekšsēdētāja vietnieku un revolucionārās kara padomes priekšsēdētāju – Jūlijs-Kārlis Daniševskis, par zemkopības tautas komisāru – Fricis Roziņš.

LKP piecu mēnešu laikā izsaimniekoja nelielo politisko kredītu, kāds tai uz vācu padzišanas fona izveidojās 1918. gada beigās.⁶ Diktatūra, terors, atklāta laupīšana – taču LKP agrārā politika izrādījās šai ziņā pati nozīmīgākā. 1918. gadā visā Latvijā bija atjaunota baronu ekonomiskā un politiskā kundzība. Lauku kalpi, graudnieki un sīkrentnieki gaidīja muižu latifundiju sadalīšanu, bet sagaidīja padomju saimniecības, savu zirdziņu un gotiņu ieviešanu muižas lielajās kūtīs – pat ne formālās kopsaimniecībās, kā 40-to gadu beigās, bet **valsts saimniecībās**.⁷ No kalpa kūtiņas izveda vienīgo govī, ko 50 pēckara gados vairs neiedrošinājās neviens padomju funkcionārs. 1919. gada pavasara sēju lauki sagaidīja ar «zaļo» pretpadomju vienībām un padomju soda ekspedīcijām, kuras bez tiesas šāva nemiera vadītājus, bet pārējos dumpiniekus aizveda uz koncentrācijas nometnēm, kur šāva pēc tribunālu sprieduma. (31., 4.–5.) Nav brīnums, ka kāds 7. pulka strēlnieks rakstīja:

«Mūsu pulks stāvēja visu laiku frontē uz laukiem, tā kā bija katram iespēja redzēt kā piespieda komūnās iestāties, nerunājot jau nemaz par komūnu sludināšanu. Daudz gadījumu nāca priekšā, kur bezzemnieki griezās pie strēlniekiem dēļ padoma, ka viņiem atņemot pēdējo gotiņu un liekot komūnā. Jeb, kad negrib strādāt komūnā, tad sviež ārā, kā tas, piemēram, bija ar Mīlīšu muižas graudniekiem, kuru dēļ mūsu pulkā dažām personām iznāca incidents ar apriņķa izpildkomiteju, kas savā lieliskajā varā solīja sūtīt 30 milīčus pret nepaklausīgajiem». (29.)

Naktī no 1919. gada 13. uz 14. maiju leitnantu Artūra Veckalniņa un Jāņa Ciņa vadībā 7 «zaļie», kam cīņas gaitā pievienojās 15 strēlnieki, ieņēma Cēsu cietumu un atbrīvoja 212 arestētos. (28.) 1919. gada 22. maijā strēlnieki pavēra Rīgas fronti, un Padomju Latvijas tautas komisāri ar savām sievām un mantām bēga tik braši, ka apstājās vienīgi *Lielajos Sīpolos*,⁸ kā rakstīja savā oficiālajā iesniegumā Alūksnes līnū tirgotājs un komunistu varas vīrs Arvīds Drīzulis, piedāvājot savus pakalpojumus Padomju Krievijas vadītājiem. (2., 3272., 4.)

LKP reputācija tautas acīs bija smagi iedragāta.

Baidoties no oficiālām pamiera sarunām, kas sākās Maskavā 1920. gada 11. janvārī, LKP vadība mēģināja 1919. gada beigās inspirēt bruņotu sacelšanos Valmierā, ko atbalstītu sacelšanās Rīgā. Taču tā nenotika, bet 1920. gada janvāra sākumā Latvijas un Polijas karaspēks pārgāja uzbrukumā un ieņēma visu Latgales teritoriju. Tas piespieda LKP CK un Latvijas padomju valdību savā sēdē Veļikije Lukos (tajos pašos *Lielajos Sīpolos*) 1920. gada 17. janvārī padoties KK(b)P CK lēmumiem miera jautājumā, izbeigt valdības darbību, tās pilnvaras un funkcijas nodot LKP CK. (17., 472.–473.) 1920. gada 25. janvāra sēdē LKP CK pieņēma lēmumu, ka LKP izstājas no KK(b)P un iestājas Komunistiskajā Internacionālē,⁹ deleģējot tās izpildkomitejā Pēteri Stučku. (17., 474.)

Tika likti pamati organizētam pretlatviskajam darbam, kura gaitā latviešu komunisti uzskatāmi atklājās savas tautas vitālo interešu nodevībā.

2. Uz salaupīto mantu kaudzes

1920. gada pirmajā pusē, līdz Kominternes II kongresa lēmumiem struktūras jautājumā, LKP organizatoriskajā ziņā bija juku laiki. 1920. gada 17. janvārī LKP CK un Latvijas valdības sēdē Veļikije Lukos tika izveidots **LKP CK Krievijas birojs**. Par tā locekļiem kļuva P. Stučka, K. Kauliņš, D. Beika, J. Krūmiņš (Pilāts), K. Kaufmanis-Soms; locekļu kandidātiem: K. Pečaks un V. Zeimāls. 1920. gada 25. janvārī birojs tika pārveidots par **LKP CK Ārzemju biroju** – locekļi: P. Stučka, D. Beika, J. Krūmiņš (Pilāts), K. Kaufmanis-Soms, J. Lenčmanis; locekļu kandidāti – J. Daniševskis, K. Kauliņš, K. Pečaks,

⁶ **V.E.:** Ne jau komunisti padzina vāciešus – vācieši paši aizgāja, jo to prasīja uzvarētājas lielvalstis. Komunisti ienāca Latvijā kā vakuumā – bez kādas cīņas.

⁷ **V.E.:** Latviešu lielnieki konsekventi realizēja komūnas ideju. Ļeņins Krievijā blēdījis: teorijā viņam bija komūna, taču praksē viņš pieņēma eseru programmu attiecībā uz zemniekiem (lai dabūtu tos savā pusē). Bet Stučkas valdība neblēdījās: viņiem vārdi sakrita ar darbiem. Ideju mēs varam atzīt par neprātīgu, bet mēs nevaram noliegt, ka Stučka bija godīgāks par Ļeņinu un vismaz zemniekus nemēģināja apkrāpt.

⁸ **V.E.:** Nosaukums «Lielie Sīpoli» bija toreiz vispārpieņemts starp (vismaz sarkanajiem) latviešiem. Arī mani radi tā sauca šo pilsētu (skat. fotogrāfiju zemāk).

⁹ Komunistisko Internacionāli pēc Ļeņina norādījuma 1919. gada 2.–6. martā I dibināšanas kongresā izveidoja dažu komunistisko partiju un grupu pārstāvji. II kongresā, kas notika no 1920. gada 19. jūlija līdz 17. augustam, tika izveidotas noteiktas organizācijas formas, un Kominterne pārauga no boļševiku ideoloģiskās aģentūras par Padomju Krievijas izlūkošanas orgānu balstu un sastāvdaļu. Šo procesu varam izsekot LKP attīstībā.

V. Zeimāls. Par ĀB pārstāvi Maskavā nozīmēja K. Pečaku. (17., 474.) Nākamajā sēdē Maskavā 31. janvārī Stučku ievēlēja par ĀB priekšsēdētāju, Lencmani – par viņa vietnieku. (9., 20., 4.) Februāra beigās Beika un Lencmanis ar daļu biroja pārcēlās uz Pleskavu, bet līdz marta beigām no Veļikije Lukiem viņiem sekoja arī pārējās nodaļas. Stučka strādāja tiesu orgānos Maskavā, bet ĀB praktisko darbu vadīja viņa vietnieks. Sākumā tas bija Lencmanis, no 1920. gada maija līdz augustam – Beika, bet pēc viņa – Kaufmanis-Soms. (9., 20., 38.)

Pēc II Kominternes kongresa tika izveidots **Komunistiskās Internacionāles Izpildkomitejas Latsekcijas Sekretariāts**. Tas kļuva par vienīgo oficiālo LKP pārstāvi ārpus Latvijas, tā «*pilnīgā rīcībā un pārziņā nonāk visi īpašumi un viss aparāts, kas līdz šim atradies LKP ĀB rīcībā un pārziņā*». (9., 80., 4.)

1920. gada 15. oktobrī ĀB locekļu apspriedē Maskavā par Latsekcijas priekšsēdētāju ievēlēja Pēteri Stučku, par viņa vietnieku – Kārli Krastiņu (Viktoru), par sekretariāta locekļiem – Kārli Pečaku, Jāni Lencmani un Dāvidu Beiku. (9., 20., 64.–65.) Sekretariāts 1920. gada beigās iekārtojās Maskavā Lielajā Haritonova šķērsielā 6, bet vēlāk pārgāja uz Kremļa krastmalu 9.

LKP statūtos, ko pieņēma LKP VII kongress Maskavā 1923. gada februārī, bija noteikts:

- «1. LKP ir III Komunistiskās Internacionāles sastāvdaļa. Viņas darbības rajons ir Latvija.
2. LKP darbojas kā Komunistiskās Internacionāles vietējā sekcija.
3. LKP piedalās Kominternes kongresos un konferencēs uz vispārējo Kominternē pieņemto normu un noteikumu pamata. Komunistiskās Internacionāles kongresu lēmumi un Izpildu komitejas rīkojumi ir obligatoriski priekš LKP». (18.,271.)

Latsekcija bija tieši pakļauta Kominternes Izpildkomitejai un tās Sekretariātam, saskaņoja ar to savus lēmumus un kadru jautājumus. 1925. gadā Kominternes birokrātija izveidoja Baltijas valstu komunistisko partiju sekretariātu (9., 156., 127.), kuru 1926. gada aprīlī pārveidoja par **Polijas–Baltijas lendersekretariātu**; šis nosaukums lietots visos LKP dokumentos latviešu valodā. Minētais veidojums darbojās līdz 1935. gada oktobrim, kad Kominternes VII kongress visus lendersekretariātus likvidēja.

1920g. 21. m. Gulos f. y. color

Lūk viņi – latviešu boļševiki Egles! Uzraksts fotogrāfijas otrā pusē ir lasāms šādi: «1920.gada jūnija mēnesī Lielos Sīpolos». Attēlā no kreisās: mana vectēva māsa Emīlija (Miļa), viņas vīrs, vectēva māsa Anna, viņas vīrs, vectēva brālis Hugo, viņa sieva Johanna, Jūlija sieva Milda, vectēva brālis Jūlijs. (Jūlija sievai skūta galva tāpēc, ka viņa tikko kā izslimojusi tīfu). Miļas un Annas vīri tika represēti, pārējie teroru pārdzīvoja.

*

1920. gada 15. oktobrī LKP ĀB nolēma Pleskavā esošo aparātu un saimnieciskās organizācijas pakļaut Latsekcijas Sekretariāta Pleskavas pārstāvniecībai.¹⁰ (9., 20., 64.–65.) Vēl 1921. gada aprīlī starp Pārstāvniecību un Sekretariātu pastāvēja nopietnas domstarpības pakļautības jautājumā. 1921. gada 26. aprīlī Sekretariāts nosūtīja uz Pleskavu šādu vēstuli:

«III Komunistiskās Internacionāles Latvijas sekcijas Sekretariāta pārstāvniecībai Pleskavā. Atbildot uz Jūsu š.g. 21. aprīļa vēstuli Nr. 1686, ar šo ziņoju, ka bijušais Latvijas Komunistiskās partijas Ārzemju Birojs ir Sekretariāta pārstāvniecība, bet ne otrādi». (8., 451., 110.)

1920. gada janvārī, pārņemot Latvijas Padomju valdības funkcijas, Ārzemju Birojs pievērsās arī jautājumam par Latvijā salaupīto materiālo vērtību izlietošanu. Sešs Pleskavas guberņas padomju saimniecībās tika novietoti no Latvijas izvestie 113 zirgi, 211 govis, 26 aitas, 1 cūka. (8., 177., 162.) Daļa no Latvijas izvesto govju 1920. gada sākumā barības trūkuma dēļ bija jānokauj. (8., 177., 158.) Par daļu mantu LKP ĀB Pleskavas pārstāvniecība noslēdza līgumu ar kooperatīvu «Spartaks» par pārdošanu vai apmaiņu, saņemot pretī 5000 pudu rudzu, 1000 pudu auzu, 1500 pudu gaļas, 200 pudu ziepju, 600 pāru zoļādu, 1000 aršinas vadmalas, 3000 pudu siena, 250 pudu sviesta, 100 pudu ratu šinu dzelzs. (8., 177., 267.) Šīs mantas tika izmantotas LKP darbinieku atalgošanai, kuru 1921. gada 1. jūnijā pārstāvniecībā vien bija 388. Lielais darbinieku skaits tika izmantots sakariem ar Latviju un pārstāvniecības uzņēmumu nodrošināšanai. Zināmā mērā tā bija rezerve potenciālam iebrukumam Latvijā.

1920. gada 14. maijā ĀB nolēma: «*Likt priekšā Tautas bankai zelta lietas un ļoti vērtīgas sudraba lietas, kā pulksteņus un citus derīgus priekšmetus nodot ĀB*».

Pārējās Tautas bankas un Rīgas lombarda vērtslietas Likvidācijas komisijai bija jānodod Krievijas Tautas bankai. (9., 20., 24.)

Kā liecina nodošanas–pieņemšanas akti, 1920. gada pirmajā pusgadā Krievijas Tautas bankas Maskavas nodaļai Rīgas lombarda un Tautas bankas zelta un sudraba lietas tika nodotas 1 miliona 21 tūkstoša 225 zelta rubļu vērtībā, bez tam 12 mārciņas un 65 zolotņikus neuzskaitītu zelta monētu, 3060 zelta karotes un karotītes 188 mārciņu un 28 zolotņiku kopsvarā, kā arī 5 maiši sudraba monētu 18 pudu un 25 mārciņu kopsvarā. (8., 1060., 3.–265.) 1919. gadā Padomju Latvijā Tautas bankā nonāca konfiscētās dārglietas, zelta un sudraba izstrādājumi. Rīgas lombardā iekļātās vērtslietas pirmspadomju varas nebija aiztikušas. Šo to pievāca ĀB locekļi. Tikai oficiāli vien Stučkam tika 1 zelta pulkstenis, Daniševskim – 2 zelta pulksteņi ar zelta ķēdītēm, Sīmanim Bergim – 2 zelta pulksteņi ar zelta ķēdītēm un zelta etvija.¹¹ (8., 1060., 264.)

ĀB gribēja pievākt uz Nižnijnovgorodu 1915. gadā evakuētās Rīgas banku vērtības, bet pēc Krievijas pārstāvja Rīgā Gaņecka oficiālā protesta tas neizdevās, jo tās pēc Latvijas–Krievijas miera līguma bija pakļaujamas reevakuācijai. (8., 1060., 266.)

LKP ĀB paturamo zelta un vērtslietu apjomu galīgi noteica KK(b)P CK. Par to liecina ĀB 1920. gada 7. jūnija protokola teksts: «*Izpildot ĀB lēmumu no 31. maija par vērtslietu likvidāciju, nolemj pilnvarot biedru Pečaku noteikt zelta naudas un vērtslietu daudzumu, ko pieprasīt no KKP CK*». (8., 444., 46.)

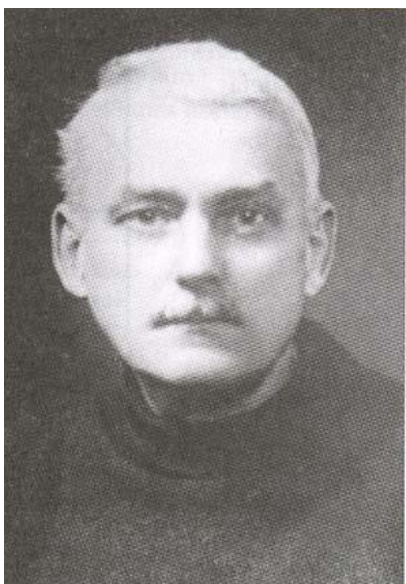
Jau 1920. gada 9. februārī KK(b)P CK Orgbirojs piešķīra LKP CK 20 miljonus rubļu pagrīdes darbam gadā, tūlīt izsniedzot 5 miljonus, bet ik mēnesi vēl pa 2 miljoniem. 1922. gada 19. maijā KK(b)P CK nolēma 1922. gada augustā–septembrī piešķirt LKP CK 20 000 zelta rubļu. (51., 244.)

Kā liecina Zandreitera 1925. gada 28. oktobra vēstule Krastiņam, LKP ĀB ar Kominternes Sekretariāta 1921. gada marta lēmumu saņēma «LKP CK zelta fondam» 150 000 zelta rubļu, no kuriem līdz 1925. gadam darbam Latvijā izlietoja 30 000 zelta rubļus. (8., 487., 489.; 8., 1053., 3.) Pēc Stučkas pieprasījuma 1923. gada 9. decembrī ĀB nolēma 20 000 rubļus no zelta fonda ieguldīt padomju

¹⁰ V.E.: Mans vectēva brālis Hugo Egle, kurš bija minēts grāmatā {MUNUS}, tur redzamo fotogrāfiju ir sūtījis no Pleskavas (tātad acīmredzot darbojās šajā Pārstāvniecībā). Taču vēl 1920. gada jūnijā viņi visi atradās «Lielajos Sīpolos» (skat. foto).

¹¹ V.E.: Domāju, ka tagadējā Latvijas valdība izlaupītu visas bagātības daudz ātrāk un efektīvāk nekā Stučkas valdības cilvēki. (Atcerēsimies kaut vai leģendāros Vairas Viķes-Freibergas pulksteņus). Vairums no latviešu lieliniekiem bija ideālisti, kuri tiekšanos pēc bagātībām uzskatīja par kaunu. Mani radinieki, kādus es viņus redzēju un atceros, absolūti nebija orientēti uz materiālām vērtībām. (Vienkārši smieklī nāk – salīdzināt VIŅUS ar visiem šiem Kalvīšiem un Emšiem!). Viņi drīzāk pasteigtos ātrāk atbrīvoties no bagātības: ka tik vēl kāds nenodomā, ka viņi varētu būt mantkārigi!

saimniecībā «Stremutka». (8., 1., 39.) Pēc līguma ar Sarkanās Armijas Izlūkošanas pārvaldi 1923. gadā no LKP CK zelta fonda tai aizdeva 60'000 zelta rubļus par 12% gadā. (8., 1052., 44.)

Eduards **Zandreiters**

pasākumiem. Šim nolūkam Jums tiek piešķirtas tiesības izņēmuma gadījumos, ievērojot visus konspirācijas noteikumus, šo vēstuli parādīt minētām organizācijām un biedriem pēc Jūsu ieskata un uz Jūsu personīgo atbildību. Šī vēstule adresēta Jums personīgi un nekādā gadījumā nav nododama citām personām, nav glabājama kādās lietās. Ar komunistisku sveicienu: (paraksts)». (9., 1115., 1.)

Līdz 1922. gadam LKP saņēma regulāras un vienreizējas dotācijas no KK(b)P CK. 1922. gada 16. februārī Krastiņš ziņoja Zandreiteram:

«Varu paziņot, ka budžeta lieta beidzot izspriesta. Līdz maijam dabūsim apmēram pa 350'000 mēnesī; pēc tam nāksies pamazām samazināt. Oktobrī pabalsts tiek novests gandrīz līdz nullei. Izsniegto avansu, ko jau nosūtīju – neatrēķina – tas paliek vienreizīgs pabalsts, tikai par to vajag dot pārskatu. Tomēr naudas dabūšana var novilcināties, jo valsts bankā sastāvot visai spaidīgi ar ārzemju valūtu. Tiklīdz naudu saņemsim nosūtīsim». (8., 464., 91.)

Par LKP pirmajos gados izlieto to līdzekļu patiesajiem apmēriem ir grūti spriest, jo tie saņemti dažādu zemju naudas zīmēs. Zandreiters 1922. gada 27. martā ziņoja Krastiņam, ka 1921. gadā LKP CK no Maskavas saņēmusi cara naudā 7 miljonus rubļu, Latvijas naudā 1'023'000 rubļu jeb 3200 dolāru, 30'000 zelta rubļu apmērā saņemtas dārglietas, ko Zandreiters dēvēja par «*cietajiem priekšmetiem*», saņemtas arī 913 angļu mārciņas, 4442 dolāri, 3000 franki, 200 dāņu kronas, 500 norvēģu kronas. (8., 461., 130.)

LKP CK kases atskaites par 1922. gada pirmajiem trim mēnešiem liecina, ka no kopējiem ieņēmumiem 2'272'918 Latvijas rubļiem, no Krievijas atsūtītā dažādo valstu valūta, to apmainot, devusi 2'000'213 rubļus (88,1%), biedru naudas – 134'505 rubļus (5,9%), dažādie ziedojumi – 138'200 rubļus (6,0%). (8., 1082., 455.)

1924. gadā no kopējiem LKP ienākumiem – 5'085'404 Latvijas rubļiem biedru naudas bija 25'086 rubļi (0,5%), dažādi citi ienākumi – 38'800 rubļi (0,7%), bet pārējos ienākumus deva no Maskavas saņemtā dotācija. (8., 1110., 1.) No kopējiem izdevumiem – 3'781'227 Latvijas rubļiem, 934'550 (25%) rubļu sastādīja LKP profesionāļu algas. (8., 1110., 2.–3.) 1926. gadā kopējie LKP ienākumi bija 123'382,37 lati, bet izdevumi – 116'726,02 lati. (8., 1125., 4.) 1928. gadā LKP ienākumi bija 199'681 lati. (8., 1131., 1.)

*

Pleskavas pārstāvniecībai bija cieši sakari ar Latsekcijas Sekretariātu Maskavā. Sākumā no Pleskavas noliktavām sūtīja Latvijā salaupītās mantas. Kad tās beidzās, Maskavas biedrus apgādāja ar Pārstāvniecības darbnīcās ražotajām mantām un divās tās pārziņā esošajās padomju saimniecībās

Kārlis **Krastiņš** (Viktors)

izaudzētajiem lauku labumiem. Sakarus starp Maskavu un Pleskavu nodrošināja Sekretariātam iedalītais vagoni Nr.223, par kura komandantu strādāja Augusts Mūrnieks. (2., 6695.)

1922. gada 16. februārī pārstāvis ziņoja Sekretariātam:

«Saskaņā ar norunu ar b. Endrupu, reizē ar šo nosūtu Jums ar b. Mūrnieku sekojošus produktus un materiālus: cukuru 10 pudu, papirosus 1. zortes 100'000 gab., tabaku 1 pudu, spīckas 1000 kastītes, mančesteru 180 aršīnas, ellīti 140 aršīnas, marmelāde 2 pudī, kartupeļus 20 pudī. Kopā 335,6 miljoni rubļu kopvērtībā». (8., 446., 225.)

Pārstāvniecības pārziņā bija divas padomju saimniecības Pleskavas apgabalā – «Berjozki» un «Stremutka». Minētajās padomju saimniecībās Endrups centās realizēt Stučkas utopisko ideju par modernās lauksaimniecības ieviešanu Krievijā, ko propagandēja divi avantūristi – Birkmanis un Valdmanis. Birkmanis 1922. gada 8. augustā rakstīja Stučkam, ka Endrups grib apsaimniekošanā ņemt vēl divas muižas:

«Ar to var sākt realizēties Jūsu izsacītās domas: mazā apmērā – tagad varbūt četru saimniecību, bet itin drīz Pleskavas apriņķa masštābā, priekš visas Krievijas lauksaimniecības pacelšanas». (8., 446., 314.)

1922. gada 23. decembrī tika nodedzinātas «Stremutkas» lopu kūti. Ugunī aizgāja bojā 16 zirgu, 8 kumeļi, daudz pārējo lopu, piensaimniecības inventārs. Endrups dedzināšanā vainoja vietējos (8., 446., 304.) un bija galīgā iznīcībā. Vēstulē Stučkam 26. decembrī viņš rakstīja:

«Priekš manis lieta tiktāl ir skaidra, ka mūs grib iznīcināt. (...) Mums var iestāties brīdis, kad mums pietrūks līdzekļu, t.i. mēs tagadējas bagātības pēc zināma laika būsīm «apēduši». (8., 446., 306.–307.)

Iespējams, ka šī Endrupa nevarība bija viens no iemesliem viņa atsaukšanai no Pleskavas. Stučka 1923. gada 25. aprīlī «Pravdā» rakstīja:

«Pēc drausmīgā ugunsgrēka Stremutkas padomju saimniecībā un pēc citiem no mums neatkarīgiem apstākļiem mēs droši vien būsīm spiesti pārtraukt eksperimentu pusceļā, jo pilnīgi rezultāti būs redzami tikai pēc 5 gadiem». (23., 50.)

1924. gadā Pleskavas pārstāvniecības darbība sāka apstāties. Literatūras izdošana tika pārcelta uz Maskavu, slepeno uzdevumu daļa iekļauta Latsekcijas Sekretariātā. «Stremutkas» saimniecību 1925. gada decembrī pārņēma PSRS Zemkopības tautas komisariāts. (23., 641.)

«Līdzekļu un lauksaimniecības inventāra trūkuma dēļ bez panākumiem beidzās ĀB mēģinājumi 20-gadu sākumā izveidot vairākas rentablas padomju saimniecības Pleskavas guberņā, kurām būtu vajadzējis kļūt par ĀB nepieciešamo pārtikas produktu ražošanas bāzi». (48., 25.)

*

Abas saimniecības nebija vienīgais mēģinājums Latvijā salaupītās bagātības izmantot jaunu vērtību radīšanai. Dažādo ievesto mantu realizācijai 1921. gada rudenī Pleskavā tika izveidots kooperatīvs «Spartaks». Nepa apstākļos kooperatīvs attīstījās. 1926. gada jūnijā uz tā bāzes nodibināja kooperatīvu «Produkts», kurš pakāpeniski pārņēma savās rokās miltu un bakalejas preču tirdzniecību Pleskavā, atvēra veikalus Maskavā. No 1928. gada kooperatīvs uzņēmās arī meža materiālu izciršanu un pārstrādi, tam piederēja kokapstrādes fabrikas Ļeņingradā, parketa fabrika, līmes un pernicas fabrika, ģipša un azbesta fabrika, kaļķu un ķieģeļu ceplī. (8., 561., 58.) 1931. gadā ĀB saņēma 4,7 miljoni rubļu «Produkta» peļņas. (8., 90., 34.) 1936. gadā visi LKP saimnieciskie uzņēmumi tika likvidēti.

*

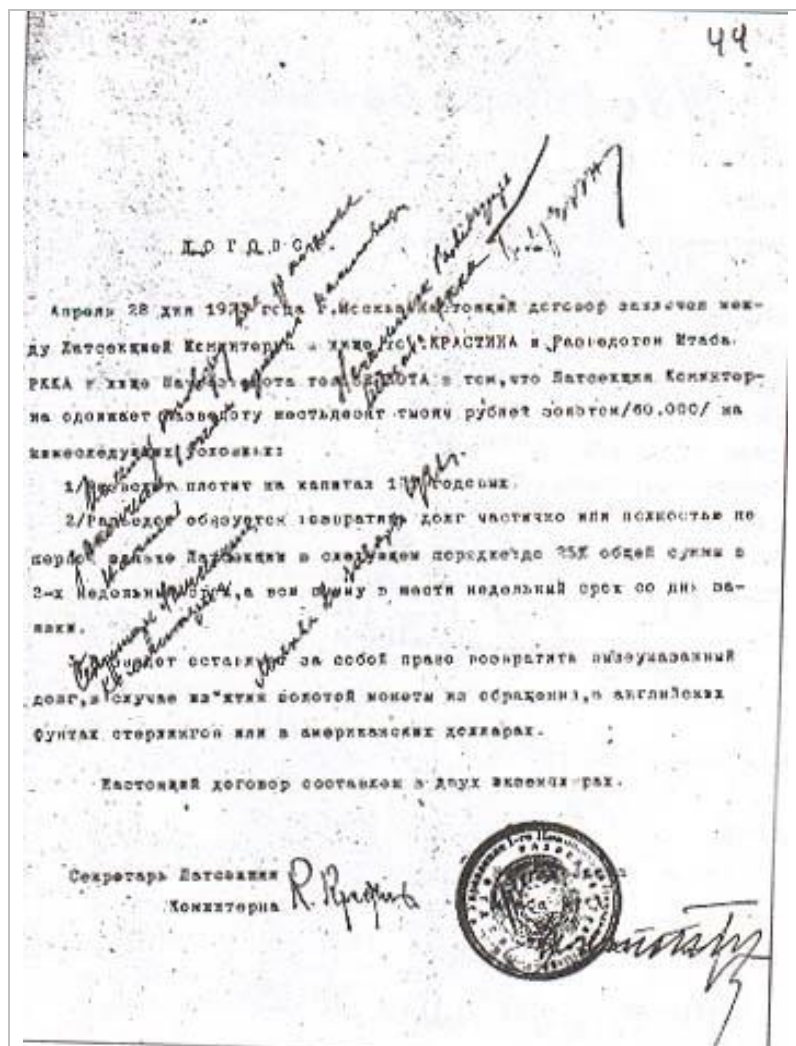
Krievijā iekārtotie tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumi padomju apstākļos nespēja nodrošināt pietiekami lielu un stabilu peļņu augošo LKP finansēšanas izdevumu segšanai. 1925. gadā, kad Latvijā strādājošo LKP profesionāļu skaits sasniedza 45 cilvēkus (8., 488., 347.), 14. oktobrī Krastiņš (Viktors) rakstīja Zandreiteram (Vilim):

«Sākšu no tā svarīgākā, no finansu jautājuma. Savas finansiālās iespējas pārsprīdām kopīgi ar mūsu saimniecisko uzņēmumu vadītājiem. Nācām pie slēdziena, ka, neķeroties pie pamatkapitāla graušanas, 4500 rubļu mēnesī mēs dot nevarēsim, jo vairāk tādēļ, ka mums priekšā stāv saimnieciska reorganizācija, kas mūsu ienākumus mazinās, bet uz ko mēs esām spiesti iet vispārējo notikumu dēļ, ja negribam sēsties uz apsūdzēto sola. Pēdējo pusgadu mēs vedam plašas spekulatīvas tirdznieciskas operācijas, kas deva mums

iespēju pacelt regulāro pabalsta summu. Tagad tas jāizbeidz. Līdz ar to sašaurināsies mūsu finansiālās iespējas. To ņemot vērā, mēs šobrīd budžetu paaugstināt nevaram. Dosim tikai līdzšinējos 3500. Ja saimniecība ies labi, varēsim pacelt šo summu, bet jāreķinās arī ar gadījumu, ka mums var nākties sašaurināt budžetu». (8., 488., 392.)

1927. gadā Krastiņam izdevās nokārtot uz Latviju nosūtāmās naudas saņemšanu ASV dolāros un, sākot ar aprīli, ik mēnesi uz Latviju nosūtīt 2225 dolārus, kas pēc kursa 1 dolārs = 3 lati, bija 6675 lati. (8., 496., 183.)

20-to gadu vidū kļuva skaidrs, ka ar Latvijā nolaupītajām vērtībām vairs nevar segt visas LKP uzturēšanas izmaksas, bet *cietos priekšmetus* gribējās visiem. LKP arvien vairāk kļuva atkarīga no Krievijas (PSRS) speciālo dienestu finansējuma, kas likumsakarīgi padarīja to par paklausīgu ieroci cīņā pret Latvijas valsts neatkarību.

Līgums par naudas apgrozījumu starp Latsekciju un Izlūkošanas nodaļu

3. Cīņa pret Latvijas valsti

Līdz 1922. gadam LKP darbību Latvijā ievērojamā mērā vadīja LKP CK slepeno uzdevumu daļa, kura pēc Pleskavas pārstāvniecības izveidošanas iekļāvās tajā. Slepeno daļu, kā arī 15. armijas izlūkošanas daļu līdz 1920. gada februāra beigām vadīja Jānis Zuckovskis (Teodors). (2., 3883; 39., 774.) Minētās daļas uzdevumus raksturoja A. Raškevičs: «Uzturēja sakarus ar nelegālajām partijas organizācijām, vadīja partizānu kustību un militāro izlūkošanu ienaidnieka aizmugurē». (39., 774.) Pēc Zuckovska nāves 27. februārī daļas vadību uzdeva Kārlim Kauliņam. (38., 55.) Par slepeno uzdevumu daļas darbiniekiem samērā daudz uzzinām viņu Latsekcijas personīgajās lietās. Jāņa Mirama (38., 583.) lietā par viņa darbību nodaļā lasām:

«Darbojies visu laiku nodaļā no aprīļa 1919.g. līdz 15.dec. 1920.g. No sākuma kā aģentūras rajona vadītājs, vēlāk kā konspiratīvās aģentūras apakšnodaļas vadītājs. Uz pieprasījumu komandēts III Internacionāles rīcībā».

1921. gada 15. decembrī Mirams sāka strādāt Sarkanās armijas štāba 4. (izlūkošanas) pārvaldē. (2., 6593., 17.) Kā profesionāls armijas izlūkošanas darbinieks, Mirams strādāja līdz mūža traģiskajām beigām 1938. gadā. No 1920. gada 3. maija slepenās nodaļas aģentūras apakšnodaļu vadītāja Eduards Ozoliņš (Atis), kurš 1922. gadā tika komandēts mācīties Rietumu mazākumtautu komunistiskajā universitātē (turpmāk tekstā – Komunistiskā universitāte), no 1923. gada septembra līdz 1928. gada maijam kā LKP CK loceklis bija pagrīdes darbā Latvijā, pēc atgriešanās turpināja mācīties un 1931. gadā beidza Komunistisko universitāti. (2., 6983.; 38., 682.) Slepeno uzdevumu daļas darbību raksturo vēl daži dokumenti:

«III Kominternes Latsekcijas sekretāram
bijušā III Kominternes Latsekcijas Pārstāvniecības
slepenā līdzstrādnieka
iesniegums.

No 1917. līdz 1922. gadam es biju partijā. Izstājos automātiski sakarā ar darbu ārzemēs, kas turpinājās līdz 1926. gada 20. oktobrim. Tagad, atvaļināts no Sarkanās armijas rezervē, es atjaunoju savu partejību. Ar šo lūdzu III Kominternes Latsekcijas sekretāru izdot man izziņu iesniegšanai KP par to, ka patiesi no 1919. gada novembra līdz 1921. gada decembrim, būdams Strādnieku-zemnieku Sarkanās armijas lauka štāba Reģistrācijas valdes līdzstrādnieks sevišķiem uzdevumiem, vienlaicīgi biju III Kominternes līdzstrādnieks aizrobežas darbam. Vienlaicīgi lūdzu, kas nebūtu lieki, atzīmēt kā šis uzdotais darbs tika izpildīts.

No savas puses iedrošinos ziņot, ka būdams III Kominternes slepenais līdzstrādnieks 22 reizes pārgāju robežu. Pārnesu apmēram 30 pudu literatūras, vairākus pudus tipogrāfijas burtus un piederumus, pārvedu un nogādāju nozīmētajās vietās vairākus biedrus, kuri 1919. gada rudenī ieradās uz Kominternes kongresu no Itālijas, Francijas, Austrijas. Bez tam es tiku izmantots aktīvās izlūkošanas uzdevumiem, nogalināju: ģenerālštāba izlūkošanas leitnantu Arāju, tāpat leitnantu Bormanī u.t.t., u.t.t. 10.X 27.g. O.J. Rihters (Džeks Joass) (paraksts)

P.S. Vienlaicīgi bez šaubām nepieciešams sevišķi atzīmēt, ka būdams III Kominternes Latsekcijas Pārstāvniecības slepenais līdzstrādnieks, es biju partijas biedrs. Bezpartejisko starp slepenajiem līdzstrādniekiem un aizrobežas darbā nebija. Iespējams, ka III Kominternes Latsekcijā Maskavā oficiāli to nezina. Kā tad būt? Tad nepieciešams paprasīt biedriem Kauliņam un Mirāmam, kuri tolaik bija mani priekšnieki un zināja, ka esmu partijā.

Rihters (paraksts)» (2., 4028., 8.)

Oskars Rihters, īstajā vārdā Oskars Joass, bija arī rakstnieks. Padomju okupācijas periodā iznāca viņa plašākais autobiogrāfiskais romāns «Meži šalc», kurā daļēji aprakstīti viņa *varoņdarbi* Latvijā, (35., 247.)

Cits slepenās daļas darbinieks Otto Bitenijs, pēc 1920. gada Otto Millers, šai daļā strādāja līdz 1920. gada 15. novembrim, kad tika atlaists štatu samazināšanas dēļ. (2., 1150., 11.–13.) 1931. gada 15. jūlijā viņš vēstulē Latsekcijai žēlojās, ka klausītāji neticot viņa varoņstāstiem, un pieprasīja oficiālu izziņu, kas tos apstiprinātu. Bitenijs-Millers rakstīja, ka LKP AB daļā Pleskava darbojies «*tā saucamā teroristu grupā. Nesām literatūru, vedām pasažierus pār robežu, laidām no kājas kaitīgus elementus, spiegos, nodevējus u.t.t.*». (2., 1150..35.)

No 1920. līdz 1922. gadam slepenajā daļā strādāja Jēkabs Zīle. 1917. gada beigās Zīle organizēja sarkano gvardi un vadīja pārtikas komiteju Alūksnes apvidū. 1918. gadā viņš pārzināja Krievijas biroja sakaru līniju ar partijas vadību vācu okupētajā Latvijā. Laikā no 1919. gada janvāra līdz maijam Zīle bija Alūksnes apriņķa LKP komitejas priekšsēdētājs. Viņa personīgajā lietā teikts:

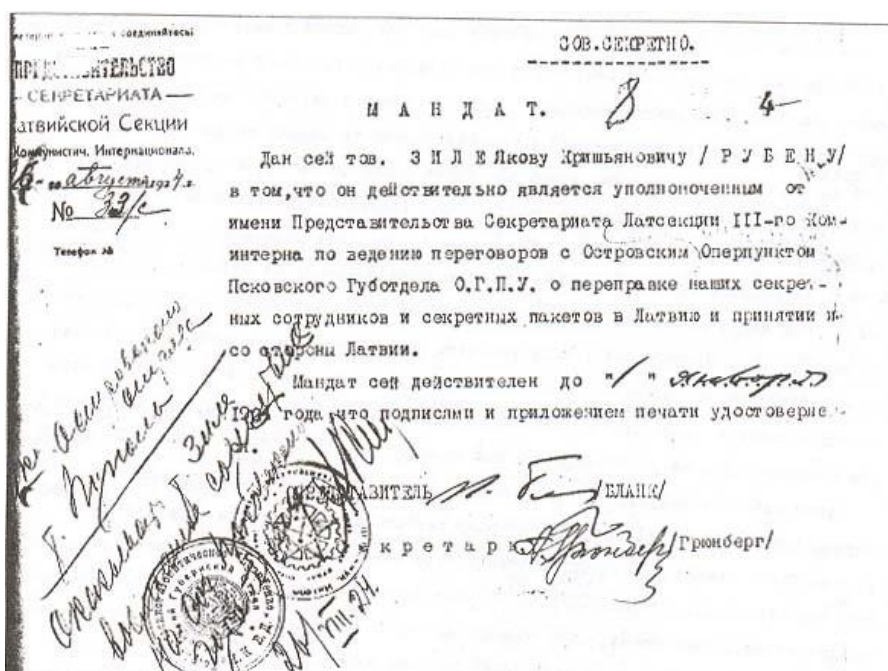
«Darbojies no 15. jūnija 1919.g. kā aģents Latvijā un Igaunijā līdz novembrim 1919.g. Pēc tam pārgājis uz transportu un darbojies no sākuma kā kurjers un no maija līdz augustam kā Rīgas transporta ceļa vadītājs Malienā, No augusta 1920. gadā līdz 1. maijam 1922. gadā darbojies uz Rīgas transporta ceļa kā kurjers-gājējs un ceļa organizators-pārzinis». (2., 3815., 72.; 39., 754.)

1923. gada 16. jūlijā Blanks un Endrups parakstīja dokumentu:

«Pilnīgi slepeni.

Mandāts.

Izdots b. Jēkabam Kriša d. Zīlem, ka viņš ir III Kominternes Latsekcijas Sekretariāta Pārstāvniecības pilnvarotais sarunu vešanai ar GPU Ostrovas operatīvo punktu par mūsu slepeno līdzstrādnieku un slepeno paku nogādāšanu Latvijā un pieņemšanu no Latvijas. Šis mandāts derīgs līdz 1923. gada augustam, ko ar parakstiem un pielikto zīmogu apliecinām». (2., 3815., 21.)

Latsekcijas Pleskavas pārstāvniecības mandāti, izsniegti Jēkabam Zīlem sadarbībai ar vietējo OGPU nodaļu

Mandāts ar attiecīgām čekas iestāžu rezolūcijām tika pagarināts līdz 1923. gada beigām, bet 1924. gadā atjaunots. 1925. gadam izdots nedaudz atšķirīgs un plašāks mandāts (2., 3815., 28.):

Jēkabs Zīle

«Komunistiskās Internacionāles Latvijas sekcijas Sekretariāta Pārstāvniecība 1925. gada 3. janvārī, Nr.83(1)s.

Pilnīgi slepeni.

Mandāts.

Izdots b. Jēkabam Kriša d. Zīlem (Rubenim) par to, ka viņš patiesi ir III Komunistiskās internacionāles Latvijas sekcijas Sekretariāta Pleskavas pārstāvniecības slepenais pilnvarotais Pleskavas guberņas Ostrovas, Opočkas un Sebežas rajonos.

Lūgums visām partijas organizācijām un vietējai varai sniegt b. Zīlem visāda veida palīdzību viņam uzlikto pienākumu izpildē. Šis mandāts derīgs līdz 1925. gada 1. jūnijam, ko ar parakstiem un zīmoga pielikšanu apstiprinām.

Pārstāvis: P. Blanks (paraksts) Sekretārs: A. Grīnbers (paraksts)»

Mandāts pagarināts līdz 1925. gada 1. oktobrim.

1926. gada 14. septembrī Latsekcijas Sekretariāts izdod dokumentu (2., 3815., 60.):

«Apliecība.

Izdota b. Jēkabam Kriša d. Zīlem-Rubenim par to, ka viņš patiesi ir Kominternes Latvijas sekcijas līdzstrādnieks slepeniem Kominternes Latvijas sekcijas uzdevumiem Ļeņingradas kara apgabala rajonā. Lūdzam visas valsts iestādes sniegt viņam iespējamo palīdzību uzlikto uzdevumu izpildē.

Apliecība derīga līdz 1927. gada 1. janvārim. Sekretariāta vadītājs: K. Krastiņš (paraksts) Sekretāre: M. Asar (paraksts)».

Apliecība pagarināta līdz 1927. gada 1. maijam, bet pēc tam 1927. gada 17. jūnijā atjaunota ar derīguma termiņu līdz 1927. gada 31. decembrim. (2., 3815., 71.) 1928. gadā, kad Zīle pieprasīja pensiju, viņš savā biogrāfijā rakstīja:

«Pēc miera līguma noslēgšanas ar Latviju mans darbs ieguva jaunas formas. 1922. gadā organizēju Ostrovas robežapsardzības nodaļas aizrobežas darbu, vienlaicīgi izpildot Kominternes Latsekcijas uzdevumus. Pēc tam pilnīgi pārgāju uz darbu pa Latsekcijas līniju, bet no 1925. līdz 1926. gadam strādāju vienlaicīgi arī Revolucionārās kara padomes 4. nodaļā, izpildot pēdējās uzdevumus». (2., 3815., 79.)

1928. gadā Zīle aizgāja pensijā, bet 1931. gada 1. decembrī tika pieņemts Latsekcijas Sekretariāta «kā instruktors aizrobežu darbā». (2., 3815., 80.) 1933. un 1934. gadā Zīle saņēma apliecību, ka ir «Kominternes Latsekcijas pilnvarotais slepeniem uzdevumiem pierobežas joslas ar Latviju rajonā». (2., 3815., 98.)

No 1920. gada oktobra līdz 1922. gada aprīlim Pleskavas pārstāvniecībā strādāja Jānis Ostrovs (Bluķis), «pārvedot un pavadot cilvēkus pāri robežai, transportējot literatūru un veicot citus sevišķus uzdevumus».

No 1922. gada aprīļa līdz 1923. gada septembrim Ostrovs strādāja OGPU robežapsardzības 10. nodaļā Ostrovā kā OGPU ārzemju nodaļas priekšnieka vietnieks un OGPU Pleskavas guberņas nodaļas pilnvarotais. (2., 7084., 8.; 38., 677.) Pēc tam Ostrovs mācījās Komunistiskajā universitātē, strādāja par pasniedzēju, bet okupētajā Latvijā bija ārlietu (1950.–1958.) un kultūras ministrs. Patiesi, izteiksmīga karjera!

1920.–22. gadā pārstāvniecībā darbojās Vladislavs Zeimāls, kura personīgajā lietā lasām:

«12. martā 1921.g. nosūtīts pār fronti ar speciāliem uzdevumiem uz Latgali. Uzdoti sakari ar Latgales centru. Nodzīvojis Latgalē līdz 15. aprīlim, nokārtojot uzdotos uzdevumus ar organizāciju uz vietas. Pēc tam tāpat nelegāli atgriezies atpakaļ uz Padomju Krieviju». (3., 61., 23., 731.–732.)

1922. gadā Latsekcijas Sekretariāts Zeimālu komandēja darbā uz Latgali par LKP apgabala organizatoru. 1923. gadā viņu arestēja un 24. novembrī administratīvā kārtā izsūtīja uz Krieviju. (3., 61., 45.) Pēc tam Zeimāls mācījās Ļeņingradā, strādāja Pleskavas guberņas partijas komitejā. 1926. gadā sāka mācīties Sarkanās profesūras institūtā, pēc kura beigšanas bija ilgstošā komandējumā Berlīnē, bet no 1932. līdz 1937. gadam strādāja VK(b)P CK aparātā. (3., 61., 46.–48.) Domājams, tieši viņa ietekmē LKP virzīja ideju par Latgales atdalīšanu no Latvijas.

Izlūkošanas pārvaldes apliecība, izsniegta Latsekcijas Pleskavas pārstāvniecības vadītājam Rūdolfam Endrupam

1921. gadā par Latsekcijas pilnvaroto pārstāvi Pleskavā tika iecelts Rūdolfs Endrups. (2., 10359., 16.) Endrups bija ne tikai Latsekcijas darbinieks. Viņa personīgajā lietā atrodam arī citu dokumentu (2., 10359., 50.):

«Apliecība.

KSFPR Strādnieku Sarkanās armijas štābs. Izlūkošanas pārvalde. 1922. gada 1. novembrī. Nr. 304434. Uzrādītājs, man uzticētās Pārvaldes līdzstrādnieks b. Endrups tiek komandēts uz Petrogradu steidzīgās militāra rakstura lietās, kas ar parakstiem un pieliktu padomju zīmogu tiek apstiprināts. Izlūkošanas

pārvaldes priekšnieka vietnieks: Bērziņš (paraksts) Kancelejas priekšnieks: (nesalasāms paraksts) (Apaļais ģerboņa zīmogs)»

1922. gada 26. jūnijā izlūkošanas pārvalde nosūtīja Pāvelu Bērziņu-Blanku Latsekcijas rīcībā nozīmēšanai par pilnvaroto pārstāvi Pleskavā Endrupa vietā. (2., 938., 35.) Pēdējais palika par Bērziņa-Blanka vietnieku. Bērziņa-Blanka personīgajā lietā ir Pētera Stučkas un Kārļa Krastiņa parakstītie mandāti pārstāvniecības vadīšanai 1923., 1924., 1925. gadam. (2., 938.)

KK(b)PCK Sekretariāts 1923. gada martā nolēma kā Endrupu, tā Bērziņu no Pleskavas atsaukt. 1923. gada 4. maijā pēc Latsekcijas pieprasījuma šis lēmums tika pārskatīts. Atsauca vienīgi Endrupu, bet Bērziņu-Blanku atstāja par Pleskavas pārstāvniecības vadītāju. (2., 10359., 59.) Īsi raksturosim abus iepriekšminētos darbiniekus.

Rūdolfs Endrups, LSDSP biedrs no 1902. gada, pēc 1917. gada Februāra revolūcijas Rīgas padomes priekšsēdētājs, 1919. gadā Latvijas padomju valdība finansu, vēlāk – pārtikas komisārs. (40., 176.) Pēc atbrīvošanas no darba Pleskavas pārstāvniecībā Endrups ieņēma maznozīmīgus amatus, 30-tajos gados tika pensionēts, 1936. gadā kļuva psihiski slims un mūžu beidza Gulaga nāves nometnēs. (2., 10359., 108.)

Par Pāvelu Bērziņu-Blanku Padomju Latvijas izdevumos nav gandrīz nekā, nav pat precīzas ziņas par viņa dzimšanas gadu. 1919. gada decembrī policija ierīkoja slēpni Valmierā Kokmuižas kapsētā aizturētā LKP CK locekļa Ozola (Ziedoņa) pieraksta vietā Rīgā Bruņinieku ielā 20, dz.15. Slēpnī iekrita Pāvels Blanks, par kuru Latvijas pretizlūkošanai bija ziņas, «*ka viņš ir viens no Centrālkomitejas galvenajiem vīriem un bijis «Spartaka» izdevējs.*» (3., 88., 70.)

31. decembrī Lauku kara tiesa pie Armijas etapu un rajonu komendantu pārvaldes Blankam piesprieda nāves sodu. Armijas virspavēlnieks ģenerālis Balodis spriedumu neapstiprināja, un lietu uzdeva no jauna caurskatīt Kara tiesā. (12., 371., 22.) 1920. gada 19. jūnijā Blanku, īstajā vārdā Bērziņu, apmainīja. (2., 5400., 3.) Svarīgu operāciju Bērziņš-Blanks veica 1921. gada aprīlī, kad saņēma uzdevumu iepirkt papīru LKP vajadzībām Tallinā. Šim nolūkam viņš saņēma 1147 sterlinmārciņas, 7040 dolārus, 5235 zviedru kronas, 1700 dāņu kronas, 700 norvēģu kronas, 4200 Francijas frankus, 500 Šveices frankus, 90'750 vācu markas, 26'500 somu markas, 2 miljonus 50 tūkstošus rubļu cara naudā un mandātu 0,5 miliona rubļu cara naudā saņemšanai Krievijas pārstāvniecībā Tallinā. (2., 938., 10.–12.) 1928. gada 15. novembrī Krastiņš pilnvaroja Pāvelu Indriķa d. Blanku «*apsēkot slepeno darbu pierobežas joslas ar Latviju rajonā.*» (2., 938., 61.)

1929. gadā viņu izvirzīja paplašinātajā Latsekcijas sekretariātā, bet 1930. gada februāra–marta plēnumā ievēlēja ĀB politsekretariāta sastāvā. (9., 265., 18.–20.)

*

Ievērojama loma Pleskavas pārstāvniecībai bija viltotas naudas izplatīšanā Latvijā. Viens no šīs operācijas realizētājiem Ananijs Mihailovs 1925. gadā ziņoja, ka no Pleskavas uz Latviju viņš nosūtīts 1920. gada novembrī. Decembra beigās vai janvāra sākumā viņš Rēzeknē no Haskina un Cvetkova saņēmis uzdevumu izvadāt pa visu Latviju naudu organizācijām un atsevišķiem cilvēkiem. Nauda saņemta Vecgulbenē. Līdz 1921. gada augustam Mihailovs izdarījis ap 20 braucienus. Jūlijā saņemts jauns uzdevums. Vajadzējis sameklēt cilvēkus un organizēt viltotās naudas mainīšanu. 50% atdota mainītājiem. Mainīšanu vadījis Krievijas pārstāvniecības Rīgā lietu pārvaldnieks Salna, segvārds Lemess. Līdz oktobrim, kad Mihailovu arestēja, grupa apmainījusi 70–75 tūkstošus Latvijas rubļu. Mihailovs šai laikā dzīvojis Rīgā un saņēmis 3000 Latvijas rubļu mēnešalgas. 1921. gada oktobrī Mihailovu apcietināja. Tiesā viņam pierādīja viltotas naudas izplatīšanu, jo pie viņa atrada 30'000 viltotu rubļu, un mazgadības dēļ (dzimis 1902. gadā) sodīja ar 2 gadus un 8 mēnešus ilgu cietumsodu. 1925. gada novembrī tūlīt pēc atbrīvošanas Mihailovs pārgāja Krievijas robežu. (2., 6614.)

Pāvels **Bērziņš** (Blanks) ar civilsievu Briķi

1922. gada 27. martā LKP CK ziņoja Latsekcijas sekretāram, ka 1921. gadā saņēmusi 2 miljonus viltotu Latvijas rubļu, kurus apmainot iegūti 1'023'000 īstu Latvijas rubļu, kas līdzinājās 3200 dolāriem. (8., 461., 130.) 1922. gada 23. februārī Krastiņš vēstulē Salnam jautāja:

«Kādā daudzumā Tu varētu saņemt piecsimtņiekus. Runā vienīgi par reālām iespējām, jo par to mantu ir jādod zināma kompensācija» (8., 464., 103.),

6. martā – «Šoreiz nosūtu 100'000 papīru, kurus centies nekavējoši izgrūst» (8., 464., 134.),

13. martā – «Bez tam vēl klāt 199'500 rubļu. Tos steidzīgi laid klajā» (8., 464., 142.),

20. martā – «Ar tiem piecsimtņiekiem tik ļauni nav, jo viņi tomēr iet. Tamdēļ neguldi tos» (8., 464., 149.),

21. aprīlī – «Nosūtu šoreiz 300'000. Tie, tāpat kā iepriekšējie, nav ieskaitīti pabalstā. Tamdēļ rīkojies ar viņiem droši, un prasi cik tik vari izgrūst. Dabūt varam. Sarežģījumi, kas ceļas pie realizēšanas, kā jau iepriekš ziņoju, neceļas aiz mūsu vainas» (8., 464., 170.),

4. maijā – «Nosūtu šoreiz vēl 200'000». (8., 464., 174.)

22. jūnijā LKP CK ziņoja Krastiņam, ka Salna nesen saņēmis un apmainījis 585'000 Latvijas rubļu. «*To maiņu viņš esot izdarījis un cik saņēmis, to visu nosūtījis jums atpakaļ*». (8., 761., 304.)

Pēc šīm ziņām, tikai 1922. gada pirmajā pusgadā Latvijā iepludināti 1'783'000 viltotu Latvijas rubļu.

Latvijā iesūtītajiem aģentiem lietot viltotu naudu bija bīstami. To pierādīja gadījums ar Alūksnes ormani Georgu Lemesi. Viņa personīgajā lietā lasāms:

«Darbojies no 1. aprīļa 1920. g. līdz 30. janvārim 1921. gadā kā literatūras nogādātājs no Alūksnes uz Rīgu. Nesaskaņu dēļ atlaists no darba, bet ar 15. maiju 1921. gadā no jauna sācis strādāt kā literatūras nogādātājs uz Rīgu pa dzelzceļu. Darbojies līdz 20. oktobrim un sakompromitēšanās dēļ atlaists pavisam no darba». (2., 5736., 1.)

Sakompromitēšanās notika tāpēc, ka sūtījuma saņēmēja Milda Linde nolīgto veduma maksu 10'000 Latvijas rubļu samaksāja viltotajā naudā. Kad Lemesis kopā ar radnieku Jāni Iesalnieku gāja veikalā iepirkties, atklājās, ka nauda viltota. Abus nodeva tiesai «*par viltotas naudas izplatīšanu un Rīgas apgabaltiesa viņiem piesprieda 6 gadus spaidu darbos. Lemesim piederošo zirgu un pajūgu konfiscēja par labu valstij*». (2., 5736., 3.)

Periodā līdz 1927. gadam LKP darbībai Latvijā ir vairākas īpatnības. 20-to gadu sākumā Latsekcijas aģentus varēja iesūtīt Latvijā ar kara bēgļiem, kuri atgriezās no Krievijas. Tie Rēzeknē izgāja pārbaudi, bet tajā tika atmaskoti tikai daži pazīstamākie 1919. gada Padomju Latvijas represīvo orgānu darbinieki, nāves sodu izpildītāji. Tos, tāpat kā notvertos komunistus, Latvijas varas iestādes, kopš pamiera sarunu uzsākšanas ar Krieviju, apmainīja pret aizturētajiem kīlniekiem. Pēc padomju vēsturnieku aprēķiniem, laikā no 1920. līdz 1923. gadam apmainīti 500–600 apcietināto komunistu. (38., 37.) Daļu no apmainītajiem ĀB drīz atkal nosūtīja uz Latviju, kur tos atkal aizturēja un atkal apmainīja, neskatoties uz soda smagumu un ieņemamo amatu LKP struktūrās. Tā Almu Bitcs, kura strādāja nelegālajās tipogrāfijās, pirmo reizi apmainīja 1920. gada oktobrī, 1921. gada 1. janvārī viņa no jauna tika sūtīta pāri Latvijas robežai. 1921. gada 14. maijā Bitcs tiek arestēta, «*no kara tiesas notiesāta uz nāvi, bet sods apmainīts pret mūža katorgu*». (2., 1151., 3.–4., 19.–20.)

1921. gada beigās Bitcs atkārtoti apmainīja. Otrreiz apmainīja uz nāvi notiesāto LKP CK sakaru punkta vadītāju Jēkabu Gricmani, par nošaušanām Cēsīs uz nāvi notiesāto Leonardu Lazdiņu (2., 5400., 3.) un citus. Apmainīja apcietinātos LKP CK locekļus Kārli Krastiņu (Viktoru) un Augustu Vegeru (Stobru), kurš vadīja LKP Kara organizāciju Latvijas armijā. (2., 1833. 4942.) Pēc LKP ĀB reģistrācijas grāmatas, laikā no 1920. gada līdz 1925. gada maijam no Latvijas un Krievijas apmainīti, izsūtīti, izbraukuši vai nelegāli pārgājuši robežu 822 cilvēki, tai skaitā 22 no tiem Latvijā apvainoti spiegošanā, bet 17 – sarkanajā terorā. (8., 926.) Laikā no 1920. līdz 1931. gadam PSRS (Krievijā) no Latvijas kā politemigrants ieradies vai izsūtīts 1301 cilvēks. (8., 927., 1.)

Tāda kārtība Kominternes profesionāļus disciplinēja, jo nepaklausīgos un pēc arestēšanas pļāpīgos Krievijas (PSRS) varas orgāni varēja atteikties pakļaut apmaiņai. Pēc 1927. gada Kominterne noliedza apmaiņu, un apcietinātajiem Latsekcijas aģentiem nācās nosēdēt cietumā pilnu ieslodzījuma termiņu. Profesionāļu sastāvs nebija viendabīgs. To vidū bija pirmsrevolūcijas pagrīdnieki, atbildīgi darbinieki Padomju Latvijā 1919. gadā, kuri cīnījās par savas varas atjaunošanu. Kā liecina viņu ziņojumi no Latvijas, daudzi ticēja sarkanajai propagandai, ka padomju varu Latvijā gāzuši ārzemju interventi, un vajadzīga vienīgi neliela piepūle, lai atgrieztos zelta laiki. Daļai profesionāļu nebija atpakaļceļa viņu asinsdarbu dēļ. Daļa bija bijušie strēlnieki, kam pēc demobilizācijas nebija aroda un darba. Lielu grupu,

it īpaši vēlākos gados, veidoja nenobrieduši jaunieši, kuri iestājās komjaunatnē un komunistiskajā partijā, ticot stāstiem par PSRS panākumiem. Daļa bija avantūristi un piedzīvojumu meklētāji. Daļa iepļūda komunistiskajā kustībā, lai dabūtu labi apmaksātu darbu PSRS ārējās tirdzniecības uzņēmumu daudzajās noliktavās Rīgā. Ar mazu pamatizglītību nokļuvuši PSRS un izgājuši apmācību Komunistiskajā universitātē vai Starptautiskajā Ļeņina skolā, topošie profesionālie revolucionāri bija piedzīvojuši tik nopietnu *smadzeņu skalošanu*, ka tikai retais no tiem turpmākos gados sāka šaubīties par iegūto ideālu pareizību. Turklāt šo pārliecību stiprināja arī visnotaļ dāsna naudas subsīdijas.

Iepriekšminētā ilustrācijai daži piemēri. 1919. gada Padomju Latvijas vadītājus labi raksturoja Rūdolfa Endrupa frāze: «*mēs tagadējās bagātības pēc zināma laika būsīm «apēduši»*», kas tika teikta 1922. gada beigū vispārējā Krievijas posta un bada apstākļos. Endrupu un viņam līdzīgos mudināja tieksme pēc jaunām bagātībām, kuras Latvijā varētu iegūt, viņus vilināja šī zeme, kuru Stučka atļāvēs nosaukt par «trekno cūku zemi»¹².

Citu grupu raksturo Rīgas ebreja Beinasa Kalvarijs, dzimušs 1901. gadā, dzīve. (2., 4290., 34.) No 1914. līdz 1919. gadam viņš bija iespiedēja amata māceklis Rīgas tipogrāfijā. No 1919. gada novembra līdz 1923. gada janvārim strādāja kā salicējs 4. divīzijas politdaļas tipogrāfijā. Pēc demobilizācijas Kalvarijs meklēja darbu Maskavā, kur tika pieņemts 12. tipogrāfijā, bet aprīlī atlaists štatu samazināšanas dēļ. Tad viņš vienojās ar LKP ĀB, iestājās partijā, nelegāli pārgāja Latvijas robežu, iekārtoja Rīgā nelegālu tipogrāfiju un sāka tajā strādāt. 1925. gadā tipogrāfija iekrita, un Kalvariju arestēja. Ieskaitot iepriekšējo izmeklēšanu un sodu, viņš nosēdēja Latvijas cietumā 6 gadus un 7 mēnešus. Pēc soda izciešanas Kalvariju 1932. gada maijā pa etapu izsūtīja uz PSRS. Te atzina viņa partijas stāžu, pārcēla VK(b)P un nodrošināja ar darbu ZA izdevniecības tipogrāfijā.

Pamācoša ir Kārļa Vilciņa biogrāfija. (2., 2045.) Dzimis 1906. gadā Tulas guberņā, viņš pēc kara kopā ar vecākiem atbrauca uz Latviju. 1924. gadā Vilciņš ar māsu Vilhelmīni atgriezās Tulā, kur mācījās vakara skolā, bet no 1928. līdz 1931. gadam studēja tiesību zinātnes 1. Maskavas universitātē un Maskavas finansu institūtā. 1931. gadā ĀB viņu savervēja nelegālam komjaunatnes darbam Latvijā. 1932. gada martā Vilciņu arestēja, un 1933. gada 11. janvārī notiesāja uz 5 gadiem. PSRS Vilciņam bija palikusi sieva un divi mazi bērni, bet no Latvijas pavalstniecības viņš bija atteicies 1924. gadā, pieņemot PSRS pilsonību. Kominternes vadība neuzskatīja par mērķtiecīgu ļaut Vilciņam pēc soda izciešanas atgriezties PSRS, jo 1937. gadā bija pieņemts PSRS valdības lēmums «Par PSRS atbrīvošanu (razgruzka) no politēmigrantiem», un uz Latviju Vilciņu bija nosūtījuši NKVD atmasketie tautas ienaidnieki Citrons un Dzenis. Tā Vilciņš Latvijas cietumā sagaidīja 1940. gada 21. jūniju.¹³

Rūdolfs Vilks, arī Rūdolfs Lācis, LKP iestājās 1921. gadā 18 gadu vecumā. Pēc aresta 1929. gadā līdz tiesai atbrīvots pret 300 latu drošības naudu, Vilks pēc partijas norādījuma 1930. gada jūlijā nelegāli pārgāja PSRS robežu. Tā paša gada augustā viņu ieskaitīja Komunistiskajā universitātē, kuru Vilks beidza 1936. gadā. Vadība uzskatīja, ka Vilks mācību laikā nonācis Citrona grupas ietekmē, un viņu, pēc papildu sagatavošanas virsnieku kursos, 1937. gada martā Latvijas vietā komandēja uz Spāniju. Tur viņš sākumā bija ložmetēju instruktors 108. spāņu brigādē, bet 1938. gadā – speciālo uzdevumu virsnieks pie armijas padomnieka Laventa majora dienesta pakāpē. 1939. gada 8. februārī Vilks ar karaspēka daļu pārgāja Francijas robežu, bet tā paša gada 14. aprīlī atgriezās PSRS. Kara laikā Vilks bija politvadītājs 43. gvardes divīzijā leitnanta pakāpē. (2., 2025.)

Arvīds Štoms (Fridrihs), dzimis Aizputes pagastā, kara laikā ar ģimeni nonāca Smoļenskā, kur 17 gadu vecumā 1919. gadā iestājās partijā. 1922. gadā viņu uzņēma Komunistiskajā universitātē, bet 1924. gada maijā nosūtīja praksē – pagrīdes darbā Latvijā. 1925. gada 27. aprīlī Štomu arestēja, 1926. gada janvārī apmainīja, un viņš turpināja mācības. 1930. gada septembrī pēc Komunistiskās universitātes beigšanas Štomu nosūtīja uz Latviju par komjaunatnes CK sekretāru. 1931. gada oktobrī viņam izdevās izbēgt no aresta un pāriet PSRS robežu. No 1932. gada Štoms strādāja Komunistiskās jaunatnes internacionāles izpildkomitejas aparātā. Štoma karjera beidzās 1937. gada jūnijā, kad to atlaida no darba, arestēja un iznīcināja, jo viņš 1923. gadā bija balsojis par trockistu rezolūciju. (2., 10159.) Komunistu atmiņa, kā redzams, nebija nekāda īsā.

No 1920. gada sākuma līdz 1922. gada beigām notika LKP darbības piemērošanās jaunajiem apstākļiem. Rakstā «Sarkanbaltais miers (jeb miers starp «sarkaniem» un «baltiem»)» «Krievijas Cīņas» 1920. gada 14. septembra numurā Stučka izsaka apmierinātību, ka reevakuācija neskar no Padomju Latvijas uz Krieviju evakuētās salaupītās mantas. Stučka secināja:

¹² V.E.: Re, Kalvīša valdību paredzējis!

¹³ V.E.: Ja 1933. gadā viņu notiesāja uz 5 gadiem, tad kādēļ viņš 1940. gadā vēl sēdēja? Vispār tā ir nelikumība.

«Miera līgums ir tiešs uzsaukums uz revolūciju Latvijā. Gan Padomju Krievija ir solījusies nevest no savas puses aģitāciju par revolūciju Latvijā, bet, tā ka šis aģitācijas dokuments (miera līgums) ir līdzīgs parakstīts no pašas baltās valdības priekšniecības, tad pat baltie pret to nekādas ierunas celt nevar. (...) Priekš mums, latviešu komunistiem, saprotams, nav un nevar būt miera ar buržuāzijas valdību. Mūsu cīņa turpinās. (...) Tas nav galīgais miers, jo galīgais miers var būt tikai proletāriskās revolūcijas uzvara. Uz frontes pilsoņu karš starp Padomju Krieviju un balto Latviju bija izbeigts jau 7 mēnešus agrāk faktiski un tagad arī rakstiski. Bet starp darba tautu un buržuāziju pilsoņu karš Latvijā turpinās. Tas var izbeigties tikai ar vienas puses uzvaru un ne ar izlīgumu». (21., 570.–571.)

Šo programatisko nostādņu¹⁴ realizācija atspoguļojās kā Pleskavas pārstāvniecības, tā LKP CK praktiskajā darbībā. **Galvenā vērība tika pievērsta bruņotas cīņas sagatavošanai.** Slepenās daļas aģenti līdz pat 1922. gada beigām tika sūtīti *pāri fronteī*. LKP CK lielu vērību veltīja Kara organizācijas darbam un bruņotās sacelšanās sagatavošanai. Šādos apstākļos Latvijas valdības iekšlietu ministri panāca nāves sodu izpildi: 1921. gada 11. jūnijā LKP CK sekretāriem **Jānim Šilfam** (Jaunzemam) (41., 460.) un **Augustam Bērcem** (Arājam) (39., 204.), 1922. gada 7. augustā – LKP Kara organizācijas vadītājam **Martiņam Čučem** (Puriņam). (39., 324.) Jebkurš cits soda veids nozīmētu notiesāto apmaiņu ar Padomju Krieviju, respektīvi, nekādu sodu. Komunistiskā prese par šiem nāves sodiem sacēla traci, lai gan tā bija loģiska arī no Stučkas politikas viedokļa – «*starp darba tautu un buržuāziju pilsoņu karš Latvijā turpinās*». Joasi un milleri laida no kājas Latvijas ierēdņus, bet šo asinsdarbu vadītāji pēc

¹⁴ **V.E.:** Augstāk šajā grāmatā tika runāts par to, kā LKP mēģināja organizēt sacelšanos Valmierā, cerībā aizkavēt Krievijas miera sarunas ar Latviju, kā pēc 1920. gada janvāra latviešu–poļu uzbrukuma Latgalei, Stučkam 17. janvārī nācās piekāpties KK(b)P CK lēmumiem par mieru un likvidēt savu valdību. Šis jautājums pelna lielāku uzmanību. Redzams, ka Stučka (un latviešu komunisti vispār) bija PRET mieru, bet to slēdza Maskavas valdība pretī latviešu (komunistu) gribai. Mani jau sen saistīja jautājums: KĀPĒC Krievijas boļševiki piekrita (un faktiski pat gribēja) slēgt mieru ar «buržuāzisko» Latviju? Vai viņi necerēja uzvarēt? Bet Latvijai taču bija tikai ap 70 tūkstoši karavīru, kamēr Sarkanajā armijā tajā laikā pēc Trocka izvestajām mobilizācijām bija jau vairāk nekā 3 miljoni. Protams, Latvija nebija Sarkanajai armijai vienīgais pretinieks, bet varēja taču mieru ar Latviju pagaidām neslēgt, sasist citus pretiniekus (kas arī tika izdarīts), un tad pievērsties Latvijai vienai pašai. Taču Maskavas valdība izvēlējās citu ceļu – un faktiski «uzmeta» savus labākos Pilsoņu kara laiku sabiedrotos – latviešu komunistus, nolemjot viņus «uz mūžīgiem laikiem» (kā teikts Līgumā) bezcerīgai eksistencei politisku emigrantu lomā ārzemēs. (Skaidrs, ka Stučkam un pārējiem tas ārkārtīgi nepatika, un viņi droši vien nemaz nevarēja lāgā saprast: kas īsti notiek?). Arī man vienmēr likās, ka te jābūt kaut kādām nesaprotamām aizkulisēm. Tikai tagad man šīs aizkulisēs sāk kļūt puslīdz skaidras – pēc tam, kad es pēc daudzu daudzu jaunu fakti uzziņāšanas un apgūšanas sapratu: Krievijas revolūcijas vadoņiem un ideologiem NEBIJA mērķa «uzcelt taisnīgu, sociālistisku sabiedrību». Stučkam un vairumam latviešu komunistu tāds mērķis bija – bet Krievijas revolūcijas vadoņiem – nebija. Tāpēc Stučka vienmēr rīkojās tā, kā tas izrietēja no VIŅA mērķa sasniegšanas viedokļa (ieskaitot «komūnas» 1919. gada Latvijā, ieskaitot miera neslēgšanu ar Ulmaņa Latviju utt.), bet Krievijas vadoņi rīkojās tā, kā tas izrietēja no viņu ĪSTO mērķu sasniegšanas viedokļa (ieskaitot zemnieku apšmaukšanu ar Leņina «Dekrētu par zemi», ieskaitot mieru ar «buržuāzisko» Latviju utt.). Kāds tad bija Krievijas «revolūcijas» ĪSTAIS mērķis? Bet īstais mērķis bija – rasu karš pret Krievijas valdīti un krievu tautu. Tā tauta («..бей жидов, спасай Россию!..») bija atzīta par «antisemītisku», un šo tautu vajadzēja izvarot {R-SHAFAR}, sašķaidīt, veseliem miljoniem izkaut, nospiest pazemojošā verdzībā. Latvieši, turpretī, tolaik vēl nebija atzīti par «antisemītiem»; nekādu «antisemītisma» epizožu latviešu vēsturē nebija; tieši otrādi – 1905. gadā viņi bija glābūši žīdus, reizēm pat ziedodami savas dzīvības, pēc 1917. gada bija bijuši «krievu tautas izvarotāju» labā roka, palīdzēdami viņiem kā neviena cita Impērijas tauta – un tāpēc «bija tiesīgi» uz labāku likteni nekā krievi (vai, teiksim, ukraiņi – vēl trakāki «antisemīti» jau kopš Bogdana Hmeļņicka laikiem, ja ne agrāk). Tālāk: Andrieva Niedras lieliskā grāmata «Tautas nodevēja atmiņas» atklāj mums trešo (ne padomju un ne Ulmaņa) skatu punktu uz 1917–1919. gadu notikumiem Latvijā. Pēc šīs grāmatas (protams, ļoti uzmanīgas) izlasīšanas man kļuva skaidrs, ka arī Kārlis Ulmanis principā skaitījās «žīdu cilvēks» (atšķirībā no Niedras, kuru tāpēc arī padzina). (Ne jau velti Ulmaņa valdībā kopš paša tās sākuma – un pat vēl agrāk – darbojās tāds vīrs kā Zigfrīds Anna Meierovics, – kurš taču, kā mēs zinām, tad arī «panāca Latvijas starptautisko atzīšanu»; ne jau velti Ulmanis vēlāk aizliedza Pērkonkrustu un draudēja dedzināt Jāņa Dāvja grāmatas... {L-EZERG1}). Lēmums slēgt 1920. gada mierlīgumu starp Latvijas Republiku un Padomju Krieviju bija vienošanās starp Rietumu un Maskavas žīdiem (ar Latvijas žīdu starpniecību) par šīs bijušās Krievijas impērijas provinces nākotni (vismaz nākotni tuvākajā perspektīvā). Bet šīs vienošanās rezultātā patiesie komunisti (kuri domāja nevis par rasu karu un par dažādu tautu rasisko vērtību un tām pienākošos likteni, bet gan tiešām par «taisnīgu sabiedrību darbaļaužu interesēs») – tie izrādījās izmesti no laivas un bija pagalam apjukusi. Kas gan viņiem cits atlika, kā vien tālāk runāt par to, ka viņi, lūk, turpināšot «cīnīties par savu mērķi un ideālu». Reāli tomēr viņiem nācās iet no sava ideāla arvien tālāk un tālāk projām, degradējoties par vienkāršiem PSRS izlūkdienestu algotņiem, pamazām ieslīgstot arī «Lielā Terora» permanento baiļu purvā un pastāvīgo šausmu ārpūtā.

notveršanas bija pakļaujami apmaiņai ar lielo kaimiņu. Jāuzsver: apmaiņai tika izdoti¹⁵ ķīlnieki – galvenokārt 1. pasaules kara bēgļi, kuri vēlējās atgriezties Latvijā, nevis teroristi un spiegi.

2. AGENTURAS APAKŠNODĀLAS DARBĪBA.

Agentūras darbība janvāra sākumā vēl noritēja pašā Konspiratīvā Nodaļā un II rajonā, pie kam darbības rajoni bij Igaunijā, Latvija, Lietava un daļa no Austrum Prūsijas. Agentūras Apakšnodaļa kā tāda vēl nebij noteikti noorganizēta un tikai februāra mēnesī kad saskaņā ar norādījumiem no Reģistrācijas Pārvaldes tika izdarīta reorganizācija pašā agentūras darbā un darbības rajonā, tika noorganizēta Agentūras apakšnodaļa un II rajons likvidēts. Agentūras darbības rajoni samazinājās (palika tikai Latvija) un pēc izstrādāta plāna visa agentūras darbība tika koncentrēta vienās rokās – Apakšnodaļā. Agentūras uzdevums ir dot izsmeltošas ziņas par pretinieka (šai gadījumā Latvijas) armijas stāvokli, lielumu, darbību un t.t., vispārējo kara politiku un nolūkiem, diplomātiskām attiecībām un politisko kā arī saimniecisko dzīvi. Šai nolūkam Agentūra organizē pa visu valsti agentūras tīklu, nostādot rezidences, novērošanas punktus un sūtot arī atsevišķus agentus pretinieka tālākā aizmugurē.

Līdz oktobra beigām 1919 g. agentūras aparāts bij organizēts tā, kad Nodaļa ^{speciāliem} tieši saistījās ar atsevišķiem rezidentiem un sakarus uzturēja ar kurjeriem. Tāpat pašā agentūrai un rezidenti tika vervēti un sagatavoti krievijā, pēc kam sūtīti uz Latviju darbā. Bieži vien tādā izrādījās, ka tie nespēja nostiprināties darba vietās, ātri sakompromitējās un t.t., caur ko bij biežas iekrišanas. No otras puses vajadzēja daudz kurjeru sakaru uzturēšanai un tamdēļ cilvēki gāja bieži par fronti, kas atkal bij saistīts ar ārkārtīgiem iekrišiem.

No Latvijas Pleskavas pārstāvniecības 1920. gada atskaitei¹⁶

*

Latvijas valdības atsevišķie noteiktie soļi un pasaules revolūcijas kavēšanās piespieda Stučku LKP VII kongresa priekšvakarā mainīt savu attieksmi pret Latvijas Republiku. 1922. gada 4. decembrī «Vēstulē par taktiku», ko publicēja «Cīņa» 1922. gada decembra numurā, Stučka rakstīja:

«Mūsu lozungs ir un paliek Padomju Latvija. Bet tikai tā nāks dzīvē, kad laiks to būs sagatavojis, un sakarā ar vispasaules revolūciju, kas «tomēr kustas»». (22., 433.)

Pakāpeniski apsīka pilsoņu karš, un LKP atteicās no tūlītējas bruņotas sacelšanās sagatavošanas, samazināja sarkano teroru Latvijas teritorijā.

Pēc Šilfa un Bērces nošaušanas, LKP CK vadību Rīgā uzņēmās Krievijas pārstāvniecības lietu pārvaldnieks Rūdolfs Salna (Zviedris), 1922. gadā Rīgā šai nolūkam ieradās arī Jānis Krūmiņš (Pilāts).

¹⁵ V.E.: No padomju puses.

¹⁶ V.E.: Redzamais teksts: «Agentūras apakšnodaļas darbība. Agentūras darbība janvāra sākumā vēl noritēja pašā Konspiratīvā Nodaļā un II rajonā, pie kam darbības rajoni bij Igaunija, Latvija, Lietava un daļa no Austrum Prūsijas. Agentūras Apakšnodaļa kā tāda vēl nebij noteikti noorganizēta un tikai februāra mēnesī, kad saskaņā ar norādījumiem no Reģistrācijas Pārvaldes tika izdarīta reorganizācija pašā agentūras darbā un darbības rajonā, tika noorganizēta Agentūras apakšnodaļa un II rajons likvidēts. Agentūras darbības rajoni samazinājās (palika tikai Latvija) un pēc izstrādāta plāna visa agentūras darbība tika koncentrēta vienās rokās – Apakšnodaļā. Agentūras uzdevums ir dot izsmeltošas ziņas par pretinieka (šai gadījumā Latvijas) armijas stāvokli, lielumu, darbību u.t.t., vispārējo kara politiku un nolūkiem, diplomātiskām attiecībām un politisko, kā arī saimniecisko dzīvi. Šai nolūkam agentūra organizē pa visu valsti agentūras tīklu, nostādot rezidences, novērošanas punktus un sūtot arī atsevišķus agentus pretinieka tālākā aizmugurē. Līdz oktobra beigām 1919. g. Agentūras aparāts bij organizēts tā, ka Nodaļa tieši saistījās ar atsevišķiem rezidentiem un sakarus uzturēja ar speciāliem kurjeriem. Tāpat pašā agentūrai un rezidenti tika vervēti un sagatavoti Krievijā, pēc kam sūtīti uz Latviju darbā. Bieži vien tādā izrādījās, ka tie nespēja nostiprināties darba vietās, ātri sakompromitējās u.t.t., caur ko bij biežas iekrišanas. No otras puses, vajadzēja daudz kurjeru sakaru uzturēšanai, un tamdēļ cilvēki gāja bieži par fronti, kas atkal bij saistīts ar ārkārtīgiem iekrišiem.»...

No 1923. gada 16. līdz 23. februārim Maskavā sanāca LKP VII kongress. Pēc tā par LKP CK sekretāru atsūtīja līdzšinējo LKP pārstāvniecības vadītāju Berlīnē Latvijas padomju valdības zemkopības komisāru Jāni Bērziņu (Andersonu). (2., 982.; 37., 219.; 44.) Kā liecina dokumenti, LKP Berlīnes pārstāvniecības galvenais uzdevums bija 1919. gadā Latvijā salaupīto dārglietu pārdošana. (8., 465.) 1927. gadā Bērziņu arestēja, bet 1929. gadā piesprieda 5 gadus cietumsoda. Tā kā politiešlodzīto apmaiņa ar 1927. gadu tika pārtraukta, Bērziņam nācās nosēdēt pilnu soda termiņu līdz 1934. gada 12. martam. PSRS sūtniecība vilcinājās izsniegt iebraukšanas atļauju. Tikai pēc vairākkārtējiem Kominternes vadības rakstiskiem iesniegumiem OGPU ārzemju nodaļas priekšniekam Arturam Artuzovam, Bērziņš saņēma vīzu iebraukšanai PSRS, kur drīz pēc tam 13. jūlijā mira.

Rūdolfs **Salna** (Zviedris)Jānis **Krūmiņš** (Pilāts)

Kā pēdējais no Latvijas padomju valdības locekļiem pagrīdē darbojās Eduards Zandreiters. (2., 3592; 39., 726.) Viņa vadībā Augusts un Kārlis Liberti izbūvēja par partijas līdzekļiem nopirktajā piecstāvu namā Krāslavas (Palisādes) ielā tipogrāfiju un noliktavu ar plašu slepeno eju sistēmu. Slepenā tipogrāfija kalpoja līdz 1929. gadam, tā netika atklāta, un līdz 1940. gadam tika izmantota kā noliktava. Pēc Augusta Liberta aresta un sodīšanas par viltotas naudas izplatīšanu 1922. gadā, tipogrāfiju un noliktavu pārzināja viņa brāļa dēls un – pēc Kārļa Liberta nāves – oficiālais nama līdzīpašnieks Artūrs Liberts. (2., 5786.: 5788.)

Jānis **Bērziņš** (Saulīts, Andersons)

Zandreiters savos spriedumos par ĀB darbību parādīja neparastu patstāvību. 1923. gada 1. maijā viņš Krastiņam rakstīja:

«Sakarā ar to Pleskavas šļuru, vai nevajadzētu labāk iesākt palēnām to turienes saimniecību sašaurināt un tās noliktavas galīgi likvidēt, lai uz priekšu tiem krieviņiem nedotu iemeslu nevajadzīgi taisīt mums uzbrukumus, un tiem sastrēgušajiem turienes tautas socdem. dotu iespēju pārcelties uz pārējām Krievijas ārēm un tur savus spēkus izlietot lietderīgāki, nekā sēdot pierobežā un gaidot Latvijas robežas atvēršanos? Kā man stāstīja, tad tur tādu gaidītāju esot ap 300 cilvēku». (8., 473., 78.–79.)

LKP CK Zandreiters pārzināja nelegālās tipogrāfijas un partijas kasi. Līdz 1925. gada beigām viņš bija pārliecināts, ka pārvalda visus LKP līdzekļus, un, ka tās ricībā ir vērtības 120 000 zelta rubļu apjomā. (8., 487., 489.) Zandreiters to dēvēja par «pamatkapitālu». Liels bija viņa pārsteigums, kad 1925. gada novembrī Krastiņš atrakstīja, ka visas rezerves izlietotas LKP saimnieciskajos projektos un jo sevišķi abās saimniecībās Pleskavas apriņķī. (8., 487., 520.) Ko Zandreiters šajā sakarā pauda, vēsture nav saglabājusi.

*

Pakāpeniski LKP CK darboņi Latvijā saprata, ka noteicēja par viņu darbību ir Kominternes Izpildkomiteja un Latsekcijas Sekretariāts. Sacītais pilnībā attiecas, protams, arī uz LKP ĀB. Jāatzīmē, ka pats LKP ĀB pastāvēšanas fakts bija rupjš Krievijas–Latvijas 1920. gada miera līguma pārkāpums, jo līgums noteica, ka nevienā līgumslēdzējā valstī nevar pastāvēt organizācijas, kuras tiecas uz pretējās puses pastāvošās varas gāšanu. Savā pārskatā par ĀB darbību LKP VII kongresā 1923. gada 16. februārī Stučka atzina, ka ar miera līgumu ĀB Krievijā kļūst nelegāls, un tādēļ tam jāiekļaujas Latsekcijas struktūrās. (22., 609.–610.)

*

LKP CK un Sekretariāta vadītāju sarakste atklāj LKP darbības pilnīgo atkarību no Kominternes vadītāju rīkojumiem visos kaut cik nopietnākos jautājumos. Tā, neskatoties uz LKP CK pieprasījumiem dot norādījumus par taktiku II Saeimas vēlēšanās 1925. gada oktobra sākumā, 1925. gada 12. septembrī Krastiņš rakstīja:

«Vēlēšanu lietā solītā Kominternes atbilde vēl nav dabūta – Zinovjevs vēl nav pārbraucis un bez Zinovjeva viņi šo jautājumu neņemas izšķirt. Atliek vienīgi gaidīt». (8., 488., 342.)

Patiesi, apkaunojoša atkarības demonstrācija – no cilvēkiem, kuri pretendēja ne tikai uz kompetenci attiecīgajā jautājumā, bet arī uz savas tautas interešu pārstāvniecību! Demokrātiskais centrālisms un lojalitātes apliecināšana maizes tēviem, kā redzams, bija stiprāka arī par profesionālo pašcieņu.

4. Krievijas izlūkdienestu kalpībā

Iepazīšanās ar dokumentiem parāda LKP un Kominternes ļoti ciešos sakarus, pat saaugumu ar visām pārējām Krievijas (PSRS) izlūkošanas struktūrām. Sadarbība izpaudās sistemātiskā informācijas un kadru apmaiņā, to pārplūšanā no vieniem orgāniem citos, oficiālā un neoficiālā kopdarbībā, kopējās operācijās utt. Īpatnēja vieta te čekas (OGPU, NKVD) orgāniem, kuri veica arī Kominternes visu struktūru vadības, kontroles un soda funkcijas. Plašākā sadarbība uz samērā vienlīdzīgiem pamatiem LKP bija ar Sarkanās Armijas (Kara revolucionārās padomes) izlūkošanas orgāniem: Izlūkošanas pārvaldi (Razvedupr), Reģistrācijas pārvaldi (Registrupr), Sarkanās Armijas štāba 4. pārvaldi.

No 1919. gada marta līdz 1920. gada oktobrim LKP CK Konspiratīvās vai slepeno uzdevumu nodaļas sastāvā darbojās aģentūras apakšnodaļa, kura no 1919. gada jūnija līdz 1920. gada sākumam atradās dubultpakļautībā – kā LKP CK, tā 15. armijas štābam. CK instrukcija paredzēja, ka apakšnodaļa «organizē pa visu valsti aģentūras tīklu, nostādot rezidences, novērošanas punktus un sūtīt arī atsevišķus aģentus pretinieka tālāka aizmugurē». (8., 178., 6.–7.)

1920. gada maijā un jūnijā, izpildot LKP ĀB lēmumu, aģentūras apakšnodaļa «ķērās pie vecā aģentūras tīkla likvidēšanas Latvijā, un līdz 1. jūlijam tas tika noorganizēts pilnīgi no jauna». (8., 178., 7.) Savā atskaitē slepenās nodaļas vadītājs Kauliņš un sekretārs Pētersons ziņoja, ka 1920. gadā

«ar sevišķu līgumu aģentūras apakšnodaļa ir saistīta no janvāra līdz jūnijam ar Augstāko reģistrācijas pārvaldi (Registrupr) un no jūnija mēneša ar Petrogradas kara apgabala reģistrācijas nodaļu (Registrod). Visus uzdevumus aģentūrā, kā arī vajadzīgos līdzekļus aģentūras apakšnodaļa saņem no minētām iestādēm, kurām dod arī pārskatu par savu darbību un iegūtās aģentūras ziņas. Paša darba tehniskā izpildīšanā, noorganizēšanā un darbinieku sakārtošanā turpretim apakšnodaļa ir padota ĀB un tiek vadīta no konspiratīvās nodaļas». (8., 178., 7.)

Patiesi, daiļrunīgs dokuments!

1920. gada septembrī apakšnodaļa Latvijā bija izvērsumi 7 rezidentūras, kurās darbojās 38 cilvēki. 6 rajonu rezidentūras bija pakļautas galvenajai rezidentūrai Rīgā, bet 1 uzturēja patstāvīgus sakarus ar aģentūras apakšnodaļu. (8., 178., 13.) Ar 1920. gada oktobri aģentūras apakšnodaļu pilnīgi pārņēma Augstākā reģistrācijas pārvalde. (8., 178., 14.) Tai tika nodotas 6 rezidentūras ar 35 cilvēkiem, bet 1 rezidentūru pārņēma Konspiratīvās (slepenās) nodaļas transporta apakšnodaļa. (8., 178., 21.) Kopā ar apakšnodaļu Registrupra rīcībā pārgāja apakšnodaļas vadītājs **Eduards Ozoliņš** un sekretārs **Kārlis Obrams**. (9., 9., 4.)

*

Apakšnodaļas sastāvs bija visai mainīgs. 1920. gada 1. martā uz Rīgu kā galveno rezidentu nosūtīja Verneru Puriņu (Kipīti), 15. jūnijā atsauc uz Krieviju «sakarā ar iekrišanām aparātā». 20. jūnijā atlaida kā nederīgu un nodeva «Viskrievijas armijas revolucionārajam tribunālam izmeklēšanai». (9., 9., 2.) Alīdu Liepiņu (Nāburdzi) pieņēma darbā 1919. gada 1. decembrī un nosūtīja uz Cēsīm kā rezidenti. 1920. gada janvāra vidū Liepiņu Rīgā arestēja, bet pēc mēneša atbrīvoja. Viņa pārtrauca darbību un 1920. gada novembrī izbrauca uz Krieviju. (9., 9., 2.) Miliju Bombāni (Sarmu) pieņēma darbā 1919. gada 7. novembrī kā rezidenti Cēsīs. 1920. gada 10. martā sakompromitēšanās dēļ viņa atgriezās Krievijā, un 7. maijā tika atlaista. 1919. gada 1. decembrī rezidenta darbam Liepājā pieņēma Robertu Krustkalnu (Sprīdīti). Pārejot fronti, viņu arestēja un 1920. gada 28. maijā apmainīja. Annu Gobu pieņēma darbā 1919. gada 30. oktobrī un 10. novembrī nosūtīja kā rezidenti uz Jelgavu. 15. decembrī viņu arestēja, bet 1920. gada 1. septembrī apmainīja. Kā Rīgas rezidentūras vadītājs no 1919. gada maija līdz 1920. gada jūnijam darbojās Jānis Briedis (Jancis). Pēc tam viņu sakompromitēšanās dēļ izsauca uz Krieviju un atlaida. 1919. gada 20. jūnijā kā rezidentu uz Tilzīti (Vācijā) nosūtīja Gustavu Lelepu (Uģi). Viņš darbojās līdz 1920. gada 20. aprīlim, tika atsaukts un 31. maijā atlaists.

Visai raibi bija Anastasijas Mageres (Ābeles) piedzīvojumi. Viņu pieņēma darbā 1919. gada 15. jūlijā un nosūtīja uz Alūksni. Uzdevumu neizpildījusi, Magere aizbrauca uz Krustpili, kur tika arestēta. Pēc dažām dienām atbrīvota, Magere aizbrauca uz Valmieru, kur tika arestēta vēlreiz un ievietota koncentrācijas nometnē. Septembrī viņa no tās aizbēga un caur Igauniju devās uz Krieviju, bet atkal tika arestēta un ievietota koncentrācijas nometnē Rēvelē, no kuras to 1920. gada 8. maijā apmainīja uz Krieviju. (9., 9., 1.)

Daļa aģentu darbu pārtrauca un palika Latvijā. 1919. gada 15. decembrī kā rezidenti Valmierā pieņēma Lūciju Āboltiņu (Krēsla). Viņa darbojās līdz 1920. gada 15. maijam, kad izstājās no aģentūras un palika dzīvot Rīgas Jūrmalā. Pēteri Rozenfeldu kā aģentu-kurjeru nosūtīja uz Rīgu 1919. gada 20. decembrī, bet viņš darbu neuzsāka, aizbrauca uz Kurzemi, kur legalizējās. Līdzīgi rīkojās 1919. gada 20. jūlijā pieņemtā aģente-kurjere Magda Biteniece (Spāre), kura, sūtīta uz Rīgu, neko nedarīja. Marija Streiba tika pieņemta 1919. gada 10. novembrī kā rezidente Valkā, vēlāk Alūksnē. 15. decembrī viņa tika arestēta, bet pēc amnestijas darbību pārtrauca. Otto Sirku 1919. gada 10. novembrī sūtīja kā rezidentu uz Pērnavu, arestēja Valkā, bet 1920. gada februārī viņu izgalvoja radnieki. Pēc atbrīvošanas viņš sakarus ar aģentūru pārtrauca. Annu Verjovkinu (Opmani) 1919. gada 15. septembrī kā aģenti-kurjeri nosūtīja uz Liepāju, kur 1920. gada februārī arestēja, bet jūlijā amnestēja. Verjovkina palika dzīvot Rīgā. Agnese Skopāne (Vārpa) tika pieņemta darbā 1919. gada 1. jūnijā un darbojās kā aģente Valkā. Decembrī viņu arestēja, bet pēc galvojuma atsavināja. Skopāne palika Latvijā un pārtrauca sakarus ar aģentūru. (9., 9., 5.)

*

Dokumenti liecina, ka 20-to gadu sākumā Latsekcija plaši izmantojusi Izlūkošanas pārvaldes pakalpojumus. 1920. gada decembrī pārvalde sūtīja uz Rīgu Latsekcijas Sekretariāta slepeno pastu. (2., 2478., 12.) 1921. gada aprīlī Latsekcijas sekretārs lūdza Izlūkošanas pārvaldi nosūtīt uz Tallinu A. Skujam 1000 sterliņu mārciņas, 7000 dolārus un 1650 zviedru kronas papīra iegādei. (8., 460., 9.) 1921. gada 27. jūlijā Latsekcijas sekretārs lūdza Izlūkošanas pārvaldes priekšnieku uz dažām nedēļām aizdot ārzemju valūtu 160'000 somu marku apmērā. (8., 460., 12.)

*

Neveiksmīga bija Izlūkošanas pārvaldes līdzstrādnieka Roberta Graša darbība. (2., 2614.) Grasi, dzimušu 1901. gadā, 1919. gada augustā LKP CK aģentūras apakšnodaļas darbinieku grupa nosūtīja uz Latvijas Republikas kontrolēto teritoriju. Grasis nonāca Valmieras koncentrācijas nometnē, kur strādāja kā rakstvedis. 1919. gada decembrī LKP CK aģentūras apakšnodaļas rezidentūra Valmierā koncentrēja grupu savu darbinieku. Bez Graša te darbojās 1919. gada 1. jūnijā apakšnodaļā kā aģente-kurjere pieņemtā Kristīne Krieviņa (Ģēgere), iepriekšminētā rezidente Lūcija Āboltiņa (Krēsla) (9., 9., 5.), profesionāli Kārlis Leinarts un Ernests Dīcmanis. (12., 371., 1.–2.) Grasis paziņoja Politpārvaldes aģentam Krauklim par 14. decembra sapulces vietu Kokmuižas kapsētas sarga mājiņā (2., 2614., 11.–

14.), kas ļāva kapsētu ielenkt un apcietināt sapulces dalībniekus. Sapulcē piedalījās LKP CK loceklis Jānis Ozols (Ziedonis). Kā liecina Roberta Graša personīgā lieta un Rīgas lauku kara tiesas pie Latvijas armijas etapu un rajonu pārvaldes materiāli (12., 371., 22.), LKP Valmierā gatavoja bruņotu sacelšanos, kuru vajadzēja atbalstīt bruņotām grupām Rīgā. **Tai vajadzēja izjaukt vai novilcināt Latvijas un Krievijas pamiera sarunu oficiālo uzsākšanu.** Izlūkošanas pārvalde bija ieinteresēta LKP akcijas izjaukšanā, tāpēc nevainoja Grasi sapulces izdošanā Krauklim, bet gan – tālākā sadarbībā ar Latvijas varas orgāniem. Grasis daļēji atzinās – kā iepriekšējā izmeklēšanā, tā arī t.s. Valmieras komjauniešu prāvas laikā Lauku kara tiesā 1919. gada 19.–21. decembrī. (14., 2., 73. un 280.–281.) Latvijā kara tiesa Grasi piesprieda 4 gadus ieslodzījuma, bet pēc tam ar Latvijas armijas virspavēlnieka ģenerāļa Baloža¹⁷ pavēli viņš tika atbrīvots, un turpināja darboties LKP pagrīdē. 1922. gada martā Grasi atkal arestēja un 1922. gada decembrī apmainīja. Pēc atgriešanās Maskavā Izlūkošanas pārvalde nodarbināja Grasi savā bibliotēkā, bet 1923. gada 30. augustā OGPU kolēģija noklausījās Graša lietu un nolēma viņu nošaut. (2., 2614., 10.)

Arhīva materiāli satur ziņas arī par citu LKP aktīvistu darbību Izlūkošanas pārvaldes dienestā:

Žani Antonu nosūtīja uz Jelgavu 1919. gadā no Maskavas atsevišķā kara apgabala kā aģentu Nr.197. 1922. gadā viņu arestēja un 27. oktobrī apmainīja, bet gada beigās jau kā LKP profesionāli nosūtīja pagrīdes darbā uz Latviju, kur viņš strādāja līdz savam arestam 1931. gada 3. augustā. (2.,287.)

Erna Brinka 15. armijas štāba uzdevumā tika atstāta pagrīdes darbam Alūksnē un Ludzā 1919. gadā. 1921. gadā augustā viņu atsauc uz Krieviju un noņēma no Izlūkošanas pārvaldes uzskaites. (2., 1473., 47.)

Kārlis Vitenbergs līdz 1922. gadam darbojās Latvijā kā Petrogradas kara apgabala aģents. Pēc atsaukšanas 1926. gadā viņu komandēja uz Komunistisko universitāti, no kuras 4. kursā atskaitīja kā nedisciplinētu un politiski nepiemērotu, kurš «ļeņinismu un vēsturisko materiālismu apguvis vāji». (2., 2104., 1. un 19.)

С.С.С.Р.
ШТАБ
б.ч.-Крестьянск. Кр. Армии.
IV УПРАВЛЕНИЕ.
ОТДЕЛ II
Часть
№ 029047
11. Октября 1929 г.
кв. 19 п.о., Б. Знаменский пер., д. № 19.
Телефон: коммулятор Штаба
К. К. А. 3-52-30, доб. 7-29.
Краткое содержание:
Справка.
Тов. АБОЛИН, кличка Джек, действитель-
но работал с/сотрудником IV Управления с
начала 1926 г. по конец 1928 г. и согласно
общей установки за это время не мог вести
партизанской работы.
ПОМНАЧ П ОТДЕЛА [подпись]

Izziņa par Āboliņa (Džeka) darbu Izlūkošanas pārvaldē

sākuma līdz 1929. gada beigām kā 4. pārvaldes slepenais līdzstrādnieks un pēc vispārējās instrukcijas šai laikā nav varējis veikt partijas darbu». (2., 55., 7.)

No 1928. gada marta līdz 1929. gada oktobrim Āboliņš bija LKP Rīgas komitejas kara daļas vadītājs (2., 55., 13.), pēc tam tika atsaukts uz PSRS. Krastiņa parakstītajā raksturojumā norādīts: «Disciplinēts, konspiratīvs, ļoti biedrīks, pašizliedzīgs, spējīgs organizatoriskā plāksnē. Politiski un taktiski pilnīgi izturēts. Bet politiski ne sevišķi dziļš». (2., 55., 18.)

1929. gada 25. oktobrī ar tuberkulozi slimo Āboliņu nosūtīja uz Jaltu, kur vēl 1936. gada februārī viņš strādā NKVD orgānos, pēc kam viņa pēdas nav atrodamas. (2., 55., 22.) Milda Linde, segvārds: Pūce, Sarma, Ļuba, Vera Sergejevna, no 1918. gada maija līdz 1920. gada oktobrim veica izlūkošanas uzdevumus Sibīrijā un Ukrainā. 1921. gada 22. oktobrī LKP ĀB viņu nosūtīja darbā uz Latviju, pēc aresta 1923. gada februārī apmainīja. (2., 5922.)

*

Līdzīgi kā ar Izlūkošanas pārvaldi, arī ar čeku (OGPU, NKVD) LKP bija informācijas un kadru apmaiņa. Teiktā ilustrācijai daži piemēri.

¹⁷ Ģenerāļa Baloža loma Latvijas un Krievijas attiecību veidošanā pelna īpašu uzmanību. Katrā ziņā, ir pietiekami daudz faktu, kuri liecina par to, ka neatkarības cīņu varonis bija vairāk kā liberāls pret Krievijas izlūkdienestu aktivitātēm Latvijā.

Anna, arī Johanna, Ziemele (2., 3793.; 39., 750.) no 1917. gada līdz 1919. gadam darbojās Sarkanajā gvardē un čekā Krievijā. No 1921. gada viņa LKP uzdevumā darbojās Latvijā, 1924. gadā tika arestēta un 1927. gadā apmainīta. 1927.–1929. gadā Ziemele atgriezās OGPU darbā, bet saslima, tika ievietota psihiatriskajā slimnīcā un pēc tam pansionātā. (2., 3793., 15.) 1939. gada 13. jūlijā viņas kolēģis J. Peče raksta arestētajai Ziemelei galvojumu, kurā cita starpā teikts:

«Viņa piedalījās daudzās kaujās Maskavā un frontēs sākumā Sarkanās gvardes nodaļās pēc tam MČK un VČK nodaļās. Viņa ir no tās izlūku sieviešu grupas, kuras es sūtīju pēc Jakova Sverdlova un Fēliksa Dzeržinska rīkojumiem, zinu, ka viņa ļoti labi izpildīja padomju varai svarīgus uzdevumus sūtniecībās un citur». (2., 3793., 17.)

Visai raibas bija Almas Miramas gaitas. (2., 6592.) 1918. gada beigās viņa bija izlūks Latvijas kara revolucionārajā komitejā, no 1919. gada jūnija līdz 1920. gada maijam strādāja LKP CK slepenajā nodaļā. 1920.–1921. gada ziemā Mirama strādāja slepenā darbā Kominternes starptautisko sakaru nodaļā, bet no 1922. līdz 1924. gadam – OGPU ārzemju nodaļas aizkordona daļā. 1924. gadā viņa iestājās darbā Centrālajā arhīvā, 1932. gada augustā pārgāja darbā Latsekcijas Sekretariātā kā šifrētāja, kur strādāja līdz tā likvidācijai 1936. gada 15. novembrī.

Alīda Daniele 1919. gadā tika atstāta Latvijā pagrīdes darbā. 22. jūnijā viņu arestēja un 1920. gada maijā apmainīja. Krievijā Daniele strādāja Pleskavā «Spartaka» tipogrāfijā. 1921. gada februārī viņa tika izsaukta uz Maskavu, kur Krastiņš Danieli uz 6 mēnešiem nodeva VČK rīcībā. Seisuma uzdevumā Daniele iesūtīta izlūkošanas darbam Latvijas sūtniecībā. (2., 2977., 3.–5. un 15.)

Vainšteins līdz 1922. gadam darbojās LKP ebreju (žīdu) sekcijā, pēc tam Maskavā kļuva par Latvijas komjaunatnes pārstāvi Jaunatnes komunistiskajā Internacionālē. 1924. gada beigās Vainšteins tika nosūtīts strādāt OGPU ārzemju nodaļā, kur darbojās līdz arestam 1938. gada sākumā. (2., 3401.)

Līne Braže līdz 1921. gada 1. martam strādāja LKP CK slepenajā nodaļā kā kurjere uz Igaunijas ceļa. 1921. gada 8. aprīlī OGPU ārzemju nodaļa viņu pieprasīja savā rīcībā. (2., 1341.) Šī pati nodaļa 1923. gada novembrī pieprasīja un saņēma ĀB nelegālā transporta darbinieci Mariju Virbuli. (2., 2094.)

Rūdolfs Kleins 1921. gada beigās un 1922. gada sākumā vienlaikus bija čekas ārzemju daļas, Kominternes Izpildkomitejas starptautisko sakaru daļas un Krievijas Pārstāvniecības Latvijā līdzstrādnieks. (3., 80., 3.–5.)

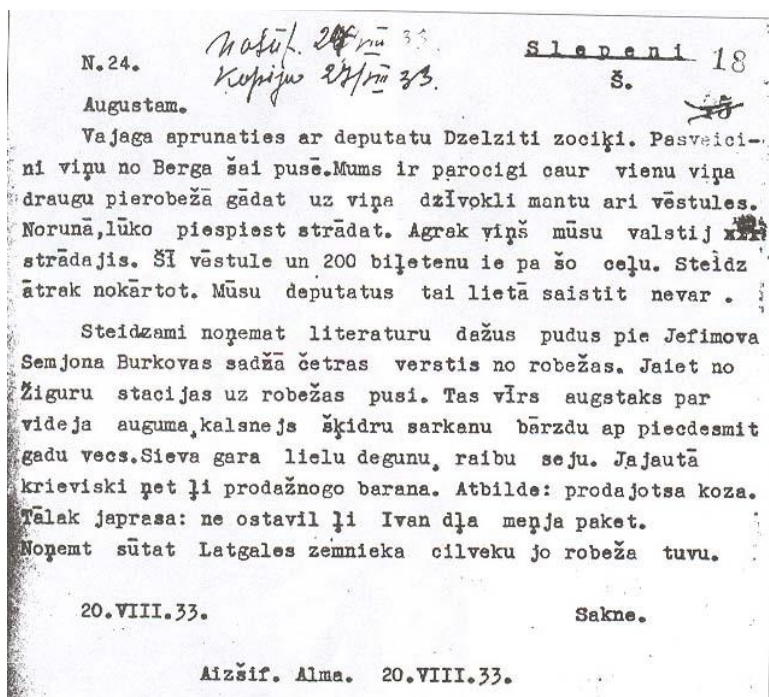
*

Savukārt Latsekcija 1934. gada aprīlī pieprasīja darbam latviešu jurnieku vidū Ļeņingradā OGPU līdzstrādnieku Jāni Gaili, ko arī saņēma (2., 2270., 18.), kā arī pierobežas slepenā transporta pārzināšanai – Čitā strādājošo Albertu Kangizeru, kam OGPU nepiekrita. (2., 4318., 17.–19.)

*

Starp LKP un čeku notika arī regulāra informācijas apmaiņa. Arhīvā saglabājies pavadraksts no 1924. gada 3. janvāra, kurā OGPU pretizlūkošanas nodaļa ziņo Latsekcijas sekretariātam, ka nosūta kopiju no OGPU ārzemju daļas 1923. gada 14. decembra ziņojuma. Tajā ir OGPU līdzstrādnieka, kurš iefiltrēts Latvijas Politpārvaldē, informācija par apcietinātā LKP CK locekļa Osvalda Dzeņa (Rūķīša) lietas izmeklēšanas gaitu. (2., 3104., 5.)

LKP darbībā nozīmīga vieta bija sakariem starp centru Krievijā (PSRS) un darbiniekiem Latvijā. Izcila loma šais sakaros bija Krievijas (PSRS) Pārstāvniecībai Rīgā un 20-tajos gados izveidotajām dažādajām PSRS tirdzniecības organizācijām Latvijā. 20-to gadu pirmajā pusē Padomju Krievijas

Rūdolfa Salnas (Saknes) vēstule no Maskavas LKP CK vadībai

Pārstāvniecībā diplomātisko darbinieku statusā strādāja LKP CK pārstāvis. Sākumā tas bija **Rūdolfs Salna**. Reizē ar viņu strādāja **Roberts Pelše** (40., 762.), kurš oficiāli skaitījās Krievijas pilnvarotais bēgļu, karagūstekņu un ķīlnieku lietās. 1922. gada aprīlī Salnu no pārstāvniecības atsauc (8., 464., 168.), un maijā caur Igauniju viņš atgriezās Latvijā kā nelegāls LKP CK loceklis. (8., 464., 176.) Pēc Salnas LKP pārstāvis bija **Tuntulis** (Līdumnieks). 1924. gada 19. aprīlī Zandreiters raksta Krastiņam uz Maskavu: «*Apsolāmieš viņu citā darbā nelikt kā vienīgi pie rakstīšanas un tādā ziņā viņa mitekļis var būt sūtniecība*». (8., 482., 9. un 77.)

Tuntulis bija aktīvs trockists, un kā tāds tika represēts. Viņa personīgā lieta Latsekcijas arhīvā nav saglabāta, ziņas par viņu nav arī enciklopēdiskajā literatūrā.

Pēc Tuntuļa oficiālu LKP pārstāvju PSRS Pārstāvniecībā nebija. Taču tās darbinieki turpināja sakaru uzturēšanu ar LKP vadību. 1924. gadā sūtniecības sekretārs Lasis ar literatūru apgādājis Rutmani un Salnu. (8., 487., 294.) Ar sūtniecības starpniecību LKP CK ilgu laiku saņēma t.s. vieglo pastu un naudu no Maskavas. 1927. gada 27. septembrī Zandreiters Krastiņam rakstīja: «*Pagājušo nedēļu biju audiencē pie šejienes vislielākā vīra. Viņš apņēmas izdot mums visu, kas vien priekš mums pienāksot*». (8., 495., 442.)

Līdz 1922. gada maijam pierobežas transportu kārtoja Pleskavas pārstāvniecības slepenās daļas transporta apakšnodaļa. 1921. gadā transports tika iedalīts:

Transportā uz **Latgali** 2 virzienos: Opočka – Ludza, Sebeža – Dagda, atskaitē norādīts:

«Satiksme tiek uzturēta 2 reizes mēnesī pa katru ceļu ar grupām 2–3 cilvēki, kuras nogādā visu transportu 20–30 verstes aiz frontes un nodod attiecīgās javkās, kur atkal saņem pastu uz nodaļu».

Transportā uz **Rīgu** caur Malienu arī bija divi virzieni: Ostrova – Vecgulbene, Pleskava – Alūksne. Satiksme notika 4 reizes mēnesī no punkta uz punktu.

«Līdz šim literatūra bija jānogādā tikai līdz minētiem punktiem – Vecgulbenē un Alūksnē, kur tad to saņēma CK cilvēki un gādāja tālāk, bet pēdējā laikā arī tālāk gādāšana būs jāizdara nodaļai, jo CK to nespēj izdarīt».

Uz šī ceļa 1921. gada vidū strādāja 17 cilvēki. Caur **Igauniju** 7 cilvēki strādāja kravu transportā pa maršrutu Jamburga – Rēvele – Moisekule; 2 cilvēki nodarbojās ar personu transportu pa maršrutu Pleskava – Izborska – Valka – Rīga. (8., 178., 153.)

Laikā no 1919. gada 1. jūnija līdz 1921. gada 1. janvārim apakšnodaļa nosūtīja uz Latviju 202 cilvēkus. 1920. gada decembrī Krievijā darbojās 8 punkti, aizfrontē 11 punkti, kuros strādāja 50 cilvēki. (8., 178., 21.–22.) Laikā no 1920. gada 1. oktobra līdz 1921. gada 1. janvārim pārveda uz Latviju 33 cilvēkus. (8., 178., 20.) 1921. gadā uz Latviju nosūtīja 74 darbiniekus, 15 caurbraucošus pasažierus, 1 389 512 Latvijas rubļus, nelegālo tipogrāfiju un burtus 13 pudu kopsvarā.

Septembrī likvidēja Igaunijas ceļu, gada beigās Latvijā atlaida visus štata darbiniekus. (8., 178., 95.–96., 141.–142., 175.–176., 198.–199.) Laikā no 1922. gada 1. janvāra līdz 1. maijam apakšnodaļa tika likvidēta, un nosūtīti pēdējie 4 cilvēki. (8., 178., 241.)

Transporta kurjeru darba apstākļus apraksta Jēkabs Zīle savā 1922. gada 14. maija iesniegumā «III Kominternes Latsekcijas Sekretariāta nodaļas Revīzijas komisijai»:

«Es runāšu par to, ka es esmu palicis 4 gadus kalpojot šai nodaļai, kad Jūs apmeklējat kursus un lekcijas un papildināties sevi, es līdu pa ienaidnieka aizmuguri un pavadīju mēnešiem neizģērbies, gulēdams zem kāda krūma uz aukstas zemes ar revolveri rokās. Rudeņos, ledus kārtiņa uz upes, bet man jābrien tai pāri un jūties laimīgs, kad izmircis kūts sabojātā gaisā dabū sasildīties. Un ziemā verstis 70 brist pa dziļu sniegu ar mārciņām 30 uz muguras? To biedrīši, saprot tik tas, kas to darbu ir darījis. Tagad es esmu invalīds. Kā čūskas vijas dzīslas ap kājām un lietainā laikā man grūti uz priekšu tikt. Galvā man smadzeņu vietā putra palikusi». (8., 446., 258.–259.)

Kā liecina transporta apakšnodaļas darbinieku saraksti (9., 9., 1.–13.), gandrīz trijos darbības gados tās sastāvs stipri mainījās. Tikai daži, līdzīgi Zīlem, izturēja šo visai smago darbu. Kā tādi minami Mārtiņš Bodnieks, segvārds Caune, kurš kā transporta kurjers-gājējs strādāja no 1919. gada 15. oktobra līdz nodaļas likvidēšanai, un Jānis Pommers, segvārds Rublis, kurš bija kurjers-gājējs no 1920. gada 1. jūlija līdz 1922. gada 1. maijam. (9., 9., 13.) Kurjeri-gājēji bija bruņoti, un to sadursmēs ar Latvijas Republikas robežsargiem, policiju un aizsargiem kritušie un ievainotie bija abās pusēs.

5. Legālas darbības izgāšanās

LKP CK un ĀB attieksme pret legālo darbību nebija viennozīmīga. Cenšoties izmantot legālas darbības iespējas savas ietekmes nostiprināšanai plašākās aprindās, LKP vadība tomēr baidījās no tā saucamā legālisma nostiprināšanās, kas atzītu Latvijas valsti un respektētu tās institūcijas. Šīs pretrunas parādījās kā parlamentārajā darbā un attiecībās ar legālo arod kustību, tā arī attiecībās ar kreiso inteligenci. Pārlūkojot dokumentus, rodas iespaids, ka LKP vadība, no vienas puses, neprata vai negribēja izmantot plašās darbības iespējas periodā līdz 1934. gada 15. maijam, no otras puses – neželēja naudu legālās darbības attīstībai. Šāda nekonsekvence liecina par būtiskām pretrunām LKP vadībā, kuru cēlonis, iespējams, bija arī vēlme izdabāt Krievijas (PSRS) speciālajiem dienestiem, kuriem, savukārt, nebija gluži pieņemamas LKP ekstrēmistiskās, respektīvi, oficiālās struktūras kompromitējošās pretlatviskās nostādes.

*

LKP programatiskie legālās darbības formulējumi skaidri tiek nosprausti XX konferencē 1922. gada martā:

parlamentārajā darbībā –

«ejot parlamenta vēlēšanās, jāaizsargājas no vismazākās ilūziju radīšanas, it kā šis solis pats varētu atņemt kādus nopietnus uzlabojumus strādniecībai vai tās avangardam, komunistu partijai, jo šis parlamentārisms drīkst būt ne pilsonisks vai sīkpilsoniski sociālistisks, bet vienīgi komunistiski revolucionārs parlamentārisms» (18., 261.);

pašvaldībās –

«komunistiem jeb to pabalstītiem deputātiem tagadējās pašvaldībās jāved vienīgi cieši noteikta revolucionāra opozīcija pret pilsonisko centrālo varu vispār, neiejot to izpildu orgānos» (18., 263.);

arodorganizācijās un citās legālajās biedrībās –

«strādnieku organizāciju priekšgalā izvirzās jauni revolucionāri elementi, komunisti pēc savām tieksmēm, bet viņi vēl nespējīgi saprast un konsekventi izvest līdz galam komunisma taktisko līniju. (...) Daļā no šiem «kreisajiem arodniekiem», neraugoties uz visu viņu opozīciju pret sociāldemokrātiem, vēl izmanāmas reformisma atliekas un zināma nenoteiktība taktiskos soļos, kas var nākt tikai par labu sociāldemokrātiem». (18., 263.–264.)

Šo jauno revolucionāro elementu programatiskie līderi bija **Leons Paegle** un **Linars Laicens**. Abi viņi nāca no nacionāldemokrātu kreisā spārna, 1918.–1920. gadā nevarēja samierināties ar Kārļa Ulmaņa un Zigfrīda Meierovica sadarbošanos ar vācu okupantiem, bet Latvijas Republikā bija nesamierināmi pretinieki politiskajai andelei un valsts ekonomiskai izlauņšanai, kas notika parlamentārās demokrātijas aizsegā un ietvaros. Laicenam un Paeglem bija daudz kopīga uzskatos un biogrāfijās. Abi 1917. gadā beiguši slaveno Šaņavska privāto universitāti Maskavā, abi 1919. gadā strādājuši kā skolotāji, abi rakstnieki. Viņiem tuvu stāvēja Fricis Goliāts un Pauls Galenieks. No visiem tikai Laicens īsu brīdi no 1929. līdz 1932. gadam bija LKP biedrs. Viņi nebija piedalījušies sociāldemokrātiskajā kustībā, 20-tos gados kļuva par aktīviem arodbiedrību kultūras pasākumu un preses darbiniekiem.

Kultūras pasākumi un prese prasīja līdzekļus, un tos varēja nodrošināt LKP. Pēdējā 1920. gada beigās izveidoja nelegālu «legālā darba centru», kuram, paraleli regulārai līdzekļu izdalīšanai, 1921. gada 5. februārī Latsekcijas Sekretariāts vienreizēji piešķīra 1 miljonu Latvijas rubļu. (8., 1., 5.)

*

Netaupot līdzekļus, LKP izdevās 1921. gada maijā sašķelt Latvijas arodbiedrību I kongresu. No kongresa 174 delegātiem aizgāja 86. Palikušie izveidoja Latvijas arodbiedrību centrālbiroju (LABCB) sociāldemokrātu vadībā, bet aizgājušie apvienojās **Rīgas arodbiedrību centrālbirojā** (RABCB) un **Kurzemes arodbiedrību centrālbirojā**. (38., 86.) Šais centrālbirojos ievērojama ietekme bija LKP un iepriekšminētajai Paegles–Laicena inteligentu grupai. RABCB līdz 1924. gadam vadīja LKP biedrs **Jānis Vesmanis** (2., 1943.), par priekšsēdētāja vietnieku 1921. gada beigās ievēlēja LKP tuvo Satversmes sapulces deputātu **Vili Dermani** (2., 3074.), par kasieri – LKP nelegālas tipogrāfijas Krāslavas ielā izbūvētāju **Augustu Libertu**. LKP CK finansēja RABCB ar viltotu naudu, kas pietiekami uzskatāmi atklāj partijas vadības nievājošo attieksmi pret šo organizāciju. Viltotās naudas sakarā 1922. gada maijā Libertu arestēja. Par Dermani Satversmes sapulcei tika iesniegta prasība atņemt parlamentāro neaizskaramību, un viņš, nesagaidījis lēmumu, aizbrauca uz Krieviju. Tas bija reāls zaudējums Latvijas kreiso intelektuālajam spārnam un būtiski dezorientējošs faktors strādniecības aprindām. Krievija kārtējo reizi tika gloricēta kā pamatšķiras avangarda zeme.

*

LKP izmantoja kreisās arodbiedrības deputātu kandidātu izvirzīšanai pilsētu domju vēlēšanās, kā arī legālu preses izdevumu izdošanai. Tajos sadūrās LKP un kreisās inteligences pārstāvju viedokļi. Zandreiters 1925. gada 3. jūlijā vēstulē Krastiņam žēlojās:

«Galvenais ļaunums ir tas, ka ilegālie apstākļi neatļauj visur būt klāt personīgi. Sazināšanās visa jādara caur starpniekiem un pie tam pārnesēji ne katreiz ir spējīgi atspēkot legālā laukā Laicēnus, Galeniekus, Paegles, Jablonskus u.t.t.». (8., 487., 319.)

LKP vadītāji nepietiekami novērtēja kreiso rakstnieku darbības nozīmi. Stučka 1922. gada 6. martā atļāvās rakstīt LKP CK:

«Es domāju, ka preses lietā bij nelaime to Andreju (Upīti) ieliekot, to nevajadzēja konferencē reabilitēt un tagad, šķiet prātīgākais – reizē to atšūt uz visiem laikiem. Diezgan barojies no partijas naudas par saviem garlaicīgiem romāniem». (8., 464., 136.)

Pārsteidzoša atklātība, it īpaši, ņemot vērā rakstītāja ilggadējo advokāta slīpējumu! Paegle un Laicēns tika iekļauti RABCB I Saeimas vēlēšanām izvirzītajā kandidātu sarakstā, bet LKP nelegālajā darbībā nepiedalījās. Bērziņš (Andersons) 1927. gada 13. oktobrī rakstīja Krastiņam:

«Starp slimo kasu delegātiem brauc Laicēns un Grīnbergs. No tiem prasiet informāciju par legālo darbu. Par partijas lietām viņi nekā nezina, jo nav partijas biedri». (8., 495., 551.)

Par savu darbību kreiso arodbiedrību presē un pasākumos Paegle, Laicēns un Goliāts vairākkārt tika arestēti, ilgāku laiku atradās Latvijas cietumos. Tai pašā laikā 1920. gada Valtera un Rapas izdevniecībā iznāca Leona Paegles mācību grāmata pamatskolām «Ievads vēsturē», kura līdz 1924. gadam piedzīvoja četrus (!) izdevumus. Tās priekšvārdā Leons Paegle rakstīja:

«Jauns un liels laikmets mūsu dzīvē. Gadu simteņiem vārdzinātā darba tauta pati tura savu likteni un veido savu dzīvi. Jauna dzīve sākas visur un līdz ar to arī skolā. Skola kļūva brīva no visiem spaidiem. Vajātai latviešu valodai ierādīta pienācīga vieta. Latvju darba tautai ceļš vaļā uz plašu patstāvīgu un vispārcilvēcisku kultūru». (47., 9.)

Sarkano arodbiedrību koris 20-to gadu sākumā

Grāmatu Leons Paegle nobeidz ar Pāvila Roziša 1918. gada 18. novembrim veltītu dzejoli «Latvju Republika», kura pēdējās rindas skan: «Šo dienu svinīgo nekad mums neaizmirst – Jo brīva Latvija caur tautas sāpēm tika. Lai mūžam slava skan, tev, Latvju Republika!» (47., 164.) Skaidrāk, šķiet, savu pozīciju nevarēja apliecināt ne Rozītis, ne Paegle.

*

LKP bijušie kreisie nacionāldemokrāti bija nepieciešami viņu popularitātes dēļ, jo vēlētajiem, lasot viņu vārdus vēlēšanu biļetenos, zināja, ka viņi nav saistīti ar 1919. gada Padomju Latvijas politiķu pastrādātajām nevērtībām. Savukārt kreisajai inteliģencei sadarbība ar LKP bija vajadzīga viņu preses izdevumu materiālajam atbalstam, turklāt bez sadarbības ar LKP ietekmē esošo arodbiedrību organizatoriskajām struktūrām gūt panākumus vēlēšanās bija neiespējami. Tā radās šī savā būtībā pretdabīgā savienība.

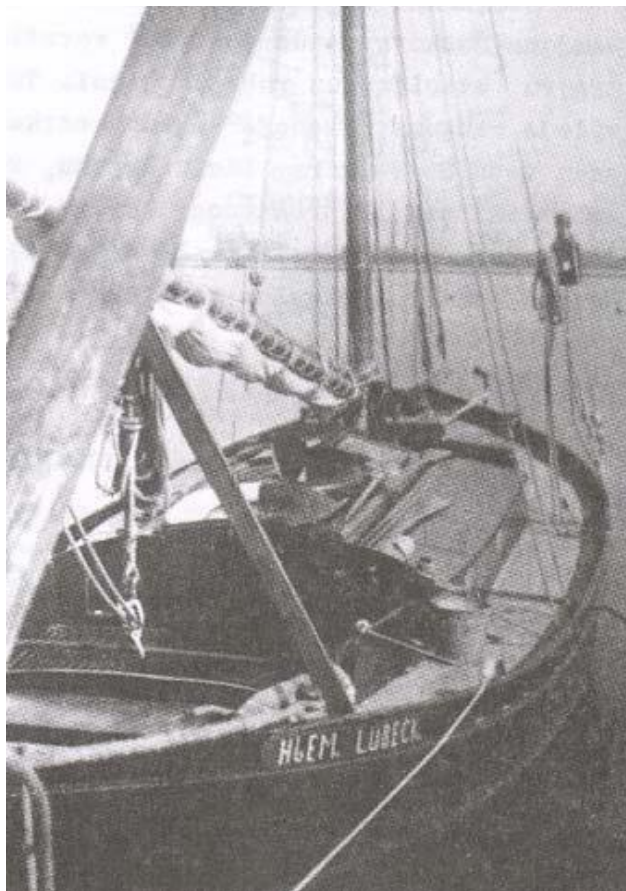
Te jāpiebilst – šī savienība dārgi maksāja latviešu tautai, jo kreiso idejas tika kompromitētas kā pretvalstiskas un antinacionālas. Līdz ar to arī sociāldemokrātija, kuras pozitīva loma Latvijas valsts tapšanā un attīstībā nav apšaubāma, tika izstumta no politiskās skatuves un uz ilgu laiku kļuva par sinonīmu prokrieviskajiem spēkiem.

Kreiso arodbiedrību pakļaušana LKP disciplīnai un izmantošana nelegālam darbam tās novājināja. Ja 1921. gada vasarā RABCB apvienoja 18 000 biedru un Kurzemes arodbiedrību centrālbirojs – 3000 (38., 86.), tad 1930. gada vasarā kreiso arodbiedrību izveidotā Latvijas arodbiedrību savienība aptvēra vairs tikai 5000 biedru. 1931. gada vasarā kreisās arodbiedrības legālo darbību pārtrauca. (38., 256.)

Latvijas valsts demokrātiskā iekārta tika būtiski novājināta, tā radot labvēlīgu augsni arī 1934. gada 15. maija apvērsumam.

Nelegālās darbības legālais aizsegs

Burulaiva, ar kuru 30-to gadu sākumā caur Vāciju sūtīja LKP materiālus

II nodaļa – Savstarpējā cīņa par varu

1. LKP profesionālo kadru atjaunināšana

Latvijas sociāldemokrātija, no kuras kreisā spārna radās LKP, nepazina profesionālo kadru speciālu izglītošanu. Krievijā, pēc varas saņemšanas boļševiku rokās, veidojās partijas profesionāļu gatavošana speciālās izglītības iestādēs.

LKP profesionāļu kadrus Krievijā (PSRS) gatavoja komunistiskajās mācību iestādēs: J. Marhļevska v.n. Rietummazākumtautu komunistiskajā universitātē (tekstā – **Komunistiskā universitāte**) un **Starptautiskajā Ņeņina skolā**, kā arī **Sarkanās profesūras institūtā**. Komunistiskā universitāte (39., 170.) kā partijas izglītības iestāde darbojās Maskavā no 1921. līdz 1936. gadam. 20-tajos gados tā bija galvenā LKP profesionālo kadru gatavotāja. Lielākā daļa mācījās latviešu sektorā, kurš tika izveidots 1921. gadā, un 1922. gadā ietvēra sevī Centrālo latviešu partijas skolu, kura līdz tam atradās Petrogradā. Neliela daļa tika gatavota ebreju sektorā. Latviešu sektoru līdz 1922. gada beigām vadīja **Jānis Freimanis**, līdz 1924. gadam – **Pauls Dauge**, līdz 1928. gadam – **Pauls Vīksne**, līdz 1930. gadam – **Alfrēds Šauriņš**, līdz likvidācijai 1936. gadā – **Pēteris Krustiņš**. No 1925. līdz 1936. gadam universitātes ekonomisko zinātņu katedru vadīja **Kārlis Pečaks**. Ar 1932. gadu VK(b)P CK uzsāka komunistisko universitāšu pārkārtošanu. Iepriekšminētā tika likvidēta kā viena no pēdējām.

*

Universitātes kurss bija paredzēts 4 gadiem. Līdz 20-to gadu vidum pēc otrā kursa sekoja divgadīga prakse nelegālā darbā Latvijā vai partijas darbā Krievijā (PSRS). 20-to gadu beigās no šīs vairākgadu prakses atteicās. Zemais vispārējais izglītības līmenis spieda daudzus mācīties sagatavošanas kursus vienu vai vairākus gadus. Pamatkursi pa lielākai daļai bija politiskās disciplīnās. 1935. gadā visas disciplīnas bija iedalītas 5 ciklos: I cikls – sociāli ekonomiskās – ietvēra: PSRS tautu vēsturi, VK(b)P

vēsturi, vispārējo vēsturi, Kominternes vēsturi, ģenitismu, partijas celtniecību, ekonomisko un politisko ģeogrāfiju, politisko ekonomiju, ekonomisko politiku, dialektisko materiālismu, padomju celtniecību¹⁸ un tiesības. II cikls – nacionālās disciplīnas: dzimtā novada vēsturi, nacionālās kompartijas vēsturi, dzimtā novada ekonomiku un novada aktuālās problēmas. III cikls – speciālas lauksaimniecības disciplīnas. IV cikls – vispārīgākie disciplīnas: krievu un dzimto valodu, matemātiku, fiziku, ķīmiju, bioloģiju. V cikls – militārās disciplīnas. (2., 9961., 66.)

Līdz 20-to gadu vidum lielāko klausītāju daļu veidoja no Sarkanās armijas demobilizētie un no Latvijas apmainītie. Daudzi no viņiem nebija partijas biedri. Vili Ozoliņu 1921. gadā uzņēma universitātē, to beidzot 1926. gadā – uzņēma partijā, nosūtot pagrīdes darbā uz Latviju. (2., 6946.) Arnoldu Ratnieku uzņēma partijā 1925. gadā, pēc universitātes beigšanas. (2., 7863.) Alberts Liniņš studēja no 1922. gada, bet partijā tika uzņemts 1927. gadā. (2., 5930.) Pēteris-Arvīds Mačulāns 1923. gadā tika uzņemts universitātē, 1925. gadā – partijā, un nosūtīts praksē uz Latviju kā komjaunatnes CK sekretārs un LKP CK loceklis. 1928. gada beigās Mačulāns atgriezās Maskavā, 1930. gadā beidza universitāti un tika nosūtīts pagrīdes darbā uz Latviju, kur 19. augustā viņu arestēja un notiesāja. 1937. gada janvārī pēc soda izciešanas Mačulāns atgriezās PSRS. (2., 6323.) Zelma Lāce 1921. gada februārī, pēc pusotra gada studijām Sverdlova vārdā nosauktajā Komunistiskajā universitātē, tika nosūtīta uz Latviju. 1922. gadā viņu arestēja, apmainīja un uzņēma Komunistiskajā universitātē, kuru Lāce beidza 1926. gadā. (2., 5614.)

Vēl divi tipiski piemēri: Jānis Brants pēc demobilizācijas no armijas 1925. gadā tika nosūtīts uz Komunistisko universitāti, kuru beidza 1930. gadā, tad komandēts uz Latviju, arestēts un notiesāts uz 4 gadiem. 1935. gadā pēc soda izciešanas Brants atgriezās PSRS, kur to 1938. gada 26. maijā arestēja kā *tautas ienaidnieku*. (2., 1361.) Roberts Sprukts pēc demobilizācijas 1925. gadā mācījās Komunistiskajā universitātē, ko beidza 1930. gadā, kad tika nosūtīts uz Latviju. Te Sprukts strādāja kā LKP apgabala organizators (orgs), 1932. gadā tika arestēts un notiesāts uz 7 gadiem. PSRS viņu pieņēma tikai 1940. gada jūnija sākumā, kas to paglāba no staļiniskajām represijām. (2., 8943.)

*

Otro studentu daļu sastādīja t.s. Krievijas latvieši, dzimuši un auguši Krievijā, kurus 20-tajos gados sūtīja mācīties vietējās partijas organizācijas. Nelielu daļu no viņiem pēc beigšanas izmantoja pagrīdes darbam Latvijā, piemēram, Feļtonu un Pauzeru. Pēc beigšanas lielākā daļa tika nosūtīti darbā latviešu kolonijās Krievijā.

*

20-to gadu otrā pusē un 30-to gadu sākumā universitātē parādījās studenti no Latvijas pagrīdes:

Arvīds Kalniņš, segvārds: Veģis, Prusaks, no 1922. gada darbojās komjaunatnes organizācijā Vidienā, pēc tam Rīgā. 1926. gadā viņš aresta laikā izbēga, pārgāja PSRS robežu un tika komandēts mācīties Komunistiskajā universitātē. Pēc tās beigšanas viņu 1931. gadā nosūtīja uz Latviju pagrīdes darbā; 1932. gadā arestēja. Kalniņa ieslodzījuma termiņš beidzās 1940. gada martā. (2., 4208.)

Antonija, arī Antonija, Anna, Pētersone tika nosūtīta uz Latviju pagrīdes darbā 1921. gadā bez kādas sagatavošanas. 1922. gada augustā viņu arestēja un 1923. gada janvārī apmainīja. No 1926. līdz 1930. gadam Pētersone mācījās Komunistiskajā universitātē. 1930. gadā viņu atkārtoti nosūtīja pagrīdes darbā uz Latviju. 1931. gadā viņa tika arestēta un notiesāta uz 6 gadiem ieslodzījuma. (2., 7346.) No 1936. gada Pētersone centās panākt atļauju atgriezties PSRS. Lai gan Pētersone 1923. gada janvārī no Latvijas pavalstniecības bija atteikusies, Salna 1937. gada 7. janvārī iesaka PSRS varas orgāniem no vīzas izsniegšanas atturēties, jo viņa varot cerēt uz Latvijas pavalstniecību. (2., 7346., 48.) Sakarā ar Pētersones māsas griešanos pie MOPRa vadības, Stasova rakstīja, ka māsai paskaidrots,

«lai viņas māsa cīnās lai tiktu atzīta par Latvijas vai kādas citas zemes pilsoni, bet nekādā gadījumā negrieztos pie mūsu Pārstāvniecības, jo tas ir pretrunā ar pēdējā Kominternes kongresa lēmumiem un mūsu ārējo politiku». (2., 7346., 49.)

Tā PSRS varas orgāni un Kominterne pameta savu sodu izcietušo aģenti Latvijas cietumā, vienlaicīgi brēcot par Latvijas varas orgānu cietsirdību. Tikai 1939. gada augustā, kad kārtējā Pētersones iesnieguma izšķiršana tika nodota Maskavā iebraukušajam Deklavam (Krauzem), pēdējais izskaidroja Salnas viedokļa absurdo raksturu, un 1939. gada novembrī Pētersone saņēma vīzu un atgriezās PSRS. (2., 7346., 60.)

¹⁸ V.E.: Tulkojums «celtniecība» nav diezko veiksmīgs: krievu vārda «строительство» nozīme tomēr atšķiras no latviešu «celtniecības»; drīzāk šo un iepriekšējo varētu tulkot kā «padomju uzbūve», «partijas uzbūve».

Ansis Markvarts, segvārdi: Vētra, Baškīrs, LKP biedrs no 1924. gada, tika arestēts Latvijā 1929. gada novembrī, līdz pārsūdzības izskatīšanai atbrīvots pret 1000 latu drošības naudu. 1930. gada novembrī viņš nelegāli pārgāja PSRS robežu un tika ieskaitīts Komunistiskajā universitātē. Pēc studiju beigšanas 1935. gada oktobrī Markvarts tika vēlreiz komandēts uz Latviju, novembrī atkal arestēts, un Sarkanā armiju sagaida 1940. gada jūnijā Latvijas cietumā. (1., 6207.)

Indriķis Zeberīņš mācījās Kuldīgas vidusskolā, kur darbojās komjaunatnes organizācijā. 1925. gada augustā viņu arestēja, bet 1927. gada janvārī tiesā attaisnoja. Februārī Zeberīņš pārgāja PSRS robežu, un tika nosūtīts uz Komunistisko universitāti. Pēc tās beigšanas viņš 1936. gadā uzsāka mācības Sarkanās profesūras institūtā. 1937. gada novembrī Kominternes Izpildkomitejas kadru daļas vadītājs Belovs raksturoja Zeberīņu kā šaubīgu un pārbaudāmu. 1938. gadā tika likvidēts kā Sarkanās profesūras institūts, tā Zeberīņš. (2., 3722.)

30-to gadu sākumā LKP vadītāji nāca pie slēdziena, ka Komunistiskā universitāte nav piemērota nelegālistu kadru gatavošanai. Ilgajā studiju laikā klausītāji personīgi sapazinās, un Latvijā pēc aresta sniedza ziņas par iesūtītajiem un iesūtīt paredzētajiem nelegālistiem. Kā izdevīgāku mācību iestādi atrada Starptautisko Ļeņina skolu, kurā 1932. gadā **Soma-Kaufmaņa** vadībā izveidoja latviešu sektoru. Lai gan skolā bija arī trīsgadīga apmācība, latviešu sektorā tā aprobežojās ar 10, 6 un 3 mēnešu kursiem nelielām klausītāju grupām.

Arhīvā saglabājies skolas latviešu sektora mācību plāns 1935.–1936. mācību gadam. (9., 1088., 1.) No 10 mācību mēnešiem 10 dienas aizņēma ievadprakse un ar to saistītās pārrunas, 25 dienas – vasaras prakse PSRS uzņēmumos vai kolhozos, 15 dienas – atvaļinājums, 4 dienas – revolucionārie svētki; 7 dienas bija paredzētas rezervei. Atskaitot 40 izejamās dienas, tiešajam mācību darbam palika augstākais 203 dienas. Katru dienu tika paredzētas 8 stundas, kuras sadalījās 5 stundās akadēmiskajam darbam un 3 stundās *lendergrupas darbam*. Akadēmiskajam darbam paredzētajās 1015 stundās bija jāapgūst: Komunistiskās Internacionāles un LKP vēsture, politekonomija, VK(b)P vēsture, ļeņinisms, LKP partijas masu darba un partijas celtniecības jautājumi, ekonomiskā politika. Lendergrupas darbam paredzētajās 609 stundās bija jāapgūst: orgdarbs, tehnika, LKP materiālu izstrāde un informācija par *tekošiem jautājumiem*, Latvijas politikas aktualitātes.

Salīdzinot šo un Komunistiskās universitātes programmu, redzam vēl šaurāku pragmatismu partijas profesionāļu sagatavošanā.

Smadzeņu skalošana bija kļuvusi par universālu metodi *nākotnes sabiedrības celtnieku* sagatavošanā.

*

Sarkanās profesūras institūts (42., 594.) tika izveidots 1921. gadā augstskolu sabiedrisko zinātņu mācību spēku sagatavošanai. Mācību laiks bija 3 gadi. No LKP vadītājiem institūtu beidza Jānis Krūmiņš (Pilāts), Jānis Kalnbērziņš (Zaķis), Kārlis Soms-Kaufmanis un daži zemākas kategorijas darbinieki. Krūmiņa, Kalnbērziņa un Soma tā sauktie zinātniskie darbi nebija nekas vairāk par pseidomarksistisko nostādņu populāru izklāstu, kas apliecina viņu zemo teorētiskās sagatavošanas līmeni. Tas rada nopietnas šaubas par minētā institūta līmeni vispār.

Institūts noderēja arī kā vieta, kur nosūtīja mācīties LKP vadošā darba neveiksmīniekus – Pauzeru un Strautiņu (Citronu).

*

20-to gadu vidū sākās pakāpeniska LKP profesionāļu nomaiņa ar Maskavas mācību iestādēs apmācītiem kadriem. Vecie profesionāļi ar to nebija apmierināti. Bērziņš (Andersons) 1924. gada 7. decembrī rakstīja Krastiņam (Viktoram):

«Tad par tiem darbiniekiem. Man liekas, ka uz priekšu vajadzētu atturēties sūtīt skolas jaunatni, jo kā piedzīvojumi rāda, tad šeit par visiem jau priekšā informācija. Vajag censties atrast vecus ilegālistus vislabāk tādos, pēc kuru gadiem un izskata vairs nav vajadzīgs kara klausības dokumentu». (8., 490., 35.–36.)

1925. gada 2. janvāra vēstulē Bērziņš (Andersons) šim jautājumam pievēršas vēlreiz:

«To skolas jaunatni, ja viņi nav sevišķi izcili spēki, uz šejieni nesūtīt. Priekš mums katrā ziņā vajadzētu censties atrast vecus darbiniekus». (8., 487., 14.)

1927. gadā Latvijā strādāja 45 nelegālie algotie LKP profesionāļi, gandrīz visi apmācīti PSRS. LKP biedru skaits Latvijā šai laikā nepārsniedza 600. (8., 488., 347.; 8, 495., 366.)

*

Profesionālo kadru jautājums saasinājās 1927. gadā, kad Vidienas orgs Kalnbērziņš sarakstē ar Krastiņu, apejot LKP CK, apsprieda Latvijā esošo veco CK kadru nomainas iespējas. (8., 495., 426. – 429.) Zandreiters 1927. gada 8. septembrī savukārt izvirzīja ļoti nopietnu apvainojumu t.s. jaunajiem kadriem:

«Nezinu kāpēc visi tie Tavi sūtītie ir nelabvēlīgi noskaņoti pret to rezidenci, kur Tu mājo. Kā izrādās, tad viņi visi sirdī jūt līdz jūsu opozīcijai un pret vairākuma līniju izturās negatīvi. Ja vārdos vēl daudz maz izsakās par labu vairākumam, tad darbos iznāk pretējais». (8., 495., 418.)

Sarakste starp LKP Latvijas darbiniekiem un Latsekciju šai laikā notika ar PSRS pārstāvniecības Rīgā starpniecību, un tur tika pārlūkota no attiecīgajiem čekas darbiniekiem. Norāde uz LKP profesionāļu atbalstu opozīcijai tika noteikti reģistrēta un turpmākajos notikumos ņemta vērā. Sakarā ar šo vēstuli jāsecina, ka Zandreiters vai nu bija naivs, vai arī izdarīja gājienu pret tiem, kuri centās vecos kadrus nomainīt ar jaunajiem. Ņemot vērā, ka Politpārvaldei tā arī neizdevās nonākt Zandreiteram uz pēdām, ticamāka ir otrā versija. Taču tad ir jāatzīst, ka provokāciju izmantošana savstarpējo rēķinu kārtošā LKP plaši un samērā efektīvi izmantoja jau 20-tos gados.

*

Jāņa Bērziņa (Andersona) arests 1927. gada 10. novembrī iezīmēja jauno kadru uzvaru. LKP CK postenī stājās **Fricis Pauzers** (Skaida, Kruķis). (40., 751.) Pauzers bija dzimis un audzis latviešu kolonistu ģimenē Tomskas guberņā, no 1922. gada mācījies Komunistiskajā universitātē, un pēc tās beigšanas 1927. gada septembrī nosūtīts pagrīdes darbā uz Latviju. Ādolfs Trautmanis-Talks, kuru pēc Komunistiskās universitātes beigšanas nosūtīja uz Latviju 1930. gadā, par Pauzeru un nākamo LKP CK sekretāru Strautiņu (Citronu), 1937. gadā no Rīgas Centrālcietuma Latsekcijas vadībai ziņoja:

«Es iedomājos, ka partiju vada kaut kādi solīdi, pieredzējuši cilvēki. Tur¹⁹ es redzēju, ka aiz robežas visa partija ir bijušo Rietumu mazākumtautu Komunistiskās universitātes bijušo studentu rokās, kuri bija tādi pat skolnieki politikā kā es. Vienīgā starpība bija tā, ka viņi sevi uzskata par politiski nobriedušiem tikai tādēļ, ka bija nozīmēti šai darbā. Pašpaļāvīga un augstprātīga bija politiskā plēšanās par to kuram būt priekšgalā. CK sekretārs bija Pauzers, kuru es zināju no Komunistiskās universitātes kā paklausīgu ieroci Frumkinas rokās, tās mīluli, kritikas nomācēju un komandētāju, cilvēku ar neproletārisku domāšanu un grāmatu mīlētāju, kurš iedomājās, ka dzīvei un cilvēkiem bez iebildumiem jāseko priekšrakstiem vai labākā gadījumā pedantiskiem norādījumiem no grāmatām. Bet Pauzers tikko bija spējis ar Baumaņa – Amerika – Serjožas un citu palīdzību nomest Citronu – cinisku Frumkinas audzināšanas augli un citu mīluli, tikai vēl aprobežotāku un politiski neizglītotāku, sīku raustītāju un rājēju no augšas, kurš iedomājās par katru cenu «iziet ļaudīs»». (2., 9338., 65.–66.)

Pauzera cīņa ar Strautiņu (Citronu) par sekretāra posteni notika ar mainīgām sekmēm, bet 1930. gada februārī beidzās ar pagaidu neveiksmi. Pauzeru no sekretāra pienākumiem Maskavā sasauktajā LKP CK paplašinātajā plēnumā atbrīvoja un nosūtīja uz Sarkanās profesūras institūtu mācīties. Pēc tā beigšanas 1933. gada novembrī viņš saņēma norīkojumu doties uz Latviju par «Cīņas» redaktoru un LKP Rīgas organizācijas vadītāju. LKP CK paplašinātajā plēnumā 1936. gada janvārī Salna apgalvoja, ka ar Pauzera stāšanos LKP CK sekretāra amatā sākusies LKP organizatoriskā krīze. (8., 122., 63.)

Alberts Strautiņš (Citrons) 1922. gadā pēc demobilizācijas no Sarkanās armijas iestājās Komunistiskajā universitātē, bet 1924. gadā – partijā, 1927. gadā Strautiņš beidza Komunistisko universitāti un tika nosūtīts uz Latviju. 1928.–1929. gadā Citrons (literatūrā un atmiņās viņu parasti dēvē tikai šai segvārdā) LKP CK bija tuvākais Pauzera palīgs. 1929. gada oktobrī pēdējais nodeva Citronam LKP vadību Latvijā, bet pats aizbrauca uz Maskavu. 1930. gada februārī–martā LKP CK paplašinātais plēnuma Strautiņu (Citronu) izvirzīja par LKP CK sekretāru, (41., 432.; 2., 9086., 9087. un 9089.) Kopā ar **Jāni Balodi** (Kukaini) (37., 165.), partijas biedru no 1926. gada, LKP CK orgsekretāru **Albertu Briņķi** (Serjožu) (2., 1474.; 37., 262.), partijas biedru no 1919. gada, un Almu Andersoni (Austru), dzimušu Justīnu, pēc pirmā vīra Elksnīti, pēc otrā vīra Jurgenu, pēc atgriešanas no Latvijas izsniegti dokumenti uz Andersones vārda (2., 219.), **Citrons pārņēma LKP darbības vadību Latvijā.** (2., 7606., 11.)

Cīņā par LKP CK vadību Pauzers un Citrons izmantoja lozungu par cīņu pret labējiem. 1929. gada 24. janvārī LKP CK pieņēma lēmumu saasināt cīņu ar labpusējām briesmām LKP: «*Briesmas ir ļoti bīstamas un plašas (pašvaldībās, slimo kasēs, saeimā) un ar dziļu pagātņi.*» (8., 513., 142.)

¹⁹ Domāta Latvija.

Atbildot uz Krastiņa bažām par zināmu nostādņu vienpusību, 1929. gada 31. maijā Pauzers paskaidroja:

«Protams, vispār ņemot ir jāved cīņa uz abām frontēm, bet praktiski mums visu laiku ir darīšana ar labpusējību. Un patreiz var tikai izcelties juceklis, ja aktuēlības ziņā stāda abus šos novirzienus uz vienas līnijas» (8., 514., 67.)

Sākumā Pauzeru atbalstīja Citrons un viņa domu biedri. 1930. gada februāra–marta plēnumā tie no Pauzera norobežojās un atstāja viņu lepnā vientulībā iepretim maskaviešu kritikai. Tomēr arī pēc Citrona nākšanas LKP CK sekretāra postenī cīņa pret labpusējību turpinājās.

Šāda nostāja izsauca arvien lielākus iebildumus. Smagi slimais Zandreiters 1929. gada maijā no Rīgas ziņoja Krastiņam:

«Ar to «labo» nav tās lietas tik traģiskas, drusku pabrīdināt vajadzēja, tas par ļaunu nenāks. Nevajag jau iedomāties, ka nu esam palikuši galīgi «labi» jeb «kreisi», tas jau tā nav. Pagaidām žonglētjam vēl uz abām kājām» (8., 514., 62.)

1930. gada beigās Citrona, Amerika (Arta) un Brinča (Serjožas) grupu par aizraušanos ar labpusējo kritiku un iedomību asi kritizēja cits partijas profesionālis Artūrs Mūris (Oskars) LKP Rīgas konferencē. Pēc Citrona uzvaras LKP VIII kongresā 1931. gada sākumā Mūri atsauca no Latvijas, atlaida no darba un izslēdza no partijas. 1931. gada 10. jūnijā Kominternes Kontrolkomisija šo lēmumu apstiprināja, bet 1932. gada 10. martā pēc Citrona noņemšanas Mūri atjaunoja partijā. (2., 6688.)

Cīņa par personisko statusu un ietekmi arvien vairāk aizvietoja kopīgo cīņu par iedomātiem, taču tāpēc nebūt ne mazāk gaišiem ideāliem.²⁰ Vispārējā degradācija Krievijas (PSRS) varas struktūrās jo uzskatāmi atklājās LKP organizācijas ikdienā. Veco, profesionālo revolucionāru nomaiņa ar jaunās paaudzes kadriem neizbēgami nesa sev līdzīgu aparāta garu, kurš jau bija izveidojies Padomju Krievijas varas gaitēnos.

2. Stučka (Paragrāfs) iznīcina Krastiņu (Viktoru)

No 1928. gada LKP gatavojās savam kongresam. 1930. gada februāra–marta paplašinātais CK plēnuma sākumā bija iecerēts kā kongress. Pēc plēnuma turpinājās kongresa gatavošana, kurš notika Maskavā 1931. gadā no 7. janvāra līdz 6. februārim. Visā kongresa sagatavošanas posmā turpinājās cīņa par vadības krēsliem. Citrons savu mērķu sasniegšanai izmantoja domstarpības starp LKP patriarhu Pēteri Stučku un Latsekcijas sekretāru Kārli Krastiņu, kurš vadīja Latsekcijas ikdienas darbu.

Kārlis Krastiņš (2., 4942.) darbojās partijā no 1910. gada. 1917. gadā LSD V kongresā Krastiņš tika ievēlēts par CK locekli, 1919. gadā bija «Cīņas» redaktors. Atstāts pagrīdes darbā Latvijā, viņš 1919. gada septembrī tika arestēts un 1920. gada 16. aprīlī apmainīts. Būdam ļoti tuvs Stučkam, 1920. gada beigās, kad izveidojās Latsekcija, Krastiņš kļuva par tās sekretāru un palika šai postenī līdz LKP VIII kongresa nobeigumam. 20-to gadu vidū Krastiņš sāka izvīzīt vadošos amatos tos, kuri partijā bija iestājušies pēc revolūcijas.

²⁰ **V.E.:** Vairums to – īsto – latviešu komunistu bija ideālisti (tie, kas kļuva par komunistiem tad, kad tas nesolēja ne privilēģijas, ne bagātības, ne citus labumus kā vēlāk – padomju laikos). Mani senči un radi bija visstākie ideālisti, kādus vien var iedomāties (principā – tāpat kā es). Bez tam viņi bija pilnīgi «normāli cilvēki»: ne runas nevar būt par kaut kādām zvērībām vai kaut ko tamlīdzīgu. Viņi bija arī ārkārtīgi godīgi cilvēki – ja tagadējiem Latvijas vadītājiem būtu kaut desmitā daļa no viņu godīguma, tad Latvija zeltu un plauktu. Taču traģēdija vijās gan ap viņiem pašiem, gan arī ap to ideālu, ko viņi pārstāvēja. Pirmkārt jau, viņi pieņēma šo ideālu – un pieņēma par «tīru zeltu» – no «netīrām rokām». Tie, kas šo ideālu izdomāja un laida apgrozībā, paši tam nemaz neticēja un nemaz negribēja tā realizēšanu. Viņi tikai meklēja tādu godīgu muļķīšus kā mani senči, lai ar viņu palīdzību un caur viņiem dzītos pēc pavisam pavisam citiem mērķiem. Tāpēc vienmēr iznāca tā, ka ideāls uz katra soļa tika sakompromitēts, pirms vēl bija paspēts tam kaut neliels pietuvoties. Otrkārt, paši mēģinājumi realizēt ideālu notika ārpazītos, nenormālos apstākļos – karš, šaušana, kaušanās, jukas... Jebkurš nodoms, jebkurš solis tūlīt pārvēršas par savu pretstatu tāpēc, ka kaut kāds stulbenis (gan «mūsu», gan «viņu» pusē) sāk darīt kaut ko ne to – sāk šaut, sāk visādas nelietības... Principā, ja tiem, ĪSTAJIEM komunistiem (kā maniem radiem) dotu iespēju mierīgos, normālos apstākļos realizēt savu ideālu – un ja tur nemaisītos klāt nekādi citi karjeristi un nelieši – tādi kā Džugašvili utt., – ja ļautu darboties viņiem vieni pašiem, – tad sabiedrība, kuru viņi radītu, nemaz nebūtu tik slikta (katrā ziņā jau nu nesalīdzināmi labāka par to sabiedrību, kas ir radīta pēc «Dziesmotās revolūcijas» un kura būtībā nozīmē drīzu un neizbēgamu latviešu tautas bojāeju). Tā ka šajā ziņā tie ideāli nemaz tik nereāli vai neiespējami nebija.

Viens no svarīgākajiem jautājumiem kongresā bija 1919. gadā LKP pieļauto kļūdu atzīšana un novērtēšana. To prasīja daudzi partijas biedri, bet negribēja 1919. gada Padomju Latvijas vadītāji ar Stučku priekšgalā. 1926. gada 4. janvārī Zandreiters vēstulē Krastiņam rakstīja:

«Darba tauta vēl līdz šim nav aizmirsusi mūsu 1919.g. grēkus. Tu to pasaki arī b. Stučkam, lai viņš varētu pārdomāt šo sāpīgo jautājumu. (...) 1919.g. vissliktāko iespaidu ir atstājis uz laukiem. Toties Latvijas buržuāzija ir daudz guvusi ar agrārreformas ieviešanu. Tas jau dabiski: darbaļaudis 1917.–19.g. slāpa pēc zemes. Mēs nedeņēm – mūs viņi atmeta. Piespieda dot buržuāziju. Es ar skaidru pieri apgalvoju, ka ja buržuāzija nebūtu gājusi uz zemes dalīšanu, viņa būtu ratā aiztriekta, bet caur dalīšanu viņa sevi Latvijā ir padarījusi uz vienu laiku nemirstīgu. Uz laukiem visur stāsta par «komūnām» 1919.g., pavairo un pieliek leģendas. Toties priecājas, ka zemīte nu reiz ir rokā. Es apgalvoju, ka ar mūsu «grēku» noliegšanu un noklusēšanu, pat arī ar atsaukšanos uz dialektiku, mēs darām tikai sliktu sev. Pavisam otrādi, mums vajag atklāt savas kļūdas un stādīt tām pretim mūsu jauno taktiku. Ļoti slikti, ka 1919.g. kļūdas nav kritizētas rezolūcijā, vēl sliktāki, ka b. Stučka savā pēdējā brošūrā ir izvairījies no kritikas». (8., 490., 35.–36.)

Kongresa priekšvakarā ar Krastiņa akceptu iznāca Kārļa Soma-Kaufmaņa grāmata «LKP agrārpolitikas un agrārprogrammas jautājumi. Kritiskas piezīmes agrārjautājumā sakarā ar P.Stučkas «Darbs un zeme» (Diskusijas kārtībā)». 1984. gadā Stučkas biogrāfs Leo Dribins šo darbu vērtēja:

«Brošūras saturā bija tendenciozi, nezinātniski, nepartejiski uzbrukumi P. Stučkas grāmatai «Darbs un zeme», visiem viņa uzskatiem par agrāro jautājumu. K. Kaufmanis apšaubīja LKP agrārās politikas marksistiski leņinisko ievirzi kopumā, ar to sējot neuzticību pret LKP vēsturiskajiem veikumiem». (24., 487.)

Var piekrist vērtējuma otrajai daļai. Par pirmo jāpiebilst, ka tikpat nezinātnisks un tendenciozs, kā Soma-Kaufmaņa, bija arī Stučkas minētais darbs, ka tā bija nezinātniska darba nezinātniska, bet politiski pārdomāta un izsvērtā kritika, kurai vajadzēja nostumt no LKP vadības vecos 1919. gada vadītājus, dodot ceļu jaunākiem. Soma darba nepartejiskums nekad oficiālos lēmumos nav atzīts.

Pēc Soma darba iznākšanas Stučka drausmīgi pārskaitās. 1931. gada 1. janvārī sanāca LKP CK un ĀB Politsekretariāta kopīga sēde, kura ar 8 balsīm pret 5 nolēma grāmatu apgrozībā nelaist. Soms paziņoja, ka paliek pie saviem uzskatiem, un griezīsies pie Kominternes Izpildkomitejas. (9., 265., 37.) Krastiņš 3. janvārī paskaidroja:

«Soma brošūra, tāpat kā visas mūsu izdotās brošūras, redakcijas kolēģijas sēdē netika izskatītas, bet visi redakcijas kolēģijas, kas sastāv no ĀB, locekļi, izņemot b. Daniševski, zināja par b. Soma brošūru un neiebilda pret tās izdošanu. Brošūru izskatīju tikai es un tā tika izlaista sērijā «Propagandista bibliotēka», kurā līdz šim izdotas visas brošūras par partijas taktikas jautājumiem. Pēc b. Soma brošūras parādīšanās biedri Daniševskis un Lenčmanis paziņoja, ka viņi uzskata par nepielaižamu brošūras izplatīšanu tādā veidā, kādā viņa iznāca. Pēc viņu pieprasījuma tika sasaukta CK un ĀB ārkārtējā sēde». (9., 469., 2.)

Kominternes Izpildkomiteja pieprasīja 1. janvāra sēdes protokolu. 4. janvārī LKP CK un ĀB Politsekretariāts ar 9 balsīm pret 1 nolēma iepriekšējo lēmumu atcelt un brošūru publicēt. (9., 265., 30.–39.)

Visās savās runās LKP VIII kongresā Stučka ļoti asi uzbruka Somam un Krastiņam. Runā par CK politisko ziņojumu Stučka teica:

«Tā tika izplatīta kā propaganda ne pret ienaidnieku, bet pret mani. Tik apvainojošus vārdus, kā šai brošūrā, es vēl no biedru puses nekad neesmu lasījis». (24., 383.)

Stučkas referāts kongresā par programmas un agrārajiem jautājumiem bija veltīts galvenokārt polemikai ar Somu-Kaufmani. (24., 387.–411.) Pēc kongresa plašā rakstā «Mana «agrārrevolūcija» un tās nosebojusi kritika» Stučka rakstīja par Soma darbu:

«Visneglītākā izlamāšana un tikai dažas tiešām lietišķas piezīmes. (...) Bet kādēļ man jābūt reizē par b. Soma un reizē jeb pat lielākā mērā bijušā Latsekcijas sekretāra temperamenta apmierināšanas priekšmetu, nesaprotu». (24., 413.)

Ar Soma grāmatas izdošanu Krastiņš panāca, ka kongresā daudz runāja par LKP 1919. gada kļūdām, bet mazāku vērību veltīja LKP CK un ĀB pašreizējā darba kritikai. Neraugoties uz O. Dzeņa

(Rūķīša), F. Deklava (Krauzes) un dažu citu pretošanos, kongress pieņēma Stučkas izstrādāto rezolūciju agrārajā jautājumā un viņa viedokli par LKP agrārpolitiku un 1919. gada kļūdām.

*

Cīņa starp Krastiņu un Stučku pavēra ceļu Citronam, kurš tika ievēlēts LKP CK, ĀB un līdz ar to Latsekcijas sekretariātā, kopā ar Stučku, Lenčmani, Zandreiteru un Krūmiņu (Pilātu). Savā pirmajā sēdē ĀB pēc Stučkas priekšlikuma ievēlēja Citronu par sekretāru. (9., 469., 9.) Krastiņš nepadevās, un ar LKP CK sekretāra Friča Deklava (Krauzes) atbalstu panāca, ka Polijas–Baltijas lendersekretariāts 1931. gada 12. martā, izskatot LKP VIII kongresa rezultātus, nolēma:

«Atzīt agrāro rezolūciju par neapmierinošu». (9., 471., 11.)

Lendersekretariāta vadītājs Mickēvičs-Kapsuks sēdē teica:

«Kongresa pieņemtā rezolūcija agrārajā jautājumā noteikti ir neapmierinoša. Pirmkārt, tā nav kaujnieciska, otrkārt, pēc būtības ir nepareiza. Tajā tiek atzīts, ka galvenais sakāves cēlonis 1919. gadā ir pretinieka spēku pārsvars, bet nevis partijas vadības pieļautās politiskās kļūdas, it sevišķi agrārajā jautājumā». (9., 471., 5.)

Mickēviču atbalstīja Angarietis un Mēringis. Sēdē uzstājās Krastiņš:

«Galvenais jautājums mūsu debatēs ir agrārais jautājums. Kongresā šis jautājums tika nepietiekoši uzsvērts. Rezolūcija ir ļoti juceklīga ne tikai Latvijas, bet arī PSRS jautājumos. Ja b. Stučka rakstīs rezolūciju, tā nekad nebūs pareiza, jo viņam nav pareizas ļeņiniskas nostādnes šajā jautājumā, viņam vēl pārsvarā vecās nostādnes. Mums trūka paškritika šajā jautājumā, arī tur bija jūtama nepareizā b. Stučkas nostādne». (9., 471., 5.)

Stučka ar Citronu ķērās pie nopietnākiem pasākumiem. 1931. gada 18. martā Latsekcijas Sekretariāts (Stučka, Citrons, Lenčmanis) pieņēma lēmumu:

«Paziņot Viktoram (Krastiņam), ka ne vēlāk kā 1. aprīlī viņam jāiet uz 3 mēnešiem atvaļinājumā». (9., 469., 14.)

Stučka atcerējās, ka 1923. gadā LKP CK uzdevumā speciāla komisija bija izmeklējusi pret Krastiņu vērstus apvainojumus, pievienoja tiem faktus par dzeršanu un uzdzīvi, plašos pagrdnieku iekrišanas gadījumus. Pie darba ķērās OGPU. Krastiņš tika arestēts, apvainots spiegošanā un provokatoriskā darbībā. ĀB 1931. gada 17. jūnija sēdē, jau pēc Krastiņa aresta, nolēma:

«1. Jautājumu par noņemšanu no darba pacelt un politiski izskaidrot partijas organizācijās reizē ar kongresa materiālu izstrādāšanu.

2. Jautājumu pacelt publiskā presē, iepriekš noskaidrojot pie b. Pjatņicka²¹ un izmeklēšanas iestādēs vai tas netraucēs lietas izmeklēšanu». (9., 469., 42.–43.)

Ar OGPU kolēģijas 1932. gada 7. marta lēmumu pēc KPFSR Kriminālkodeksa 58-6 panta Krastiņš tika sodīts ar nošaušanu. Kā apsūdzības liecinieki kolēģijas sēdē uzstājās LKP profesionāļi Bērziņš-Blanks, Dzenis (Rūķītis), E. Ozoliņš, Auns, Bajārs, Vītoliņš. (2., 4942., 108.) LKP CK jau pēc Krastiņa nāves 1932. gada 7. aprīlī nolēma:

«LKP CK, izmeklējusi K. Krastiņa (Viktora) lietu, konstatē, ka pret Krastiņu celtie apvainojumi provokācijā ir pierādīti un nolemj Kārli Krastiņu kā partijas un strādnieku šķiras nodevēju provokatoru no LKP rindām izslēgt, lēmumu publicējot presē». (2., 4942., 100.)

Krastiņa notiesāšanai un plaši reklamētajai izslēgšanai bija liela nozīme turpmākajā LKP darbībā. Pa Krastiņa ceļu uz nošaušanu vai nāves nometnēm 30-to gadu otrā pusē aizgāja gandrīz visi, kuri 1932. gadā balsoja par viņa izslēgšanu. Daudziem Krastiņa ieceltajiem LKP profesionāļiem pats iecelšanas fakts vēlāk kļuva par pamatu notiesājošam spriedumam. Tādējādi VIII kongresa nozīme LKP organizatoriskās krīzes attīstībā bija ļoti liela.

*

Stučka, protestējot pret Lendersekretariāta lēmumu par kongresa agrāro rezolūciju, pēc Krastiņa apcietināšanas 1931. gada 22. jūnijā nosūtīja Kominternes Izpildkomitejas Politkomisijai vēstuli «Sakarā ar Latvijas kompartijas rezolūciju». (9., 479., 1.–6.) Vēstules kopiju nosūtīja Staļinam. Kongresa

²¹ Osips Pjatņickis līdz 1935. gadam vadīja Kominternes praktisko darbību VK(b) CK uzdevumā.

rezolūcija agrārjautājumā, neskatoties uz Stučkas protestu, netika atzīta par apmierinošu, un tās vietā 1933. gadā LKP CK pieņēma Latvijas laukstrādnieku, trūcīgo un vidējo zemnieku cīņas programmu. (18., 582.–590.) Tā paredzēja, ka LKP,

«nākdama pie varas, neatkārtos to kļūdu, ko 1919. gadā zemes jautājumā pielaida Padomju valdība»,

paredzēja muižnieku un lielsaimnieku zemes «konfiskāciju ar visu saimniecisko inventāru», nododot to «laukstrādnieku un mazzemnieku lietošanā».

Šī programma noteica, ka

«vidējo un trūcīgo zemnieku zemei jāpaliek par viņu neaizskaramu īpašumu». (18., 589.)

Pēdējais solījums 1940. gadā, pieņemot tā saucamās Tautas saeimas lēmumu par visas zemes nacionalizāciju, izpildīts netika.²² (18., 589.)

Mori savu darbu bija padarījuši, vairs nebija nekādas jēgas aizkavēt viņu ceļu uz turieni, kur tiem bija jāiet pēc šķiru cīņas teorijas pamatprincipiem – uz Sibīriju, nāves noietnēm, nezināmu mežu nezināmiem kapiem. Komunistiskās varas *sarkanais ritenis* (Aleksandra Solžeņicina apzīmējums) bija gluži vienkārši konsekvents: no katra pēc spējām, katram – par darbu. Un tur jau tā lieta, ka šo riteni grieza konkrēti cilvēki, bieži vien konkrētu, savtīgu iemeslu dēļ. Pret LKP, kā redzam, to pagriezta viens no šīs partijas radītājiem.

3. PSRS iebrukuma gaidās

1928. gadā LKP radās jauni uzdevumi. PSRS un Kominternes vadība pieprasīja aktīvi gatavoties karam, proti, PSRS iebrukumam Latvijā. Sakarā ar III Saeimas vēlēšanu lozungiem Krastiņš Pauzeram 1928. gada 11. aprīlī rakstīja:

«Pārrunājām arī Tevis ierosināto jautājumu par neatkarības lozungu. Bijām pilnīgi vienprātīgi, ka tagadējos mūsu apstākļos neatkarības prasība nekādā ziņā nav uzstādāma kā mūsu lozungs. Un arī neatkarības nodevības kritika vedama ļoti uzmanīgi, lai tā neizvērstos par neatkarības kā tādas sludināšanu. Mūsu pamatlīnija šai jautājumā – vienība ar SPRS (PSRS)». (8., 507., 165.)

Pēc panākumiem vēlēšanās Stučka pieprasīja aktualizēt Latgales problēmu:

«Fašisma apvērsumam pretim jānostāda Latgales patstāvības ideja²³ (Zemnieku-strādnieku Republika)». 18., 508., 156.)

1928. gada janvāra sākumā Stučka ieteica komunistiem stāties aizsargu organizācijā:

²² V.E.: Lai šo jautājumu izlemtu galīgi, būtu jāizstudē attiecīgie Stučkas darbi, tā Soma brošūra, Krastiņa raksti. Man droši vien nebūs laika to izdarīt, jo dzīvot vairs ir atlicis maz, un ir daudz svarīgāku darbu, ko darīt, nekā studēt Stučkas un Krastiņa konfliktu. Bet, spriežot pēc šeit izklāstītā un pēc tā, ko par šo lietu esmu lasījis agrāk, Stučkas pozīcija, protams, izskatās simpātiskāka. Stučkas pozīcija ir godīga ideālista nostāja: ja mēs esam komunisti un uzskatām, ka īpašumam uz ražošanas līdzekļiem ir jābūt kopējam, tad mēs to tā arī deklarējam un darām, un zemi nacionalizējam. Krastiņa pozīcija, turpretim, ir blēža pozīcija: mēs esam komunisti un beigās, protams, zemi atņemsim, bet papriekšu mums vajag zemniekus apšmaukt, iedot viņiem zemi, lai tādējādi mēs tiktu pie varas. Nu, ja tu uzskati, ka zemei NAV jābūt kolektīvā īpašumā, bet privātipašumā, tad tā arī saki, bet tad tu vairs neesi komunist, tu jau esi ulmanists. Stučkam ir svarīgi realizēt principu (kaut vai zaudējot varu), bet Krastiņam – tikt pie varas (kaut vai pārkāpjot visus principus). Protams, komunisms kā kustība evolucionēja no tādiem ideālistiem kā Stučka uz tādiem bezprincipu karjeristiem kā Krastiņš. Bet tas, ka Krastiņu toreiz, 1931. gadā, tomēr izslēdza, liecina, ka starp latviešu komunistiem tolaik ideālisti vēl bija vairākumā. (Pēc dažiem gadiem viņus par to arī apšāva karjeristi). Ja Krastiņš bija spējīgs pieņemt tādu blēdīgu pozīciju šajā jautājumā, tad viņš varēja analogiski rīkoties arī citās lietās tā, ka sadzīvīskās apsūdzības, ko pret viņu izvirzīja Stučka, droši vien bija pamatotas. Bet tālākais vairs nebija atkarīgs no Stučkas. Valstī jau saimniekoja karjeristi, un terora ritenis jau griezās. Diez vai Stučka bija gribējis, lai Krastiņu nošautu. Viņš vienkārši runāja, ko domāja, un darīja, ko runāja.

²³ V.E.: Nu, tas neapšaubāmi ir taktikas triks: «Sak, ja jūs taisāt «fašistisku apvērsumu», tad mūsu agitatori prasa Latgales atdalīšanu». Principiāla Latgales atdalīšana nekad nav ietilpusi latviešu komunistu plānos: tas nenotika 1919. gadā, kad Stučka bija pie varas, un par to neviens pat neiepīkstējās 1940. gadā pēc okupācijas. Pats Stučka vēl pirms Pirmā pasaules kara rakstīja «Brokhauza un Jefrona» enciklopēdīkajā vārdnīcā, ka latviešiem piederot ne tikai Latgale, bet vēl arī labs gabals no Pleskavas guberņas. Bet savā taktikā pret «buržuāziskajām valdībām» (kamēr tās ir buržuāziskas) komunisti vienmēr izmantoja separātisma kustības. Tā vēl 1920. gadā viņi iedēstīja tagadējā «Dienvidosetijā» osetīnu kolonistu separātisma sēklu, lai kaitētu Noja Žordanijas gruzīnu sociāldemokrātiskajai valdībai; pēc 88 gadiem tas noveda pie 2008. gada kara starp Gruziju un Krieviju.

«Kas būs par nelaimi, ja cīņas brīdī visur būtu mūsu ļaudis jeb mums piekrītošas personas, kas paņemtu ieročus, nokautu vadoņus u.t.t.» (8., 507., 15.)

Tā paša gada maijā LKP CK saņēma sīkas Maskavas instrukcijas par kara organizāciju darbību. (8., 209.–212.) 1928. gada 14. septembrī Pauzers ziņoja Maskavai, ka LKP CK Politbiroja sēdē vienojušies par konkrētu plānu darbībai apvērsuma vai kara apstākļos. Nolemts bruņotu cīņu vest aizsargu formās, «*pasīvi nevar palikt nekādos apstākļos un lai arī kāds būtu mūsu spēks*», bruņotās cīņas panākumi atkarīgi «*no tā, vai būs šķelšanās armijā*», «*reālāka ir varas sagrābšana Daugavpilī*». (8., 504., 220.)

Pazīstama taktika, vai ne?

1929. gada 6. februārī Pauzers rakstīja Krastiņam: «*CK apsprieda jautājumu par kaujas grupām*». Panākta vienošanās,

«lai tās tiešām būtu konspiratīvas arī uz iekšieni, saistīt viņas tikai tādus, kas tiešām spēj nodrošināt šo prasību (...), pagaidām nevar tās dibināt Kurzemē un Zemgalē (...), Rīgā šīs lietas pārzināšanai nozīmējams sevišķis cilvēks». (8., 513., 137)

LKP VIII kongresā par galveno partijas uzdevumu tika izvirzīts atbalsts PSRS karaspēkam tā iebrukuma gadījumā. Lūk, daži formulējumi rezolūcijā «Par LKP CK ziņojumu»:

«Katra kapitālistisko zemju proletārieša šķiras pienākums ir visādi veicināt Sarkanās armijas uzvaru, – griezt ieročus pret savu buržuāziju un noteikti cīnīties par proletariāta diktatūru savā zemē». (18., 476.)

Rezolūcijā ir speciāla iedaļa «Partijas uzdevumi kara gadījumā», kurā teikts, ka cīņai pret karu

«jāizpaužas:

a) kareivju kolektīvā pavēļu neizpildīšanā (piemēram, kolektīva atsacīšanās no kara darbības pret Sarkanā armiju), pavēļu sabotēšana, kareivju un matrožu streikos u.t.t.;

b) pilsoniskās armijas sakāves aktīvā veicināšanā, piem., apzinīgā šaušanā garām mērķim, lai netrāpītu Sarkanai armijai, lielgabalu, ložmetēju, tanku, noliktavu u.t.t. nodošanā Sarkanai armijai, kara noslēpumu masveidīgā atsegšanā u.t.t.;

c) veselu karaspēka vienību vai lielu grupu pāriešana Sarkanās armijas pusē, paņemot sev līdzī ieročus un munīciju». (18., 498.)

«Partijai ir jāmobilizē masas ap buržuāziskās aizmugures dezorganizēšanas konkrētiem uzdevumiem. Atkarībā no masu kustības konkrētiem apstākļiem partijas vadība ir jāveic strādnieku organizēšana Sarkanās gvardes nodaļās un kaujas družinās uzņēmumos un kalpu un trūcīgo zemnieku organizēšanā sarkano partizāņu nodaļās buržuāziskās frontes aizmugurē». (18., 499.)

«Viens no sevišķi svarīgiem un neatliekamiem partijas uzdevumiem pašreiz ir proletāriskās paš aizsardzības organizēšana masu apmēros, (...) nekavējoši jāķeras pie proletāriskās paš aizsardzības trieciengrupu dibināšanas uzņēmumos un revolucionārās organizācijās». (18., 506.)

Augšminētie dokumenti parāda, ka LKP ir kļuvusi par tiešu PSRS aģentūru tās karaspēka uzvaras nodrošināšanai iebrukuma gadījumā.²⁴

*

LKP nekad nebija pārtraukusi aktīvi palīdzēt PSRS dažādajiem izlūkošanas dienestiem, pašai veicot šo dienestu uzdevumus, gan ne vienmēr pietiekami prasmīgi un veiksmīgi.

Visai sarežģītu operāciju Izlūkošanas – tagad jau 4. pārvalde – mēģināja kopā ar LKP realizēt 1930. gadā Daugavpilī.

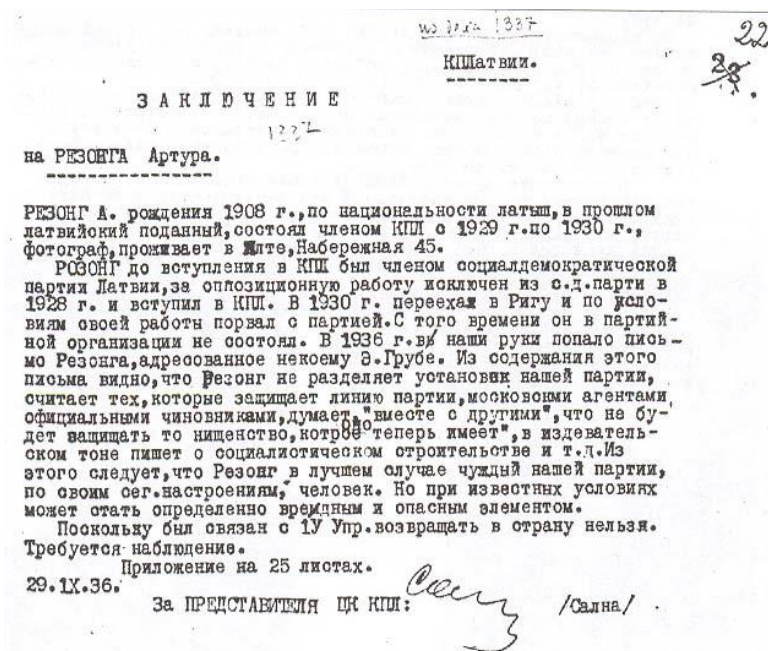
20-to gadu beigās kā ĀB sakarnieks Latvijas robežu bieži pārgāja Boriss Sturuā ar Andreja Stahovska dokumentiem. 1930. gada maijā viņu kādā apšaudē ievainoja kājā. Sturuā bija 4. pārvaldes darbinieks. (2., 9868., 2.–3.) 1930. gada otrā pusē LKP viņu izvirzīja par komjaunatnes Latgales apgabala komitejas sekretāru ar mērķi organizēt plašu aģentūras un propagandas darbu Daugavpils garnizonā. Mēģinājums cieta neveiksmi, jo Daugavpils komjaunatnes organizācija gandrīz pilnīgi sastāvēja no ebreju jauniešiem, kuri runāja krieviski un kuriem bija ļoti grūti kontaktēties ar latvisko garnizonu. 1930. gada 12. decembrī Sturuā arestēja un notiesāja uz 6 gadiem katorgā. Pēc 4. pārvaldes

²⁴ **V.E.:** Tā tas, protams, bija, un no mūsu viedokļa tas izskatās kā noziegums, bet var jau viņus arī saprast: tā bija viņiem vienīgā cerība atgriezties Latvijā. Un jāņem vērā, ka jo tālāk, jo mazāka loma visā tajā bija viņu pašu gribai un vēlmei: viņi darīja to, ko lika tie, kas viņus baroja un no kuriem viņiem bija ar katru gadu arvien vairāk un vairāk jābaidās.

iniciatīvas 1933. gada 22. janvārī Sturuā uz Latvijas–Krievijas robežas posmā Indra–Bigosova apmainīja pret 1927. gada septembrī Krievijā arestēto katoļu bīskapu Boļeslavu Sloškānu (2., 9868., 37.)

Artūra Rezonga lietā ir Sarkanās armijas štāba 4. pārvaldes priekšnieka Meļņikova parakstīta izziņa:

«Artūrs Rezongs ir mūsu aizrobežas darbinieks, ieradies pagājušā gada beigās PSRS, jo viņu sāka izsekot Latvijas Politpārvalde. Patreiz viņš dzīvo Jaltā un strādā kino fabrikā». (2., 7903., 4.) Lietā ir arī Salnas 1936. gada 29. septembra slēdziens:

«А. Rezongs, dzimis 1908. gadā, latvietis, agrāk Latvijas pavalstnieks, LKP sastāvējis no 1929. līdz 1930. gadam, fotogrāfs, dzīvo Jaltā, Krastmala Nr. 45. Rezongs pirms iestāšanās LKP bija Latvijas sociāldemokrātu partijas biedrs. 1928. gadā par opozicionāru darbību izslēgts no sociāldemokrātu partijas un iestājies LKP. 1930. gadā pārbraucis uz Rīgu un sakarā ar darbību (4. pārvalde – aut.) sarāvis sakarus ar partiju. No šī laika viņš partijas organizācijā nav sastāvējis. 1936. gadā mūsu rokās nonāca kāda Rezonga vēstule, kas adresēta E. Grūbem. Pēc tas satura redzams, ka Rezongs nepiekrīt mūsu partijas nostādnēm, uzskata tos, kas aizstāv partijas līniju par Maskavas aģentiem, oficiāliem ierēdņiem, kuri domā «kopā ar citiem», ka viņš nevar aizstāvēt to nabadzību, kura «patreiz

Salnas ziņojums par Artūru Rezongu

ir», ar izsmieklu raksta par sociālisma celtniecību u.t.t. No tā jāsecina, ka Rezongs labākā gadījumā pēc sava patreizējā noskaņojuma ir svešs mūsu partijai. Pie zināmiem apstākļiem viņš var kļūt kaitīgs un bīstams elements. Tā kā bijis saistīts ar 4. pārvaldi, Latvijā atgriezties nevar. Jānovēro». (2., 7903., 22.)

1937. gadā Rezongu arestē NKVD. (2., 7904., 82.) Rezonga gadījums liecina, ka iepazīšanās ar padomju dzīves īstenību visai ātri viņu atbrīvoja no rožainajiem priekšstatiem par sociālistisko sabiedrību, kuri bija izveidojušies Latvijā, darbojoties kreisajos sociāldemokrātos. Te ievērojami palīdzēja apstākļi, ka Rezongs nebija baudījis smadzeņu skalošanu partijas mācību iestādēs.

Taču te arī jāatzīmē fakts, ka pēc 15. maija apvērsuma arī Latvijas presē praktiski nav atrodami materiāli par staļiniskā režīma realitātēm, tostarp represijām pret latviešiem kā etnisko grupu. Katram sava izvēle bija jāizdara pašam. LKP biedru vairākums to izdarīja, vadoties no naida pret savu valsti, tās iekārtu un pašu Latvijas neatkarības ideju.

Pēdējais apstākļi jāuzsver īpaši – latviešu komunisti aktīvi un atklāti iestājās pret Latvijas valstisko neatkarību un teritoriālo integritāti (ar prasību pēc Latgales atdalīšanas). Domājams, galvenais šādas nostājas iemesls bija cerības atkal kļūt par praktiski nekontrolētiem ievērojamas teritorijas pārvaldītājiem – turklāt tādiem, kuru drošību garantētu Krievijas durkļi.

Taču bija arī pretēji piemēri.

*

30-to gadu sākumā Kominternes Izpildkomitejā nobrieda ideja par nelegāla raidītāja izbūvi Rīgā, kas dotu iespēju nekavējoši piegādāt Maskavai operatīvo informāciju no Rīgas, un būtu īpaši noderīgs PSRS intervences gadījumā Latvijā.

1993. gada oktobra sākumā Maskavā noraidīja Rīgā sameklēto radistu, un Salna ziņoja Ozolam (Mārtiņam): «Radists nepiemērots. Lūk osim te». (8., 563., 21.)

Pēc lielas meklēšanas Salna atrada, pēc viņa domām, ideālu kandidātu. Tas bija **Arvīds Sviķis**, dzimis Rīgā 1909. gadā. Viņa tēvs Jānis Svikke, partijas biedrs no 1904. gada, piedalījās pilsoņu karā un pēc tam strādāja PSRS.²⁵ 1945. gadā viņš ieradās Rīgā, kur strādāja izdevniecībā un LVU PSRS vēstures

²⁵ V.E.: Vai tas varētu būt tas J.M. Svikke, kurš 1918. gada jūlijā Jekaterinburgā atteicās nošaut cara ģimeni? (Skat. {[R-CARJ1](#)}, {[R-CARJ-4](#)}).

katedrā. Savu dēlu no 11 gadu vecuma Svikke nodeva Maskavā Kārļa Marksa skolā komūnā. Pēc tās beigšanas 1925. gadā Arvīds Sviķis 1,5 gadus mācījās elektromontieru kursus, pēc tam strādnieku fakultātē, kur gatavojās iestāties augstskolā. 1929. gadā pēc tās beigšanas Sviķis tika komandēts uz Maskavas Enerģētisko institūtu (2., 8521., 2.), kuru beidza 1933. gadā. Vienu gadu Sviķis strādāja Maskavas Elektrotūpniecībā kā inženieris (2., 8521., 27.), bet pēc tam pārgāja Latsekcijas rīcībā. (2., 8521., 13.) 1934. gada novembrī viņš vienu mēnesi stažējās Ļeņingradas apgabala radiofonā, kā arī iemācījās telegrafēt ar Morzes aparātu. 1935. gada 8. jūlijā Sviķis Kominternes birojā saņēma Čehoslovākijas pilsoņa Oldriha Adameka pasi un precīzas instrukcijas par raidīšanu (2., 8522., 3.):

«Šifrs bija sastādīts pēc 2 grāmatām – Andreja Upīša Kopoto rakstu 1. sējuma un latviešu – vācu vārdnīcas 1925. gada izdevuma».

Salna 1934. gada 23. decembrī rakstīja uz Rīgu Krūmam:

«Meklējiet dzīvokli pilnīgi solidās aprindās, kas piemērots radio būdai. Laiks viens mēnesis». (8., 583., 31.)

1935. gada 4. jūnijā Salna ziņoja Krūmam:

«Radists brauc apkārt²⁶ uz Asara ielu. Viņš runās tikai ar Tevi un Andreju». (2., 9.; 8., 597., 15.)

Augustā Sviķis, ar segvārdu Jaunais, ieradās Rīgā, saistījās ar Ābeli, un pēc Krūmiņa un Salnas tieša norādījuma tika ievietots Lencmaņa māšas dēla Arnolda Rīdzenieka, segvārds Profesors, dzīvoklī. (2., 5171., 143.) Radiostacijas izveidi vadīja LKP CK loceklis Andrejs Ābele, arī Rūdolfs Ansbergs, arī Rūdolfs Skujenieks, arī Andrejs Bērziņš, segvārdi: Andrejs, Rasa, Kadiķis. Pirmo reizi viņu uz Latviju nosūtīja 1924. gadā, arestēja 1925. gadā un 1926. gada decembra beigās apmainīja. 1934. gadā Ābeli nosūtīja uz Latviju kā LKP CK locekli.

Radista novietošana pie tik tuva Lencmaņa radnieka, kurš līdz 1934. gada sākumam strādāja «Sovtorgflot» Rīgas kantorī kā mašīnrakstītājs (2., 8522., 19.), pierāda LKP organizatorisko vājumu, nespēju atrast drošāku dzīvokli. Tas gan parāda arī policijas uzraudzības vājumu, kura raidstacijas būvi nekonstatēja.

Sviķim tika noteikta mēnešalga 170 latu, no kuriem viņš Rīdzeniekam par dzīvokli un uzturu maksāja 60 latus. Rīdzenieka, kurš Sviķim palīdzēja, mēnešalga bija 135 lati. Ābele detaļu iegādei iedeva 900 latus. Oktobrī raidstacija bija gatava, bet ar pārāk mazu jaudu. Tās signālus Maskava nevarēja uztvert. Sviķis ar Rīdzenieku sāka būvēt spēcīgāku raidītāju.

Iepazīšanās ar patieso dzīvi Latvijā uz Arvīdu Sviķi atstāja tik lielu iespaidu, ka viņš 1935. gada 1. decembrī ieradās Rīgas prefektūrā un visā atzinās. (2., 8522., 1.) Varam tikai minēt par šā puiša dvēseles mokām, pirms viņš izšķīrās par šo soli. Taču skaidrs ir viens – savu izvēli viņš bija izdarījis par labu tēvzemei.

Policija izdarīja kratīšanu Rīdzenieka dzīvoklī, kur bez raidītāja atrada arī automātisko pistoli un vairākas rokas granātas. (2., 8522., 7.) Sviķis izdeva arī Ābeli, un visiem trim tika piespriesti pa 6 gadiem katrogā. (2., 9., 88.–89.; 2., 8521., 33.–34.) Iespējams, ka tādā veidā Politpārvalde gribēja pasargāt Sviķi no aizdomām, ka tieši viņš ir uzrādījis minēto grupu.

Ka Sviķis izdevis pratināšanā visu, ko zinājis, LKP vadība uzzināja tūlīt, bet, ka viņš pats pieteicies policijā – tikai 1939. gadā. Salna 1937. gada 9. septembrī ziņojumā Kominternes priekšniecībai apgalvoja, ka Rīdzenieki ir Politpārvaldes aģenti. Kā arguments tam tika minēta arī radniecība ar Lencmani. (2., 7957., 9.)

Sviķi pēc 1940. gada 21. jūnija no ieslodzījuma neatbrīvoja. Pēc visu protokolu atrašanas padomju orgāni par dzimtenes nodevību viņam piesprieda nāves sodu. Patiesi, traģisks liktenis.

4. Uz robežas

1927. gadā LKP apgāde ar naudu un *vienglo pastu* tika pārcelta no PSRS Pārstāvniecības uz tās tirdzniecības uzņēmumiem. 1927. gada 15. jūnijā Krastiņš Zandreiteram ziņoja:

«Tad par starpniecību un vispār satiksmi. Tā pašlaik mūsu vissāpīgākā vieta. Vecais starpnieks, kā to Paragrāfs lūdz vēlreiz aizrādīt, tiešām bijis sakaros ar ļoti tumšiem un šaubīgiem cilvēkiem. Šo iemeslu dēļ viņš šie dažas nedēļas pat bija arestēts. Rīt Paragrāfs iet iepazīties ar visiem klātnākušiem materiāliem viņa

²⁶ Caur Vāciju.

lietā un pēc tam laikam par to tiks taisīts galīgs spriedums. Kā arī nebūtu, esi uzmanīgs un pielieto visus iespējamus paš aizsardzības līdzekļus. Reizē ar šo kļūmu starpniecības un satiksmes ziņā mums uzbrukusi arī vēl otra. Sakarā ar starptautiskiem notikumiem nodomāts likvidēt mūsu līdzšinējo satiksmes ceļu. Par smago sūtījumu pārtraukšanu lēmums jau ir galīgs. Par vēstuļu pārsūtīšanu vēl notiek strīdi. Esot zināmas cerības, ka to varbūt nepārtraukšot, bet uz to nevar paļauties». (8., 496., 269.)

1927. gada 29. septembrī Krastiņš ziņoja Zandreiteram, ka turpmāk naudu no Maskavas sūtīs caur Vāciju ar kādas firmas starpniecību. (8., 496., 346.) Tai pašā ziņojumā teikts, ka PSRS iestādēm nav izdevies atrisināt jauno Latvijas pasu viltošanas problēmu.

Sarakste 1928. gada pirmajā pusē liecina, ka Pārstāvniecība turpināja nodrošināt naudas sūtījumus un daļu *vieglā pasta*. (8., 503., 59. un 78.) 1932. gada 27. maijā LKP CK ziņoja Krūmiņam, ka pastu no Latsekcijas saņem ar TASS pārstāvja Latvijā Straujāna starpniecību, bet žēlojās, ka tas nokavējas. (8., 552., 10.)

*

Vislielākā loma sakaros starp ĀB un LKP CK bija Latvijas–Krievijas (PSRS) robežas nelegālai pāriešanai abos virzienos.

1925.–1926. gadu mijā Zīle realizēja lielāko nelegālā transporta operāciju – nogādāja uz Rīgu pāri robežai pārvesto sarežģīto Vācijā izgatavoto iespiedmašīnu. Ar nakts vilcienu Jaunlatgale – Vecgulgbene – Ieriķi – Rīga veda 12 pakās.

«Te viņam palīdzēs vest un iekšā ienest savējie, bet tur jāpalīdz rīdziniekiem, sākot no Siguldas», ziņoja Krastiņš Zandreiteram. (8., 488., 501.) Sūtījumu pavadīja viens cilvēks, un sākot no Siguldas, pa pakai vien paņēma rīdzinieki, iznesot starpstacijās. Sūtīšanas laiks bija izvēlēts, cerot, ka Jaungada naktī plaša vilcienu kontrole nenotiks.

Sakarā ar turpmākiem sūtījumiem Zīle 1926. gada 3. aprīlī rakstīja Zandreiteram:

«Sveiks Kārli.

Redzi, ar tām mantām ir tā, ka atkal, kamēr Tu raksti uz šejieni, vēstule par tām mantām noiet uz tevi, kur bij teikts, ka mantas jau Rīgā gaida noņēmēju. Te nu tu runā par satikšanos uz robežām, kura gan būtu visizdevīgākā, bet tavi darbinieki gan visvairāk tās robežas baidās. Tamdēļ es mēģināšu sakarus uzturēt ar saviem cilvēkiem līdz Rīgai. Pašlaik es tev Rīgā adreses nevaru uzrādīt, bet līdz nākošam sūtījumam tev paziņošu. No vecajām mantām pie robežas nav vairs nekā, visas ir aizsūtītas jau Rīgā. Tās saliekot vajaga iznākt: 2 drukājamajām mašīnām ar elektrisko motoru un vienai papīru griežamai mašīnai. Nākotnē, ja man nāks priekšā vēl tādas lietas, es ar taviem cilvēkiem neielaižos, bet aizsūtīšu tieši uz Rīgu un tad Tev paziņošu, kur noņemt. Tanī darbā partijas biedriem mazāk apķērības kā kriminālistiem, kā arī pie iekrišanas viņi nevar nekā nodot. Kas attiecās uz cilvēku sūtīšanu no tās puses, tas man ir visgrūtākais kā lai viņus satiek». (8., 491., 142.)

Domstarpības par to, vai pārrobežas transporta uzdevumus veikt ar partijas biedriem vai algotiem bezpartijiskiem, bija pastāvīgas starp ĀB vadību no vienas, un Zīli un citiem praktiķiem, no otras puses. Pirmie žēlojās par lielajiem izdevumiem, otrie centās tos attaisnot. 1926. gada 27. decembrī Zīle rakstīja Zandreiteram:

«Tagad pār robežu pāriet arī nav nemaz tik viegla lieta. No tās puses tiem, kas pārnāk uz mūsu pusi, viņi lielas vērtības nepiegriež, bet, ja mana pēdas, ka kāds ir pārgājis uz jūsu pusi, tad ir vesela kņada: tiek izsaukti suņi, sacelti kājās visi aizsargi, tiek apturēti uz ceļiem visi gājēji un braucēji. Tie soļi ir riskanti un zini, ka visi tie darbi tiek darīti ne ar partijas cilvēkiem, bet ar piefrontes nabadzīgiem bezdarbniekiem, kuri par darbu un risku prasa atalgojumu. Un cik tur iziet naudas, tur man galva griežas riņķī. Ne tikai tanī pusē, arī šinī pusē par katru soli, ko man palīdz vietējais zemnieks, vai sarkanarmietis, jeb padomju darbinieks vajag atlīdzību vai nu naudā, graudā jeb solījumos». (8., 491., 576.–577.)

Līdzīgs ir Ozola (Angļa) ziņojums 1928. gada 18. janvārī:

«Viņu kordoni, kuri agrāk bija par 4 un vietām 7 verstīm, tagad ir ik uz 2 verstīm. Sargi agrāk staigāja noteiktās stundās un tad tik vajadzēja nogaidīt, lai aiziet garām – tagad staigā nenoteiktā laikā un ne no viena kordona līdz otram, bet no katra kordona nāk cilvēks, sastopas uz ceļa un iet atkal atpakaļ. Bez tam visās cik necik aizdomīgās un priekš pārejas izdevīgās vietās ir «Sēkrēti» jeb tā saucamās «Zasadas». Katra «vilzaka» atstāj neizdzēšamas sliedes un no rīta var redzēt kā viņi iet kā traki ar suņiem un citiem okšķeriem pēdas dzenot. Visas apkārtējās sādžas tiek tramdītas, tāpat tuvējās stacijas. Tikai laikam gandrīz katrs viņu iedzīvotājs priekš viņiem ir aizdomīgs un konsekventi rīkojoties vajadzētu visus pierobežas cilvēkus aizsūtīt. Tas tikai mūs paglābj. GPU un Razvedupris sūdzas, ka viņiem nepavisam neejot. Tas pa daļai tāpēc, ka

cilvēkiem par darbu neatlīdzina. Šinī lietā ir novērojama zināma tāda kā greizsirdība un cilvēku iespaidošana, kuri priekš mums strādā». (9., 310., 9.)

1929. gada 23. februārī Krastiņš izsaka Pauzeram savu viedokli:

«Satiksmes balstīšana uz bezpartejiskiem zemniekiem, kas visi strādā uz akordu, arī izmaksā pārmērīgi dārgi – caurmērā 1500 rubļu mēnesī. Tas viss ved pie slēdziena, ka satiksme ir radikāli reorganizējama, balstot viņu galvenam kārtām uz jūsu puses cilvēkiem – partijas biedriem. Pirmais solis, kas jums tūlīt jāspēr, lai atkal nepaliekam ilgāku laiku viens otra atrauti, ir atrast pāris cilvēku, kas brauktu pēc pasta. Pār stīgu²⁷ šurp un turp viņus pārgādātu vedēji, tāpat kā mūsu pastniekus. Otrais solis būtu – atrast pierobežas joslā partijas biedrus, kas varētu uzņemties vedēju pienākumus». (8., 519., 94.)

Disciplīnas nostiprināšanai no kurjeriem pieprasīja parakstus. Bezpartijiskais Vladimirs Kokorēvičs līdz 1928. gadam regulāri pārgāja robežu kā kontrabandists, par ko vairākkārt tika sodīts ar naudas sodu. (2., 4848., 2.) 1928. gada martā viņš nelegāli pārgāja PSRS robežu, iestājās LKP un ĀB dienestā kā kurjers ar uzvārdu Laube. 1930. gadā viņš parakstīja šādu dokumentu:

«Es, apakšā parakstījis Vladimirs Laube, dodu šo parakstu Kominternes Latsekcijai par to, ka apņemos izpildīt man paziņotos noteikumus darbā ar slepenajiem papīriem un visus manis uzziņātos dienesta noslēpumus apņemos nevienam un nekādi neizpaust. Man zināms, ka par šo saistību neizpildīšanu es esmu stingri atbildīgs dienesta kārtībā, pamatojoties uz man zināmo PSRS CIK Prezidija 1927. gada 26. maija lēmumu. V.Laube (paraksts)». (2., 4848., 16.)

Kokorēvičs-Laube strādāja līdz 1935. gada novembrim, kad tika ar partijas pastu komandēts uz Rīgu un tur arestēts. Viņš atzinās un izdeva visus savus sakarus. (2., 4848., 69.) Kokoreviča brālis Antons robežu nelegāli pārgāja 1931. gadā. Palielot bezpartijisks, kā Arnolds Laube dzīvoja Ostrovā, un no 1933. līdz 1934. gadam strādāja kā Latsekcijas kurjers. Pēc vairākām sadursmēm uz robežas Antonu Kokorēviču vairs neizmantoja, un 1936. gadā viņš strādāja kā ugunsdzēsējs Ostrovā. (2., 4847., 15.)

Pārvedēji, kuri dzīvoja PSRS pusē, stājoties darbā, parakstīja solījumu:

«Paraksts.

Es, apakšā parakstījis Okoņnikovs Semjons Savelija dēls, iestājoties Strādnieku-zemnieku varas dienestā, apņemos visus savus spēkus un zināšanas izlietot tās uzvarai un spēka pastiprināšanai. Sava darba raksturu kā arī visas tās ziņas, kuras man būs zināmas un kuru izpaušana var atnest ļaunumu strādnieku-zemnieku varai un manam darbam, apņemos turēt noslēpumā no visiem radniekiem, visām personām un organizācijām un pretinieka. Apņemos apzinīgi un bez ierunām izpildīt visus man uzticētos uzdevumus. (Paraksts)». (8., 957., 26.)

20-to gadu beigās un 30-to gadu pirmā pusē ĀB, nežēlojot līdzekļus, izvērta pierobežā trīs punktus nelegālai robežpārejai. 1931. gadā Ostrovas punktu vadīja **Jēkabs Auns**, Sebežas punktu – **Jānis Pētersons** un Biļosovas punktu – **Augusts Ketners** (8., 957., 1.). Ostrovas punktā 1928. gadā Latsekcijas vadība noņēma Zīli, aizsūtot pensijā «*sakarā ar daudzām nebūšanām mūsu transporta darbā*». (8., 509., 12.) Uz OGPU darbinieku Aunu ĀB lika lielas cerības. Zīlem maksāja 125 rubļus mēnesī, bet Aunam algu noteica 160 rubļus. Auns uz sevi liktās cerības neattaisnoja, izvēršot plašu personīgo saimniecību un uzdzīvi. (8., 952., 15.) Pēc Krastiņa aresta Zīle atgriezās ĀB kā instruktors robežpārejas jautājumos. Ieradies Ostrovā pārbaudīt Auna darbību (160 rubļu alga nedeva mieru!), viņš pēdējo nežēloja. Zīli pārsteidza PSRS robežapsardzības pārkārtojumi. 1932. gada 18. februārī viņš no Ostrovas ziņoja:

«Ostrovā darbā ir viens ļaunums, kad mūsu pusē robežas joslā 500 metru ir izslēgta katra kustība. To robežu notīrīšanu 500 metros pēc manām domām ir izvedis kāds kontrrevolucionārs, kas ir iespiedies mūsu rindās, ne labāks par mūsu Viktoru. Tamdēļ arī Ostrovas virzienā būs grūtāka strādāšana». (8., 953., 5.)

Faktiski robežapsardze 30-to gadu sākumā bija vērsta pret PSRS iedzīvotājiem, kuri, sākoties masveida kolektīvizācijai, bēga pāri robežām. Lai to aizkavētu, puskilometra joslā noliedza jebkādu kustību, saimniecisku darbību, izcirta visus kokus un krūmus. Protams, kailais lauks bija ļābi novērojams ne tikai no PSRS, bet arī no Latvijas puses.

²⁷ Domāta robeža.

1931. gadā uz robežas iekrita Ostrovas punkta pārdevējs Pāvels Kokarēvičs, arī Skuja, kurš no 1928. gada dzīvoja Krievijas pusē. Kokarēvičam piesprieda 3 gadus, bet pēc soda izciešanas naktī no 1934. gada 4. uz 5. jūniju pārdzina pāri robežai.

Sīki par Ostrovas punkta darbu 1930. gadā Latvijas varas orgāniem izstāstīja ĀB 21. augustā sūtītais robežpārgājējs Arvīds-Andrejs Pauļuks, kurš no 1927. līdz 1930. gadam bija uzturējies PSRS. Pauļuks punktā pie Auna dzīvoja no 25. jūnija līdz 16. augustam. Šai laikā te īsāku vai ilgāku laiku uzturējās 15 robežpārgājēji, kurus pēc Pauļuka apraksta policija 1930. gada beigās – 1931. gada sākumā apcietināja. Pauļuks atzinās, ka Krastiņš viņu sūtījis pagrīdes darbā uz Rīgu, solot algu 100 latu mēnesī. (2., 7236.)

Robežu pārejot, 1931. gada jūlijā tika notverti Arnolds Kreicbergs un Anna Daudere. Kreicbergs, īstajā vārdā Arnolds Ratnieks, bija 1925. gadā beidzis Komunistisko universitāti, no 1925. līdz 1928. gadam strādāja Latvijā. 1931. gadā Ratnieks-Kreicbergs nesa līdz 10 000 latus, ko ĀB sūtīja LKP CK. (2., 7236. un 7863.) Tas bija lielākais iekritušais ĀB naudas sūtījums.

Neveiksmīga bija arī bijušā Pleskavas guberņas OGPU darbinieka Jāņa Pētersona darbība Sebežas robežpunktā. Te 1932. gada sākumā pārbaudes laikā Zīle atrada no 20 līdz 30 pudu nenosūtītas literatūras, kura bija novecojusies un, pēc Zīles domām, «izmetama laukā». (8., 953., 5.) 1932. gada maijā iekrita Pētersona savervētie literatūras pārnēsētāji Staņislavs Labeckis un Georgijs Jefrātovs. Labecki, pēc tautības poli, kurš ilgāku laiku bija vietējās OGPU nodaļas slepenais informators, Pētersons savervēja ar OGPU starpniecību 1931. gadā. Grigoriju Jefrātovu, pēc tautības baltkrievu, savervēja 1932. gada janvārī. Viņam Latvijā bija daudz radu. Latvijas robežsargi aizturēja Labecki, kurš atzinās, ka Jefrātovs gājis pie radnieka Zeiliša. Visi trīs Rēzeknē tika notiesāti uz 5 gadiem ieslodzījumā. (2., 1118., 2. un 64.–65.)

Bigosovas punktā, ko no 1930. gada pavasara vadīja bijušais Izlūkošanas pārvaldes pierobežas darbinieks Ketners, arī neveicās. Te nebija nosūtīti ap 15 pudī literatūras, plūdos aizgāja bojā 10 pudī. (8., 963., 40.) Par Ketneru Salnam ziņoja profesionālais robežpārgājējs Osips Bidzāns:

«1931. gada jūlijā jeb augustā Semjons²⁸ Bidzānam stāstījis: No Latvijas pierobežas pēc literatūras ieradušies trīs cilvēki – Pauliņš un vēl divi. Pie minēto cilvēku pārlaišanas atpakaļ pār robežu bez Ketnera vēl klāt bijuši Semjons un Valdmanis.²⁹ Atvadoties Valdmanis pārgājējiem noteicis: «Kaut jūs kāds redz un šauj, tomēr jums jāiet un ja nāksiet atpakaļ tad es jūs nošaušu». Septembrī Semjons Bidzānam stāstījis: Neikšens, kurš strādājis kā sekcijas transporta darbinieks, pārgājis vēlāk strādāt pa razveduprav līniju. Pārlaižot sekcijas cilvēkus par strīpu, laists arī Neikšens, kaut gan nekad viens darbs ar otru nav savienojami. Tanī reizē strīpu pārgājuši Gusts, Pauliņš un Neikšens. 1931. gada oktobra mēnesī bija atnācis pēc literatūras Pavlovskis Jāzeps. Laižot Pavlovski atpakaļ, Ketners pēdējam uzdevis nākošo reizi atvest vienu pamatīgu cilvēku, kurš būtu spējīgs dot ziņas par kara iestādēm. Atnākot Pavlovskis tiešām atvedis cilvēku, kurš izrādījies no Tiliševas sādžas, kam pieder plaša lauku māja un 45 ha aramas zemes. Pēdējais uz vietas stipri iedzerot un vairākas reizes izteicies, ka apšausot visu policiju. Nākot pār robežu bez minētā budža vēl līdzī nākuši trīs cilvēki. Nonākot Bigosovā Ketners Semjonam līcis «budzi» novest pie Valdmaņa. Bidzāns domā, ka budzim visus cilvēkus, kuri nākuši pēc literatūras bijis iespējams atmāskot un tāpat uzzināt, ka pierobežā darbojas ne viens punkts, bet vairāki». (2., 1076., 20.)

Ozols (Anglis) 1931. gada 9. augustā rakstīja LKP CK:

«Uz robežas iet bēdīgi. Cilvēkiem jūsu pusē nevar uzticēties. Aiz viņu nolaidības pagājušo gadu plūdos bojā gājuši 12 pudu literatūras un nav pārsūtīti pāri 15 pudu. Šogad pāri ir pārsūtīti 5 pudī, bet nepārsūtīti ir vēl 8 pudī. (...) Pāri sūtīt nevar tāpēc, ka pārvesto no robežas neved projām uz centru. Noliktavas pārpildītas. Nomainītā un no partijas izslēgtā transporta pārziņa Pavlovska vietā ieliktais Petrovskis ir tāds pat dzērājs un tikpat nekārtīgs». (8., 542., 5.)

1931. gada 9. oktobrī tika izstrādāts pārkārtošanas plāns, un Ozols (Anglis) ziņoja LKP CK:

«Uz strīpas ir noorganizēti divi jauni ceļi. Vajadzīgs, lai centrā būtu atbildīgs transporta pārzinis un viņam palīgā dot trīs kurjerus. Mēs visus sūtījumus varam nogādāt līdz Vecgulbenei, Rēzeknei, Ludzai un Dagdai. Citas vietas tiks vēlāk norādītas. Šais punktos jums neatliekami jāatrod dzīvokļi, labākais – bodītes, amatnieki, kurp visu pasūtīto mūsu cilvēki nogādās. Paziņojiet tikai adreses un paroles. Rīgā, Liepājā un Ventpilī vajaga atrast cilvēku, pie kura atsūtīto pa jūru nogādāt, vai kurš pats var nākt uz zināmo kuģi un saņemt mantas. Šis cilvēks jāatrod jau tagad, lai, ziemai sākoties, funkcionētu. Vienu cilvēku bez tam

²⁸ Ketnera palīgs.

²⁹ Izlūkošanas pārvaldes pārstāvis Bigosovā.

vajadzētu, kurš pārzin sakarus ar Vāciju. Lietas labā CK kurjeru arī vajadzētu ņemt no jūspuses legāliem cilvēkiem». (8., 542., 54.)

Izstrādātie plāni pa lielākai daļai palika neizpildīti. LKP Latgales organizācija bija ļoti vāja. Daudzi sakaru uzturētāji Latvijas pusē bija kļuvuši par dubultaģentiem, pie kam abas puses to zināja. Tā, piemēram, Elmārs Briedis pēc robežas pāriešanas no Latvijas uz PSRS 1933. gada vasarā ziņoja, ka kopā ar viņu pārvedējs Mežeckis vedis arī Meškovski un kādu «Dominiku», kuri, pēc viņa domām, ir aizdomīgi. Latsekcija viņus neatzina par savējiem, un 1934. gada 29. jūlijā Salna atzīmēja, ka abi «*atzīti par spiegiem un notiesāti lāģerī*». (2., 4087., 1.–13.)

Augustu Kokoreviču Mihaila Lurje uzdevuma 1935. gada 26. septembrī Bigosovas rajonā pārveda uz PSRS Sergejs Gjačs, kuru 1933. gadā ka Latvijas Politpārvaldes aģentu OGPU bija notiesājusi uz 5 gadiem koncentrācijas nometnē. Gjačam bija izdevies no ieslodzījuma izbēgt, atgriezties Latvijā un turpināt strādāt par pārvedēju. (2., 4829., 73.)

Reorganizācijas procesā Latsekcijas sekretariāta pilnvarotie Ozols, Zīle un Timmermanis-Opmanis 1932. gadā nomainīja visus trīs punktu vadītājus, no jauna sakomplektēja darbinieku sastāvu. Ostrovas punktā Aunu nomainīja **Eduards Bergs** (2., 952.), Sebežā punkts tika uz laiku pilnīgi likvidēts, bet pēc tam Mozuļos no jauna iekārtots. 1934. gadā to vadīja **Pēteris Krasovskis**, no 1935. gada marta līdz likvidācijai 1936. gada aprīlī – **Liepiņš**. (8.; 959., 12; 960., 8.–9.; 968., 5.) Bigosovā 1933. gada janvārī punkta vadību pārņēma **Nikolajs Savickis** (8., 966., 9.–11.; 2., 9029., 13.), bet 1934. gada decembrī – **Fricis Timmermanis-Opmanis** (Timuška). (2., 9276., 30.)

1934. gada aprīlī Salna pieprasīja VK(b)P CK komandēt transporta organizēšanai Ļeņingradas rūpnīcas «Krasnij Maļar» direktoru Kārli Grīslī, kurš no 1918. līdz 1920. gadam bija darbojies Liepājas organizācijā, pēc tam līdz 1921. gada maijam bija Vidienas organizācijas orgs, piedalījās Kominternes 3. kongresā, 1923. gadā atgriezās Latvijā kā orgs Zemgales un Vidienas organizācijās. 1923. gada novembrī Grīslī arestēja un 1926. gada decembra beigās apmainīja. No tā laika viņš strādāja minētajā rūpnīcā. (2., 2759.) 1934. gada maijā VK(b)P CK prasību apmierināja. (2., 2759., 8.)

*

1934. gada maijā robežpārgājēji cieta vairākas lielas neveiksmes. 1934. gada 5. aprīlī, pārejot robežu Zilupes rajonā, no trīs cilvēku grupas tika nošauti Grevīnovs un «Šoferis». Robežu pārgāja vienīgi Nohums Kovnators. (2., 4791; 8., 584., 3.) Latvijas pusē iekrita Ludzas punkts, un vairāki punkti atteicās strādāt. (8., 584., 1.–2.)

Par robežpārejas apstākļiem 1934. gadā liecina Salnas 1934. gada 17. aprīlī pierakstītā kurjera «Mazā» atskaite:

«1. Sūtīja – ap 3. III – pārāk gaišs. Tad pārgāju 8 III labā putenī pa veco vietu. Tur bija gaidījuši. Vienā hutorā uzbruka suņi, sāka šaut un uguņot. Tas bija ap kilometru no robežas. Devos atpakaļ.

2. Tad ap 12. martu. Aiz kādiem tur iemesliem nepārgāju.

3. 17. martā pārgāju; liela migla; nomaldījos atpakaļ pa Kiras upi uz robežu, kur iznāca sadursme ar nomainījušos robežsargu (ap kilometru no robežas). Katrs savā upes pusē. Kordonā sāka suņi riet, bet citus robežsargus neredzēju. Bija jāpeld pāri Vjadai. Pēc tam biju sasaldējies. Dienas divas nogulēju. Tad biju vājš. Ap 25. III aizbraucu, bet nevarēju mēneša dēļ.

4. Tad pārgāju 3.–4. aprīlī bez kādiem sarežģījumiem. Ieroci atstāju šādžā. 5. aprīlī iebraucu Rīgā. Cilvēks atnāca 7. aprīlī. No Rīgas izbraucu 11. aprīlī vakarā, 12.–14. nodzīvoju šādžā sliktā laika pēc. Ar mūsu satikos ir turpu, ir atpakaļ braucot. Viņa nekur vēl nav bijuse. Atpakaļ nākot nekādi sarežģījumi neiznāca». (8., 955., 35.)

Cik cilvēciski saprotamas detaļas – *aiz kādiem tur iemesliem, viņa nekur vēl nav bijuse!*

Salna 1934. gadā ierosina Latgales organizāciju sadalīt trijās daļās: Ziemeļlatgales, Latgales Vidienas un Dienvidlatgales, kam būtu pastāvīgi sakari ar aizrobežu un savas tipogrāfijas latgaliešu un krievu valodās. (8., 584., 4.) Projektu nerealizēja.

1936. gada 17. februārī Salna atzīmēja: «*Moskvins un Černomordiks saka, ka robežai būs stripa pāri*». (8., 951., 8)

1936. gada 21. martā Salna rakstīja vēstuli Kominternes Izpildkomitejas kadru daļā biedram Krajevskim:

«Pēc vienošanās ar kadru daļu un b. Moskvinu, mēs likvidējam mūsu punktus uz padomju robežas. Tam nolūkam tur vajadzīgs braukt mūsu cilvēkam, jo nepieciešams atlaist darbiniekus, izdarīt aprēķinu un likvidēt materiālo daļu, tai skaitā vienu nekustamu īpašumu (zemnieku māju). Tur mēs sūtam mūsu atbildīgo darbinieku Kārli Friča dēlu Grīslī. Biļetes saņemšanai un braucienam nepieciešams saņemt atļauju

no IeTK, Lūdzam Jūsu atbalstu, lai Grīslis saņemtu atļauju izbraukt uz Ostrovu, Opočku un Mozuļiem». (2., 2759., 19.)

Pārvešanu pāri Latvijas–PSRS robežai veica arī dažas kontrabandistu grupas. Par tādu pāriešanu liecina PSRS robežsargu sastādītais akts 1932. gada 19. maijā par Rafaila Averbaha un Idas Gurevičas pāreju Viļakas apkārtnē, kas bija notikusi ar LKP starpniecību:

«17. maija rītā Averbahs ar Gureviču un LKP pārstāvi devās no Rīgas uz Daugavpili, kur satikās ar pavadoni – pārdevēju un pa dienu apmetās viesnīcā. LKP pārstāvis tai pašā dienā atgriezās Rīgā, bet viņi ar pavadoni brauca līdz Skaistas stacijai, no turienes ar automobili līdz Dagdai, Dagdā viņus nodeva 2 citiem pavadoniem, kuri 18. maijā satumstot noveda viņus līdz PSRS robežai. Padomju pusē sarkanarmieši viņus aizturēja. Par pāriešanu viņi Daugavpilī samaksāja katrs 150 latus, kurus savāca no partijas biedriem un pārdodot savas lietas». (2., 84., 1.)

Salna 1935. gada novembrī ziņoja, ka Bigosovas rajonā partijas biedrus par samaksu ved pāri robežai Krāslavas kontrabandists Sugals. (2., 4763., 30.)

*

Bija arī pilnīgi patstāvīgi robežas pāriešanas gadījumi. 1934. gada 12. oktobrī Ostrovas rajonā uz savu roku robežu pārgāja Jūlijs Viļumsons. (2., 2066., 1.–23.) 1935. gada 14. februārī 12-os dienā savā dzimtajā Ludzas apriņķa Pasienas pagastā starp Grišinas un Kazaku sādžām ar ragavām pārbrauca Rīgas dzelzceļa strādnieks Pēteris Mežekis ar sievu Sofiju, bērniem Šuru un Ediku, kā arī mantām. (2., 6371., 42.–43.)

Kārlis Miezīts-Mezīts (Krūmiņš) tika nosūtīts uz Latviju 1930. gadā pēc Komunistiskās universitātes beigšanas. Tā paša gada maijā viņš Bigosovā pārgāja robežu, nesot līdz Krastiņa LKP CK sūtītos 5000 dolārus. Kā LKP VIII kongresa delegāts, Miezīts 1930. gada decembrī ar pavadoni baltos pārvalkos pārgāja robežu un ieradās PSRS robežpunktā, kur uzcēla gulošos robežsargus. Pēc kongresa atgriezies Latvijā ar pirmo delegātu grupu un arestu dēļ palicis bez sakariem, Miezīts patstāvīgi atgriezās Maskavā pēc jauniem sakariem un, robežsargu netraucēts, uz slēpēm trešo reizi šajā ziemā pārgāja robežu. (2., 6515.)

Kā Kārlis Miezīts-Mezīts, tā arī Kārlis Dukāts (Zirneklis), 1940. gada maijā ieradušies PSRS, rakstīja atskaitēs Kominternes Izpildkomitejai, ka literatūru no Maskavas sūtīja daudz, bet tā gulēja robežpunktos vai sadales punktos. (2., 3319. un 6515.)

*

Tika organizēti arī citi robežas šķērsošanas veidi. Citrons 1931. gada 18. maijā rakstīja LKP CK:

«Stājies sakaros ar šīs vēstules nodevēju. Rekomendē viņam divus pilnīgi uzticamus un nesakompromitētus cilvēkus, kurus varētu izmantot priekš pasta nosūtīšanas no jūsu un mūsu puses. Vienu cilvēku vajag piestiprināt pie tiem ešaloniem,³⁰ kas iet uz Bigosovu, otru uz Pleskavu. Cilvēks, kas iebrauks Bigosovā, lai meklē Griņeckī. Griņeckis pieņems lopu ešalonus. Tas ir mūsu pilnvarotais. (...) Iebraucējs Pleskavā, lai meklē Auziņu, kurš būs pie ešalonu pieņemšanas. Ar Auziņu var stāties sakaros. Caur šiem cilvēkiem Jūs varat sūtīt pastu priekš mums un saņemt sūtījumus no mums». (8., 541., 58.)

Nelegāli paslēpies zem vagona, naktī no 1935. gada 17. uz 18. decembri caur Indru PSRS ieradās Kārlis Krautmanis, ko komjaunatnes CK sūtīja uz kursiem. Krautmanis ātri jutās vīlies par dzīvi PSRS, un tādā pašā ceļā 1936. gadā mēģināja atgriezties Latvijā. PSRS robežsargi bija modrāki, un Krautmani arestēja. (2., 4986.)

*

Par vēlu, Krautmani, par vēlu tev nāca apskaidrība. Bet tāds liktenis būtībā ir raksturīgs daudziem tā laika jauniešiem. Taču par nožēlu jākonstatē, ka vēl vairāk bija tādu, kas savas ilūzijas bija saglabājuši līdz pat 1940. gada okupācijai. Un tad likumsakarīgs bija viņu ceļš arī uz latviešu leģionu, pret saviem vēl tik nesējamiem elkiem. Jo nav lielāka ienaidnieka par pievīlušo draugu – it īpaši, ja vilšanās tev ir sagādāta gaišo ideju vistumšākās realizācijas veidā.

³⁰ Ešeloni, ar kuriem, atbilstoši Latvijas–PSRS 1927. gada tirdzniecības līgumam, nogādāja Latvijas preces uz Krieviju.

5. Cīņa ar konkurentiem

LKP VIII kongress pastiprināja uzbrukumus nekomunistiskajām kreisajām organizācijām, izslēdzot katru sadarbības iespēju ar tām. Par attiecībām ar kreisajiem sociāldemokrātiem kongress nolēma:

«Sevišķi bīstams fašisma ierocis ir demagoģiskās «kreisās» frāzes taktika, kuru sociālfašisti³¹ pēdējā laikā sistemātiski pielieto. Iecēluši partijas priekšsēdētāja postenī it kā kreiso Fr. Menderu, sociālfašisti ar šīs taktikas palīdzību veikli mēģina slēpt savu ciešo, tiešo un netiešo sadarbību ar fašistiem. «Kreisās» frāzes taktikas pielietošanā sociālfašisti neatsakās arī no runām par bruņotu cīņu pret fašismu». (18., 482.)

Kongress nosodīja LKP atbalstu sociāldemokrātiem 1925. gada vēlēšanās, «*kad partija atdeva savas balsis sociāldemokrātiem*», uzskatīja par maldīgu fašisma «pretstādīšanu» buržuāziskai demokrātijai, kreiso arodbiedrību bloķēšanos ar sociāldemokrātiem dažu pašvaldību vēlēšanās. (18., 484.) Kongress šai sakarā nosodīja ĀB nostāju, kurš esot kādu laiku atzinis sociāldemokrātus par antifāšistisku partiju. (18., 484.–485.) Kongress kā sociālfašisma aģentūru raksturoja arī neatkarīgos sociālistus, kuru partija izveidojās 1928. gadā, un citus kreisos virzienus, kuri atšķēlās no sociāldemokrātu partijas un meklēja sakarus ar komunistiski noskaņotām organizācijām. (18., 486.–487.)

Sadarbībā ar sociāldemokrātiem LKP vadība nepakļāvās PSRS vadošo iestāžu norādījumiem. 1928. gada oktobrī sociāldemokrātu līderi Buševics un Lorencs griezās pie PSRS Ārlietu tautas komisariāta, lai tas ietekmētu LKP frakciju Saeimā atbalstīt kreisās valdības ar sociāldemokrātu līdzdalību izveidošanu. Ārlietu tautas komisariāta pārstāvis Stomonjakovs šai sakarā vērsās pie LKP ĀB, kurš savā 1928. gada 3. novembra sēdē (piedalījās Stučka, Daniševskis, Lencmanis, Dzenis, Salna, P. Bērziņš, K. Krastiņš) nolēma:

«Atzīt joprojām par pareizu mūsu līdzšinējo pozīciju: nekādas koalīcijas, nekādus solījumus par kautkādas koalīcijas atbalstīšanu. Par ierosinājumu un mūsu izturēšanos pret to informēt CK».

14. novembrī ĀB šo jautājumu apsprieda vēlreiz, jo Kominternes Izpildkomiteja bija iesniegusi ĀB Stomonjakova priekšlikumu atbalstošu lēmuma projektu. ĀB (piedalījās Stučka, Dzenis, Salna, Krastiņš) vēlreiz nolēma:

«Vienbalsīgi ar visām 4 klātesošo balsīm projektu noraida. Projekta noraidījuma motivāciju uzrakstīt b. Stučkam». (9., 265., 5.)

Kāpēc LKP ĀB tik noteikti uzstājās pret PSRS un Kominternes vadības nostāju šajā jautājumā? Domājams, ka šī tā saucamā sektantisma izskaidrojums meklējams bailēs no konkurences, bailēs no tā, ka viņu saimnieki – PSRS specdienesti – pieņems kreiso sociāldemokrātu priekšlikumu kļūt par PSRS aģentūru, ka par tādiem aģentiem var kļūt arī neatkarīgie sociālisti vai kāda cita kreisā grupa, un LKP zaudēs savu monopolstāvokli šajā jomā. Šī pretošanās savu saimnieku viedoklim bija bezcerīga, un tuvākajos gados tā noveda pie pilnīga LKP vadības kraha. Tā kārtējo reizi apstiprinājās divas vēstures mācības. Pirmā: niknākais ienaidnieks ir tavs bijušais sabiedrotais. Otrā: pārliekā centība nes tikai un vienīgi postu.

Situācija kopumā te atgādina pazīstamo līdzību par zirnekļiem burkā, kad stiprākais aprij vājāko. Taču šī uzvara atklāj vienīgi attiecīgās sugas nespēju izdzīvot konkrētos vēsturiskos apstākļos. Zirnekļi burkā: LKP staļinisma skavās.

6. Frakcija vāra ziepes, Laicens tiek likvidēts

1928. gada oktobrī, kad LKP izvirzītais strādnieku un darba zemnieku deputātu kandidātu saraksts Nr.22 Rīgas, Zemgales un Kurzemes vēlēšanu apgabalos un LKP atbalstītais kandidātu saraksts Nr.19 Latgales vēlēšanu apgabalā ieguva 6 deputātu vietas, Saeimā tika izveidota strādnieku un zemnieku frakcija. Tās sākuma sastāvā bija **Jānis Balodis, Oskars Jankuss, Leonīds Jeršovs, Linards Laicens, Ernests Miezis** un **Jānis Slaugotnis-Cukurs**. Balodis, Jeršovs un Miezis bija LKP biedri, Jankuss un Slaugotnis-Cukurs – kreiso arodbiedrību darbinieki, bet saraksta lokomotīve un pirmais frakcijas priekšsēdētājs bija Linards Laicens.

Frakcijas atbalstam ĀB naudu nežēloja. Tās finansēšana notika tieši, apejot LKP CK. Kā liecina fragmentāri saglabājušies dokumentālie materiāli, 1932. gadā ĀB tikai laikā no 14. aprīļa līdz 20.

³¹ Komunistu šai laikā lietots sociāldemokrātu apzīmējums.

augstam frakcijas priekšsēdētājam Emīlam Sudmalim nodeva dolārus un latus 20·400 latu kopvērtībā (8., 1164.), par kuriem ir Sudmaļa parakstīti kvitējumi.

ĀB uztrauca frakcijas pirmais paziņojums par «labvēlīgu neitralitāti» iespējamai sociāldemokrātu, respektīvi, kreisajai valdībai:

«Mēs še vienprātīgi domājam, ka frakcija, dodama sociāldemokrātiem avansus par labvēlīgu neitralitāti un solījumus balsot par kreisu koalīciju, ir taisījusi lielu politiski kļūdu. Tik vienprātīga šai jautājumā gan nav mūsu tiešā priekšniecība, kura uz ierosinājumu no malas (ne no mūsu puses) to apspriež jau divas nedēļas. Tur ir balsis, kas skaistu vārdu tērpā pauž to pašu, ko ir jau darījusi frakcija bez kādiem vārdu vizuļiem. Ļoti var būt, ka viņa uz to ir pat pamudināta no aprindām, kas nāca ar attiecīgu priekšlikumu pie mūsu priekšniecības. Kā nu tas arī nebūtu, mēs frakcijas soli uzlūkojam par lielu politiski kļūdu un vedīsim cīņu ar visiem, kas to mums mēģina uzspiest. Kā tiks izšķirts un vai maz tiks izšķirts šis jautājums mūsu priekšniecībā, to vēl nevar pateikt». (8., 508., 255.)

Kā kuriozs fakts jāatzīmē *svarīgākā* politiskā kļūda, ko frakcijas darbā konstatēja LKP CK paplašinātais plēnums 1930. gada februārī–martā:

«Frakcija nepareizi novērtē Krievijas un Latvijas proletārisko revolūciju, tās uzdevumus un rezultātus, pilnīgi sociāldemokrātu garā uzlūkodami Latviju kā tās ieguvumu. Izmantodami katru gadījumu, strādnieku-zemnieku frakcijas locekļi pastrīpo, ka Latvija nodibinājusies, pateicoties Oktobra revolūcijas žēlastībai (Laicēns), ka «ja nebūtu sarkano strēlnieku, nebūtu arī tagadējās Latvijas» (Jankuss), ka «Latvijas strādnieki ir tie, kas ir likuši pamatu brīvai un demokrātiskai Latvijai» (Slaugotnis-Cukurs), – tādā kārtā samierinot proletārisko revolūciju, kas noliedz un grauj pilsonisko Latviju, ar vismelnāko un asiņaināko kontrrevolūciju, kuras rezultātā nodibinājās tagadējā Latvija». (18., 429.–430.)

Kuriozs šis lēmums ir tādēļ, ka pēc 1940. gada 17. jūnija okupācijas apgalvojums, ka Latvija savu valstiskumu ieguvusi «Oktobra revolūcijas» rezultātā, kļuva par padomju propagandas pamatpostulātu.

*

ĀB centās pakļaut frakciju bezierunu disciplīnai. 1928. gada 25. oktobrī Krastiņš Pauzeram rakstīja, ka nosūta frakcijas deklarācijas tēzes, kuru autors ir Daniševskis, un norādīja:

«Frakcijai deklarācija būtu jādod kā gatava direktīve, no kuras viņa nedrīkst atkāpties. (...) Lai frakcija sevi nekompromitētu, tad jānoliedz viņai dot jebkādas intervijas pilsoniskai un sociāldemokrātu presei. Norādījumus, kā arī gatavus priekšlikumus frakcijai centīsities dot regulāri». (8., 508, 232.)

Ar paklausīgas LKP marionetes lomu neapmierinājās Linards Laicēns un vairāki citi deputāti. 1929. gada 2. aprīlī Krastiņš nosūtīja Pauzeram stingru vēstuli ar oficiālu kopiju Zandreiteram:

«Jūsu vadība pār frakciju no sākuma nav bijusi pietiekoši stingra, bet tai bija jābūt un ir jābūt jo stingrai, jo darīšana ir ar ļaudīm, kas nākuši no legālās kustības un piesūkušies oportunistiskiem aizspriedumiem». (8., 519., 109.)

1930. gada aprīlī LKP CK, nespējot tikt galā ar frakciju, sāka tās ūrīšanu, ko turpmākajos gados praktizēja visai plaši. 1930. gada 10. aprīlī Citrons rakstīja Krastiņam (Viktoram):

«Nolēmām Slaugotnim dot iespēju aizbraukt, ar noteikumu atteikties no sava mandāta. (...) Mums citas iespējas nav, jo viņš pārāk kompromitē visu iestādi». (8., 526., 39.)

Pēc aizbraukšanas uz PSRS Slaugotni apvainoja sadarbībā ar Latvijas Politpārvaldi, arestēja un nosūtīja uz nāves noietni.

*

Tuvojoties IV Saeimas vēlēšanām 1931. gada oktobrī, Laicēns, sapratis savu lomu LKP spēlē, gribēja tikt vaļā no frakcijas, aizbraucot uz ārzemēm. Citrons, uzvarējis LKP VIII kongresā, nevarēja pieļaut saraksta *lokomotīves* zaudēšanu, un 1931. gada 17. februārī rakstīja LKP CK:

«Laicēnam vajaga dot saprast, ka viņa mēģinājums no jauna braukt uz ārzemēm ir jāuzskata kā nerēķināšanās ar partijas disciplīnu. Pret Laicēna izturēšanos vajaga mēģināt noskaņot pārējos deputātus un arī partijas masu». (8., 540., 41.)

Laicēns pēc vēlēšanām 1932. gada 9. augustā rakstīja no Berlīnes Gulbim:

«Biju cerējis tikt vaļā no šī nolādētā mandāta. (...) Vēlēšanās es ļoti negribēju savu kandidatūru vairs uzstādīt. Bet viņa tika atzīta par nepieciešamu, kādēļ uzstādīju to uz atbildīgu organizāciju prasījumu (...). Joprojām turpinu darīt visu, lai atsavinātu vietu Saeimā visvēlākais līdz septembra vidum vai beigām, bet tikai tad, kad būšu personīgā drošībā bez deputāta pases, bet ne uz ielas vai politpārvaldē, kur mani gribēja izmest Sudmalis (to un Jeršovu vajag atrūmēt)». (2., 5437., 8.)

Lokomotīve savu lomu IV Saeimas vēlēšanās bija nospēlējusi, bet frakcijas deputāti savstarpēji sanaidoti. LKP vairs nebija jābīstas, ka frakcija varētu izslīdēt no tās vadības. IV Saeimas laikā notika frakcijas tīrīšana, pakāpeniski atbrīvojoties no kreisās inteliģences un arodbiedrību pārstāvjiem un atstājot frakcijā mazizglītotus, patstāvīgi domāt nespējīgus LKP vadības uzdevumu aklus izpildītājus. 1932. gada 13. februārī ĀB rakstīja LKP CK:

«Tuvākā laikā jāķeras pie Laicena kļūdu kritizēšanas atklātā veidā. Tādēļ vajadzētu spiest, lai viņš pēc iespējas drīzāk noliktu mandātu. Iekams tas nav panākts – jākritizē frakcijas oportunistiskās kļūdas nesaucot Laicenu vārdā». (8., 553., 4.)

1932. gada 5. jūnijā LKP CK ziņoja Krūmiņam Maskavā:

«Kopējā sēdē ar frakciju vienbalsīgi nosodījām frakcijas oportunistiskās masu darba kļūdas. Laicens dezertējis no darba, uz sēdēm nenāk. Devām viņam rājienu un kategoriski pieprasām nolikt mandātu. Ja neklausīs, tad atklāsim uguni. Jankuss no Vācijas brauks pie jums. Mežulis vēl strādā, bet grib bēgt. – Kādas jūsu domas? Mēs darām visu, lai dabūtu jaunus deputātus Mieža un Jankusa vietā». (8., 552., 12.)

Ernestu Miezi ĀB izsauca uz Maskavu, lai panāktu, ka viņš noliek deputāta mandātu. Nelegāli pārgājis robežu, Miezis no Maskavas nevarēja ziņot par mandāta nolikšanu, un 1932. gada 14. martā nelegāli atgriezās Latvijā, bet pie robežas tika notverts. 1932. gada 16. decembrī Miezim Latvijas tiesa piesprieda 6 gadus spaidu darbos. (2., 6512.) Tas izglāba Mieža dzīvību, jo no visiem uz PSRS emigrējušiem strādnieku un zemnieku frakcijas deputātiem represijas pārcieta vienīgi Emīls Sudmalis, bet pārējie gāja bojā no «draudzīgā» kaimiņa varenās rokas.

LKP vadītāji neaprobežojās ar kreisās inteliģences pārstāvju un kreiso arodbiedrību līderu izspiešanu no frakcijas. Lai izbeigtu viņu patstāvīgo darbību, tos centās aizdabūt uz PSRS, kur Salna parūpējās par viņu tālāko likteni. 1932. gada galvenie rūpju objekti bija trīs: Laicens, Jankuss un Sudmalis. Jāatzīmē, ka viņi pareizi novērtēja situāciju un no braukšanas uz PSRS vairījās, cenšoties palikt Vakareiopā. Tomēr LKP vadība pret saviem bijušajiem sabiedrotajiem bija neatlaidīgi nežēlīga. 1932. gada 10. jūlijā no Rīgas ziņoja Krūmiņam uz Maskavu: «*Jankuss negrib braukt pie jums, dzīvo pa Eiropu un prasa līdzekļus. Mēs tos nedosim*». (8., 552., 16.)

1932. gada 30. augustā Jankuss lūdza ĀB atļauju palikt Vakareiopā. (2., 10559., 5.) Atļauju nedeva, un 1932. gada oktobrī Jankuss iebrauca PSRS. Sākumā viņu iekārtoja par referentu Profinternā sociāli ekonomiskajā nodaļā. 1933. gada 5. jūnijā Krūmiņš pieprasīja Jankusu no šī darba atbrīvot sakarā ar līdzdalību Citrona grupā. (2., 10559., 7.–28.) 1934. gada 31. decembrī Salna nosūtīja plašu vēstuli Černomordikam, kurā izteica aizdomas, ka Jankuss ir Politpārvaldes aģents, norādīja, ka viņš atbalstījis Citrona darbību un programatiskās prasības, esot mēģinājis Berlīnē organizēt opozicionāras avīzes izdošanu. (2., 10559., 28.–30.) 1936. gada 5. decembrī Salna atzīmēja Jankusa personīgajā lietā, ka laikā no 1936. gada 17. līdz 19. novembrim NKVD orgāni viņu arestējuši. (2., 10559., 40.) Tālākās Jankusa pēdas pazūd *Gulaga arhipelaga* plašumos.

*

Izmantojot Linarda Laicena un Emīla Sudmaļa ārkārtīgi asās attiecības, LKP vadība sekmīgi tika galā ar abiem. 1932. gada 3. oktobrī Salna nosūtīja uz Rīgu rīkojumu:

«Jankuss solās būs drīz šeit. Sūti Sudmali šurp ar ziņojumu par frakcijas darbību. Nepieciešama viņa klātbūtne. Mūsu domas, ka ar Sudmali nav labi. Vismaz nekavējoties sper soļus, lai visu, ko viņš zin, tūlīt pamatīgi pārkārtotu. Nekādos dziļākos partijas sakaros nelaid nevienu deputātu. Ne par Laicenu, ne Jankusu, ne Sudmali presē rakstīt nevar. Te vārds izmeklēšanai. To darām. Partijā piespīst izbeigt visas klačas, norādot, ka CK visu izmeklēs un katra pļāpāšana palīdz provokatoriem. Pēc iepazīšanās ar GPU materiāliem liekas, ka Latgalē provokācija lielā mērā audzināta ar Jeršova darbību nelegālā laukā. Viņš visu laiku spiegu rokās. Frolovs Jeršova labā roka un apsardzes spiegs. (...) Frolovu kā aktīvu socdemu, lai sūta pie mums uz sekciju sniegt ziņojumu par Latgales revolūcijas perspektīvām. Jeršovs nedrīkst nojaust, ka tas ir āķis». (8., 553., 24.)

23. oktobrī no Rīgas pienāca atbilde:

«Laicena aģenti sāk kāpt mums uz galvas. «Tribīne»³², kā redzams, tiks arī turpmāk vērsta pret mums. Mēs kategoriski prasām, ka, turpinot izmeklēšanu, neatkarīgi no tā ir atklāti jāatmasko Laicena oportūnisms un viņa dzeršana. Tam vīram ir jānorauj maska, viņam ir piekritēji. Ja jūsu domas citādas, tad jautājumu tūlīt jānodod Kominternam izšķiršanai. Citādi vairs nevar. (...) Sudmali un materiālus par viņu aizsūtīsim tūlīt pēc svētkiem. (...)». (8., 552., 22.)

Sakarā ar šo vēstuli jautājums tika izskatīts ĀB sēdē, kur

«nolemj atzīt par nokavētu frakcijas un atsevišķi Laicena kļūdu kritiku, kas devis iespēju Laicenam apvienot ap sevi zināmu grupu un uzsākt cīņu pret partijas līniju Latvijā». (8., 586., 57.)

1932. gada 27. septembrī Salna ziņoja, ka Laicens atsakās uz PSRS braukt un grib palikt Vakareiropā. (2., 5437., 10.) Materiālā nenodrošinātība un labu darba apstākļu solījumi panāca, ka 1932. gada novembrī Laicens ieradās PSRS. (2., 54–37., 10.) Tagad LKP vadība varēja rīkoties brīvi. 1932. gada 29. novembrī Krūmiņš ciniski ziņoja uz Rīgu:

«Pret Laicenu jau radās diezgan vienprātīga līnija, pierakstīja viņam labpusējumu nacionāldemokrātu un neatkarīgo³³ jautājumā. Spiežam viņu sistemātiski kļūdas atzīt un labot. Mēs viņam šeit atklāti teicām, ka viņš, lai arī spēris lielus soļus uz mūsu pusi, līdz komunistam un lielniekam vēl nav izaudzis». (8., 554., 122.)

№414. 24 1932. 11. 29. 12. В. С. 8. 1936 г. Сов.секретно. 48

И. К. К. И.

ТОВ. ЧЕРНОМОРДИКУ. -

По В/указанию сообщаю имеющиеся у нас сведения о латышском писателе ЛАЙЦЕНЕ Линарде.

Он родился в 1883 г., сын крестьянина, по профессии учитель, затем писатель. В 1905 г. принимал участие в революционном движении. Сидел в тюрьме. После 1905 г. эмигрировал в Петербург и Финляндию. В 1909 г. вернулся и был арестован. Сулился по нескольким делам и в общей сложности просидел в тюрьме около года. В это время ЛАЙЦЕН уже от революционного движения отошел и все время "прогрессировал" в сторону национального либерализма. Это проявилось накануне февральской революции и в 1917 г. В 1919 г. он, хотя беспартийный, вы сотрудничает с советской властью. После падения Советской Латвии ЛАЙЦЕН остается у белых и играет лево-настроенного писателя. Постепенно он начинает принимать активное участие в культурной работе левых независимых профсоюзов, в 1928 г. выставляется кандидатом в сейм по рабоче-крестьянскому списку и избирается депутатом сейма.

В 1929 г. устанавливает прямые связи с руководством КПЛ на границей и в стране и принимается в партию без вложения в определенную партийную ячейку. ЛАЙЦЕН вошел в сейм на очередных выборах в 1931 г. и работал в стране до мая 1932 г., когда ему было предложено эмигрировать "из-за грозящей ему вылаче сулу".

На парламентской работе ЛАЙЦЕН себя проявил как правый опортунист, не желающий особенно считаться с парт. дисциплиной. За это ЦК КПЛ в мае 1932 г. объявил выговор и предложено отказать от мандата. В 1932 г. он прибыл в СССР.

С тех пор ЛАЙЦЕН живет и работает в СССР, оставаясь первые годы по нашему совету латвийским полданным. Он участвует в организации МОИВА и Советских писателей. В латышской литературе он занимает видное место, играл и играет большую роль, хорошо его знает также т. КНОРИН.

В последнее время у ЛАЙЦЕНА стали проявляться нехорошие настроения, что выразилось в его выступлениях в писательской среде. Кроме того из письма одного эмигранта/Резонс/известует, что ЛАЙЦЕНС в разговоре с ним развернул целый ряд сомнений, взглядов и настроений несоветского толка.

В связи с этим Латсекция ЛАЙЦЕНА к переводу в ВКП/б/ не рекомендует.

ЛАЙЦЕН склонен к индивидуализму и постоянному подчеркиванию своей личной позиции, он считает себя вождем в революционной латвийской литературе и никак не укладывается в рамки партийных начертаний и дисциплины. Но причастен ли ЛАЙЦЕН к каким либо группировкам - сказать не можем. Для этого материала у нас нет.

Сална/.-

Salnas ziņojums par Linardu Laicenu³⁴

³² «Tribīne» – mākslas un literatūras ilustrēts žurnāls, iznāca no 1931. līdz 1933. gadam.

³³ Līdz 1919. gadam Laicens bija nacionāldemokrāts. Neatkarīgo sociālistu partiju 1928. gada februārī izveidoja LKP (36., 175.). 1929. gadā šī partija izslīdēja no LKP ietekmes, un pēdējā to apkaroja.

³⁴ V.E.: Teksts: «8.8.1936 г. Сов.секретно. И.К.К.И. тов. Черномордику. По В/ указанию сообщаю имеющиеся у нас сведения о латышском писателе ЛАЙЦЕНЕ Линарде. Он родился в 1883 г., сын

Par Laicena dzīvi PSRS padomju perioda publikācijās izteikti apoloģētiski spriedumi un secinājumi. Tās patieso raksturu atsedz Laicena personīgajā lietā ievietotā plašā Salnas 1936. gada 29. aprīļa analīze, sakarā ar kādu pārtvertu Laicena vēstuli. (2., 5437., 76.)

«Laicena vēstule liecina par to:

1. ka viņam nav lielnieciskas, komunistiskas pieejas pie literatūras jautājumiem un pie šejienes tiešāmības novērtēšanas;

2. ka attiecībā uz sevi viņš ir pilns pilnīgi nepamatotas iedomības, patmīlis visaugstākā mērā, kas pa šiem 3 gadiem ne mazākā mērā nav ieaudzis kolektīvā, bet gan meklējis ieņemt savu fronti pret šo kolektīvu;

3. Viņam ir zināms pamats sūdzēties, ka viņa dzīves apstākļi nav bijuši sevišķi labvēlīgi lielam ražīgam darbam. Bet no proletāriska rakstnieka viedokļa viņa motīvi neiztur ne mazākās kritikas.

Slēdzieni:

1. Šais dienās Laicens nav lietojams vadošā darbā. Viņš var palikt tikai kā rakstnieks. Viņa pozīcija Svīres un vispār «Celtnes» rediģēšanas lietā liecina, ka viņš ir pilnīgi nelietojams kā atbildīgs redakcijas darbinieks. Labākā gadījumā viņš var būt ka «ministris bez portfeļa».

2. Viņa trūkumu kritika ir jāturpina, bet rūpīga un pārdomāta.

3. Reiz par visām reizēm viņam ir jānostāda jautājums, ka ja viņš grib drukāties, tad viņam savā darbā ir jāvadās no partijas un izdevniecības aizrādījumiem.

4. Jāapspriež viņa materiālās nodrošinātības jautājums un kur iespējams jāpalīdz, reizē pasakot, ka Padomju Savienība nav ne siltumnīca, ne institūts, bet ciņas arēna, kur arī katram rakstniekam ir jābūt derīgam un aktīvam sabiedrības loceklim un sava personība ikdienas darbā un ciņā jāizveido».

1936. gada 7. augustā Salna rakstīja oficiālu slēdzienu par visu Laicena darbību:

«Parlamentārā darbā un žurnālistikā parāda pastāvīgas labējas svārstības, paaugstinātas pretenzijas ideoloģiskai darbībai un vāju disciplinētību. 1932. gadā par pasivitāti un nedisciplinētību CK izsaka viņam rājienu un ierosina atteikties no mandāta. Sakarā ar to viņš emigrē un no 1932. gada atrodas PSRS, dzīvo Maskavā, strādā kā rakstnieks. Saindēts ar nelabiem noskaņojumiem par partiju un dažām padomju varas

крестьянина, по профессии учитель, затем писатель. В 1905 г. принимал участие в революционном движении. Сидел в тюрьме. После 1905 г. эмигрировал в Петербург и Финляндию. В 1909 г. вернулся и был арестован. Судился по нескольким делам и в общей сложности просидел два с половиною года. В это время ЛАЙЦЕН уже от революционного движения отошел и все время «прогрессировал» в сторону национального либерализма. Это проявилось накануне февральской революции и в 1917 г. В 1919 г. он, хотя беспартийный, сотрудничает с советской властью. После падения Советской Латвии ЛАЙЦЕН остается у белых и играет роль лево-настроенного писателя. Постепенно он начинает принимать активное участие в культурной работе левых независимых профсоюзов, в 1928 г. выставляется кандидатом в сейм по рабоче-крестьянскому списку и выбирается депутатом сейма. В 1929 г. устанавливает прямые связи с руководством КПЛ за границей и в стране и принимается в партию без вхождения в определенную партиячку. ЛАЙЦЕН вошел в сейм и на следующих выборах в 1931 г. и работал в стране до мая 1932 г., когда ему было предложено эмигрировать «из-за грозящей ему выдаче суду». На парламентской работе ЛАЙЦЕН себя проявил как правый оппортунист, не желающий особенно считаться с парт. дисциплиной. За это ЦК КПЛ в мае 1932 г. объявлен выговор и предложено отказаться от мандата. В 1932 г. он прибыл в СССР. С тех пор ЛАЙЦЕН живет и работает в СССР, оставаясь в первые годы по нашему совету латвийским подданным. Он участвует в организации МОПРа и Советских писателей. В латышской литературе он занимает видное место, играл и играет большую роль, хорошо его знает также т. Кнорин. В последнее время у ЛАЙЦЕНА стали проявляться нехорошие настроения, что выражалось в его выступлениях в писательской среде. Кроме того из письма одного эмигранта (Резонгс) явствует, что ЛАЙЦЕНС в разговоре с ним развернул целый ряд сомнений, взглядов и настроений несоветского толка. В связи с этим Латсекция ЛАЙЦЕНА к переводу в ВКП(б) не рекомендует. ЛАЙЦЕН склонен к индивидуализму и постоянному подчеркиванию своей личной позиции, он считает себя вождем в революционной латвийской литературе и никак не укладывается в рамки партийных начертаний и дисциплины. Но причастен ли ЛАЙЦЕН к каким либо группировкам – сказать не можем. Для этого материалов у нас нет. САЛНА». Visumā Salna raksta PATIESĪBU un Laicenu nekādi neapmelo. Tas nebūt nav tik triviāli, kā varētu izlikties. Tas bija 1936. gada augusts – pašreiz notika tiesas prāvas pret Kameņevu un Zinovjevu, kurās viņiem izvirzīja visfantastiskākās apsūdzības par visvisādiem «trockistiskiem teroristiskiem centriem»; Salna neko tamlīdzīgu neizdomā. Skaidrs, ka Laicens PATIEŠĀM bija individuālists, un normālā sabiedrībā tās ir viņa tiesības, par to nav jānošauj. Un nevarēja taču Salna rakstīt, ka Laicens ir aktīvs komuniststalinists, tas ir – izdomāt pretēja virziena pasakas. Nevarēja arī neko nerakstīt, jo Černomordiks no viņa ir Laicena raksturojumu pieprasījis. Par Laicena pretpadomju izteicieniem ziņojis («nostučījis») ir Rezongš. Rezonga rakstīto arī nevarēja nepieminēt – tā būtu «faktu slēpšana».

darbībām, tādēļ netiek rekomendēts VK(b)P. LKP viņu neizmantos. Atstāt PSRS un pastāvīgi izsekot». (2., 5437., 77.)

1937.gadā Laicenu arestēja un, pēc oficiālām ziņām, 1938. gada 14. decembrī nošāva. Viss iepriekšminētais liecina, ka ievērojamā latviešu rakstnieka bojā ejā pilnībā vainojama LKP, ka maldīgs līdzšinējā literatūrā izveidojies priekšstats par Laicena aktīvo darbību LKP.

*

Linards Laicens

Pēteris Stučka

Pēc Laicena aizdabūšanas uz PSRS bija jātiek galā ar Emīlu Sudmali. 1932. gada 15. novembrī LKP CK rakstīja Krūmiņam:

«Vai Laicens zin, ka Sudmali sauc uz Maskavu. Viņa rokas puisis Zars³⁵ nesen pratinājis Zamaiču, ko viņa domā, vai Sudmalis labprātīgi braukšot uz Maskavu jeb ne». (8., 552., 25.)

1933.gada 10. janvārī LKP CK ziņoja ĀB:

«Sudmalis jau divas nedēļas sēd Vācijā ar legālu ārzemju pasi. Visstiedzīgākā kārtā gādājat, lai viņš tiek pie

jums, vai legāli vai nelegāli pār jūru, citādi viņš var atbraukt atpakaļ pie mums un tad būs liela putra». (8., 562., 2.)

1932.gada 5. novembrī Kominternes Izpildkomitejas darbinieks Krajevskis pieprasīja vīzu Sudmaļa iebraukšanai PSRS:

«Sakarā ar saņemtajām ziņām, ka Saeimas deputāts un strādnieku un zemnieku frakcijas līderis Emīls Sudmalis ir provokators, nepieciešama vīza viņa iebraukšanai PSRS. Viņu sūta LKP CK. Lūdzam izsniegt Sudmalim vīzu bez kavēšanās». (2., 9176., 16.)

Pēc Sudmaļa ierašanās Maskavā 1933. gada janvārī speciāla komisija – Mickevičs, Černomordiks, Ozols (Mārtiņš), Krūmiņš (Pilāts), Pauzers (Skaida) un Ziemeļis-Bērziņš – izskatīja visus apvainojumus pret Sudmali, dažus noraidīja, bet citus atzina. 27. janvārī komisija nolēma:

«Savā politiskajā darbā Sudmalis nerealizēja stingru partijas līniju, pa lielāku daļu solidarizējās ar izteikti oportūnistiskajām labējo oportūnistu Laicena un Jankusa nostādnēm un darbībām». (2., 9177., 12.) «Frakcijas darba izšķirošas pārkārtošanas nodrošināšanai likt priekšā Sudmalim nolikt deputāta pilnvaras. Atstāt PSRS». (2., 9176., 49.)

Sudmalim par lēmumu nolikt deputāta mandātu paziņoja 1933. gada 19. februārī. (2., 9176., 64.) Pēc ilgām pārdomām 30. martā Sudmalis pakļāvās. (2., 9176., 102.) Salna 1933. gada 13. februārī ziņoja LKP CK:

«Saziņā ar Kominternu Sudmali atstājām šeit. Viņš noliek mandātu un aiziet mācīties, paliekot partijā. Apvainojumus provokācijā oficiāli noraidām, faktiski izmeklēšana turpinās. Atsauksanu motivējam 3 punktos. Pirmais, stingras partijas līnijas neieturēšana, padoties labpusējo oportūnistu Laicena un Jankusa iespaidam un solidarizējoties ar to antipartejiskiem nostādījumiem līdz pat CK maija lēmumam. Otrs – rupja, sistemātiska konspirācijas neievērošana, kas radīja neizbēgamas atkonspirēšanās un iegāšanās briesmas biedriem ar kuriem Sudmalis satikās. Trešais, Sudmaļa personīgie sakari ar neproletāriskiem un šaubīgiem elementiem, Krauze-Ozoliņa, Roberts Kalniņš u.c., rada iespēju politpārvaldei izmantot Sudmali. Jāizved asa un pamatīga Laicena un laicenisma kritika, atstājot Laicenu partijā. Pēdējo kategoriski prasa Kominterns». (8., 563., 3.)

ĀB 1935. gada 27. februārī izslēdza Sudmali no partijas par bloķēšanos ar Citrona grupu un sakariem ar opozicionāro Rundštika komjauniešu grupu Rīgā. (2., 9176., 172.) 1937. gadā Sudmali

³⁵ Indriķis Lēmanis.

arestēja, bet viņam izdevās izdzīvot un sagaidīt rehabilitāciju. Pēc 1954. gada Sudmalis dzīvoja Latvijā, kur mira 1964. gadā. (35., 285.)

*

Tīrīšanai tika pakļauti arī citi frakcijas deputāti. 1932. gada 20. novembrī Salna pieprasīja vīzu IV Saeimas deputātam Austrim Bērziņam:

«Attiecībā par Saeimas deputātu Austri Bērziņu ziņojū: viņš tika izvēlēts pēc strādnieku un zemnieku frakcijas saraksta, bet izrādījās mums nepieņemams savas politiskās neuzturētības dēļ. Tāpēc viņam tika ieteikts nolikt deputāta mandātu un izbraukt uz PSRS, lai nebūtu jāatgriežas cietumā, kur viņš sēdēja par piederību LKP. Vienreiz Bērziņš jau mēģināja pāriet robežu, bet viņu aizturēja Latvijas robežsargi. Latsekcija lūdz ielaist Bērziņu PSRS». (2., 899., 3.)

1936.–1937. gadā Salna Bērziņu raksturoja kā LKP neizmantojamu un politiski neuzticamu. (2., 899., 16. un 18.) Par tālāko *parūpējās* NKVD.

Jeršovs ar Mežuli viens otru apvainoja kā provokatoru un trockistu. Leonīds Jeršovs 1933. gadā nelegāli pārgāja PSRS robežu, 1937. gada 16. decembrī tika arestēts un 1939. gadā likvidēts. (2., 3402.) IV Saeimā ievēlētais Konstantīns Mežulis nolika deputāta mandātu 1932. gada jūnijā, decembrī pārgāja robežu un gāja bojā reizē ar «Komunāru Cīņu» un «Prometeju», kuros strādāja. (2., 6381.)

1933. gada 21. novembrī Saeima pieņēma lēmumu par sešu frakcijas deputātu izdošanu tiesai. Starp ĀB un LKP CK sākās sarežģīts saskaņošanas process frakcijas atjaunošanai. Līdz 1934. gada 15. maijam vienīgi Arnolds Deglavs ieņēma Friča Berga vietu. (37., 368.–369.) 1934. gada 3. martā Latsekcijas Sekretariāts rakstīja LKP CK:

«Par frakciju jālemj jums. Mūsu domas, ka varētu ņemt no Rīgas Oliņu Bites vietā. Vidzemes sarakstā derīgu nav. Krastiņu nezinām nemaz. Lazdovskis nebūtu vēlams. Tāpēc Aleksējevam atteikties nevajag. Par Zemgales Rutmani mums ziņu nav. Lemjiet paši. Spandegs neder». (8., 583., 8.)

Drīzumā vajadzēja notikt V Saeimas vēlēšanām. Palikusi bez saraksta *lokomotīvēm*, ar ļoti vāju un nepilnīgu frakciju, LKP visdrīzāk zaudētu pārstāvniecību Saeimā.

III nodaļa – LKP sev izrok kapu

1. Kaujas par vadību

Saasinoties Stučkas slimībai, Citrons sāka izpildīt LKP CK pārstāvja vietu Kominternes izpildkomitejā. LKP CK Politbirojā pēc VIII kongresa tika izvirzīti **Alberts Brinkis** (Serjoža), **Fricis Deklavs** (Dadzis, Krauze) un **Mārtiņš Ozols** (Mārtiņš). (9., 469., 6.–7.) Par vadību izvērtās cīņa starp Citronu un Brinki (Serjožu) ar piekritējiem no vienas puses un Lencmaņa grupu no otras puses.

Mārtiņš Ozols (Mārtiņš, Augusts) (2., 6900.; 38., 685.–686.), partijas biedrs no 1917. gada, 1922. gadā tika uzņemts Komunistiskajā universitātē, no 1925. līdz 1928. gadam kā CK loceklis nelegāli strādāja Latvijā, pēc atgriešanās Maskavā beidza Komunistisko universitāti, 1930. gada maijā tika atkal sūtīts uz Latviju pagrīdes darbā. Pēc LKP VIII kongresa Ozols vairs nepakļāvās Citrona norādījumiem, bet savu darbību saskaņoja ar Lencmani. Pēdējā dzīvoklī notikušas vairākas protokolētas Lencmaņa (Ķenča), Lindes (Kašķa), Dzeņa (Rūķīša) un citu sanāksmes, kurās tika apspriests jautājums par LKP CK un ĀB neapmierinošo darbību laikā no 1929. līdz 1932. gadam, apspriesti pasākumi Citrona un viņa piekritēju atstumšanai no LKP CK vadības. (2., 2882., 9.–12.; 9087., 48.–49.)

*

Viens no sarkanā terora organizētājiem 1919. gadā, kādreizējais Padomju Latvijas valdības iekšlietu tautas komisārs Jānis Lencmanis bija no ļoti lielas ģimenes. LKP naudas līdzekļus viņš plaši izmantoja savam un savas lielās radu saimes materiālajam atbalstam. Viens no šī atbalsta veidiem bija **izdevniecība «Daile un Darbs»**. To Latvijā 1920. gadā LKP izdevumā izveidoja Jāņa Lencmaņa māsas vīrs Pauls Betlers. (35., 45.) Izdevniecības iekārtošanai un uzturēšanai Betlers saņēma lielus LKP līdzekļus. 1924. gada 13. jūlijā LKP CK nolēma:

«Uzdot sagatavot legālās izdevniecības rezerves fondam vienu miljonu Latvijas rubļu, no kuriem pusi tūlīt sūtīt šurp. Attiecīgās summas ņemt no zelta fonda, uz ko tiek pilnvarots ĀB». (8., 482., 119.)

LKP līdzekļus izdevniecībā ieguldīja ar cita Lenča māsu vīra Jāņa Čarnas starpniecību, kurš 1923. gadā atgriezās no ASV (7., 612., 16.–17.) Izdevniecībā kā līdzīpašniekus izdevās iesaistīt Raini un būvinženieri Alfrīdu Razumu. Betlers rīkojās visai brīvi un patvarīgi. 1927. gada 10. maijā Krastiņš žēlojās Zandreiteram:

«Man šoreiz gribas ar Tevi parunāt par vienu priekš mums pašiem ļoti svarīgu lietu – par uzņēmumu, kura priekšstāvim Tu uz mūsu norādījumu izsniedzi pēdējā laikā divreiz lielākas naudas summas. Ar šo uzņēmumu mēs atrodamies tirdznieciskās attiecībās, ievēdami no Latvijas apmaiņas ceļā dažādas rakstāmlietas un viņu piederumus, uz kuriem varam diezgan labi nopelnīt. Patlaban, kad caur aso cenu pazemināšanas politiku esam nokļuvuši diezgan spiedīgos apstākļos, šai tirdzniecībai priekš mums ir ļoti liela nozīme. Diemžēl tā nerit, kā vajadzētu un mēs no viņas ne tuvu negūstām to, ko varētu gūt. Visa nelaime, ka uzņēmuma priekšstāvis ļoti nolaidīgi pilda savus pienākumus, likdams mēnešiem ilgi gaidīt uz mūsu pasūtījumu izpildīšanu. Tā kā šis uzņēmums tika nodibināts ar mūsu līdzekļiem, tad mūsu lūgums pie Tevis – darīt uz viņa priekšstāvi noteiktu spiedienu, lai līdzšinējās nolaidības tirdzniecībā tiktu izbeigtas un tirdzniecība turpmāk ritētu tā, kā viņa dotu maksimālu rezultātu. Ja nu tas nebūtu iespējams, ja mēs būtu zaudējuši noteikšanu par šo uzņēmumu, tad mums būs jāmeklē citi ceļi šīs tirdzniecības nostādīšanai. Lai zinātu, kā rīkoties un uz ko cerēt, tad esi tik mīļš un steidzami nokārto šo lietu un paziņo mums tās rezultātus». (8., 496., 170.)

1927. gada 15. jūnijā sekoja jauna Krastiņa sūdzība:

«Vispirms par to tirdzniecības firmas priekšstāvi. Viņš šē būdams solījās un zvērējās būt akurāts pasūtījumu izpildīšanā, bet izrādās, ka viņa solījumi un zvērējumi bijuši tukšas skaņas. Pagājušas jau vairāk nedēļas, kopš viņš aizbraucis, bet pasūtījums kā nenāk. Tā kā Ķeņča nav šē, tad no šējenes nekādu spiedienu uz viņu nevaram taisīt. Visas cerības šai ziņā liekam uz Tevi. Dari jel ko vari». (8., 496., 269.)

1928. gada 15. augustā Krastiņš pieprasīja izdevniecības reorganizāciju:

«Par attiecībām ar zināmo firmu, kura atsakās pildīt saistības. Ceru, ka Tu darīsi visu iespējamo, lai izvestu kaut cik nopietnu firmas reorganizāciju» (8., 508., 125.)

1929. gada 27. decembrī LKP ĀB nolēma:

«Ierosināt «Dailes un Darba» reorganizēšanu par akciju sabiedrību, lai tiktu vaļā no Raiņa un Razuma». (8., 265., 7.)

Minētā lēmuma izpildei Krastiņš 1929. gada jūnija beigās uz Rīgu nosūta divus pārstāvjus, «*kuru uzdevums izdarīt uzņēmumā revīziju un reorganizāciju*». (8., 520., 19.) Gatavojoties šai reorganizācijai, Betlers veikli apveda ap stūri ĀB, 1928. gada 17. septembrī slepeni izstājoties no sabiedrības. LKP vadībai tas atklājās tikai 1929. gada beigās, kad pēc Raiņa un Razuma nāves tika konstatēts, ka firmas vekseļu parāds pārsniedz 1,5 miljonus latu. (8., 518., 10.)

1930. gada Betlers izveidoja sabiedrību «Laikmets» ar izdevniecību un grāmatveikalu, kura darbojās līdz 1940. gadam, kad to pēc Padomju Latvijas izveidošanas pārņēma LKP apgādniecība. (38., 226.) LKP CK 1931. gada jūlijā solīja Citronam «Laikmeta» vadībai «*sameklēt citu cilvēku, kurš partijas priekšā turēs par savu pienākumu atskaitīties un vadīsies no mūsu norādījumiem*». (8., 539., 101.)

Pēc Citrona grupas sakāves 1932. gada plēnumā nostiprinājās Lenča pozīcijas, un Betlers saglabāja «Laikmeta» vadību savās rokās. 1932. gadā uz Rīgu nosūtīja izdevniecības «Prometejs» direktoru rīkotāju Frici Bernovski. Vēstulē Kominternes vadībai Latsekcijas Sekretariāts rakstīja:

«Biedrs Bernovskis brauc uz Rīgu Latsekcijas uzdevumā, lai reorganizētu mūsu legālo izdevniecību un lai nokārtotu šīs izdevniecības finansiāli materiālo pusi». (2., 1040., 28.)

Vēl 1936. gadā Betlers legāli vēstulēs atskaitījās Lenčmanim par firmas darbību. (2., 1170.) Salna 1937. gada 23. septembrī, raksturojot Betleru, norādīja, ka viņš, pārvaldot LKP Rīgā piederošo namu Zvaigžņu ielā, «nav tīrām rokām», un ir saistīts ar 4. (izlūkošanas) pārvaldi. (2., 1067., 16.) Tas liecina, ka pat pēc 1934. gada 15. maija LKP saglabāja zināmas legālas darbības iespējas, bet Lenča radi apsaimniekoja LKP īpašumus Latvijā.

1932. gada pirmajā pusē, pēc Pētera Stučkas nāves, Citrons un viņa piekritēji cieta sakāvi un pakāpeniski zaudēja vadošos posteņus LKP. Atklātā cīņa sākās LKP CK paplašinātajā plēnumā 1932. gadā no 3. līdz 24. janvārim. Kominternes vadība LKP priekšgalā virzīja ārpus abām grupām stāvošos. Tas atspoguļojās plēnuma prezidijā: Citrons, Deklavs (Dadzis), Krūmiņš (Pilāts). (8., 91., 2.)

*

Fricis Deklavs, pēc 1940. gada jūlija Deglavs, izplatītākie segvārdi: Dadzis, Krauze, Fricis, Andris (2., 3029.; 37., 369.), partijas biedrs kopš 1920. gada, no 1921. gada mācījies Komunistiskajā universitātē. 1923. gada maijā Deklavu nosūtīja uz Latviju, bet tā paša gada 15. oktobrī viņš tika arestēts, 1924. gadā notiesāts uz 4 gadiem katrogā un 1926. gada decembrī apmainīts. No 1927. līdz 1930. gadam Deklavs turpināja mācības Komunistiskajā universitātē.

Jānis Krūmiņš (Pilāts) (2., 5159. un 5162.; 38., 170.; 48.), partijas biedrs kopš 1912. gada, 1917.–1918. gadā Iskolata priekšsēdētāja vietnieks, 1919. gadā darbojās kā LKP CK propagandists. 1922. gadā tika nosūtīts uz Latviju kā LKP CK sekretārs, no 1923. gada pasniedzējs Komunistiskajā universitātē, 1927.–1929. gadā mācījās Sarkanās profesūras institūtā, LKP VIII kongresā Krūmiņš neieradās, attaisnojoties ar ilgstošu zinātnisku komandējumu Berlīnē. Fricis Deklavs 1939. gada 23. augustā Kominternes Izpildkomitejas kadru daļas uzdevumā sastādīja plašu Krūmiņa darbības raksturojumu (2., 5159., 158.–159.):

Fricis **Deklavs**, kurš 1940. gada Tautas Saeimas vēlēšanās kandidēja Augusta Deglava vietā, kopš tā laika kļūstot par Frici Deglavu

«8. partijas kongresā, kur notika cīņa pret veco LKP ĀB ar provokatoru Krastiņu priekšgalā, viņš nepiedalījās. Viņu pēc tam ievēlēja ĀB. Atgriezies no Vācijas, viņš sākumā ļoti uzmanīgi izturējās pret mums, «jaunajiem» CK locekļiem, un visu laiku centās izvairīties no darba. Mani tas sevišķi sarūgtināja, jo tai laikā jau iedegās cīņa pret Citrona grupu, kurš ar savām intrigām, apmelojumiem un sektantisko politiku dezorganizēja CK darbu. Es biju pārliecināts, ka bez Krūmiņa palīdzības šo grupu sakaut un atmaskot būs grūti. Ar laiku Krūmiņš ieslēdzās šai cīņā un CK plēnumā 1932. gadā, kur Citrona grupa tika sakauta un Citrons noņemts no partijas pārstāvja darba. Krūmiņš pilnīgi stāvēja CK vairākuma pusē. Pēc tam CK viņu ievēlēja par partijas pārstāvi Kominternes Izpildkomitejā. Es cienīju Krūmiņu kā godīgu un labi marksistiski izglītotu partijas biedru, kurš izglītībā bija noteikti pārāks par pārējiem CK locekļiem. Pēc tam es aizbraucu uz Latviju, atgriezos 1933. gadā, pēc dažiem mēnešiem atkal aizbraucu uz ārzemēm un atgriezos tikai 1935. gada beigās, tādēļ man ar Krūmiņu iznāca maz strādāt kopā. Bet tomēr būdams Latvijā un ārzemēs es arvien vairāk pārliecinājos par Krūmiņa nespēju vadīt darbu. Kā organizators, operatīvs vadītājs viņš bija ļoti vājš, pat bezpalīdzīgs. Bez tam viņš ļoti maz zināja par dzīvi Latvijā, jo nebija te bijis jau 15 gadus. Viņš izdarīja rupjas kļūdas vadošo kadru izvēlē un novērtējumā. Šodien viņš varēja kādu celt līdz debesīm, rīt viņu lamāt vairāk par citiem. Vadītājs tā strādāt nevar. Šī Krūmiņa bezpalīdzība bija viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc pēdējos gados Kominternes sakari ar mūsu

partiju bija tik slikti. Kominternei bija vieglāk saistīties ar Kubu vai Meksiku nekā ar Latviju. Daudz laika viņam aizņēma noņemšanās ar saimnieciskajām organizācijām PSRS («Produktu» un «Prometeju»), kuras, izmantojot mūsu partijas izkārtņi, darīja nelikumības, spekulēja un bija piesārņotas ar aizdomīgiem un tieši naidīgiem elementiem. Tas bija redzams jau 1935. gadā, kas vēl atklājās procesu laikā pret trockistiski buhariniskajiem bandītiem, to es nezinu. Krūmiņam nebija pietiekami uzņēmības, lai tiktu galā ar šo purvu. Tūlīt pēc fašistiskā apvērsuma Latvijā viņš paklapēja pa pleciem sektantiskajai Mārtiņa Kruķa grupai un rakstīja, ka viņu politiskā līnija ir pareiza. Kad šo grupu vajadzēja noņemt no darba par Kominternes lēmumu sabotāžu un rupjām sektantiskām kļūdām, Krūmiņš sāka runāt, ka tagad nepieciešama atkal iesaistīt darbā Citrona grupu. Tas mani ļoti izbrīnīja un es kategoriski protestēju. Protestēja arī «Mazais» (Krūms). Mēs bijām ļoti neapmierināti, ka Krūmiņš darbā iesaistīja Jankusu, svešu elementu, Citrona audzēkni, kurš strādāja Profinternē, un drukāja tā rakstus «Cīņas Biedrī». Pēdējā CK plēnumā es un citi CK locekļi atbalstījām Krūmiņu cīņā pret Mārtiņa Kruķa grupu, tāpēc, ka šo grupu vajadzēja sakaut un ka Krūmiņš šajā jautājumā ieturēja pareizu līniju. Mums bija skaidrs, ka Krūmiņa jucekļība un politiskās kļūdas ne mazums palīdzēja šai grupai izveidoties un noformēties. Krūmiņš uzskatīja Kruķi par vienu no spēcīgākajiem darbiniekiem un tāpēc nosūtīja uz Latviju «palīdzēt Mārtiņam». Tādā kārtā, no sākuma cienot Krūmiņu kā krietnu partijas biedru, es pēc tam stipri vilos viņā kā vadītājā. Kad 1936. gadā izvīrējās

jautājums par viņa braucienu uz Latviju, es iebildu, jo uzskatīja, ka tas nav mērķtiecīgi, ka tas var tikai sagraut darbu». (2., 5159., 159.–160.)

Krūmiņš galvenokārt centās veikt, kā toreiz teica, literārisko darbu, par viņu kā teorētiķi ir grūti runāt. Ar organizatorisko darbu no 1932. gada maija nodarbojās Latsekcijas sekretāra palīgs un kadru daļas vadītājs. Par tādu kļuva Rūdolfis Salna, līdz 1920. gadam – Zviedris (2., 8452.; 39., 285.), partijas biedrs kopš 1911. gada. No 1918. līdz 1920. gadam viņš bija atbildīgs čekas darbinieks armijā: sevišķās daļas priekšnieks Turkestānas, 4., 5. un 1. jātnieku armijās. No 1920. gada novembra līdz 1922. gada martam Salna bija lietu pārvaldnieks Krievijas pārstāvniecībā Latvijā, savienojot šo darbu ar nelegālās LKP CK vadību – sākumā kā LKP CK pārstāvis pārstāvniecībā, pēc tam kā LKP CK sekretārs no 1922. līdz 1924. gadam. No 1926. līdz 1931. gadam Salna strādāja Maskavas guberņas, vēlāk apgabala, prokuratūrā, bija LKP ĀB loceklis. 1939. gada 1. augustā Deklavs deva šādu Salnas raksturojumu:

«Pirmo reizi ar Salnu iepazinos 1923. gadā, kad nelegāli ieradās darbā Latvijā. Biju ar viņu kopā Rīgas konferencē. Drīz pēc tam mani arestēja un ar Salnu tuvāk iepazīties nepaspēju. Kad 1927. gadā no jauna atbraucu PSRS, Salna strādāja kaut kādā padomju darbā. Latsekcijas darbā viņu 1932. gadā iesaistīja Krūmiņš. Viņu kooptēja ĀB. CK šo kooptāciju pēc tam apstiprināja. Kopā ar Salnu strādāju tikai dažus mēnešus, kad caurbraucot atrados PSRS. Salna bija daudz neatlaidīgāks kā Krūmiņš un kā administrators noteikti labāks par viņu. Bet Salna izdarīja rupjas politiskas kļūdas un, pats sliktākais, ietiepās. Viņš, pēc manām domām, bija tipisks «latviešu pašaudzēts» marksists, kurš uzskatīja sevi par tādu bez nopietnas Marksa un Ļeņina studēšanas. Starp vecajiem latviešu partejniekiem var atrast ne mazumu tādu tipu. Tāpēc viņa modrība bija drīzāk «prokuroriska», nevis politiska, boļševistiska. Viņš, tāpat kā Krūmiņš, maz pazina Latviju, kaut arī atbrauca uz PSRS nedaudz pēc Krūmiņa. Tāpēc viņa kopīgais darbs ar Krūmiņu nebija par labu, bet drīzāk par ļaunu partijai. Abi viņi beigu beigās bija nekur nederīgi vadītāji, nespējīgi audzināt, saliedēt kadrus vadošam darbam un pareizi šo darbu organizēt. Mūsu apstākļos uz viņiem gūlās milzīga atbildība, jo viņi bija vienīgie, kuri šais gados bija faktiski atbildīgi par CK darbu. Pārējie CK locekļi bieži mainījās, te strādājot kādu laiku Latvijā, te aizejot no darba, iebraucot PSRS un faktiski atējot no vadošā darba. Es, piemēram, 2 gadus sēdēju Kopenhāgenā un man nebija nekādu iespēju tieši iejaukties CK darbā Latvijā vai Krūmiņa darbā. CK Mārtiņa Kruķa grupa mani vienkārši ignorēja, bet Krūmiņš uz manām vēstulēm bieži neatbildēja. Ir nopietns jautājums – kāpēc partijas CK tik ilgi pacieta šādu stāvokli pārstāvniecībā. Nenoliedzami pie stiprāka CK sastāva tāds stāvoklis nevarētu rasties. Bet pie tik vāja un pārejoša CK sastāva jautājums par pārstāvniecību Kominternes Izpildkomitejā nopietni radās jau 1935. gada pēdējā CK plēnumā. Bet tad sekoja sagrāve Latvijā un pati CK tika pilnīgi dezorganizēta tā kā Kominternei jau nācās nozīmēt jaunu vadību, pagaidu partijas sekretariātu». (2., 8452., 227.–228.)

Salnas kooptēšanu ĀB Krūmiņš panāca ar lielām pūlēm. 1932. gada 9. aprīļa sēdē no 4 klātesošajiem biroja locekļiem par Salnu balsoja Krūmiņš un Pauzers, pret – Citrons un Balodis. Tikai Bērziņa-Ziemeļa pa telefonu nodotā balss izšķīra Salnas ievēlēšanu. (9., 586., 21.) Papildinājis ĀB sastāvu, 7. jūlija sēdē ar 3 balsīm pret 1, 1 atturoties, Salna panāca Citrona izslēgšanu no ĀB sastāva. (9., 586., 37.)

*

1934. gada 15. maija apvērsums LKP vadībai bija negaidīts. LKP reālā ietekme bija vāja. Līdzīgi Vācijai, kur 30-to gadu sākumā Vācijas KP cīnījās pret hitleriešiem sadarbojās ar Oto Štrāsera vadītajiem kreisajiem nacistiem (51., 105.), Latvijā 1934. gada 15. maija priekšvakarā LKP sadarbojās ar Voldemāra Ozola vadīto «leģionāru» kustību, kuri 1934. gada maijā Pētera Apīņa vadībā gatavoja bruņotu apvērsumu. (34., 258.–259.) Nekas no grandiozajiem apvērsuma plāniem (Latgales atdalīšana, bruņota cīņa, pat sacelšanās utt.) netika mēģināts realizēt. Pēc 15. maija kā LKP ĀB, tā Kominternes Izpildkomitejas institūcijas aktīvi nodarbojās ar kļūdu meklēšanu. LKP CK vadītāji Latvijā Mārtiņš Ozols un Fricis Pauzers vairāk kā gadu noliedza savas kļūdas, sabotēja vienošanās mēģinājumus ar pagrīdē pārgājušiem sociāldemokrātiem par kopēju politiku un organizatorisku pret darbību.

*

1934. gada septembra sākumā LKP CK sastāvēja no **M. Ozola** (Mārtiņš) – sekretārs, **F. Pauzers** (Skaida, Kruķis) – pārzināja Rīgas organizāciju un rediģēja «Cīņu», **A. Ozoliņš** (Mikus) – komjaunatnes CK sekretārs, **Z. Lutere** (Vilis) – sakari ar apgabala organizācijām, **E. Apīne** (Soņa) – darbs Sarkanajā Palīdzībā (7., 668., 14.). 1934. gada 24. augustā Rīgā no Maskavas ieradās **Matīss Krūms**, kuru CK plēnums 5. septembrī kooptēja CK sastāvā un kopā ar Ozolu un Pauzeru iekļāva CK šaurākā sastāvā, ko dēvēja par Politbiroju. (7., 668., 16.)

LKP aktīva pārbaudes komisijas 1936. gada 26. februāra protokolā par Ozola (Mārtiņa) lietas izskatīšanu lasām:

«Biedrs Pilāts (Jānis Krūmiņš) sīki apstājās pie b. Ozola kļūdām un darba dezorganizācijas pēc fašistiskā apvērsuma. CK b. Ozola vadībā faktiski sabotēja Kominternes līniju. Lai arī galvenais «ideologs» ir Pauzers, bet b. Ozols viņu atbalstīja un vēl līdz šim nav sapratis savu kļūdu nozīmi.

Biedrs Mazais (Matīss Krūms) uzskata, ka galvenā Ozola kļūda bija tā, ka vēl 1935. gada sākumā, kad bija skaidrs, kādas kļūdas partijas vadība pielaidusi, b. Ozols ne tikai neatzina savas kļūdas, bet tieši apspieda paškritiku.

Biedrs Krauze (Fricis Deklavs) uzskata, ka Ozols līdz šim savas kļūdas pilnīgi nav atzinis. Viņš ļoti atriebīgs. Biedram Ozolam ir liela masu darba pieredze». (8., 126., 2.)

1936. gada 28. februārī apsprieda Pauzera (Kruķa) lietu:

«1934.–35. gadā kā atbildīgs CK darbinieks realizēja sektantisku līniju, sabotēja Kominternes norādījumus, apspieda paškritiku, organizēja partijas iekšējo cīņu. Līdz šim savas kļūdas pilnīgi nav atzinis. Uzskata par neiespējamu atstāt Pauzera vadībā un patreiz sūtīt darbā uz Latviju. Biedrs Mazais raksturo Pauzera mācību darbu Sarkanās profesūras institūtā. Pauzers Latvijā realizējis sektantisku līniju, apspieda paškritiku. Atbraucis Maskavā, pārspīlēja partijas «sasniegumus» Latvijā un Rīgā. Tāpat viņš nosūtījis uz mācībām Starptautiskajā Ļeņina skolā izteiktus sektantus.

Nolemj Pauzera izvest no vadības un LKP aktīva». (8., 126., 5.)

Vairāk kā gadu pēc apvērsuma LKP CK maz cieta no represijām. Vienīgi Luteri arestēja 1935. gada pavasarī. 1935. gada vidū uz Maskavu tika atsaukts Pauzers, Ozols, Ozoliņš un Apīne. LKP CK pēc Kominternes sekretāra Moskvina norādījumiem saformēja no jauna. Daiļrunīgāku detaļu būtu grūti atrast: Kominternes sekretārs Moskvins īstajā vārdā bija Meijers Trilissers, kurš līdz 1929. gada beigām vadīja OGPU Ārzemju nodaļu. 1935. gada augustā–septembrī LKP CK sastāvēja no **Matīsa Krūma** – CK sekretārs, **Andreja Ābeles** – «Cīņas» redaktora, **Friča Feltona** (Līze) – sakaru uzturēšana ar apgabalu organizācijām, **Kārļa Plātera** (Skolmeistars) – sakari ar Rīgas organizāciju, **Elmāra Brieža** (Saša, Arnolds) – jaunatnes organizācijas sekretārs. (7., 668., 17.) Kā redzam, no iepriekšējā sastāva palika tikai Krūms. Pārējo dienas bija skaitītas.

2. Rīdzinieku dumpis

1935. gada beigās tika arestēti LKP CK locekļi A. Ābele, K. Plāters un E. Briedis (7., 668., 18.), Rīgas PK organizatori Artūrs Kājiņš (Koļa) un Grāvers (2., 4134., 15.), kā arī daži zemāka līmeņa funkcionāri.

Šajā situācijā kārtējo reizi pret CK sadumpojās LKP Rīgas organizācijas vadība. Pirmo reizi nopietnas domstarpības ar CK Rīgas komitejai un dažām Rīgas rajonu komitejām radās 20-to gadu otrajā pusē. Ilgāku laiku CK centās no ĀB noslēpt domstarpības, tomēr, sākot ar 1928. gada otro pusi, reižu reižem CK un ĀB savstarpējā sarakstē pavīdēja šis jautājums. 1931. gada pirmajā pusē LKP CK pieņēma speciāllēmumu *ekertiešu lietā*:

«1927. gadā par kontrevolucionāru aģitāciju un politisku avantūriskumu tika izslēgti no Rīgas organizācijas grupa biedru ar Ekertu priekšgalā (Ekerts, Meļķis, Mazurs, Kāpostinš u.c.). Šī politisko avantūristu grupa līdz pat pēdējam laikam turpina savu nodevīgo un graužošo darbu. Imperiālistu pretpadomju kampaņai paasinoties, šie nodevēji uz fašistu pasūtījumu fabricē viltotas strādnieku protesta rezolūcijas pret SPRS dempingu, sarkano imperiālismu utt. Tanī pat laikā šī grupa ar neķītru demogoģiju cenšas iekarot simpātijas kreisā strādniecībā un no jauna piekļūt partijai, visādi nomelnodama atsevišķus biedrus, sevišķi tos, kas aktīvi pret viņiem cīnījušies un diskriminējot partijas vadošos orgānus. Tamdēļ CK uzliek par pienākumu Rīgas organizācijai un katram partijas biedrim vest visnesaudzīgāko cīņu ar šo politisko avantūristu un fašistisko aģentu grupu un saukt pie atbildības katru partijas biedri, kas tiešā vai netiešā ceļā tos atbalsta, vai izturas pret tiem izlīgstoši». (8., 539, 8.)

LKP Rīgas organizācija bija pati lielākā un nozīmīgākā. 1932. gada decembrī atskaitē Kominternes Izpildkomitejai LKP CK ziņo, ka Rīgas organizācijā ir 255 cilvēki, Lejaskurzemes – 123, Zemgales – 73, Ventspils – 73, Vidienas – 175, Daugavas – 37, Latgales – 334. (8., 211., 1.–8.) Kopējais skaitlis – 1070 ir apšaubāms, jo partijas biedru skaitam bija lieli pierakstījumi.

Fricis Deklavs (Krauze) savās atmiņās norādīja, ka Citrons, atskaitoties LKP VIII kongresā, minējis 2000 LKP biedrus Latvijā, bet pēc kongresa konstatēti tikai 900. (7., 408,10.)

1935. gada beigās sadumpojās LKP Rīgas organizācijas funkcionāri. Viņus uztrauca milzīgā algu atšķirība starp LKP CK un Rīgas organizācijas vadību. 1932. gada jūnijā CK darbiniekiem bija paredzēts algās izmaksāt 880 latu, tai skaitā 3 vadošajiem darbiniekiem (1. sekretāram, CO redaktoram un orgsekretāram – 540 latu). Rīgas organizācija šai mēnesī algām, tipogrāfijām un citiem izdevumiem, saņēma tikai 600 latus. (8., 551., 69.) 1934. gada jūnijā LKP CK darbinieku algās izmaksāja divreiz lielāku summu – 1720 latus, bet Rīgas organizācijai visām vajadzībām iedalīja tikai 500 latus. (8., 582., 47.) 1935. gada beigās LKP profesionāli Rīgas orgs Kārlis Šics un viņa palīgs Eliass Šreibers saņēma katrs 80 latu mēnesī (2., 10110., 46.), pilsētas komitejas tehniķis Hanons Zihermanis – 65 latus mēnesī. (2., 10110., 47.)

1935. gada beigās Krūms no Rīgas ziņoja, ka PK uzskata Feļtonu par provokatoru un atsakās pakļauties CK. 1936. gada februārī, atcerējās Deklavs,

«Rīgas organizācija atsūtīja savu pārstāvi uz Maskavu un paziņoja, ka atsakās uzturēt sakarus ar CK, jo tajā it kā provokatoru pārpilns. Ja nebūtu šī brauciena, tad varbūt arī netiktu pieņemts lēmums par LKP darbības pārtraukšanu». (7., 408., 11.)

Pārstāvis, kas no Rīgas 1936. gada februārī atveda pieprasījumu, bija Rīgas orga palīgs Eliass Šreibers (Dolgners, Kungs, Doktors), pieprasītāji bija: Rīgas orgs Kārlis Šics (Tērauds), Rīgas orga palīgs Pēteris Pūķis (Serjoža), Rīgas komjaunatnes organizators Kārlis Rozenbergs (Kulijis) – visi Rīgas PK locekļi, Sarkanās Palīdzības CK loceklis ārsts Blumentāls (Maksis) un trīs apcietinātie partijas profesionāļi, kurus Salna uzskatīja par sazvērestības pret LKP CK iedvesmotājiem: Rīgas orgs Artūrs Kājiņš (Koļa), 1933. gadā uz Latviju nosūtītais un 1935. gadā apcietinātais Eduards Opincāns (Viktors, Vilis) un bijušais LKP CK loceklis Elmārs Briedis (Arnolds, Saša). (2., 1444.; 4134.; 8100. un 10100., 46.–49.; 126.)

Alkatība un skaudība, šķiet, bija visai izplatīta parādība starp komunistiem. Ko nu vairs atcerēties par kādiem tur Stučkas un Daniševska zelta pulksteņiem!

3. Saimnieks nav apmierināts, un bodīte tiek slēgta

Kominternes vadības šaubas par Latsekcijas, LKP CK un ĀB vadību attīstījās kopš VIII kongresa, kad, kā jau minēts, Lendersekretariāts atzina par nepieņemamu rezolūciju agrārājā jautājumā. 1933. gada jūnijā un jūlijā žurnāls «Celtne» publicēja plašu Zača (Kalnbērziņa) rakstu «LKP priekštece – Latvijas revolucionārā sociāldemokrātija un marksisms», kurā autors atzina, ka LKP,

«ieturot kautskiānisku agrārpolitiku, t.i. cenšoties saglabāt muižnieku lielsaimniecības kā padomju saimniecības, principā noraidot konfiscētas zemes dalīšanu bezzemniekiem un kalpiem (...) saīsināja Padomju Latvijas mūžu, jo agrārpolitikas kļūda, kā viena no vislielākām un rupjākām politiskām kļūdām 1919. gadā bija liktenīga, sevišķi tāpēc, ka starptautiskie apstākļi bij Padomju Latvijai ļoti nelabvēlīgi». (25., 554.)

Kalnbērziņš norādīja, ka «sevišķi jāatzīmē b. Soma brošūra par LKP agrārpolitiku, kura manāmi pavirzīja uz priekšu LKP agrārpolitikas kritiku». (25., 556.)

1935. gadā iznāca otra Soma-Kaufmaņa grāmata «Ļeņinisms un kautskisms agrārjautājumā un LKP agrārpolitikas kritika». («Prometejs», 1935., 158. lpp.) Par Kominternes vadības neapmierinātību ar LKP CK un ĀB vadību liecina Salnas vēstule LKP CK 1934. gada 23. novembrī:

«Ir ļaudis, un ne mazi ļaudis, kuri domā, ka jūs esiet apzinīgi sabotējuši direktīvas. Šis uzskats nav mūsu un par norobežošanas no tā man tika drusku pa skaustuvi, kā jau ar grēkāžiem tas parasts». (8., 585., 169.)

Krūmiņš 1934. gada otrā pusē bombardēja LKP CK ar vēstulēm. 19. jūlijā viņš pārmeta nepamatotu vilcināšanos vienotās frontes jautājumā (8., 585., 66.–67.), 9. septembrī – «Zināmas bažas šeit joprojām rada jūsu taktika vienotās frontes jautājumos». (8., 585., 93.–94.)

Nenovērtējot momenta svarīgumu, pēc šīs vēstules nosūtīšanas Krūmiņš aizbrauca uz dienvidiem atpūsties. Viņa vietā atstātais Salna 22. oktobra vēstulē brīdināja LKP CK par tās nostāju vienotās frontes jautājumā. (8., 585., 147.–149.) Pēc atgriešanās 22. novembrī Krūmiņš rakstīja, ka saņemtās ziņas

«vedina uz diezgan bēdīgām pārdomām. Jāatzīstas, ka mums diezgan grūti nākas atteikties no Jūsu vēstules atklātas apspriešanas Kominternē. Darām to pagaidām». (8., 585., 160.)

Tai pašā vēstulē Krūmiņš pārmeta LKP CK: «Izmanāmas sektantiskas bailes, ka tikai vienotās frontes noslēgšana nepaceļ sociāldemokrātu autoritāti». (8., 585., 163.)

LKP darbība 30-tajos gados bija pilnīgi atkarīga no Kominternes (lasi – PSRS) vadības labvēlības, kas, savukārt, bija atkarīga no speciālo dienestu apmierinātības ar LKP darbību. 30-tajos gados finansēšanas avoti izmainījās. Latvijā 1919. gadā salaupītās materiālās vērtības bija izlietas vai LKP darboņu izlauptas. Spekulatīvās peļņas iespējas no LKP saimnieciskajiem uzņēmumiem Krievijā ārkārtīgi sašaurinājās. Ziedojumi, ko 20-tajos gados sniedza ASV un Krievijā dzīvojošie LKP atbalstītāji, bija apsiķuši. Par LKP galveno finansēšanas avotu kļuva Kominternes dotācijas, LKP profesionāļu darbība tika pilnīgi piesaistīta Maskavas naudas sūtījumiem.

1931. gadā periodā no janvāra līdz jūlijam LKP saņēma no Kominternes 30'000 zelta rubļu partijas un 913 zelta rubļu komjaunatnes vajadzībām. (8., 1156., 8.) 1932. gada 7. jūnijā LKP CK apstiprināja CK budžetu 8000 latu apjomā mēnesī, tai skaitā 5700 latu partijai un 2300 latu komjaunatnei. (8., 551., 56.) 1932. gada jūnijam tiek apstiprināti šādi izdevumi (8., 551., 69.): Rīgas un Latgales apgabalu organizācijām – pa 600 latu dotācijas, Vidienas – 400 latu, Liepājas – 250 latu, Zemgales un Daugavas pa 200 latiem; kara organizācijai paredzēti 240 lati, sieviešu centram – 200 lati, laukstrādnieku organizatora algošanai – 150 lati, CK tehnikai – 780 lati, CK transportam – 400 lati, dzīvokļiem – 200 lati, algas CK darbiniekiem (sekretāram, aģitācijas un propagandas vadītājam un orgsekretāram) – 540 lati, algas tehniskajiem darbiniekiem (kurjeram, transporta un robežpārejas darbiniekiem) – 340 lati, izdevumi transportam, apģērbam un citi neparedzēti – 400 lati.

Paralēli Kominternes finansējumam, ĀB turpināja izmantot akciju sabiedrības «Produkts» izdalīto speciālo fondu. Salna pēc šī fonda pārbaudes 1933. gada 18. jūnijā konstatēja:

«Izdevumi pretlikumīgi. Vajadzīgi sevišķi paskaidrojumi par katru dokumentu. Skudras un Komarova izdevumi acīmredzot kukuļi, par ko jānodod tiesai». (8., 1167., 2.)

Kases pārskati liecina, ka 1934. gada martā LKP CK no ĀB saņēmusi 16'000 latus, bet maijā 12'100 latus, iekasējot biedru naudu 21 latu. (8., 582., 47. un 49.) 1934. gada 17. jūlijā Salna brīdināja LKP CK, ka mēneša budžets nevar pārsniegt 10'000 latu. (8., 583., 17.) LKP CK 1934. gadu Latvijā noslēdza ar 19'079,53 latu lielu kases atlikumu. 1935. gada janvārī tika saņemti 10'000 latu, izdoti 6723,93 lati, tai skaitā algās – 2700 lati. 1. februārī kases atlikums bija 22'269,58 lati. (9., 831., 7.)

*

Augošā maizes tēvu neapmierinātība ar LKP CK vadītāju darbību Latvijā piespieda Krūmiņu un Salnu arvien noteiktāk censties panākt LKP CK vadītāju nomaiņu. 1935. gada pirmajā pusē ĀB sarakstījās ar Krūmiņu un centās dabūt Ozolu un Pauzeru uz Maskavu –

1935. gada 14. janvārī: «*Kruķim un Arvīdam jābrauc šurp nekavējoši*». (8., 597., 1.)

27. janvārī: «*Kamdēļ nebrauc Kruķis un Arvīds. Viņi nepieciešami kongresam un vispār*». (8., 597., 3.)

16. jūnijā: «*Lai tūlīt brauc šurp Augusts. Dokumentus gādājiēt paši. Nepieciešams sasaukt drīzā laikā CK plēnumu vai konferenci. Lemjiet un ziņojiet*». (8., 597., 16.)

Ozols no Latvijas negribēja aizbraukt, un 1935. gada maijā mēģināja konfiscēt ĀB «Biļetena» 5. numuru, kurā tika kritizēta CK nostāja. (8., 598., 36.–37.) 1935. gada 21. jūlijā Ozols ziņoja ĀB, ka LKP CK Politbirojs izvēlējis uz Kominternes VII kongresu ar lemjošām balstiesībām Krūmiņu no ĀB un Pauzeru no vietējās organizācijas, Ziemeļim-Bērziņam tika lūgts piešķirt padomdevēja balsstiesības. (8., 595., 10.) 1935. gada 1. jūlijā Krūms rakstīja:

«Pēc mūsu domām jāsasauca nevis konference, bet CK plēnuma septembra sākumā. Uz plēnumu sūtīsim arī Soņu. Dienas kārtību saskaņojiet ar instanci». (8., 595., 6.)

1936. gadā no 3. līdz 16. janvārim Maskavā notika šis plēnuma, kurš tika sākumā dēvēts par LKP CK un ĀB apspriedi. Plēnumā norisinājās ļoti asa Ozola un Pauzera sadursme ar ĀB. Abu pretošanās, Rīgas PK atteikšanās pakļauties CK, plašie aresti izsauca pamatotu Krūmiņa secinājumu:

«Galvenais ir tas, kā lai mēs izejam no partijas organizatoriskās krīzes, kura ir sasniegusi vislielāko asumu un draud ar pilnīgu sabrukumu. Man liekās, pirmais, ko jādara, ir mūsu rindu visstingrākā pārbaude un tīrīšana. Tā jāsauc no pašas augšas un jāpabeidz ar visu partijas organizāciju. Jāsāk no Rīgas organizācijas». (8., 122., 68.–69.)

Stāvokli LKP ilustrēja vairāki plēnuma dalībnieki. Apīne teica:

«Pirmā sēde pēc 15. maija apvērsuma mums notika 5. jūnijā, kurā pārrunājām par mūsu neveiksmēm masu mobilizēšanā pret fašistisko apvērsumu, šinī sēdē biedri Mārtiņš ar Skaidu ļoti pašapmierināti izteicās, ka vadība uz vietas ir darījusi visu, kas viņas spēkos bija. Mūsu novembra tēzēs ir viss paredzēts, tikai ĀB ar savu nepareizo nostādni jautājumā par fašisma diviem ceļiem ir mūsu darbu bremzējis». (8., 122., 18.)

Par cīņu pret ĀB Apīne minēja:

«Skaida kādā sēdē ziņoja, ka b. Mārtiņš veselu mēnesi strādājis pie lielas vēstules, lai ar attiecīgiem citātiem pierādītu, kam vairāk kļūdu». (8., 122..19.)

Jānis Balodis:

«CK savā iedomībā un sektantismā bija aizrāvusies tik tālu, ka konfiscēja izdevumus un dokumentus ar ĀB un Kominternes norādījumiem, kuros tika kritizēta CK līnija. Vēstulē ĀB CK paziņo, ka viņa ir visumā pareizi uztvērusi pārmaiņas un ir aizturējusi no iepļūšanas partijā ĀB tēzes un vēstulēs izteiktās nepareizās domas». (8., 122., 31.)

Fricis Deklavs:

«Biedru skaits mums tagad ir ap 400–500 cilvēku. (...) ap 70% mūsu biedru ir dekonspirēti, (...) mūsu organizācijās ir iespiedusies provokācija, (...) vēl tāli nav izdzīvots sektantisms, (...) mūsu partija pārdzīvo dziļu organizatorisku krīzi. Lauku organizācijas jāceļ no jauna. Rīgas un Daugavpils organizācijas vēl rūpīgi jāpārbauda». (8., 122., 46.)

Jānis Lenčmanis norādīja, ka LKP CK ilgāku laiku plaši viltojusi dokumentus, protokolējot nenotikušas apgabalu konferences. (8., 122., 48.)

Pauzers turējās līdz pēdējam:

«Ja ĀB būs tāds, kā domā Salna, tad partijas nebūs. CK ir vadošs orgāns. ĀB ir palīgorgāns. (...) Asā vēstule bij politiski nepareiza. ĀB līnijai mēs pretim stādījām savu». (8., 122., 38.)

Jāatgādina, ka plēnuma savu darbu beidza 16. janvārī. Viedoklis par plēnumu 1936. gada maijā (46., 170.) bija pārpratuma rezultāts, kas balstījās uz plēnuma rezolūcijas «Par LKP stāvokli un uzdevumiem» tulkojumu krievu valodā. Tas pievienots Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāta sēdes protokolam ar mašīnraksta teksta datējumu – 1936. gada 27. maijā. Minētais protokols un citi iepriekš minētie dokumenti liecina, ka Moskvīnam, Krūmiņam un citiem vajadzēja pēc LKP CK plēnuma sagatavot Komunistiskās Internacionāles Sekretariāta lēmumus. Par plēnuma norisi janvārī liecina februārī uzsāktā LKP aktīva individuālā pārbaude, Kalnbērziņa nosūtīšana uz Rīgu LKP sastāva pārbaudei, Deklava nosūtīšana uz Kopenhāgeni.

*

Plēnumam 1936. gada februārī sekoja LKP Rīgas organizācijas pārstāvja Eliasa Šreibera ierašanās Maskavā un griešanās Kominternes Izpildkomitejā ar iepriekšminēto Rīgas PK funkcionāru atteikšanos pakļauties CK. Līdz ar to CK un faktiski arī ĀB bija cietuši pilnīgu organizatorisku bankrotu. Kominternes Izpildkomiteja varēja uzņemt tiešus sakarus ar Rīgas komiteju, kura šai laikā vadīja vienīgo kaut cik nopietno LKP organizāciju Latvijā.

ĀB funkcionāri ķērās pie sevis glābšanas. Balstoties uz LKP CK 1936. gada janvāra plēnuma lēmumu, februāra beigās sāka darbu LKP aktīva pārbaudes komisija: Krūmiņš, Deklavs, Salna, Krūms un «Alfrēds» (?). Ozolu un Pauzeru ziedoja Kominternes vadības un Rīgas PK funkcionāru neapmierinātībai un ierosināja izslēgt no CK sastāva. (8., 126., 2. un 5.) Līdzīgs liktenis piemeklēja arī pēdējo Citrona atbalstītāju Jāni Balodi. (8., 126., 4.) Tomēr svarīgākais bija atstādināt Rīgas dumpiniekus. Šicu (Tēraudu) atzina par politiski vāji attīstītu un «atstūma no jebkāda vadoša darba», Pūķi (Serjožu) atzina par aizdomīgu un nolēma «izolēt no organizācijas», Šreiberu (Dolgneru) atzina par aizdomīgu un noņēma «no jebkāda darba». (8., 126., 5.–6.) Šreiberu neizlaida no PSRS uz Latviju. 1937. gada 26. janvārī pie LKP pārstāvniecības Kominternes Izpildkomitejā izveidotā politemigrantu pārbaudes komisija Šreiberu atzina par aizdomīgu, kuram ir sakari ar Latvijas Politpārvaldi. Viņu arestēja NKVD, un 1938. gadā notiesāja. (2., 10110., 58.) Kājiņu (Koļu) atzina par provokatoru. Latvijas varas orgāni viņu netiesāja. Kad PSRS pārstāvniecība 1937. gada 8. martā oficiāli atteicās atļaut Kājiņam iebraukt PSRS, pēdējais parakstīja apņemšanos atteikties no politiskās darbības, un tā paša

gada 30. jūnijā tika atbrīvots. Elmāru Briedi atzina par «vieglprātīgu un nekonspiratīvu», un abus ar Kājiņu izslēdza no partijas. (8., 126., 7.–8.) Tā ĀB tika galā ar Rīgas organizācijas profesionāļu dumpi un pierādīja Kominternes Izpildkomitejai, ka tās kadri ir pilni ar provokatoriem un šaubīgiem cilvēkiem.

Fricis Deklavs 1956. gada jūlijā pierakstītajās atmiņās stāstīja, ka radusies situācija apspriesta ar VK(b)P CK propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja vietnieku **Vilhelmu Knoriņu**,³⁶ un 1936 gada martā jeb aprīlī

«pieņemts lēmums par LKP darbības pārtraukšanu (...), jo partijā tik daudz provokatoru un tā organizatoriski saira. Kominterne iecēla LKP CK sekretariātu, kam tika uzdots rūpīgi atjaunot partiju». (7., 408., 11.–12.)

Saglabājusies Deklava (Krauzes) 1936. gada 20. februāra vēstule Moskvinam «Mani priekšlikumi sanāksmei pie b. Moskvina». (9., 1017., 1.–3.) Vēstules saturs liecina, ka tā saskaņota ar Krūmiņu. Tajā pieprasīts individuāli pārbaudīt visus LKP biedrus, teikts:

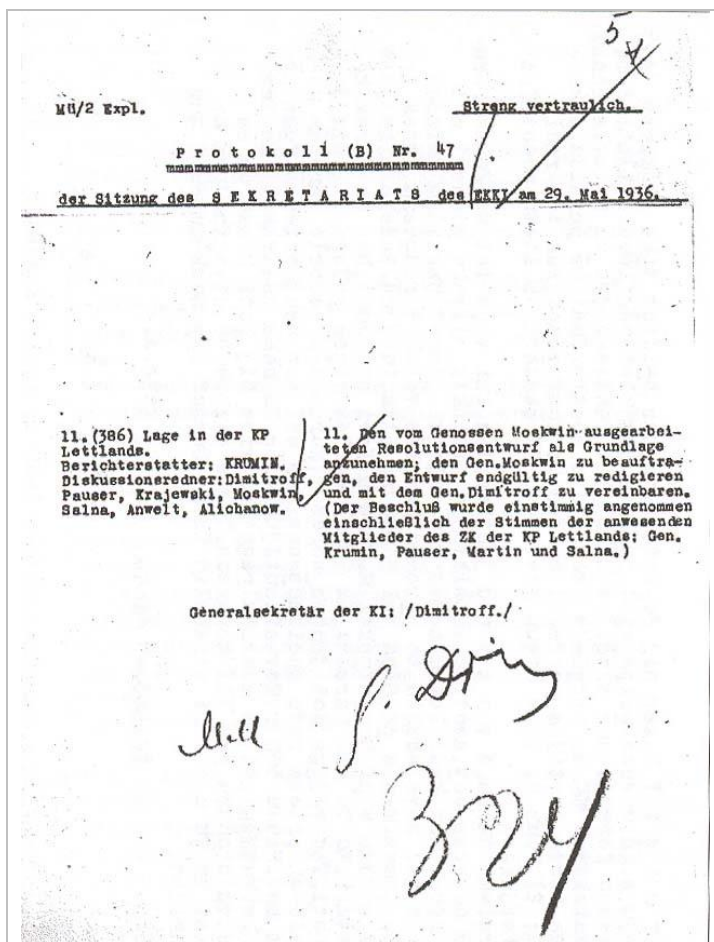
«Patreiz mums ir pavisam 15 CK locekļi (ievēlēti VIII kongresā un kooptēti pēc kongresa). Visi viņi stipri kompromitēti un tiem ir minimālas pārvietošanās iespējas Latvijā. Visi viņi ir nelegālisti. Skaidrs, ka tāda vadība nav spējīga pārkārtot organizāciju un realizēt tīrīšanu. Tā nav spējīga likvidēt vadības atrautību no pašas organizācijas un sekmīgi cīnīties pret provokāciju. Tāpēc es ierosinu:

1. Realizējot pārbaudi, izslēgt no CK sastāva visus tos biedrus, kuri to vai citu iemeslu dēļ tuvākā laikā nevar aktīvi piedalīties vadībā (piemēram, Austra, Anglis, Serjoža, Mikus, Fridrihs utt.), kā arī tos, kuri nenodrošina pareizu līniju (piemēram, Pauzers). Atstāt CK no patreizējiem CK biedriem un kandidātiem tikai nelielu kolektīvu, vadības centru (3, maksimums 5 biedrus), kuri nodrošina pēctecību un var vajadzības gadījumā braukt uz Latviju».

Deklavs ierosināja kooptēt CK sastāvā 2–3 vietējos un 2, kas strādā PSRS, bet nav kompromitēti. Tad vadībā būtu apmēram 9 cilvēki, kas nodrošinātu organizācijas pārkārtošanu. Deklavs pieprasīja likvidēt ĀB, jo tas «*nenesa atbildību par darbu Latvijā*». Tā vietā paliktu partijas pārstāvis kā vienīgā Kominternes Izpildkomitejas priekšā atbildīgā persona. CK sastāvā viņš ieteica izveidot Politbiroju, kas atrastos ārzemēs un «*atbildētu galvenokārt par ilgstošiem partijas plāna uzdevumiem, par galveno svarīgāko taktisko un stratēģisko problēmu izstrādi*».

Latvijā darbu vadītu Orgbirojs. Deklavs ieteica par pastāvīgo LKP sekretāru un pārstāvi Kominternes Izpildkomitejā nozīmēt Krūmiņu. Labākiem sakariem ar Latviju būtu jānostiprina ārzemju bāze Kopenhāgenā.

Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāta 1936. gada 29. maija sēdes protokolā (10., 15., 5.) minēts, ka apspriests stāvoklis LKP. Ziņojis Krūmiņš, apspriešanās piedalījušies: Dimitrovs, Pauzers, Krajevskis, Moskvins, Salna, Anvelts un Alihanovs. Pieņemtā lēmuma pamatā bija Moskvina izstrādātais projekts, kuru tika paredzēts galīgi atredīgēt, saskaņojot ar Dimitrovu, ņemot vērā Krūmiņa, Pauzera, Mārtiņa Ozola un Salnas izteiktās domas. Par Sekretariāta sēdi Krūmiņš rakstīja Deklavam uz Kopenhāgenu:

Kominternes Sekretariāta 1936. g. 29. maija protokols par LKP CK atlaišanu

³⁶ Knoriņš no 1931. gada līdz 1935. gada augustam vadīja Kominternes Viduseiropas lendersekretariātu.

«Vakar bija Sekretariāts, kur beidzot tika izšķirts mūsu jautājums. Mūsu rezolūcija apstiprināta. Bet klāt nāk lēmums: 1. Atlaist CK (par atlaišanu formulējumā tieši neuzņēma, bet faktiski jau tā ir atlaišana) un tagadējo kolektīvu kā pagaidu sekretariātu, kas izved partijas pārbaudi un sasauc konferenci, kas tad radīs normālu CK; 2. Pauzeru un Mārtiņu abus izvest no CK sastāva un lietu nodot Internacionāles Kontroles Komisijai», (8., 623., 6.)

1936. gada 21. jūnijā Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāts pieņēma galīgo lēmumu tekstu:

«Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāts konstatē, ka Latvijas KP, sākot ar 1934. gada otro pusi, pārdzīvo dziļu politisku un organizatorisku krīzi, kas novedusi pie krasa partijas biedru skaita samazināšanās un vietējo organizāciju sabrukuma, gandrīz pilnīgi paralizējusi partijas darbību. Galvenie tāda partijas stāvokļa cēloņi ir sekojoši:

1. Kā līdz fašistiskajam apvērsumam 1934. gadā, tā pēc tā partijas vadība realizēja tipiski sektantisku līniju, kura izolējusi partiju no masām;

2. Kominternes 1934. gada maija direktīve, kas kritizēja partijas sektantiskās vadības nostādnēs biedru Mārtiņa un Pauzera darbībā, tika sabotēta un noslēpta no partijas organizācijas;

3. Pateicoties izteiktam vadības modrības trūķumam, partijas organizācijas ir ļoti piesātinātas ar provokatoriem un spiegiem;

4. CK nezināja partijas kadrus, nenodarbojās ar kadru nopietnu atlasī, atjaunošanu un pareizu izvietojumu.

Par LKP sabrukumu un krīzi ir atbildīgs arī ĀB, kurš atrodas Maskavā. ĀB neprata izveidot regulārus sakarus ar partiju, nenovērtēja krīzes procesu, kuri uzkrājās partijā, nozīmi, nesignalizēja par to Kominternei, neparādīja izlemšanas spējas un savlaicīgas palīdzības iniciatīvu. ĀB neattaisnoja savu pastāvēšanu. Kominternes Sekretariāts nolēmj:

1. Galvenos vilcienos atbalstīt LKP CK plēnumu.

2. Piekrist latviešu biedru priekšlikumam par nepieciešamību nomainīt CK, organizējot partijas pagaidu sekretariātu. Pagaidu sekretariāta sastāvu apstiprināt atsevišķi. Par pagaidu sekretariāta uzdevumiem uzskatīt: realizēt nospraustos pasākumus visas partijas reorganizācijai, realizēt rūpīgu partijas personālā sastāva pārbaudi, atfīrīt partijas rindas no provokatoriem, no svešiem un šaubīgiem elementiem, atjaunot vietējās organizācijas, sasaukt partijas kongresu un konferenci, kurā nepieciešams ievēlēt CK.

Mīļais Frīdrih! Vakar bij Sekretariāts, kur beidzot tika izšķirts CK mūsu jautājums. Mūsu rezolūcija apstiprināta. Bet klāt nāk lēmums. 1) atlaist (par atlaišanu formulējumā tieši neuzņēma, bet faktiski jau tā ir atlaišana) tagadējo kolektīvu CK un tagadējo kolektīvu apstiprināt kā pagaidu sekretariātu, kas izved partijas pārbaudi un sasauc konferenci, kas tad radīs normālu CK; 2) Pauzeru un Mārtiņu abus izvest no CK sastāva un lietu nodot Intr. Kontr. Komisijai.

Par jūrnīku darbu. A v o t i g u jaatsvabina, lai viņš iet uz kugiem. Jau nu cilvēku nevaram dot, Avotiņa ieteiktu jeb ieliktu cilvēku piepemt arī nevar. Lai labāk tur kādu laiku negaz nav cilvēka. „Bāka” pagaidām jāizdod vecajā vietā, tur nevajadzētu to parcelt. Kas bus vēlāk - redzēsim. Tādas ir manas un S. domas. M-ais un S-ga vēl joprojām atvairina jūsu. Pedejā slimo jūsu. Bet jūnija sākuma viņi bus atpakaļ. M. varētu Tevi apciemot, bet ne ātrāk kā jūlijā. Vestuli, ko Tu esi pārsūtījis saņemām. Tev viņas vajaga izlasīt, jo Tu taču proti. Tad vajaga dot jaunas adreses, kuras mēs šobrīd varam nogādāt un adresi prieks radu apciemošanas, kas arī var nākt priekšā. Mums pēdējas seš nav. Naudu 500 r. Tev aizsūtīju. Kāpēc Tu neka neatraksti kā Tev klajas šo laiku? Negaidi uz mums. Te pagaidām viss bij ļoti klusu un es nobeidzu savu brozuru par VII kongresu. Tagad aizbraucu atvairinājuma uz vienu mēnesi un Tu man vari atrakstīt Krim „Gurzuf D/o Suuk-Su. Būšu tur līdz 30 jūnijam.

30/V. 36g. a) KRĀVĀI ARŅ. S. Tavs A.

Jāņa Krūmiņa (Pilāta) ziņojums Fricim Deklavam par LKP CK atlaišanu

3. Uzskatīt par pareizu biedru Pauzera un Mārtiņa, kuri pielaiduši rupjas kļūdas, noslēpjot no partijas Kominternes Izpildkomitejas direktīvas, pretojoties Kominternes direktīvu realizēšanai, izvešanu no partijas vadošā sastāva. Ierosināt Kominternes Izpildkomitejas Kontrolkomisijai saukt pie atbildības šos biedrus.

4. Atzīt CK plēnuma lēmumu par Rīgas Komitejas atlaišanu.

5. Ierosināt Kominternes Izpildkomitejas Kontrolkomisijai speciāli izskatīt apvainojumus, kas izvirzīti pret LKP CK locekli b. Līzi (Feļtonu), iepriekš izslēdzot viņu no jebkāda partijas darba.

6. Piekrist latviešu biedru priekšlikumam par LKP ĀB Maskavā, kas sevi sauc par Kominternes Izpildkomitejas Latsekciju, atlaišanu, kā orgāna, kas nav parādījis nepieciešamo bolševistisko modrību, netiek galā ar savu pamatuzdevumu – pastāvīgi palīdzēt partijai Latvijā. Turpmāk saglabāt pie Kominternes tikai LKP CK pārstāvi.

7. Septembrī noklausīties Sekretariāta LKP pārstāvja ziņojumu par Latsekcijas darba pārkārtošanu Latvijā». (8., 1219., 2.–3.)

Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāta lēmums bija loģisks.

Formāli likvidējot CK, faktiski tā tika saglabāta, jo LKP Pagaidu sekretariāta sastāvā iegāja 5 CK locekļi: Krūmiņš, Salna, Deklavs, Krūms un Apīne. Tika izpildītas dumpīgo rīdzinieku prasības, bet faktiski visi dumpīgie funkcionāri atlaisti.

Kominternes vadībai pēc 1934. gada 15. maija apvērsuma LKP kļuva nevajadzīga, pat traucējoša. Nekad nebūdamā masu partija, pēc 15. maija, LKP vadības tiepīgās nostājas dēļ, tā zaudēja sakarus un pēc Rīgas komitejas dumpja – arī lielāko daļu savu funkcionāru. Visus 30-tos gadus LKP darbību

traucēja savstarpējās cīņas par varu partijas vadībā un noteikšanu iedalīto subsīdiju izmantošanā. 30-to gadu vidū radās nepārvaramas domstarpības ne tikai starp LKP CK un Rīgas PK, bet arī starp LKP CK vadītājiem un ĀB.

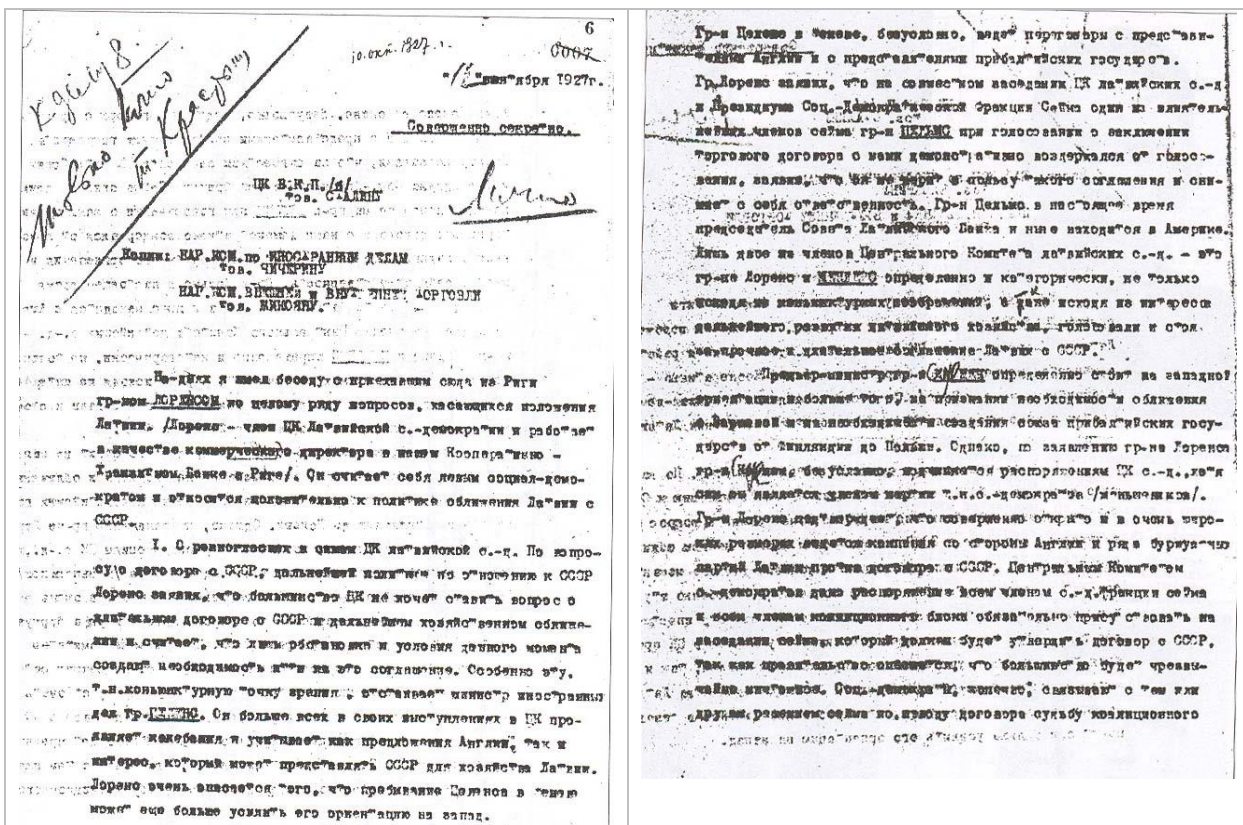
*

PSRS politisko interešu pārstāvēšanai Latvijā arvien interesantāki kļuva sociāldemokrāti, kuri pēc apvērsuma pārgāja pagrīdē, saglabājot savu masu organizācijas raksturu.

Jāatzīmē, ka sadarbības iniciatīva, acīmredzot, bija nākusi no pašiem sociāldemokrātiem. Iespējams, ka tiem bija kļuvis zināms, cik dāsni Krievijas spēcīnēsti apgādā savus kalpus LKP.

Kādā no lietām ir Krastiņa 1927. gada 12. septembra ziņojums Staļinam,³⁷ ar norakstiem PSRS Ārlietu tautas komisāram Čičerinam un Ārējās tirdzniecības tautas komisāram Mikojanam par Krūmiņa un Lencmaņa Maskavā notikušajām sarunām ar LSDSP CK locekli Saeimas deputātu Lorencu, kurš, būdams PSRS Kooperatīvās tranzitbankas Rīgas nodaļas komercdirektors, uzturējās Maskavā un bija pieprasījis šo tikšanos. Lorencs informēja LKP ĀB vadību par Skujenieka valdības plāniem noslēgt tirdzniecības līgumu ar PSRS, par stāvokli Latvijas armijā un LSDSP CK, kur Menders un Lorencs esot par kreisā spārņa palikšanu partijā, bet Buševics par pilnīgu atdalīšanos jaunā partijā. Lorencs tikšanās laikā izteicis uzskatu, «ka viņa ietekme LSDSP CK esot nodrošināta un, ka, sastāvot tajā, viņi var būt noderīgi Latvijas tuvināšanās PSRS idejai». (8., 501., 6.– 8.)

Tiekoties ar PSRS aģentūras Latvijā vadītājiem, Lorencs pats kļuva par lielā kaimiņa aģentu. Šī tikšanās bija nozīmīga, jo šādu Staļinam adresētu ziņojumu līdz tam Latsekcijas lietās neatrodam. Tātad, par nodevēju kļuva arī Saeimas deputāts sociāldemokrāts.

Kreisās valdības locekļa ziņojums Staļinam³⁸

³⁷ V.E.: No Niedres un Daugmaļa grāmatā ievietotā faksimila gan jāspriež, ka šis ziņojums ir no Staļina sekretariāta nosūtīts Krastiņam, bet rakstījis to ir tas, kurš veda sarunas ar Lorencu (tātad acīmredzot Lencmanis).

³⁸ V.E.: Ziņojuma atšifrējums: «К делу 8. Только лично т. Крастыну. 10 октября 1927 г. 13 сентября 1927 г. Совершенно секретно. ЦК. В.К.П.(б) тов. СТАЛИНУ (Лично). Копии: Нар.Ком. по иностранным делам тов. ЧИЧЕРИНУ, Нар.Ком. внешней и внутренней торговли тов. МИКОЯНУ. Недавно я имел беседу с приехавшим сюда из Риги гр-ном ЛОРЕНСОМ по целому ряду вопросов, касающихся положения Латвии. (Лоренс – член ЦК Латвийской с.-демократии и работает в качестве коммерческого директора в Кооперативно-Транзитном Банке в Риге). Он считает себя левым социал-демократом и относится положительно к политике сближения Латвии с СССР. 1. О разногласиях в самом ЦК латвийской с.-д. По вопросу о договоре с СССР и дальнейшей политике по отношению к СССР Лоренс заявил, что большинство ЦК не хочет ставить вопрос о длительном договоре с СССР и дальнейшем хозяйственном

4. Mirušie tur ciet dzīvos

1936. gada 20. jūlijā tika parakstīta Alihanova, Černomordika un Salmas vienošanās «Par Latsekcijas aparāta likvidēšanu». (9., 1010., 1.) Aparātu paredzēja likvidēt līdz 15. septembrim, augustā atlaižot Ozolu (Mārtiņu), Ozolu (Angli) un Grīslī. Salna tika ar 16. septembri ieskaitīts Kominternes Izpildkomitejas štatos kā LKP CK pārstāvja Kominternes Izpildkomitejā Krūmiņa atvietotājs viņa prombūtnes laikā. Latsekcijas rīcībā esošos 17 revolverus ar patronām, īstos un viltotos dokumentus un citas mantas Pēteris Krustiņš nodeva Kominternes Izpildkomitejas ēkas komandantam 1937. gada 19. maijā. (9., 1065., 4. un 1.)

*

LKP pārstāvniecībā Komunistiskajā Internacionālē līdz 1937. gada 1. decembrim saņēma algu 6 darbinieki. (8., 1194., 1.–20.) Salīdzinājumam – Latsekcijas Sekretariāta štatos bija 10 līdz 11 darbinieki. Ar Krūmiņa arestu 1. decembrī pārstāvniecība darbu pārtrauca.

*

Sakariem starp Kominternes vadību un LKP jau 1934. gadā tika izveidots speciāls centrs Kopenhāgenā. Šim nolūkam 1934. gada aprīlī Dānijā ieradās Fricis Deklavs (2., 3029., 42) 1934. gada augustā Kopenhāgenā kā viņa palīdze ieradās Olga Zviedre, kura par savu un Deklava darbību atcerējās:

«Dānijā mums bija ap 12 nelegālu dzīvokļu, kuriem katram bija sava nozīme priekš sarakstīšanās ar Maskavu, Rīgu, cilvēku pieņemšanai, arhīvam un pašiem kur dzīvot». (7., 496., 2.–3.)

Līdz 1933. gadam Kominternes galvenais sakaru punkts Eiropā bija Berlīnē. 1933. gadā to daļēji pārcēla uz Kopenhāgenu. (49., 207.)

1936. gada februārī Krūmiņš lūdza Kominternes ārzemju sakaru dienesta vadītāju Milleru organizēt Deklava braucienu uz Dāniju, lai izvērstu tur LKP Pagaidu sekretariāta ārzemju centru. Millers rakstiski jautāja Moskvīnam: «Lūdzu norādīt ko darīt?»

Moskvīns atbildēja: «*Vajadzīga rūpīga un prasīga pārbaude caur kadru daļu*». (2., 3029., 32-a)

1936. gada 11. aprīlī Millers pieprasīja Frinovskim atļaut Deklavam, kurš izbrauca ar Šveices pilsoņa Alberta Krīgera pasi no Maskavas caur Ļeņingradu uz Kopenhāgenu, izvest pāri robežai 200 ASV dolāru. (2., 3029., 34-a) 1936. gada 29. jūnijā uz Kopenhāgenu izbrauca Matīss Krūms. (2., 5170., 30.)

1936. gada 17. oktobrī Kopenhāgenā ieradās Krūmiņš. (48., 152.) 1937. gada februārī Moskvīns ziņoja VK(b)P CK sekretāram Ježovam, ka Krūmiņš atgriezās Maskavā. LKP Pagaidu sekretariāts 1937. gada 6. martā, piedaloties Krūmiņam, Apīnei un Salmam, noklausījās:

сближении и считает, что лишь обстановка и условия данного момента создают необходимость идти на это соглашение. Особенно эту, т.н. конъюнктурную точку зрения отстаивает министр иностранных дел гр. ЦЕЛЕНС. Он больше всех в своих выступлениях в ЦК проявляет колебания и учитывает как предложения Англии, так и интерес, который может представлять СССР для хозяйства Латвии. Лоренс очень опасается того, что пребывание Целенса в Женеве может еще больше усилить его ориентацию на запад. Гр-н Целенс в Женеве, безусловно, ведет переговоры с представителями Англии и с представителями прибалтийских государств. Гр. Лоренс заявил, что на совместном заседании ЦК латвийских с.-д. и Президиума Соц.-Демократической фракции Сейма один из влиятельных членов сейма гр-н ЦЕЛЬМС при голосовании о заключении торгового договора с нами демонстративно воздержался от голосования, заявив, что он не верит в пользу такого соглашения и снимает с себя ответственность. Гр-н Цельмс в настоящее время председатель Совета Латвийского Банка и ныне находится в Америке. Лишь двое из членов Центрального Комитета латвийских с.-д. – это гр-не Лоренс и Мендерс определенно и категорически, не только исходя из конъюнктурных соображений, а также исходя из интересов дальнейшего развития латвийского хозяйства, голосовали и стоят за продолжительное сближение Латвии с СССР. Премьер-министр гр-н Скуенек определенно стоит на западной ориентации и больше того, на пожелании необходимости сближения с Варшавой и на необходимости создания союза прибалтийских государств от Финляндии до Польши. Однако, по заявлению гр-на Лоренса гр-н Скуенек безусловно подчиняется распоряжениям ЦК с.д., хотя сам он является членом партии т.н. с.-демократов (меньшевиков). Гр-н Лоренс подтверждает, что совершенно открыто и в очень широких размерах ведется кампания со стороны Англии и ряда буржуазных партий Латвии против договора с СССР. Центральным Комитетом с.-демократов дано распоряжение всем членам с.д. фракции сейма и всем членам коалиционного блока обязательно присутствовать на заседании сейма, который должен будет утвердить договор с СССР, так как правительство опасается, что большинство будет чрезвычайно ничтожное. Соц.-демократы, конечно, связывают с тем или другим решением сейма по поводу договора судьбу коалиционного»...

«Pilāta ziņojums par stāvokli ārzemēs. Abi ārzemēs dzīvojošie sekretariāta locekļi bijuši ļoti dezorientēti no mūsu aizrādījumiem «Cīņas» rakstu apturēšanā. Noturējuši sēdi. Trijātā visi jautājumi iztirzāti. Rezultātā radies manifests, raksts un Pilāta brošūra». (8., 129., 1.)

*

Partijas atjaunošanai uz Latviju nosūtīja **Jāni Kalnbērziņu** (Zaķi, Veco). Jau 1935. gada vasarā vairākās ĀB ražošanas apspriedēs (17. maijā un 25. jūlijā) galvenais ziņotājs par stāvokli Latvijā bija Kalnbērziņš. (8., 111., 27. un 29.) Kā pirmā uz Latviju 1936. gada janvārī, tūlīt pēc plēnuma, tika nosūtīta Olga Auguste, kura atrada Krūmu pirms atgriešanās Maskavā galīgi nobijušos, bez jebkādiem sakariem ar vietējām organizācijām. (7., 60., 11.) 1936. gada 29. februārī Deklavs nosūtīja Zviedrei uz Kopenhāģenu rīkojumu:

«Lai Auguste neuzņemās citu darbu un gaida mani. Uz Latviju tagad nekā nesūtāt. Jaunos sakaros bez mūsu ziņas neielaižaties. Dzīvojat uzmanīgi». (8., 619., 5.)

Aprīļa beigās vai maija sākumā no Kopenhāģenas uz Maskavu tika nosūtīta ziņa: «*Vecais ir laimīgi galā. Vari rakstīt un organizēt*». (8., 619., 7.)

5. jūlijā Maskava saņēma ziņu, ka ieradies Palīgs (Spure). (8., 618., 9.) 1936. gada 10. jūlijā Deklavs ziņoja, ka «*Rīgas kāzas būs septembra sākumā*». (8., 619., 12.)

Deklavs ar Kalnbērziņu cerēja jau 1936. gada septembrī Rīgā sarīkot konferenci vai kongresu, lai atjaunotu CK. Kalnbērziņš, nespēdams tikt galā ar šo uzdevumu, septembrī pieprasīja viņu nomainīt, kam piekrita arī Deklavs. (8., 619., 13.) Salna 1936. gada 23. decembrī ziņoja uz Kopenhāģenu, ka Krūmiņš gatavojās Kalnbērziņa vietā uz Latviju sūtīt Kārli Velmi (Velenu) (8., 619., 15.), partijas biedru kopš 1926. gada, kurš līdz 1936. gada septembrim (likvidēšanai) vadīja Starptautiskās Ļeņina skolas latviešu sekciju. (2., 1906.) Moskvina akcepta trūkums šo plānu izjauca.

1936. gada novembrī no Kopenhāģenas uz Latviju nosūtīja Deklavu, kurš tur ieradās 2. decembrī, un Salnam no Rīgas ziņoja:

«Neskatoties uz to, ka veikts liels darbs, no vecajiem cilvēkiem vēl neesam tikuši vaļā. Mīrušie vēl tur dzīvos aiz svārku stērbelēm. Ja tagad tuvākā laikā neizdosies izrauties no šī loka, ko mēs patreiz darām, mums draud lielas briesmas. Pēc manām domām pašas bīstamākās no tām:

a) attiecībā uz jaunajiem kadriem mēs gandrīz nekustamies no vietas; tie daži cilvēki, kuri atrasti, nevar aizpildīt robus;

b) aparāta darbā vēl valda vecā kārtība: bezgalīga rošanās ar «jāvkām», dekonspirācija utt.». (9., 1025., 2.)

Krūmiņš 1937. gada 17. martā ziņoja Kominternes vadībai, ka LKP pašreiz ir 50 pārbaudīti cilvēki. (9., 1046., 1.) Kalnbērziņš un Spure bija uzsākuši Rīgas organizācijas pārbaudi, izmantojot Šicu un noslēpjot lēmumu par Rīgas komitejas atlaišanu. (8., 251., 1.)

*

No 1936. gada 1. aprīļa LKP budžetu apstiprināja Moskvins. 1936. gada pēdējiem 9 mēnešiem LKP izdevumiem Latvijā bija paredzēti 39'000 latu vai 13'000 ASV dolāru, tai skaitā 18 profesionāļu algām – 17'910 latu. Izdevumiem Kopenhāģenā bija paredzēti 11'300 ASV dolāru (9., 1040., 3.–4.). Kopējais budžets visam 1936. gadam paredzēja izdevumu apjomu 32'400 dolārus. (8., 1191., 2.)

1937. gada pirmajā pusgadā LKP Pagaidu sekretariāts paredzēja Latvijā saglabāt 6 algotus profesionāļus ar 180 latu mēnešalgas katram. Kopējie izdevumi Latvijā bija paredzēti 28'200 latu vai 5584 dolāru apjomā, bet Kopenhāģenā – 13'960 daņu kronas. (8., 1195., 1.–2.) Salna projektā ar zīmuli izdarījis atzīmi, ka 1936. gada 25. decembrī tas nodots Moskvinam, kurš noraidījis 6000 latu dotāciju jaunatnes organizācijai.

LKP pārstāvniecības Komunistiskajā Internacionālē kases žurnāls liecina, ka 1937. gada 1. janvārī kasē bijuši 284'767,05 rubļi. (8., 1195., 1.–2.) Līdz augustam, ieskaitot, katru mēnesi no Valsts bankas

Žanis Spure

tika saņemti 25 000 rubļu. Ikmēneša tēriņi algām un citiem izdevumiem bija nedaudz mazāki. 1937. gada 1. decembrī, dažas dienas pirms Krūmiņa un Salnas apcietināšanas un pārstāvniecības darbības izbeigšanas, kases atlikums sastādīja 381 088,54 rubļus. (8., 1195., 11.–12.)

Saglabājušās Friča Deklava (Andra) sastādītās LKP CK kases atskaites par laiku no 1936. gada decembra līdz 1937. gada maijam. 1937. gada 1. janvārī kases atlikums bija 27 019 lati, 2975 dolāri, 1450 franki, 610 vācu markas, 250 somu markas un 8 zviedru kronas. (8., 1192., 1.) 1937. gada janvārī profesionāļu algām tika izlietoti 990 lati, jaunatnes organizācijas dotēšanai – 675 lati, Rīgas organizācijas dotēšanai – 450 lati, Sarkanās palīdzības dotēšanai – 300 lati, tipogrāfijas uzturēšanai – 160 lati, par dzīvokli – 40 lati, par apģērbiem – 100 lati. Kopējie janvāra izdevumi bija 2715 lati. (8., 1192., 2.) Saņemot nelielus ienākumus no partijai piederošā nama Zvaigžņu ielā īres un izdevniecības «Laikmets», kā arī nenesot 1295,96 latus savāktos ziedojumus Spānijai, nesaņemot Maskavas dotācijas, LKP CK kases atlikums 1937. gada 1. jūnijā bija 19 095,71 lats, 2975 ASV dolāri, 1450 Francijas franki, 610 Vācijas markas, 250 somu markas. (8., 1192., 4.)

Kā liecina šīs atskaites, LKP ilgstoši bez Maskavas dotācijām Latvijā darboties nevarēja. Uzkrātie līdzekļi, samazinot profesionāļu darbību, varēja pietikt tikai dažiem gadiem. Par to Deklavs ziņoja, 1939. gadā ieradies Maskavā. Vai un kādus līdzekļus LKP saņēma šī brauciena rezultātā, par to dokumentālus materiālus pagaidām nav izdevies atrast. Visdrīzāk – nesaņēma neko. Saimnieki, šķiet, atrada naudai labāku pielietojumu.

5. Latvijas valsts pret darbība

Īsi raksturosim Latvijas valsts orgānu darbību pret Krievijas (PSRS) vienu no nozīmīgākajām aģentūrām Latvijā – LKP. Minētais jautājums plaši aplūkots visdažādākajos pirmsokupācijas un emigrācijas izdevumos, kā arī rakstos un grāmatās Atmodas periodā un pēc tam. Kā vienu no pēdējiem šai sakarā gribētos atzīmēt Totalitārisma seku dokumentēšanas centra vadītāja Induļa Zālītes un speciālista Alda Bergmaņa iecerētās grāmatas fragmentu «Kā Čeka spiegoja Latvijā», kas publicēts «Lauku Avīzē» 1998. gada 19., 21., 23., 26., 28., 30. maija, 2. un 4. jūnija numuros. Iepriekšējos gados cīņu pret Krievijas (PSRS) izlūkdienesta darbību Latvijā atsedz Bonifācijs Daukšts savos rakstos Latvijas presē.

No padomju apoloģētisma pozīcijām LKP darbība un Latvijas valsts cīņa pret to atsegta 1965. gadā iznākušā «Latvijas komunistiskās partijas vēstures apcerējumi» 2. sējumā. Plaši parādot LKP funkcionāru arestus Latvijā un pret viņiem vērstās tiesas prāvas, apcerējumu autori turas pie visai optimistiskas shēmas – pēc arestiem un tiesas partijas darbība gandrīz vienmēr esot tikusi sekmīgi atjaunota. Taču vienlaikus nepārprotami tiek atzīta arī Latvijas varas orgānu visai efektīvā cīņa pret Krievijas (PSRS) aģentūru. Un tomēr nopietna šīs pretdarbības izvērtēšana vēl gaida savu pētnieku. Šīs grāmatas ietvaros ieskicēsim tikai atsevišķus Latvijas varas orgānu darbības aspektus, kam vistiešākais sakars ar nule aplūkojamo tēmu.

*

Latvijā ar pretizlūkošanu nodarbojās galvenokārt divas struktūras: **Politiskās policijas pārvalde**, kas plašāk pazīstama kā Politpārvalde, un **Latvijas armijas štāba informācijas daļa**. Pēdējās materiālus tās darbiniekiem 1940. gada jūnijā–jūlijā izdevās iznīcināt, lai tie nenonāktu okupantu rīcībā, un tie nenāca arī līdz mums. Pēdējais Informācijas daļas priekšnieks pulkvedis **Fricis Celmiņš**, lai izvairītos no dienesta noslēpumu atklāšanas okupantiem, nošāvās. Iepriekšējie daļas priekšnieki emigrācijā atstājuši fragmentāras atmiņas. Čekas materiālos saglabājušās dažu daļas darbinieku izmeklēšanas lietas. Šo materiālu izpēte prasa plašu un rūpīgu darbu.

Politpārvaldē nozīmīgākos aģentus vadīja **Štiglics**, kam no padomju okupācijas orgāniem izdevās izvairīties. Pēdējais Politpārvaldes priekšnieks **Jānis Fridrihsons** nonāca okupantu rokās. Viņa izmeklēšanas lieta ir saglabājusies. Tā apliecina viņa plāpību un patieso vai uzspēlēto neinformētību vai juceklīgo informētību par pretdarbību LKP. Raksturīgi, ka Politpārvalde nav pamanījusi nopietnās iekšējās domstarpības LKP.

Abi Latvijas pretizlūkošanas orgāni, kā liecina Politpārvaldes atskaites, nodarbojās ne tikai ar Krievijas (PSRS) pret Latviju vērstās darbības novēršanu un novērtēšanu, bet novēroja arī citu valstu un viņu ietekmē esošo Latvijas organizāciju darbību. Kā nozīmīgākā te jāmin Vācija, baltvācu organizācijas un «Pērkonkrusts», Polija un ar to cieši saistītā katoļu baznīca, Igaunijas vapsi un ar tiem saistītie lībiešu aktīvisti, krievu baltgvardu organizācijas.

*

Nopietnu izpēti prasa Latvijas ievērojamāko politisko partiju un valsts vadības attieksme pret LKP darbību 20-tajos un 30-tajos gados. Tā, piemēram, Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija

(LSDSP) savā cīņā ar LKP parlamentārās demokrātijas apstākļos pret to izturējās kā pret partiju, bet ne tieši Krievijas (PSRS) aģentūru. Šo domu emigrācijā uztur Bruno Kalniņš darbā «Latvijas Sociāldemokrātijas piecdesmit gadi» un Agnis Balodis darbā «Latvijas un latviešu tautas vēsture». Bruno Kalniņš spiests atklāt, ka 30-to gadu beigās LKP vietā par PSRS ietekmes aģentūru Latvijā kļuva uz LSDSP bāzes izveidotā Latvijas sociālistiskā strādnieku zemnieku partija (LSSZP), kuras Zviedrijā izdotajā žurnālā «Brīvība» 1938. gada decembra burtnīcā Fēlikss Cielēns, bijušais Latvijas ārlietu ministrs, rakstīja:

«Reālais sabiedrotais dotos vēsturiskos apstākļos var būt tikai viens – Padomju Savienība. Tikai kopējā frontē ar 170 miljonu lielajām padomju tautām pret vācu fašismu un imperiālismu latvju tauta var glābties no draudošām briesmām, no bojā ejas. Latvijai nekavējoties būtu jānoslēdz militāra savienība ar Padomju Savienību un Lietuvu un aktīvi jā sagatavojas uz draudošo karu». (Bruno Kalniņš, «Latvijas Sociāldemokrātijas piecdesmit gadi». Memento, 1993., Stokholmā, 195.lpp.)

Nepagāja gads, un 1939.gada oktobrī šādi līgumi tika noslēgti, vēl mazliet – un 1940.gada jūnijā «reālais sabiedrotais» likvidēja Latvijas nacionālo neatkarību un uzsāka *baigo gadu*.

*

Nav pamata apšaubīt viedokli, ka pēc 1934. gada 15. maija Latvijas ārējā politika nosvērās PSRS virzienā un attālinājās no Vācijas. Inesis Feldmanis uzskata, ka 1935. gada vasarā iezīmējās Latvijas pagrieziens

«Maskavas virzienā neitralitātes politikas ietvaros. Rīgas ārpolitikas vadītāji, kas jūtami vairāk baidījās no vācu, nekā no krievu politiskās ietekmes valstī, gan labprātāk deva priekšroku Padomju Savienībai un draudzīgu diplomātisku žestu formā demonstrēja tai pretimnākšanu». (I. Feldmanis, A. Stranga, M. Virsis, «Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis (30. gadu otrā puse)». Latvijas Ārpolitikas institūts. R., 1993., 39. lpp.)

Apstiprinājumu šādam Ulmaņa diktatūras solim atrodam arī citur. Aleksandrs Grīns, kura grāmata «Vadoņi un politiķi» iznāca Rīgā 1935. gadā ar nenoliedzamu Sabiedrisko lietu ministrijas akceptu, par Staļinu rakstīja:

«Ārpus Krievijas ne vienmēr objektīvi raksta par Staļinu, bet pat nesaudzīgākie kritiķi nevar noliegt viņa dzelzs izturību, gribas spēku. (...) Staļins labi pazīst savu zemi un savus ļaudis. Viņš nepazīst svešas zemes, svešus ļaudis un viņu parašas. Varbūt taisni tas ir viņa lielākais spēks». (91.lpp.)

Turpretī Hitleram veltītas šādas rindas :

«Hitlers ved savu tautu pa jaunu ceļu, kura gals slēpjas nezināšanas miglā, ko slēpj sevī šī migla, Vācijas uzkundzēšanos citām tautām, vai arī mierīgu sadzīvi ar tām, vai arī jaunu katastrofu, daudz smagāku par to, ko nesa 1918. gads? To rādīs nākotne, to pieredzēs, varbūt, vēl tagadējā jaunā paaudze». (36. lpp.)

Cik pravietisks un precīzs pareģojums par Hitlera politiku, tik neskaidrs un neko neizsakošs par Staļinu. Visa Grīna daiļrade liecina, ka šāds Staļina raksturojums, tāpat kā PSRS raksturojums, ir autoram uzpiests.

Jāatzīmē, ka 30. gadu otrajā pusē par notikušajām komunistu prāvām Latvijā vietējie laikraksti sniedza nelielas informācijas bez kļedzošiem virsrakstiem par Maskavas aģentiem.

*

Lielos vilcienos Latvijas varas orgānu attieksmē pret LKP izšķirami trīs posmi.

Pirmajā posmā līdz 1927. gadam LKP atradās pagrīdē. Darbojās tās legālās organizācijas – kreisās arodbiedrības un to deputāti vietējās pašvaldībās. Arestētie un notiesātie LKP funkcionāri tika apmainīti un dažkārt itin drīz atgriezās Latvijā. Lai gan līdz 1924. gadam, pastāvot lauku kara tiesām, tika piespriesti nāves sodi, tomēr tos izpildīja visai reti, jo pēc Krievijas sūtniecības iejaukšanās notiesātos pakļāva apmaiņai.

Otrajā posmā, no 1928. līdz 1934. gadam, notika tālāka LKP legalizācija. Saeimā darbojas komunistu vadītā strādnieku-zemnieku frakcija, kuras deputātu saukšanai pie kriminālatbildības bija nepieciešams Saeimas lēmums par parlamentārās neaizskaramības atcelšanu. Sociāldemokrāti mēģināja panākt strādnieku-zemnieku frakcijas atbalstu Saeimā, to vēlējas arī PSRS Ārlietu tautas komisariāts – bet nevēlējās LKP vadība. Varam vienīgi iedomāties, kas notiktu, ja pēdējā piekristu un LKP iegūtu

pilnīgu legalitāti. Šai posmā apcietinātie nelegālās partijas funkcionāri vairs netika apmainīti un nosēdēja cietumā visu piespriedēto soda laiku.

Trešajā posmā, pēc Ulmaņa 1934. gada 15. maija apvērsuma, gandrīz izbeidzās LKP legālā darbība, komunistu aresti samazinājās, apcietinātie bieži tika ieslodzīti bez tiesas uz Kerenska likuma pamata, un pēc paraksta par politiskās darbības pārtraukšanu tika atbrīvoti. Apsīkstot partijas darbībai, apsīka arī represijas. Tieši šis posms vēl prasa rūpīgākus pētījumus.

*

Nozīmīga vieta Latvijas pretizlūkošanas darbībā pret Krievijas (PSRS) aģentūru Latvijā bija tajā iefiltrētajiem Politpārvaldes un Informācijas daļas aģentiem, kurus pretējā puse dēvēja par «provokatoriem». Pretizlūkošanas darbā bez viņiem iztikt nevarēja, un šo cilvēku, kuri daudzos gadījumos zaudēja dzīvību, nopelni Latvijas valsts suverenitātes saglabāšanā ir ļoti lieli.

*

Gandrīz visi LKP darbinieki, kurus iznīcināja vai ieslodzīja Krievijas (PSRS) represīvie orgāni, tika raksturoti kā provokatori un Latvijas Politpārvaldes vai izlūkdienesta aģenti. Jau minēts, ka Latsekcijas sekretāriem Kārlim Krastiņam (Viktoram) un Jānim Krūmiņam (Pilātam) OGPU–NKVD, tos represējot *izmeklēšanas rezultātā*, piešķīra Latvijas izlūkošanas orgānu rezidentu godu, bet, represējot ar viņiem saistītos darbiniekus, tos raksturoja kā pirmo vadītus aģentus. Šis viedoklis neiztur kritiku, jo tad visa LKP darbība kļūst par Latvijas Politpārvaldes vadītu.

*

Pēc Staļina personības kulta un ar to saistīto represiju nosodišanas PSKP XX kongresā, sākās tā saucamo *nelikumīgi represēto* rehabilitācija, pēcnāves atjaunošana partijā un citi pasākumi viņu heroizācijai. Pakāpeniski visi PSRS represētie LKP darbinieki sadalījās divās daļās: «nelikumīgi represētajos» un «likumīgi represētajos provokatoros». Ja pirmie traucēja LKP pretvalstisko un pretautisko darbību vienīgi ar savu muļķību un neizdarību, tad otrie patiesi ļoti nopietni aizkavēja, grāva un lielā mērā arī sagrauva LKP.

Šie Latvijas pretizlūkošanas darbinieki vai ar šīs pretizlūkošanas orgāniem saistītie LKP biedri nav vērtējami viennozīmīgi. Daļa no viņiem ar Politpārvaldi sāka sadarboties tikai pēc aresta, apstākļu spiesti. Novērtēt katra darbības cēloņus ir ļoti grūti, šobrīd gandrīz neiespējami. Pēc soda izciešanas Latvijā aizbraukuši uz PSRS un tur pakļauti sodam par savu izrunāšanos Latvijas tiesās un izmeklēšanas orgānos, viņi kļuva par apstākļu upuriem.

Liela represēto grupa ir tie, kurus LKP vadība, turot aizdomās par sadarbību ar Latvijas Politpārvaldi, nosūtīja ar dažādiem izdomātiem ieganstiem uz Krieviju (PSRS), lai tur pakļautu represijām. Noslaidot, vai visi šie cilvēki patiesi sadarbojās ar Politpārvaldi un tā kalpoja Latvijas valsts interesēm, ir neiespējami. Varam pieņemt, ka daļa no viņiem bija patiesi Latvijas patrioti, kuri upurēja savas dzīvības Latvijas valsts aizstāvēšanai. Par dažiem no viņiem to var droši teikt. Šeit apstāsimies tikai pie redzamākajiem.

Nozīmīgākais bija **Pēteris–Roberts Kurlis**, segvārds LKP: Mazais, Voldis, Osvalds, dzimis 1910. gadā Valmieras apriņķa Mūrmuižas pagastā.

Pētera Kurļa izmeklēšanas lietā (LVA, 1986. g. 1. apr., 42778.1., trīs sējumi bez numerācijas un ar nenoteiktu lapu numerāciju) atrodam viņa «Personīgo paskaidrojumu», rakstītu 1940. gada 20.–22. jūlijā tūlīt pēc aresta. Viņa tēvs, arī Pēteris Kurlis, līdz 1925. gadam bijis rentnieks Valmieras apriņķa Mūrmuižas pagastā, bet pēc tam kalps. Pats Kurlis līdz 1925. gadam strādājis pie tēva, tad pie radiem par ganu. Nevarēdams turpināt izglītību, esot domājis par pašnāvību un daudz raudājis. 1926. gadā iepazinies ar PSRS izlūkdienesta aģenti Mariju Zvaigznīti, «*ar kuru man bija ļoti tuvas attiecības*». Tai pašā gadā pārgājis dzīvot uz Valmieru. Te ar Zvaigznītes starpniecību Kurlis iesaistīts komjaunatnē, kur iecelts par Valmieras organizācijas vadītāju un iepazīstināts ar LKP Vidienas organizācijas organizatoru Jāni Kalnbērziņu (Zaķi). 1927. gada beigās un 1928. gadā Kurlis divas reizes arestēts, notiesāts uz 3 gadiem, bet nepilngadības dēļ sods beidzies 1930. gada augustā. 1931. gadā par nelegālo darbību vēl divas reizes arestēts, un 1932. gada jūlijā, raksta Kurlis, «*devu politiskās pārvaldes Valmieras pārvaldes priekšniekam piekrišanu palikt par pārvaldes provokatoru*».

Jāatzīmē, ka Kurlis nav devis nekādu rakstisku apņemšanos strādāt Politpārvaldē.

1932. gada augustā «*Pēc iznākšanas no cietuma*», Kurlis rakstīja: «*otrā dienā Valmierā ieradās Saeimas strādnieku–zemnieku frakcijas deputāts Oskars Gulbis, kas mani nekavējoši saistīja Latvijas Komunistiskās Jaunatnes Savienības Vidzemes apgabala komitejas sekretāra darbā*».

Turpmāk Kurlis dzīvojis Strenčos un no partijas par darbu saņēmis 50–60 latus mēnesī. 1933. gadā LKP Kurli iecēla par Rīgas komjaunatnes komitejas sekretāru. No šī laika viņš Politpārvaldē uzturējies sakarus ar Štiglicu. 1935. gada jūlijā LKP CK nosūtīja Kurli uz Starptautisko Ļeņina skolu.

1936. gada 20. jūlijā viņš mācības pārtrauca, bet augustā atgriezās Latvijā kā komjaunatnes vadītājs un LKP Pagaidu sekretariāta sūtītās LKP reorganizācijas grupas loceklis. (2., 5318., 17. un 25.) Elmārs Briedis 1962. gadā atcerējās:

«Kurlis nebija vienīgais politpārvaldes aģents partijā. Bet Kurlis iekļuva taisni aparātā, kam vajadzēja pārbaudīt partijas sastāvu. Un Kurlis bija vienīgais, kas tolaik no Maskavas atgriezās Latvijā» (7., 1347., 2.)

Visos savos ziņojumos Deklavs (Andris) atbalstīja Kurļa (Osvalda) ziņojumus uz Maskavu, bet 1939. gada augustā Kurļa raksturojumā norādīja: «*Pēc manām domām viņu var izvirzīt partijas vadībā*». (2., 5318., 25.)

1939. gada februārī LKP 26. konferencē Kurli ievēlēja CK sastāvā, bet pēc Kalnbērziņa un Augustes aresta kopā ar Jablonski un Spuri izvirzīja LKP CK sekretariātā. 1940. gada 21. jūnijā Kurli no cietuma atbrīvoja, jūlijā ievēlēja Tautas Saeimā.

Kurli okupācijas varas pārstāvim Elmāram Briedim izdeva bijušais Politpārvaldes priekšnieks Jānis Fridrihsons. 1940. gada 19. jūlijā jaunieceltais Politpārvaldes Rīgas rajona priekšnieks Elmārs Briedis izdeva pavēli par Kurļa arestu, ko pats arī realizēja, ievietojot viņu Rīgas Centrālcietumā. 20. jūlijā Briedis uzsāka Kurļa pratināšanu, parakstoties kā Politpārvaldes aģentūras priekšnieks.

Kurļa izmeklēšanas lietā trūkst jebkādu dokumentu par viņa Tautas Saeimas deputāta statusu. Trūkst jebkādu dokumentu par parlamentārās neaizskaramības atņemšanu.

Interesanti atzīmēt, ka Saeimas 1940. gada 23. jūnija sēdē (pēdējā sēde I sesijā) tika apstiprināti visu 100 deputātu, tātad, arī Kurļa mandāti. Ir saglabājušies deputātu algu saraksti par 1940. gada jūlija un augusta mēnešiem, kuros atrodams arī Kurļa vārds. Trūkst gan viņa (vienīgā) paraksts par algas saņemšanu. Pēc 1940. gada augusta beigās notikušās Tautas Saeimas II sesijas, kura pasludināja sevi par LPSR Augstāko Padomi, Kurļa vārds pēdējos deputātu sarakstos vairs neparādījās.

Pratināšanās Kurlis neatlaidīgi izvirzīja viedokli, ka LKP CK 2. sekretārs Žanis Spure bijis Politpārvaldes aģents, kā pierādījumu minot Štiglica dusmas par Spures ierašanos Jablonska dzīvoklī pēdējā aresta brīdī, kas piespiedis arestēt arī Spuri. Lietā ir Kurļa dotais Spures raksturojums:

«Spure mīl iedzert, mīl padzīvot ar sievietēm. Attiecībās ar biedriem ir stipri personīgs savos vērtējumos un spriedumos. Ja viņš nav provokators, tad lētticīgs un paļāvīgs katrā ziņā».

1940. gada 25. jūlijā Kurlis ļoti noteikti kā provokatorus min arī LKP CK locekli Salni un citus.

Kopumā tieši Kurļa liecības radīja padomju okupantiem iespaidu, ka LKP vadība ir pilna ar provokatoriem un ka apšaubāma viņu izmantošana atbildīgos darbos.

Aizdomas pastiprināja Kurļa apgalvojums, ka viņš līdz 1940. gada aprīlim saņēmis no LKP CK 175 latus mēnesī, bet no Politpārvaldes no 1936. gada beigām 200–250 latus mēnesī un dzīvojis atbilstoši šai algai. Vairākkārt pratinātāji vaicāja, vai pārējie LKP CK locekļi nav interesējušies, kur Kurlis ņem līdzekļus šādai dzīvei un saņēma atbildi, ka tas nekad nav noticis.

Pēc LPSR konstitūcijas pieņemšanas 1940. gada augusta beigās un attiecīgo varas orgānu reorganizācijas atbilstoši tai, 1940. gada 31. augustā LPSR Iekšlietu tautas komisariāta Izmeklēšanas daļas izmeklētājs valsts drošības leitnants Gruševojs pieņēma lēmumu par Kurļa arestu, ko PSRS prokurors apstiprināja 1941. gada 5. februārī. 1941. gada maija beigās, kad Rīgā lieta likās nobeigta un pēc visai nenoteiktām netiešām atmiņām, kas balstās uz LPSR Valsts drošības tautas komisāra vietnieka Ciņa izteikumiem, Kurlim tika piespriests nāves sods, turpmāko izmeklēšanu pārņēma Maskava. Oficiālo lēmumu 1941. gada 5. jūnijā pieņēma PSRS Valsts drošības tautas komisariāta izmeklēšanas pārvaldes³⁹ 2. daļas 6. nodaļas priekšnieks Valsts drošības jaunākais leitnants Raicess un 1941. gada 14. jūnijā apstiprinājis PSRS Valsts drošības tautas komisariāta izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieks Valsts drošības kapteinis Rodoss.

1941. gada 10. jūlijā PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģija ar pašu Ulrihu priekšgalā piesprieda Kurlim nāves sodu, ko PSRS Augstākās Padomes Prezidijs 1941. gada 26. jūlijā apmainīja pret 10 gadiem nomētnēs. Lietā ir izziņa, ka 1942. gada 1. maijā Kurlis miris Severodvinskā nomētnē. 1993. gada 7. decembrī viņš ir rehabilitēts.

Maskavā izmeklētāji spieda no Kurļa liecības par Salnas sakariem ar Štiglicu. Lūk, ko lasām 1941. gada 8. jūnija pratināšanas protokolā par iepriekšminēto Kurļa braucienu uz PSRS:

³⁹ Dokumentā «šlēdčask», kurai bija pārvaldes tiesības.

«Štiglicis uzdeva man «visu izpētīt», bet pēc atgriešanās Latvijā sīki informēt par stāvokli Padomju Savienībā. Kopā ar to Štiglicis mani brīdināja, ka gadījumā ja es Latvijā neatgriezīšos un palikšu Padomju Savienībā, Politiskā policija mani uzmeklēs un nodibinās ar mani sakarus.

Jautājums: Caur ko?

Atbilde: Par to mēs ar Štiglicu nerunājām.

Jautājums: Jūs jauciet. Štiglicis nevarēja nedot Jums kaut kādu konkrētu spiegošanas uzdevumu. Sakiet taisnību.

Atbilde: Man jāatzīstas, ka pirms brauciena uz PSRS es patiešām saņēmu no Štiglicia speciālu uzdevumu.

Jautājums: Kādu uzdevumu? Miniet konkrēti.

Atbilde: Štiglicis pieprasīja man nodibināt Maskavā spiegošanas sakarus ar Salnu, kurš kā izteicās Štiglicis, «būs tavs priekšnieks».

Jautājums: Kas ir Salna ?

Atbilde: Salna (vārdu un tēva vārdu es nezinu) dzīvoja Maskavā un tai laikā bija Kominternes latviešu sekcijas sekretāra palīgs. Štiglicis iedeva man vēstuli, kas bija jānodod Salnam.

Jautājums: Kas tā bija par vēstuli?

Atbilde: Štiglicis vēstule Salnam bija baltas krāsas zīda auduma gabaliņš, uz kura ar sevišķu šifru (skaitļiem) bija izklāstīts politiskās policijas uzdevums. Uzdevuma saturu es nezinu.

Jautājums: Vai Jūs runājat taisnību?

Atbilde: Jā, vēstules saturu es nezinu. Šo šifrēto vēstuli es iešuvu žaketes oderē un pēc atbraukšanas PSRS nodevu Salnam.

Jautājums: Vai jūs pazināt Salnu līdz braucienam uz PSRS?

Atbilde: Nē, nezināju. Lai nodibinātu sakarus ar Salnu, Štiglicis man deva speciālu paroli. Pēc sakaru nodibināšanas ar Salnu pēdējais man palīdzēja ātrāk iestāties Ļeņina skolā, bet sakarā ar Komunistiskās Jaunatnes Vispasaules kongresa sasaukšanu, palīdzēja kā delegātam piedalīties tajā.

Jautājums: Parādiet patieso savu sakaru ar Salnu raksturu.

Atbilde: Uzturoties Maskavā, es speciālus uzdevumus no Salnas nesaņēmu. Tomēr es pārliecinājos, ka Salna PSRS veic pagrīdes pretpadomju darbību.

Jautājums: Kā tas bija redzams?

Atbilde: Atceros, ka kādā no sarunām ar Salnu es viņam ziņoju par skolas kursantu Dreimaņa (Doņa) un Grīnberga virkni pretpadomju izteicienu. Salna ieteica man turēties no viņiem «tālāk» un «nemaisīt viņiem».

Jautājums: Cik ilgi jūs bijāt PSRS?

Atbilde: Padomju Savienībā es nodzīvoju apmēram vienu gadu. 1936.gada augustā sakarā ar manu nozīmēšanu Latvijas Darba jaunatnes savienības CK sekretāra amatā, es, nepabeidzis mācības Ļeņina skolā, izbraucu uz Latviju. Pirms manas izbraukšanas no Padomju Savienības man bija tikšanās ar Salnu, kurš man deva vienu uzdevumu.

Jautājums: Kādu tieši?

Atbilde: Izbraukšanas dienā no Maskavas Salna man nodeva šifrētu vēstuli, kuru uzdeva personīgi nodot tikko nozīmētajam Rīgas komunistiskās organizācijas sekretāram Spurem. Vēstules saturs man nav zināms.

Jautājums: No kurienes jūs ziniet, ka vēstule bija šifrēta?

Atbilde: Lieta tā, ka Spure vēstuli atvēra manā klātbūtnē un es ievēroju, ka tā sastāvēja no skaitļiem».

Par Kurlis Maskavas cietumā viņa lietā ir kamerā ievietotā čekas aģenta 1941. gada 4. jūnija ziņojums, kurā norādīts, ka Kurlis ir «stingrā pretpadomju noskaņojumā», apgalvojot, ka pēc Padomju varas nodibināšanās Latvijā dzīve ir ļoti pasliktinājusies, daudzi tiek arestēti un kaut kur nozūd. Par savu pratināšanu Kurlis izteicies, ka viņu sit un ka viņš turpmāk liecinās visu, ko no viņa vēlas izmeklētājs.

Tomēr arī šajos apstākļos Kurlis turpināja cīņu, radot aizdomas par Spures darbību. Kurļa Maskavā protokolētās liecības ir kā tālas vēstis no kapa. Liecības par Spuri, iespējams, gluži bez sekām nepalika, jo Kurļa lietā ir 1942. gada vasarā izdarīts VDTK izmeklētāju pieprasījums par viņa un Fridrihsona atrašanās vietu. Šai sakarā kā atbilde sastādīta izziņa par Kurļa nāvi 1942. gada 1. maijā. Iespējams, ka tieši VDTK interese izsauca Spures pašnāvību 1943. gada maijā Valdajā.

Kopumā Kurlis vērtējams kā viens no labākajiem pretpadomju darbiniekiem.

*

1932. gada 6. aprīlī Maskavā ieradās Jānis Ķīris, segvārds LKP: Hūtīte, Trimda, Trimdinieks, kuru ilgāku laiku LKP CK centās aizmānīt uz PSRS (2., 4616., 15.). Ķīri kā provokatoru OGPU pēc LKP ĀB pieprasījuma arestēja. Salna 1933. gada 12. februārī atzīmēja: «*Ķīris nodots OGPU rīcībā, atzīts par provokatoru. Attiecīgu liecību OGPU devu rakstiski arī es.*» (2., 4616., 82.)

1936. gada 13. septembrī Salna ierakstīja Ķira personīgajā lietā: «Kā provokators notiesāts ar augstāko soda mēru 1932. gadā». (2., 4616., 88.) LKP CK Salna 1933. gada 7. aprīlī rakstīja daudz vienkāršāk: «Paziņoju, ka Ķiris atzīts par provokatoru un likvidēts». (8., 563., 8.)

1935. gada martā LKP CK kurjers Aleksejs Bespalovs CK uzdevumā pāri robežai uz PSRS nogādāja citu kurjeru Miķeli Zuļģi, kuru ļoti noteikti raksturoja kā vienu no bīstamākajiem provokatoriem. Nodots OGPU tā paša gada aprīlī, Zuļģis atzinās un tika likvidēts. (2., 1064. un 3884.) Šai gadījumā notika varmācīga Latvijas pilsoņa pārvešana uz PSRS un nodošana PSRS varas orgāniem, kuri to iznīcināja.

1930. gadā Latvijas izlūkošanas orgāniem izdevās iefiltrēt LKP kurjerdienestā robežsargu Petritu. Šai nolūkā Petrits 1930. gada 21. jūlijā, plkst. 12-os Bigosovas rajonā pārlaida pāri robežai Voldemāru Indzeru ar sievu, kurš devās mācīties Komunistiskajā universitātē. Pēc šī gadījuma Ketners Petritu iesaistīja LKP kurjerdienestā. Petrits pārveda pāri robežai cilvēkus kā Ketnera, tā Izlūkošanas pārvaldes pilnvarotā Valdmaņa uzdevumā. 1931. gadā LKP ĀB konstatēja, ka nelegālā pasta sūtījumi ir atvērti. Pēc visai sarežģītas operācijas, kārtējā pāriešanas reizē 1931. gada jūlijā Bigosovā Petritu aizturēja, nosūtīja uz Maskavu, kur iznīcināja. (2., 7379., 1.; 2., 9809., 8., 962., 9.–21.)

1931. gada 9. oktobrī literatūras pārnēsēji Laube, Bidzāns un Sprinģis Bigosovā Ketnera uzdevumā pārmānīja pāri robežai Lemešonoku, iestāstot, ka jāpārved liela iespaidmašīna. PSRS teritorijā viņu kā Politpārvaldes aģentu arestēja. (8., 962., 40.)

Minēsim vēl dažus iznīcinātos vai arestētos, kurus apvainoja provokācijās: 1920. gada decembrī Maskavā apcietināja kā provokatores: Veru Balto, arī L. Ozoliņu, LKP segvārds Pēterītis (2., 580.), un Emīliju Birziņu (2., 3193., 3.); 1920. gada beigās ar VCK lēmumu kā Politpārvaldes aģenti nošāva no Latvijas iebraukušo Olgu Dobris, arī Mariju Upmali, LKP segvārds: Čiepa, Vāvere, Vecmāte (2., 2968. un 2975.); 1921. gadā tāds pats liktenis piemeklēja Leimani-Misiņu, LKP segvārds Saulīte. (2., 2968., 3.)

*

Kristīne Grīnvalde, arī Emīlija Krūms, segvārds Krišus, 1919. gada 15. jūnijā tika nosūtīta kā aģentūras rezidente uz Gulbeni. Jūnija beigās viņu arestēja, bet 1920. gada maijā atbrīvoja. 1923. gada novembrī Grīnvalde pārgāja PSRS robežu. Te Minna Gubene viņu apvainoja kā provokatori. GPU lietu izmeklēja, bet pierādījumu trūkumu dēļ Grīnvaldi atbrīvoja. 1936. gadā Salna pieprasīja NKVD atjaunot lietas izmeklēšanu. 1937. gada janvārī Grīnvalde Maskavā tika arestēta. (2., 2742.)

Aleksandrs Vincs 1925. gada augustā pēc soda izciešanas Latvijā Ostrovas rajonā nelegāli pārgāja PSRS robežu, 1926. gadā viņu uzņēma Komunistiskajā universitātē. Kad atklājās, ka Vincs izmeklēšanas laikā atzinies un izdevis pārējos, viņu arestēja un sodīja. (2., 2089.)

Voldemāru Šulcu, segvārds Bērzs, kurš no 1921. līdz 1922. gadam sastāvēja Zemgales apgabala komjaunatnes organizācijā, izslēdza par sakariem ar provokatoru Ziepnieku. Kad 1926. gadā Šulcs nelegāli ieradās PSRS, OGPU viņu arestēja un izsūtīja uz Uraļsku. (2., 10176.)

Kārlis Goldmanis 1925. gadā tika arestēts Kuldīgā, iekrītot vietējai LKP šūnai. Izlaists pret drošības naudu, viņš 1926. gada oktobrī nelegāli pārgāja PSRS robežu. Te Zeberinš Goldmani apvainoja provokācijā un 1928. gadā panāca viņa arestu. Lietu izmeklēja OGPU Pretizlūkošanas daļas priekšnieka vietnieks Stirne un 2. daļas priekšnieka vietnieks Belobrovs. Pēc ilgstošas izmeklēšanas Goldmani atbrīvoja, bet izslēdza no partijas. (2., 2498.)

Pāvelu Birzgali, arī Pāvelu Ozoliņu, segvārds Vizbulis, uz Latviju pagrīdes darbā nosūtīja 1919. un 1924. gadā, drīz arestēja un izsūtīja uz Krieviju. Pēc atgriešanās Birzgalis atzinās, ka pēdējo reizi devis parakstu par sadarbību ar Latvijas Politpārvaldi. Par to 1927. gadā viņu notiesāja uz 10 gadiem koncentrācijas nometnē Solovkos. (2., 1098.)

Jānis Blūms tika nosūtīts pagrīdes darbā uz Latviju 1923. gada 13. septembrī, bet 10. oktobrī viņu arestēja. Pēc soda izciešanas 1928. gada 2. decembrī Blūmu izraidīja uz PSRS. 6. decembrī Fricis Deklavs partijas izmeklēšanas komisijā paziņoja, ka Blūms 1923. gadā viņu nodevis policijai, 11. decembrī komisija ierosināja OGPU Blūmu izsūtīt uz Semipalatinsku, kas arī tika izdarīts. (2., 1211.)

Alfrēds Ziepnieks, segvārds Strauts, 1922. gadā tika izslēgts no LKP Zemgales organizācijas kā provokators. 1925. gadā viņš atjaunoja savu darbību partijā, bet 1929. gadā pārgāja PSRS robežu. Pauzers šai sakarā 1929. gada 12. jūlijā rakstīja Krastiņam:

«Ziepnieks pārgājis robežu. Par viņu mums nekādu materiālu nav. Viņa atgriešanās nevēlama, arī pielaišana universitātē ne, kamēr noskaidros. Citādi viņš ir cilvēks ar milzīgām spējām». (2., 3802., 2.)

Krastiņš nodeva Ziepnieku OGPU orgāniem, bet tie jebkādu pierādījumu trūkuma dēļ Ziepnieku pēc kāda laika atbrīvoja. Salna 1932. gada 31. oktobrī žēlojās Kominternes Izpildkomitejas kadru daļai, ka Ziepnieks strādā Maskavā fabrikā «Krasnaja Zvezda»:

«Mēs viņu vēl līdz šim uzskatam par provokatoru un viņa vieta labākā gadījumā ir izolācijā, bet ne fabrikā. Maskavā ir arī viņa sieva, kura dzīvo ar Latvijas pasi uz Libertes uzvārda. Visa Ziepnieka apkārtnē ir aizdomīga». (2., 2918., 6.)

1937. gada 21. martā Salna pieprasīja Ziepnieku izsūtīt no PSRS. (2., 3802., 86.) Šai gadījumā LKP vadība nebija apmierināta ar OGPU–NKVD pārāk lielo *liberālismu*.

1931. gada beigās Deklavs uzskatīja, ka Eduards Gusts un Jāzeps Pavlovskis, kuri Bigosovas rajonā strādāja LKP nelegālajā transportā Latvijas pusē, ir Politpārvaldes aģenti. Deklava uzdevumā Latsekcijas Sekretariāta darbinieks Krajevskis 1931. gada 7. decembrī uzrakstīja ziņojumu «OGPU Sevišķajā daļā b. Firinam par LKP kurjeriem – Gustu un Pavlovski». Izklāstījis visai nenoteiktos pierādījumus par viņu provokatorisko darbību, Krajevskis nobeidza:

«Ar iemeslu, ka jāpārved sevišķi svarīgs transports uz Latviju, Gusts un Pavlovskis tika izsaukti uz Maskavu. Pēc neilga laika viņi sāka nervozēt, draudēt, ka ja kavēsies ar viņu atpakaļ sūtīšanu uz dzimteni, viņi paši aizbrauks, bez partijas atļaujas, tāpat kā atbrauca šurp. Pamatojoties uz iepriekšminēto, uzskatam, ka nepieciešams veikt attiecīgus pasākumus pret Gustu un Pavlovski». (2., 2902., 5.)

Leonards Emiņš vadīja Rīgas komjaunatnes organizācijas propagandistu kolēģiju. Kad 1926. gada 16. jūnijā viņu arestēja, Emiņš izdeva savus sakarus. 1931. gada decembrī pēc soda izciešanas viņš pārgāja PSRS robežu. (2., 10342.) 1932. gada 22. aprīlī uzdevumā Latsekcijas Sekretariāts ziņoja LKP CK:

«Emiņu mēs izslēdzām no KJS rindām par mutes palaišanu 1926. gada aresta laikā. Domājām viņu nosūtīt uz Harkovu, bet tas patvaļīgi bij devies uz Latviju. Uz robežas saķērām. Tas aizdomas par viņu pastiprina». (2., 10342., 46.)

1936. gada 27. oktobrī Salna Emiņa personīgajā lietā atzīmē, ka tas kopš aizturēšanas uz robežas «*atrodas OGPU orgānu rīcībā*». (2., 10342., 47.) 1941. gada 17. martā PSRS Kara prokuratūras speciālo lietu daļas priekšnieks Sahovskis rakstīja Kominternes Izpildkomitejas kadru daļai, ka Emiņš atzinies, ka bijis Latvijas Politparvaldē savervēts spiegošanai. (2., 10342., 48.) Šī atzišanās nav pietiekams pamats uzskatam, ka Emiņš bijis Latvijas izlūks, jo OGPU prata izspiest visdažādākās atzišanās.

Ivanu Vilgertu no Daugavpils apriņķa Asūnes pagasta LKP iesaistīja 1930. gada sākumā. No 1931. gada jūnija viņš Petrovska uzdevumā pārveda cilvēkus uz PSRS. Tas turpinājās līdz 1932. gada augusta beigām, kad Latvijā Vilgertu arestēja, kratīšanā atrodot brauniņu. Līdz tiesai atbrīvots pret drošības naudu, Vilgerts 1932. gada 25. novembrī pārgāja robežu, tika arestēts padomju pusē un ievietots Sarovskas koncentrācijas nometnē. 1937. gadā Vilgerts raksta Salnam, ka no koncentrācijas nometnes nosūtīts uz Sverdlovskas apgabalu un noņemts Nadežinskā. Vilgerts pieprasīja Latsekcijai atjaunot viņa tiesības. Salna uz šīs vēstules atzīmēja, ka to nav vērts darīt, «*jo materiāls ir izmantots*». (2., 2051.)

1932. gada 29. jūlijā LKP CK rakstīja Latsekcijai:

«Mēs dodam atļauju izbraukt Znotam no Smiltenes. Viņš sakompromitēts un draud sods. To puisi vajag pamarinēt un novērot. Sevišķu faktu jau mums nav».

25. septembrī jauna vēstule:

«Atļauts izbraukt Znotam no Smiltenes. Ir norādījumi, ka viņš ir provokators. Materiālus aizsūtīsim». (2., 3857., 1.)

Oktobrī Znotu arestēja un notiesāja uz 3 gadiem noņemšanā. (2., 3857., 10. un 33.)

1932. gada 14. februārī robežu pārgāja Rīgas kara centra organizators Jānis Vasiļjevs. LKP vadībai bija zināms, ka vairāku arestu laikā Vasiļjevs devis parakstu par sadarbību ar Politpārvaldi. 1932. gada 16. martā LKP CK ĀB nolēma:

«Vasiljevu Ivanu par solījumu sadarboties ar politpārvaldi un partijas biedru izdošanu izslēgt no partijas un viņa lietu nodot OGPU». (2., 1795., 119.)

Pēdējā Vasiljevam piesprieda 5 gadus koncentrācijas nometnē.

1931. gada beigās nelegāli PSRS ieradās Jāzeps Mendelsons, kurš bija LKP profesionālis organizators. ĀB 1932. gada 16. marta sēdē par Mendelsonu tika pieņemts līdzīgs lēmums, un OGPU viņam piesprieda pēc 58-v panta tādu pašu sodu. (2., 6486. un 6487.)

1932. gada aprīlī LKP CK nosūtīja uz PSRS Latgales apgabala orgu Mārtiņsonu ar šādu pavadvēstuli:

«Aizsūtām Latgales organizatoru Mārtiņsonu, kuru bezdarbības dēļ noņēmām no darba. Nogādājam viņu drošā vietā, jo ir nopietni norādījumi, ka viņš ir provokators. Materiālus aizsūtīsim». (8., 552., 5.)

1933. gada februārī Osvejas rajonā PSRS robežu pārgāja Calko-Leiba Ļisnjanskis un Gorkins. 1933. gada 1. jūnijā Salna rakstīja OGPU, ka Ļisnjanskis paturams apcietinājumā, jo devis piekrišanu sadarboties ar Politpārvaldi, bet Gorkins atbrīvojams, jo vedis Ļisnjanski uz PSRS apcietināšanai. Ļisnjanskim piesprieda 5 gadus Dmitrovskas koncentrācijas nometnē. (2., 5958.)

Donāts Jeromanovs strādāja LKP nelegālajā transportā, 1925. gadā iekrita, bet aizbēga uz FSRS. Viņu nosūtīja uz Komunistisko universitāti, bet pēc tās beigšanas arestēja uz aizdomu pamata, ka viņš grib patvarīgi atgriezties Latvijā. (2., 3398., 77.)

Kārlis Roze-Puriņš, segvārds Augusts, 1922. gadā iestājās Komunistiskajā universitātē, un 1924. gada maijā tika nosūtīts praksē pagrīdes darbā Latvijā. Jūlijā viņu arestēja. Politpārvaldē Puriņš visu izstāstīja. Viņš uzrakstīja atmaskojošu brošūru par dzīvi Padomju Krievijā un darbību LKP Vidienas organizācijā ar nosaukumu «Puriņa panāma». Latvijā Puriņam piesprieda 3 gadus un 4 mēnešus spaidu darbos. Pēc soda izciešanas Puriņš 1930. gada oktobrī atgriezās PSRS, kur nekavējoties nonāca OGPU rokās un padomju koncentrācijas nometnē, (2., 8084.)

IV nodaļa – Agonija

1. Tīrīšana un iznīcināšana

1936. gada otrā pusē un 1937. gadā Salnas galvenais pienākums bija sastādīt raksturojumu visiem politemigrantiem no Latvijas un rekomendēt viņu tālāko likteni. Salna stipri pārcentās, lielu daļu raksturojot kā neuzticamus un šaubīgus, kuri novērojami vai izsūtāmi no PSRS. Līdz ar to pastiprinājās iespaids, ka Latsekija piepildījusi PSRS ar Latvijas Politpārvaldes aģentiem un spiegiem. Pēc Eidemaņa, Knoriņa un Rudzutaka represēšanas, pēc Gavēņa kā trockista-terorista publiskas tiesāšanas sākās masveida represijas pret cilvēkiem, kuri bija saistīti ar Latsekiju vai LKP ĀB.

*

Olgas Zviedres personīgajā lietā atrodama šāda Salnas 1936. gada 25. oktobrī rakstīta zīmīte:

«Olga Zviedre mūsu darbiniece, kura strādā Kopenhāgenā. Drīz jāatbrauc pavisam. Tā nolemts ar Krūmiņu pie b. Moskvina, jo viņa izrādījies diezgan tuva kontrrevolucionāra trockista Gavēņa, kuru tagad arestējusi NKVD, paziņa. Atbraukšanas ātrums atkarīgs no sakariem, kā tur izdosies nogādāt pasi. Bijusē OGPU darbiniece. Pieņemta darbā ar pilnīgu NKVD piekrišanu». (2., 3673., 48.)

Lietā ir arī Moskvina 1936. gada 27. novembra vēstules VK(b)P CK sekretāram Ježovam noraksts ar lūgumu atļaut LKP darbiniecei Zviedrei ar Hermīnes Reiteres pasi iebruukt PSRS pēc Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāta izsaukuma. (2., 3673., 51.) 1937. gada 28. februārī NKVD orgāni Zviedri arestēja. (2., 3673., 61.)

1937. gada 23. jūlijā Kominternes Izpildkomitejas aparāta partijas komitejas sekretārs Koteļņikovs pieprasīja pārbaudīt Krūmiņu sakarā ar Eidemaņa, Knoriņa un Vīksnes arestiem. (2., 5159., 47.) 22. oktobrī Kominternes aparāta partijas komiteja izskatīja Krūmiņa lietu par sakariem ar izdevniecību «Prometejs». Sēdes protokolā lasām:

«Šīs sabiedrības vadībā bija ļaunais tautas ienaidnieks Daniševskis – bijušais priekšsēdētājs, kas tagad atmaskots un arestēts. «Goda» priekšsēdētājs bija briesmīgais nelietis spiegs Rudzutaks. No partijas izslēgti – Saulītis, Lasis, Hermanis, Vīksne, Bernovskis». (2., 5159., 152.)

1937. gada 1. decembrī Krūmiņu arestēja NKVD orgāni, apvainojot pretpadomju darbībā, kas izpaudusies Latvijas spiegu un diversantu ieviešanā PSRS. 1938. gada 15. martā Krūmiņam piesprieda augstāko soda mēru. (6., 27., 226.)

Krūmi no Kopenhāģenas atsauc 1937. gada oktobrī, arestēja 1938. gada 21. martā un 1939. gada aprīlī Sevišķā apspriedē notiesāja uz 8 gadiem kā savervētu no Latvijas *politapsardzes* rezidenta Krūmiņa (domāts Krūmiņš-Pilāts) ar uzdevumu sagraut padomju pagrīdi Latvijā. (6-a., 21., 78.–79.) Salnu 1938. gada 31. janvārī izslēdza no partijas par sakariem ar tautas ienaidniekiem, bet 7. septembrī Sevišķā apspriedē notiesāja ar augstāko soda mēru. (60-a., 21., 96.) Pauzeru NKVD orgāni arestēja 1937. gada 8. decembrī. (2., 7228., 65.–67.) Arī viņa mūžs aprāvās 1938. gadā.

Traģisks bija pēdējā LKP CK locekļa Friča Feļtona liktenis. (2., 9544.) Partijas biedrs kops 1918. gada, Feļtons līdz 1920. gadam bija Sarkanajā Armijā, līdz 1925. gadam strādāja VČK–OGPU orgānos, no 1929. līdz 1933. gadam mācījās Komunistiskajā universitātē, bet pēc tam tika nosūtīts uz Latviju. LKP CK sastāvā viņš pārzināja Rīgas organizāciju, kārtoja sakarus ar apgabala komitejām. 1934. gadā OGPU ziņoja, ka Feļtons noslēpis, ka ir kulaka dēls. (2., 9544., 36.) Pēc LKP Rīgas PK lēmuma par viņu kā provokatoru, Feļtons jebkādu partijas darbu pārtrauca un gaidīja savu likteni. (2., 9545., 19.) Kalnbērziņš 1936.–1937. gadā vairākkārt ziņoja, ka Feļtons ir fiziski un garīgi pilnīgi sabrucis, un prasīja viņam vīzu un dokumentus iebraukšanai PSRS. Moskvins vairākkārt pieprasīja Ježovam vīzu Feļtona iebraukšanai. 1937. gada marta sākumā šāda vīza tika sagatavota Tallinā uz Čehoslovākijas pilsoņa Oskara Eizlera dokumentiem (2., 9546., 4.), bet 1937. gada 31. martā Feļtons ieradās Varšavā ar īstu Latvijas ārzemju pasi uz Vasīlija Bogdanova vārda. 9. aprīlī, saņēmis PSRS vīzu, viņš izbrauca uz Maskavu. (2., 9546., 6.) Kominternes Izpildkomitejas darbiniece Palkina 1937. gada 27. februārī viņa lietā atzīmēja:

Jūlijs Daniševskis

«No 1933. gada atrodas Latvijā. Pret viņu Rīgas organizācija izvirzījusi apvainojumu provokācijā. Starp citu šī organizācija pati ir provokatoru rokās. Sakarā ar to viņš atcelts no darba un izsaukts uz šejieni, lai lietu izskatītu KI Kontrolkomisija». (2.9544., 36.)

Minētā komisija 1937. gada 25. maijā nolēma:

«F.K. Feļtona lietu nodot LKP CK 1935. un 1936. gada iekrišanu papildus izmeklēšanai un lēmuma pieņemšanai Feļtona lietā». (2., 9544., 40.)

Pieņemot šo lēmumu, Kominternes birokrāti nerēķinājās, ka LKP CK vairs nebija un, loģiski spriežot, Feļtonam jāgaida līdz tās atjaunošanai. *Apžēlojās* NKVD orgāni, kas Feļtonu 1938. gada sākumā arestēja un, acīmredzot, notiesāja. Kominternes Izpildkomitejas Kontrolkomisija 1939. gada 10. janvārī Feļtonu izslēdza no partijas uz šī aresta pamata «*kā partijas ienaidnieku*». (2., 9544., 56.) Feļtona mūža beigu datums nav zināms, nevienā padomju enciklopēdijā viņš nav minēts.

*

Pēc 1937.–1938. gada arestiem LKP Pagaidu sekretariāts beidza pastāvēt, jo 4 no 5 tā locekļiem arestēja. Palikušais Deklavs 1937. gada otrā pusē un 1938. gadā izmisīgi no Rīgas rakstīja uz Maskavu, kur viņa vēstules tika iešūtas lietās, bet palika bez atbildes. Kominternes vadībā izveidojās viedoklis, ka LKP ir pārtraukusi pastāvēt, jo to sagrāvusi Latvijas Polītpārvaldes rezidentūra ar Krūmiņu (Pilātu) priekšgalā. Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāts 1939. gada 29. jūnija lēmumā par stāvokli Latvijā un kompartijas uzdevumiem izdarīja šādu secinājumu:

«Pēc masveida iekrišanām un LKP vadības sagrāves 1935. gada rudenī, Latvijas kompartija faktiski tika atlaista. Pie tādas ārkārtīgi smagas krīzes partiju noveda apstākļi, ka LKP vadībā ilgu gadu darbojās ienaidnieki. Boļševistiskās modrības trūkums partijā un tās vadībā deva ienaidniekiem iespēju sagrābt vadību savās rokās un ilgu gadu tajā saimniekot. (...) 1919. gadā antiļeņiniskā partijas pozīcija un smagās kļūdas virknē svarīgāko jautājumu, galvenokārt jautājumā par zemniecību, noveda jau pēc pieciem mēnešiem Padomju Latviju pie smagas sakāves un krišanas. Tai vietā, lai noteikti atklātu savas nopietnās

klūdas, audzinātu jaunus kadru un pārkārtotu darbu jaunajos cīņās apstākļos, LKP vadība realizēja šo kļūdu noklusēšanas politiku. Šīs politikas tiešas sekas bija partijas rupjas oportunistiskas kļūdas, galvenokārt «kreisi» sektantiska rakstura, sektantisku un trockistisku grupu parādīšanās vadībā, šo cilvēku saaugšana ar trockistu-buhariniešu provokatoru un kaitnieku bandu. Atmaskoto ienaidnieku (Krastiņa, Citrona, Krūmiņa, Salnas un citu) kaitīgā darbība partijas vadībā izpaudās galvenokārt sistemātiskā labāko partijas kadru izvešanā no ierindas, tai pašā laikā sabotējot jaunu kadru audzināšanu un izvirzīšanu, inspirējot un attīstot pastāvīgo grupu cīņu vadībā. Rezultātā partija bija atrauta no plašām strādnieku masām, partijas organizācijas piesārņotas ar provokatoriem un masveida iekrišanas sekoja viena otrai, kas beigu beigās noveda pie visas partijas atlaišanas». (8., 1218., 21.–22.)

Var, protams, teikt, ka šis, līdz 80-to gadu beigām pat LKP vēsturniekiem nepieejamais lēmums ir tipisks personības kulta produkts. Tomēr varam uz tā secinājumiem paskatīties no secinātāju loģikas viedokļa, un tad tie ir jāatzīst kopumā par pareiziem un pamatotiem. 1919. gada kļūdu noliegšana, it sevišķi agrārklūdu, bija LKP vēsturnieku *svētā gova*, kas pastāvēja, kamēr vien pastāvēja LKP vēstures padomju interpretācija. Ka tas traucēja LKP piemēroties jaunajiem apstākļiem, uz to jau 20-tos gados norādīja Kārlis (Zandreiters), 1931. gadā Lendersekretariāts un citi. Objektīvi LKP darbībai 20-tos un 30-tos gados bija raksturīga nemitīga grupu cīņa un savstarpējā ēšanās. Neviens cits kā paši LKP vadītāji atmaskoju Krastiņu un Citronu kā ienaidniekus. Stučkam vairāk kā 10 gadus Krastiņš bija tuvākais palīgs, vēlāk viņš kopā ar Citronu to iznīcināja kā spiegu un provokatoru, pēc tam Krūmiņš to atkārtoja ar Citronu, atmaskojot viņu kā trockistu. Palasiet Deklava sastādītos Krūmiņa un Salnas raksturojumus, un neradīsies šaubas par abu rīcības raksturu. Objektīvi visi šie vadītāji aizkavēja LKP darbību, noveda to līdz sagrāvei, neattaisnoja cerības, ko ar LKP darbību saistīja tās saimnieki – VK(b)P un Kominternes vadītāji. Tai pašā laikā nav šaubu, ka LKP bija jāsabruk, jo 20-tajos un 30-tajos gados tā nebija masu partija, bet gan PSRS varas iestāžu algotu aģentu organizācija darbam Latvijas neatkarības iznīcināšanā.

*

30-to gadu vidū par vienu no galvenajiem *stukačiem* kļuva Latsekcijas sekretāra vietnieks kadru lietās Salna.

Mārtiņš Paupers, arī Roberts Raupe, arī Roberts Pētersons, segvārds Urķis, pēc Komunistiskās universitātes beigšanas 1925. gadā tika nosūtīts uz Latviju pagrīdes darbā, sākumā Latgalē, tad par Zemgales apgabala orgu. 1929. gadā Pauperu arestēja un sodīja ar 6 gadiem ieslodzījumā. 1937. gada janvārī, beidzoties soda termiņam, Paupers centās saņemt vīzu izbraukšanai uz PSRS. (2., 7241.; 38., 751.) 1937. gada 20. novembrī Salna ziņoja PSRS Iekšlietu tautas komisāram Ježovam, ka LKP Pagaidu sekretariāts atsauc prasību izsniegt Pauperam vīzu, jo viņa brālis kā trockists PSRS arestēts, bet pats Paupers, kā liecina personīgajā lietā esošās pārtvertās vēstules no Rīgas cietuma, rakstot nelabas vēstules. Salna rakstīja:

«Par šo gadījumu es izstāstīju Sevišķās nodaļas darbiniekam b. Verhovinam, bet tas tikai pasmējās un pierakstīja b. Lauvas uzvārdu, kas pie viņa jau bijis un ziņojis par Paupera vēstulēm. Par šo gadījumu es ziņoju Kominternes Izpildkomitejā b. Moskvīnam, bet vakar b. Dimitrovam, pēc kura padoma griežos pie Jums». (2., 7241., 53.)

Tā, pateicoties *biedru* centībai, Paupers turpināja uz Kerenska likuma pamata sēdēt Centrālcietaimā, no kura iznāca 1940. gada 21. jūnijā pēc 11 nosēdētiem gadiem (2., 7241., 55.), kad Lielais terors bija nebūtībā aizskalojis Salnu, Moskvīnu, Ježovu. Var pieņemt, ka šajā gadījumā Salnas centība izglāba Paupera dzīvību, kurš kā personālais pensionārs mira tikai 1986. gadā, (43., 370.)

Jura Gavēņa personīgajā lietā ir 1936. gada 2. augustā rakstīts Salnas ziņojums (2., 2247., 7.):

«Pilnīgi slepeni.

Komunistiskās Internacionāles Izpildkomitejā b. Černomordikam. Papildus ziņoju, ka šais dienās man kļuva zināms vēl sekojošais par J.Gavēņa darbību. Pēc zināma Upmaļa-Angarieša atgriešanās no brauciena uz ārzemēm, kuram pēc Gavēņa lūguma, kas bija adresēts Freijam, mūsu emigranti Kārlis Rutmanis un Lūcija Leimane iedeva dažas latviešu biedru adreses. Gavēnim bija saruna ar Leimani, kurā viņš prasīja par visu to nerunāt mūsu sekcijā. Leimane šo Gavēņa norādījumu izpildīja un tikai pēc Gavēņa aresta ieradās pie manis un izstāstīja par adrešu došanu, noslēpjot sarunu ar Gavēni par to, lai mums to nestāstītu.

Domāju, ka šis fakts ir jāizmeklē attiecīgiem orgāniem. Tāpat jāizmeklē Angarieša un Rutmaņa attiecības, jo no Latvijas man ziņoja, ka Angarietis pēc Rutmaņa un Leimanes rekomendācijām apmeklēja dažus cilvēkus. Rutmanis man teica, ka Angarietis braucis ļoti svarīgā un slepenā valsts lietā, lai nodibinātu sakarus kara gadījumam».

1937. gada 25. decembrī Salna kā LKP pārstāvis ziņoja Palkinai Kominternes Izpildkomitejas kadru daļā par bijušo Rīgas komjaunatnes 1. rajona komitejas sekretāru Ābramu Haikinu, kurš 1935. gadā pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma pret 1000 latu drošības naudu, esot atzīts par Politpārvaldes aģentu. Elmārs Briedis bija atļāvis Haikinam izbraukt uz Parīzi, kur, pēc Salnas domām, ar Austras Krauzes-Ozoliņas līdzdalību, «*kuru mēs uzskatām par spiedi*», nokļuvis republikāniskajā Spānijā leitnanta pakāpē. «*Haikinu nepieciešams izolēt*», prasa Salna. (2., 9651., 7. un 14.) Kā liecina 1940. gada 12. decembra izziņa, Haikins Spānijā kalpojis kā tulks pie krievu padomniekiem 13. brigādē un 8. korpusā. 1937. gada augustā Haikinu arestēja, bet decembrī atbrīvoja un nosūtīja uz 13. brigādi kā ložmetējnieku. 1938. gada maijā Interbrigāžu militārās izlūkošanas dienests Haikinu atkal arestēja un ievietoja Kastel-de-Felsas cietumā, bet tā paša gada septembrī atbrīvoja. (2., 9651., 22.–25.)

*

1931. gada 8. septembrī, atskaitoties partijas pārbaudes komisijā, Komunistiskās universitātes pēdējā kursa studente Ilga Ziemele ar lepnumu informēja, ka savā laikā ziņojusi par tagad arestēto Vincu. «*Viņš saņēma pēc nopelniem, jo droši vien ir provokators*», teica Ziemele, atgādinot, ka ziņojusi arī par studentes Snopas konspirācijas pārkāpumiem. (2., 3795., 7.) Ziemele nebija vienkārša studente, bet gan Latsekcijas atbildīga darbinieka Kalnbērziņa sieva. Ģimenē līdz Kalnbērziņa aizbraukšanai uz Latviju 1936. gadā bija jau 3 bērni: Rita, Roberts un Ilga. Laimīgo dzīvi izjauca Ziemeles arests 1937. gadā, jo viņa bija strādājusi «Komunāru Cīņās» redakcijā. Bērnus *gādīgā* vara nosūtīja uz Kārļa Marksa bērnu namu Nr. 7 Voronežas apgabalā. (2., 3795., 11.) Ar savu centīgo darbību Ziemele arestu bija patiesi pelnījusi.

Arī Latsekcijas kadri bija visai centīgi represētāji. Tipiskas šai ziņā ir Žaņa Ozola gaitas. (2., 6892.) Ozols no 1918. līdz 1922. gadam kalpoja VČK, bet pēc tam līdz 1930. gadam strādāja tiesu orgānos Stavropolē, Armavīrā, Vladikaukāzā un citās pilsētās. 1930.–1931. gadā pamācījis Komunistiskajā universitātē, Ozols tika nozīmēts par Maskavas–Kurskas dzelzceļa transporta prokuroru, bet 1937. gada novembrī tika nosūtīts uz Spāniju par Interbrigāžu sevišķās daļas koncentrācijas nometnes politikomisāru. (2., 6892., 65.–66.) 1939. gada 1. martā Ozols atgriezās PSRS.

LKP profesionāļi visā savas darbības laikā bija pakļauti Krievijas (PSRS) likumiem, tika sodīti atbilstoši tiem. Sodīšanai uz Krieviju (PSRS) nelegāli pāri robežai tika aizvesti vai aizmānīti aizdomīgie LKP biedri.

*

1940. gada jūnijā pēc Latvijas okupācijas jaunajiem varas orgāniem nācās risināt Latvijas cietumos esošo «provokatoru» problēmu. Elmārs Briedis šai sakarā 1963. gada 8. aprīlī liecināja, ka 1940. gada 21. jūnijā, kad ieradies Centrālcietumā, lai atbrīvotu komunistus:

«Nezinājām, ko iesākt ar spiegiem un pārkoņkrustiešiem, kas arī bija notiesāti pēc 71. panta. Cietuma priekšnieka kabinetā es, E. Briedis, V. Lācis un J. Pabērzs nācām pie slēdziena, ka uz Kerenska likuma pamata Iekšlietu ministram ir tiesības aizturēt šos noziedzniekus». (7., 1347., 5.)

Tā ar Viļa Lāča rīkojumu par komunistisko darbību notiesātie «provokatori» 1940. gada 21. jūnijā palika sēžam Centrālcietumā, bet pēc tam attiecīgie orgāni izlēma viņu tālāko likteni, lielāko daļu kopā ar pārkoņkrustiešiem pārvietojot uz nāves nometnēm PSRS teritorijā.

*

Daudzos gadījumos LKP vadītājus VČK–OGPU–NKVD darbība neapmierināja. Pēc viņu domām, tā bija pārāk liberāla (!). Minētā iemesla dēļ kā 20-tos, tā 30-tos gados LKP turpināja realizēt sarkano teroru, gan mazākos apmēros kā 1919.–1920. gadā. Kominternes Latsekcijas Sekretariāts terora jautājumu izklāstīja 1921. gada 11. jūnijā un nolēma: «*Partija nerīko, bet arī neapkaro viena otra bendes un nelieša nošaušanu*». (8., 1., 10.)

1922. gada 20. martā Krastiņš norādīja LKP CK: «*Sarkanais un individuālais terors ir jābremzē*». (8., 464., 149.)

Mūsu rīcībā ir dažas ļoti fragmentāras ziņas par šā terora izpausmēm. 1931. gada 16. maijā LKP Latgales partijas un komjaunatnes apgabala komitejas tehniķis Aleksandrs Moreins, arī Aleksandrs Šteinerts, pēc LKP CK rīkojuma Daugavpils apkārtnē mežā nogalināja provokatoru Granovski. (2., 6652.) 1932. gada sākumā LKP Daugavpils pilsētas komitejas sekretārs Bers Bermans pēc LKP CK rīkojuma nogalināja provokatoru. (2., 1022.) 1935. gada 7. februārī komjaunatnes CK uzdevumā Haims Moins Daugavpilī nogalināja meiteni, kuru uzskatīja par provokatori. (2., 6644.) Visi minētie slepkavas pēc tam pārgāja PSRS robežu, un Latsekcija lūdza viņiem piešķirt politisko emigrantu statusu.

Nosaukt LKP biedru savstarpējās attiecības par biedriskām un draudzīgām, kā to darīja padomju okupācijas perioda literāti un aprakstnieki, ir pilnīgi nepareizi. Šīm attiecībām raksturīgs izteikts savstarpējs aizdomīgs, cenšanās izvirzīties, kā arī iedzīvošanās kāre.

Spilgts šā aizdomīguma piemērs atrodams Fjodora Dostojevska romānā «Velni». LKP biedru savstarpējā neuzticība šo klasisko piemēru pārspēja. Viens no galvenajiem šīs parādības cēloņiem bija vispārējā aizdomīguma atmosfēra PSRS. Attīstoties staļinismam, tā sasniedza savu apogeju. Radās situācija, kad katrs turēja aizdomās katru. Nav noliedzams, ka pati LKP kļuva par šī aizdomīguma upuri. Tomēr vainot šais notikumos vienīgi Staļina personības kultu, kā to darīja LKP vēstures apcerējumu autori, ir nepietiekami.

«Staļinisma personības kulta sekas, kas skāra visu starptautisko komunistisko kustību, bija sevišķi smagas Latvijas Komunistiskajai partijai. Faktu, ka vairākus simtus Latvijas komunistu bija apcietinājusi Ulmaņa fašistiskā kliķe, izskaidroja ar to, ka partijas organizācijas esot piesārņotas ar «provokatoriem», un izmantoja, lai izteiktu neuzticību LKP vadībai». (36., 334.)

«1936. gada otrajā pusē tika likvidētas LKP vadošās iestādes un izdarīta partijas rindu masveida tīrīšana». (36., 335.)

Kā pretstatu staļinisma represijām, apcerējumu autori norāda uz LKP darbības *pozitīvo* pieredzi:

«LKP uzkrātā pieredze liecināja, ka nelegāla komunistiska partija pati sistemātiski atbrīvojās no nevēlamiem elementiem, atmasko provokatorus un padzen tos un tai nav vajadzīgas īpašas savu rindu masveida tīrīšanas». (36., 337.)

*

Iepriekšminētajos LKP vēstures apcerējumu autoru pieņēmumos ir vismaz trīs rupjas kļūdas:

Pirmkārt, pēc Ulmaņa 1934. gada 15. maija apvērsuma Latvijā netika arestēti vairāki simti komunistu. Jaunā režīma, ko labāk būtu apzīmēt kā autoritāru, nevis fašistisku, represijas daudz lielākā mērā skāra sociāldemokrātus un citu līdz 1934. gada 15. maijam legālu partiju un organizāciju biedrus, kā arī pārkonkrustiešus. Režīmam nebija iespējams arestēt vairākus simtus komunistu tā vienkāršā iemesla dēļ, ka tik liels komunistu skaits šai laikā vispār nebija, jeb bija tikai LKP funkcionāru atskaitēs. No dažiem simtiem komunistu, ko Sarkanā Armija un okupantu ielikteņi 1940. gada 21. jūnijā atbrīvoja no Latvijas cietumiem, liela daļa bija tajos nokļuvuši pirms 1934. gada 15. maija, un piespriesto sodu jau bija izcietuši. Cietumos viņi atradās uz tā sauktā Kerenska likuma pamata, jo PSRS valdība šiem aģentiem atteicās izsniegt vīzas iebraukšanai PSRS.

Otrkārt, nav saprotams, kāpēc Kārļa Krastiņa (Viktora) represēšanu apcerējumu autori uzskata par attaisnojamu un likumīgu, atšķirībā no Jāņa Krūmiņa (Pilāta) aresta. Iepriekšējie materiāli parāda, ka LKP sistemātiskā atbrīvošanās no nevēlamiem elementiem nebija ne par matu likumīgāka, kā staļiniskās represijas. Vai tiešām apcerējumu autori par likumīgu uzskata tā saukto «provokatoru» noslepkašanu Latvijā, ko LKP realizēja pirms 1934. gada 15. maija?

Treškārt, apcerējumu autori pilnīgi nepiemin Rīgas organizācijas vadītāju 1935.–1936. gada pieprasījumu par LKP CK atlaišanu, atteikšanos pakļauties tās darbinieku norādījumiem. Neminējuši šo faktu, apcerējumu autori izvairās dot recepti, kā varētu saglabāt LKP CK bez Rīgas organizācijas vadības tīrīšanas. Apgalvojums, ka LKP 1936. gadā nepārdzīvoja organizatorisku krīzi, ir dīvains, jo tādā gadījumā nav skaidrs, ko viņi vispār uzskata par organizatorisku krīzi.

*

30-to gadu otrajā pusē pastiprinājās aizdomīgums pret tiem, kuri bija bijuši saistīti ar «atmaskotajiem» un represētajiem. Centīsimies ilustrēt iepriekšminēto ar dažiem jauniem materiāliem.

1922. gadā Krievijā ieradās LKP Liepājas ebreju sekcijas priekšsēdētājs Sergejs Mjatežņijs, arī Roberts Lohmans-Loss, arī Mihails Ņeļegovs-Temerevs, segvārdi: Rubens, Maratovs, Giļinovs (2., 6731.), par kuru Latsekcija 1923. gada 5. jūlijā pieņēma lēmumu (2., 6731., 17.):

«Ņemot vērā politisko nenobriedumu, nedisciplinētību un dezorganizatorisko darbību, LKP CK nolemj: biedriem Melnajam, Cielaviņam un Mjatežņijam aizliegt strādāt pagrīdes organizācijās, izsūfīt no Padomju Krievijas».

Mjatežņija izsūtīšana nenotika, viņš 1926. gadā beidza Ļeņingradas Komunistisko universitāti un strādāja partijas darbā Krievijā. 1936. gada 15. septembrī Salna atkārtoja Latsekcijas 1923. gada pieprasījumu par Mjatežņija izsūtīšanu. (2., 6731., 26.)

1924. gada sākumā sacēlās trācis ap LKP CK sekretāra Augusta Arāja-Bērces, kuru 1921. gadā Latvijā sodīja ar nāves sodu, sievu Annu Rutmani-Blaubergu-Bērci-Rāceni, segvārdi: Ilzīte, Mētra, Asja, Vilnis. Viņas māsa Lilija Kazimīra-Preisa-Rācene 1923. gadā ieradās no Krievijas, un decembrī, pēc atbrīvošanas no aresta, tika turēta aizdomās kā provokatore, segvārds Politpārvaldē Kristīne. LKP CK pieprasīja un ar lielām grūtībām panāca, ka Anna piekrita aizbraukt uz PSRS, jo LKP CK uzskatīja, ka viņa pārkāpj konspirācijas nosacījumus. 1936. gada 15. septembrī Salna atzīmēja Annas personīgajā lietā, ka uz šo 1923. gada notikumu pamata ĀB atsaucis rekomendāciju VK(b)P, un viņai nav apmaiņīti partijas dokumenti. (2., 1061.)

Masveida apvainojums provokācijā ir Krastiņa (Viktora) 1929. gada 19. oktobra vēstulē Citronam:

«Veselu mūžību neesmu Tev rakstījis, bet tagad gribot negribot Tev jāraksta, jo jārunā par lietām, kas tieši atrodas Tavā pārziņā. Lieta grozās ap Zemgales organizāciju. Vedot izmeklēšanu Ziepnieka lietā, mums atklājās gluži drausmīga aina. Izrādās, ka viss Zemgales organizācijas aktīvs sastāvējis un sastāv no cilvēkiem, kuri savulaik ir bijuši izslēgti vai nu par šaubīgiem sakariem, jeb arī par tiešu nodevību. Tādi ir šie iebrāukušie Ziepnieks un Kleķeris, Abramaitis un Rokevičs – Jelgavā. Gerhards par kuru pieprasījums ziņas, – Tukumā un vēl daži rindas biedri. Sakarā ar šiem cilvēkiem aizdomas krīt arī uz Slavinski, kas šeit atbraucis, un Edžiņu. Ka šai buķetē vajag būt klajiem neliešiem un nodevējiem, par to mums šaubu nav un mūsu uzmanība patlaban vērsta uz to, lai viņus atklātu. (...) Kā jums būt ar tagadējo Zemgales organizāciju, to paši apsveriet. Domājam, ka no Abramaitisa, Rokeviča un Gerharda, tas šķiet vienkārši spiegs, jums katrā ziņā jāizolējas. Noskaidrojot šo lietu, jāinteresējas vai līdzīgi trūmi nav ieperinājušies arī citās organizācijās». (2., 10272., 12.)

1921. gada augustā uz Latviju pagrīdes darbā tika nosūtīta Matilde Traukmane, segvārdi: Omega, Duksis. 1924. gadā Traukmani arestēja, bet 1926. gada decembrī apmainīja (2., 9336.), 1931. gadā viņa mācījās Komunistiskajā universitātē, bet 1931. gada 3. septembrī tika atskaitīta ar šādu raksturojumu (2., 9336., 13.): «Uzskata par aizdomīgu. Nepieciešams nekavējoties izsūtīt no Maskavas».

Ādolfs Donis, arī Voldemārs Vilnis, segvārdi: Artists, Ventilis, Imants, Dinamo, LKP darbojās no 1923. gada ar pārtraukumiem līdz 1931. gada 12. jūnijam, kad nelegāli pārgāja PSRS robežu. (2., 3231.) Donis nevarēja panākt atļauju 250 latu nosūtīšanai sievietei uz Rīgu, lai varētu atmaksāt aizņēmumu krājaizdevumu kasē, kas bija izdarīts drošības naudas iemaksāšanai. 1932. gada 4. februārī Jēkabs Zīle uzrakstīja sūdzību, ka Vilnis (Donis) slepeni Ļeņingradā gatavojas ar kuģi bēgt uz Latviju, un pieprasīja, lai OGPU uzsāktu Doņa lietas izmeklēšanu. (2., 3231., 19.)

1934. gada beigās Komunistiskās universitātes studenti Jānis Šilbergs un Mārtiņš Zāģeris, bijušais LKP Vidienas apgabala orgs, saplēsās ar katedru vadītājiem Jāni Bērziņu-Ziemeli un Pēteri Krustiņu, aizstāvot Kalnbērziņa uzskatus par Padomju Latvijas krišanas cēloņiem 1919. gadā. Universitātes partijas organizācija izslēdza Šilbergu no VK(b)P un pieprasīja izslēgt Zāģeri no LKP. Maskavas pilsētas Baumaņa rajona partijas komiteja 1935. gada 20. jūlijā Šilbergam apmainīja izslēgšanu pret stingro rājienu ar brīdinājumu, bet Partijas kontroles komisijas pie VK(b)P CK Maskavas apgabala partijas kolēģija 1935. gada 4. septembrī šo sodu apmainīja pret vienkāršu rājienu. (2., 9933.) Zāģeri, kurš bija LKP biedrs, ĀB izslēdza no partijas. Salna turpināja Zāģera vajāšanu pēc aizbraukšanas uz Gorkiju, un panāca viņa arestu. 1940. gadā 5. novembrī, kad prokuratūra pieprasīja Kominternes kadru daļai izziņu par Zāģeri, tā saņēma šādu dokumentu:

«Savā iesniegumā Komunistiskās universitātes partijas komitejai Zāģeris minēja piemērus no Latsektora dzīves, izdarot secinājumus, ka Krustiņš simpatizē šķiras ienaidniekiem, ja pat nav ar to organizatoriski saistīts. ĀB savā lēmumā izteica pilnīgu uzticību Krustiņam un izslēdza Zāģeri no partijas. ĀB locekļus un Krustiņu NKVD arestēja». (2., 3493., 141.)

Zāģeris bija tikai izteicis to, ko vēlāk apstiprināja NKVD izmeklēšana, tomēr tas viņu neglāba.

*

Traģisks bija Latvijas komjaunatnes CK sekretāra Friča Millera, segvārdi: Mednis, Žanis, Urbējs, ģimenes liktenis. Millers 1927. gadā atdeva savus dokumentus LKP sakarniekam, un pats 6. martā nelegāli pārgāja PSRS robežu. Te viņu ar Friča Medņa vārdu nosūtīja mācīties uz Komunistisko universitāti. (2., 6350., 2.) Mednis-Millers iepazinās ar studentu Irmu Snopu un nodibināja ģimeni, kurā drīz bija divi bērni: Vilnis Mednis un Dzidra Mednis. 1932. gada jūnijā Mednis-Millers ar Eduarda Smiltēna dokumentiem aizbrauca uz Latviju par komjaunatnes CK sekretāru un LKP CK locekli. (2., 6350., 14.–15.) 1933. gada janvārī policija aresta laikā Rīgā uz ielas Smiltēnu-Medni-Milleru nošāva. (2., 6350., 16.) Padomju Latvijā Rīgā Eduarda Smiltēna vārdā tika nosaukta iela. Loģiskāk būtu bijis to

nosaukt Friča Millera vai pat Friča Medņa vārdā. Viņa sieva Irma Snopa 1936. gada tika nozīmēta darbā Maskavas apgabala Daniševska vārdā nosauktajā kolhozā, bet 1937. gada beigās tika arestēta, un abi bērni pagaisa PSRS bērnu namos. (2., 6350., 22.) Kā jau minēts, Snopu par konspirācijas noteikumu pārkāpšanu nosūdzēja Kalnbērziņa sieva Ziemele.

*

30-to gadu otrā pusē nosūdzēšana sasniedza savu apogeju, un LKP biedru vidū tā kļuva masveidīga. Princips, ka katrs komunisti ziņo par visām aizdomīgām parādībām, bija kļuvis par valdošo un noteicošo.

1937. gada 11. decembrī plašu iesniegumu Komunistiskās Internacionāles un Jaunatnes Komunistiskās Internacionāles izpildkomitejām rakstīja pēdējās darbinieks, bijušais Latvijas komjaunatnes CK sekretārs un LKP CK loceklis, kurš 1935. gada augustā atgriezās Maskavā, Alfrēds Ozoliņš, arī Mikus Kļaviņš, arī Mārtiņš Kanne, segvārdi: Mika, Mikus (2., 6935., 61.–70.):

«Sakarā ar to, ka Komunistiskās Internacionāles latviešu sekcijas priekšgalā atrodās cilvēki, kurus tagad NKVD orgāni atmakojuši kā tautas ienaidniekus un arestējuši, un tāpat sakarā ar to, ka starp latviešiem, kuri dzīvo PSRS un ieņem dažādus atbildīgus posteņus kā par nacionālā darba līniju, kultūras un izglītības biedrībā «Prometejs» un citās, tā arī par padomju darba līniju, NKVD orgāni atklājuši daudzus partijas un tautas ienaidniekus, man nepieciešams no jauna izklāstīt visas ziņas par sevi un savu darbu, kā arī izskaidrot savu attieksmi pret visu notikušo».

Ozoliņš-Kļaviņš paskaidroja, ka 1933. gada martā uzņēmies Latvijas komjaunatnes vadību Smiltēna vietā. Viņam izdevies panākt, ka 1933. gadā iznīcināts ievērojams provokators.

«1934. gadā notika fašistiskais apvērsums, kura sagatavošanu kā partijas tā komjaunatnes vadība, tai skaitā arī es, nepamanijām, neko pēc būtības nedarījām masu mobilizēšanai pret apvērsumu un pēc tā turpinājām apgalvot, ka «politiskā līnija ir pareiza». Tas noveda pie dziļas partijas un komjaunatnes krīzes».

Ozoliņš-Kļaviņš ziņoja, ka 1935. gada vasarā pēc apvienošanās ar sociāldemokrātisko jaunatnes savienību, Apvienotajā CK par sekretāru kļuvis Rozenbergs (Kulijs), kuru

«vēlāk sāka atmasket kā aizdomīgu tipu un pārliecinātu trockistu. (...) Es personīgi uzskatu, ka Latvijā vēl arvien partiju vada cilvēki, kuriem Kominternē nevar uzticēties, jo viņi agrāk bija sulainiski padevīgi Krūmiņam un Salnam, it sevišķi Kalnbērziņš un Dadzis (Fricis Deklavs), ja viņi vēl tur ir. Apīne un Krūms, kuri atrodas šeit, tāpat visu laiku slavēja Krūmiņu un Salnu kā lielus latviešu proletariāta vadoņus. Mārtiņš (Mārtiņš Ozols), kaut arī viņi to personīgi apvainojuši, tomēr kā dzirdams visu laiku gājis ar Krūmiņu kopā medībās un tamlīdzīgi, kas pierāda, ka kaut kas viņus visu laiku vēl saistījis. Pauzers arī vēl arvien gāja pie Krūmiņa, par ko pats Krūmiņš stāstīja sekcijā».

Plašais iesniegums neglāba Ozoliņu-Kļaviņu. NKVD orgāni viņu 1938. gada 5. martā arestēja (2., 6935., 80.) un tai pašā gadā nošāva.

Matilde Dille, arī Anna Mauriņa, segvārds Sakne, 1925. gada augustā tika nosūtīta uz Latviju, tai pašā gadā arestēta, bet 1926. gada decembrī apmainīta. (2., 3149., 1.–5.) 1937. gada decembrī, kad Dilles vīrs jau bija arestēts, bet pati Matilde Dille izslēgta no partijas, viņa iesniedza Kominternes Izpildkomitejai plašu sarakstu par aizdomīgiem latviešu komunistiem ar ļoti sīkām, pēc viņas domām, pēdējos kompromitējošām ziņām. (2., 3149., 25.–23.)

Jozeps Jeromanovs līdz 1923. gadam bija Sarkanajā armijā, pēc gada mācībām partijas skolā tika nosūtīts uz Latviju, kur izbēga no aresta un 1925. gadā nelegāli pārgāja PSRS robežu, mācījās Komunistiskajā universitātē, pēc kuras beigšanas tika rekomendēts darbam kolhozā. (2., 3399., 55.) 1938. gada janvāri Jeromanovs nosūtīja Kominternes Izpildkomitejai sūdzību:

«Latsekcijas sekretāra Salnas attiecības pret VK(b)P biedriem, par kurām izsakās virkne biedru, rada man nopietnas šaubas par viņa partejiskumu un es domāju, ka viņš ir tipisks latviešu pelēkais barons.

1. Pēc manām domām viņš nonicina un ignorē stiprus komunistus – latgaliešus, bet ja arī viņus izmanto darbā, tad nesagatavotus un vājus, apzinīgi izjaucot viņu darbu. Salnam vajadzīgi cilvēki, kas viņu un viņa kļūdas darbā nekritizē.

2. Vairāki komunisti sarunās izteicās, ka Salna ir bērības draugs no skolas sola, bijušajam sekretāram, kuru atmakoja kā slēptu ienaidnieku un spiegu, Krastiņam (Viktoram), ka Salna ir no lielu kulaku ģimenes. Viens no biedriem, kurš to teica, ir VK(b)P biedrs Jēkabs Zīle. Lūdzu visu teikto pārbaudīt». (2., 3399., 54.)

Izraels Cals-Poļakovs, arī Jakovs Poļakovs, arī Jakovs Ravickis, segvārdi: Pēteris, Zelma, 1928.–1929. gadā strādāja kā LKP Latgales apgabala lauku organizators, 1929. gada 30. martā legāli ar ārzemju pasi iebrauca PSRS – it kā, lai ārstētos. Faktiski viņš mācījās Kominternes ļeņinskajosursos. 1930. gada oktobrī Cals-Poļakovs atgriezās Latvijā un strādāja kā LKP profesionālis Rīgā. 1931. gada septembrī viņš ieradās PSRS. (2., 9686., 12.–42.) 1938. gada 24. augustā, kad viņa brāļi un paziņas PSRS bija arestēti, Cals-Poļakovs rakstīja plašu grēkus nožēlojošu autobiogrāfiju (2., 9686., 47.–49.), kurā norādīja:

«Es saprotu, ka manas vainas pakāpi partijas priekšā var maz mīkstināt tie gadījumi, kad es, parādot modrību, esmu ziņojis NKVD orgāniem vai presei par tām vai citām parādībām, kas pēc manām domām pelna attiecīgo orgānu ievērību. Es saprotu, ka manas vainas pakāpi var maz mīkstināt gadījums, kad mani secinājumi, pēc Noļinskas šķirnes ciltslietu punkta apsekošanas, palīdzēja NKVD orgāniem atmaskot grupu kaitnieku, kuri saimniekoja ciltslietu punktā un rajona veselības nodaļā». (2., 9686., 49.)

Artūrs Jujāns, arī Rūdolfis Buints, segvārds Zemnieks, 1920. gada septembrī tika nosūtīts uz Latviju pagrīdes darbā. 1922. gada jūlijā Jujānu arestēja, bet 1923. gada septembrī apmainīja. No 1925. līdz 1931. gadam Jujāns mācījās Komunistiskajā universitātē. (2., 10484.) 1931. gada jūnijā viņu nosūtīja par Rīgas orgu, bet oktobrī arestēja un 1932. gada 5. oktobrī notiesāja uz 4 gadiem spaidu darbos. Pēc soda izciešanas 1936. gada novembrī Jujāns izbrauca uz Maskavu. (2., 10484., 20.–36.) 1937. gada 2. novembrī Salna ziņoja Kominternes vadībai par Jujāna aresta apstākļiem:

«Raksturīgs pulciņa sastāvs: Elvīra Jujāne, Pēteris Pūķis (Serjoža), tā sieva Kalviške un Pauliņš. Visi var būt ohrankas cilvēki».

Tā paša gada 26. decembrī NKVD orgāni Jujānu arestēja. PSRS izmeklēšanas orgāni *strādāja* daudz ātrāk, kā Latvijā. 1938. gada 3. aprīlī PSRS Augstākās Tiesas Kara kolēģija piesprieda Jujānam nāves sodu, ko tai pašā dienā izpildīja. 1958. gada 28. martā Jujānu rehabilitēja. (2., 10484., 86.)

Voldemāru Mintiku, arī Alfrēdu Priedīti, arī Mārtiņu Zariņu, segvārds Kārlis, 1921. gadā 18 gadu vecumā uzņēma Komunistiskajā universitātē. 1925. gada augustā pēc tās beigšanas Mintiku nosūtīja uz Latviju par komjaunatnes Rīgas organizācijas propagandistu kolēģijas vadītāju, bet 1926. gada februārī arestēja un notiesāja uz 5 gadiem spaidu darbos. 1932. gada 18. martā pēc soda izciešanas Mintiku izsūtīja uz PSRS. (2., 6589.) 1932. gada 25. maijā Salna ziņoja, ka Mintiks Latvijā esot gribējis kļūt par komjaunatnes sekretāru un LKP CK locekli. (2., 6589., 59.) 1937. gada 25. janvārī Salna ziņoja:

«Mintiku Latvijā arestējot tika atrastas viņa vēstules bijušajam ĀB sekretāram Krastiņam (Viktoram), kurām bija antipartejisks raksturs un kuras publicēja buržuāziskā prese. Šīs vēstules noderēja kā apvainojošs materiāls vairāku cilvēku notiesāšanai. Mintiks dezorganizēja komjaunatnes darbu». (2., 6589., 89.)

1937. gada 26. augustā Salna saņēma Viļa Ozoliņa ziņojumu, ka 1931.–1932. gadā Mintiks, sēdot Centrālcietumā vienā kamerā ar Ozoliņu, uzstājies pret Staļinu. (2., 6589., 97.) Tā paša gada 9. septembrī Salna par šo faktu ziņoja Kominternes Izpildkomitejas kadru daļai un *attiecīgiem orgāniem*. (2., 6589., 99.) Pēdējie beidzot reaģēja, un Mintiks par savu pusgada darbību Latvijā 1925.–1926. gadā saņēma *pelnīto* algu.

Otto Auseklis, arī Otto Auziņš, arī Ivans Krūmiņš, segvārdi: Brālis, Kurmītis, pēc Komunistiskās universitātes beigšanas no 1927. līdz 1930. gadam strādāja Latvijā kā Sarkanās palīdzības vadītājs. (2., 453.) 1937. gada 20. jūlijā Salna pievērsa *attiecīgo orgānu* vērību tam, ka Auseklis ir precējies ar Trankeli, kura ir nošautā provokatora bijusī sieva. (2., 453., 35.)

Par Martu Bērzapu, arī Elzu Šternu, kura 1929. gada beigās no Latvijas izbrauca uz Vāciju, strādāja PSRS tirdzniecības pārstāvniecībā Berlīnē un 1932. gada beigās iebrauca Maskavā, (2., 866.) 1937. gada 14. septembrī Salna ziņoja Kominternes Izpildkomitejas kadru daļai:

«Bērzapa Latvijā bija tagad NKVD arestētā trockistiskā provokatora Citrona-Strautiņa viena no daudzajām sievām». (2., 6589., 30.)

Salna atgādināja, ka Bērzapa audzina Citrona bērnu, ilustrējot šo faktu ar pārtvertu Bērzapas vēstuli.

1937. gada 7. februārī Salna kā LKP pārstāvis nosūtīja oficiālu ziņojumu Kominternes Izpildkomitejā Alihanovam:

«Līdz mums nonākušas sarunas, ka uz 10 gadiem koncentrācijas nometnē notiesātā trockista Šmita-Biroja sieva Grieta Grasis ir VK(b)P biedre Maskavā Kijevas rajonā un uztur sakarus ar Latvijā dzīvojošo māsas meitu provokatori Grasis, kura iegāzusi daudzus komunistus un aktīvi sadarbojas ar politpārvaldi. Lūdzu tam pievērst partijas un attiecīgo orgānu uzmanību». (2., 2610., 1.)

1937. gada 23. oktobrī Salna rakstīja citu ziņojumu Kominternes daļā biedram Belovam:

«No sarunas ar latviešu laikraksta «Komunāru Cīņa» līdzstrādnieci biedreni Grīslis es uzzināju tādas faktus par redakcijas darbu, kuri signalizē par izteikti nelabvēlīgu atmosfēru šīs avīzes redakcijā. Avīzes redaktora vietas izpildītājs Mārtiņš Vītoliņš līdz šim ir tuvās attiecībās ar, par nodevīgu izturēšanos Latvijas politpārvaldē, no partijas izslēgto bijušo «Prometeja» partijas komitejas sekretāru Celmu. Viņš, neskatoties uz brīdinājumiem, pieņēma darbā avīzes redakcijā nesen NKVD arestēto Štrausu. Patreizējais sastāvs nenodrošina pareizu un dzīvu avīzes vadību. Avīze nīkuļo. Saturs pasliktinās. Žēlojas par līdzstrādnieku trūkumu. Līdzstrādnieki runā, ka avīzē inkognito tiek drukāti no partijas izslēgto raksti, tai skaitā tā paša Celma. Personīgi es to pārbaudīt nevaru, bet, ja tas patiesi tā, tad tas liecina par redakcijas antipartejiskumu kopumā vai arī tikai redaktora vietas izpildītāja, jo viņam jāzina un viņš nevar nezināt savus autorus. Ziņojot par to Jums, es uzskatu par nepieciešamu par šo stāvokli ziņot VK(b)P CK. Nepieciešams redaktors un avīzes redakcijas tīrīšana». (2., 9730., 125.)

Eleonora Ego-Mauriņa, arī Anna Daudere, arī Alma Bērziņa (2., 6304. un 10269.), mācījās Komunistiskajā universitātē no 1922. līdz 1926. gadam, kad tika nosūtīta pagrīdes darbā uz Latviju. Ar tuberkulozi un nerviem slimo Ego 1928. gada oktobrī atsauc uz Maskavu. 1930. gada 19. jūlijā, pārejot Latvijas robežu, viņu arestēja un Latvijā notiesāja uz 4 gadiem katorgā. Pēc soda izciešanas 1935. gada jūnijā Ego-Mauriņa atgriezās Maskavā un tika represēta, jo viņas brālis Eduards Mauriņš šai laikā Latvijā bija Ludzas apriņķa policijas priekšnieks. (2., 6304., 47.)

*

LKP profesionāļu represēšanas cēloņi PSRS bija dažādi. Parastākais bija Latsekcijas, bet pēc tās likvidēšanas LKP pārstāvja Kominternes Izpildkomitejā, kura vietu praktiski izpildīja Salna, negatīvs raksturojums, aizdomas provokācijā un tamlīdzīgi. Bija arī citi iemesli.

Jakovs Gordins 1929. gadā, lai izvairītos no soda, ar LKP CK atļauju pārgāja PSRS robežu. 1932. gadā noskaidrojās, ka Gordins pratināšanā izdevis sakarus. Kad Gordins gatavojās atgriezties Latvijā, viņu 1935. gadā izslēdza no partijas, bet 1938. gadā arestēja. (2., 6067., 60.)

Olga Andersone, arī Olga Zaķis, segvārds Emma, uz Latviju pagrīdes darbā tika nosūtīta 1922. gadā, bet 1923. gada 15. novembrī apcietināta. Pēc soda izciešanas 1929. gada maijā viņa nelegāli pārgāja PSRS robežu. (2., 229., 1.–8.) 1937. gadā Andersone strādāja «Prometejā», tika arestēta un NKVD Sevišķajā troikā 1937. gada 6. novembrī notiesāta uz 10 gadiem. (2., 229., 53.)

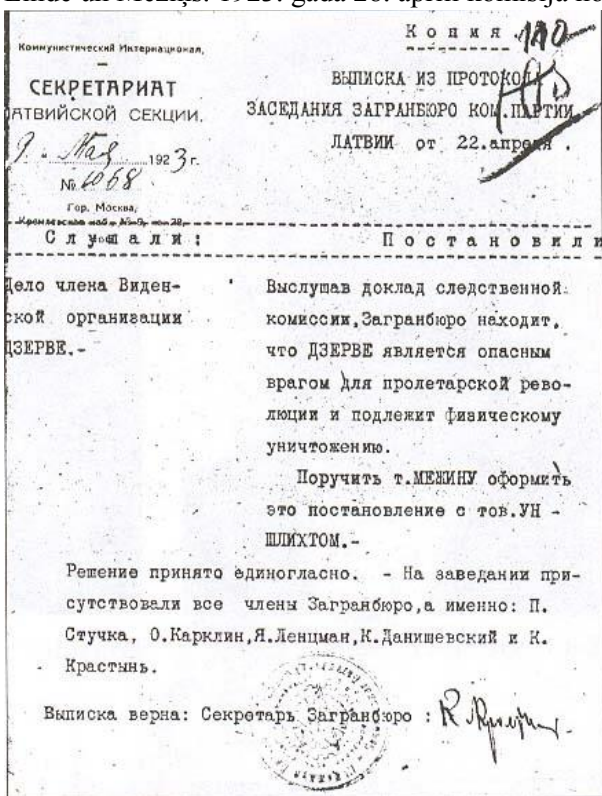
1930. gadā PSRS nelegāli ieradās Ilze Markvarte ar ģimeni. 1934. gadā viņu pēc Komunistiskās universitātes beigšanas nosūtīja darbā uz Baškīriju. 1937. gadā Markvarti arestēja par sakariem ar «Prometeju». (2., 6208.)

Berta Krievāne, arī Anna Strautiņa, arī Anna Bumbiere, segvārdi: Katja, Saša, Dārta, no 1922. līdz 1925. gadam mācījās Komunistiskajā universitātē. 1925. gada jūlijā atsūtīta pagrīdes darbā uz Latviju, pēc gada viņa tika apcietināta. 1933. gada janvārī pēc soda izciešanas Krievāne atgriezās PSRS (3., 88., 11.–30.), kur strādāja Komunistiskajā universitātē, pēc tam «Prometejā». (3., 88., 64. un 70.) 1937. gada 8. decembrī viņu apcietināja, un 1938. gada 2. februārī Sevišķā apspriede pie PSRS NKVD viņu notiesāja uz 10 gadiem. 1942. gada 3. jūnijā šī pati apspriede spriedumu apmainīja ar nometināšanu, un Krievāne no Karlaga 25. augustā tika atbrīvota. (3., 88., 78.–79.)

Izdevniecības «Prometejs» atbildīgo redaktori Emīliju Plinku arestēja 1937. gada 4. decembrī Maskavā. 1938. gada februārī NKVD Sevišķā apspriede *par piederību pie kontrrevolucionārās organizācijas* Plinku notiesāja uz 10 gadiem. 1947. gada decembrī viņa pēc soda izciešanas tika atbrīvota, ieradās Latvijā un sāka strādāt kā pasniedzēja Valmieras pedagoģiskajā skolā. 1949. gadā Plinku arestēja no jauna, un ar Sevišķās apspriedes lēmumu izsūtīja nometināšanā uz Krasnojarskas novadu. No turienes viņu atbrīvoja 1955. gada maijā. (5., 17., 32.)

Savdabīgi bija Jēkaba-Jāņa Dzērvīša, segvārds Dzērve, piedzīvojumi. Šim 1886. gadā dzimušajam Valmieras apriņķa Rozēnu pagasta kalējam 1920. gadā izdevās iestāties LKP Vidienas organizācijas vadībai, ka viņš ir izveidojis 300 cilvēku lielu partijas organizāciju, kuras rīcībā ir lielgabals, 2 ložmetēji un vēl citi ieroči. «Rajonam» tika iedalīti līdzekļi 3 profesionāļu algošanai, kā arī daudz nelegālās literatūras. 1921. gada beigās, kad Dzērvīti apcietināja, izrādījās, ka viss «rajons» sastāv no komitejas, kurā ietilpst Dzērvīša sieva un kāds paziņa. 1923. gada 12. februārī naivais Dzērvītis piekrita iekļauties

apmaiņā uz Krieviju. (2., 3124.) Maskavā tika izveidota LKP CK izmeklēšanas komisija – Krastiņš, Linde un Mežiņš. 1923. gada 28. aprīlī komisija nolēma, ka

«Dzērve ir izdarījis lielus zaudējumus LKP un kā kaitīgs cilvēks arī turpmāk ir bīstams proletāriskai revolūcijai». (2., 3125., 107.–108.)

Vēl pirms komisijas lēmuma Dzērves lietu 1923. gada 22. aprīlī apsprieda LKP ĀB sēdē, piedaloties P. Stučkam, O. Kārkliņam, J. Lencmanim, K. Daniševskim un K. Krustiņam. ĀB nolēma:

«Uzklausījis izmeklēšanas komisijas ziņojumu ĀB atrod, ka Dzērve ir bīstams proletariāta revolūcijas ienaidnieks un fiziski iznīcināms. Uzdot biedram Mežiņam šo lēmumu noformēt ar biedru Unšlihtu. Lēmums pieņemts vienbalsīgi». (2., 3125., 110.)

Dzērvīša personīgajā lietā uz GPU blankas ir dokuments:

«Protokols.
GPU kolēģijas sēdē (tiesas) 1923. gada 8. jūnijā. Piedalās: biedri Unšlihts, Jagoda,⁴⁰ Katanjaks. Priekšsēdētājs: Unšlihts. Sekretāre: Ezerska. Klausījās: Lieta Nr. 17653 par pilsoņa Jāņa Kārļa dēla Dzērvīša apvainošanu. Ziņo b. Feldmanis. Nolēma: Nošaut. Priekšsēdētājs: Unšlihts (paraksts) Sekretāre: Ezerska (paraksts)». (2., 3125., 111.)

Izraksts no ĀB protokola Dzērves (Dzērvīša) lietā

Dzērvītim līdzīgi avantūristi parādījās arī vēlāk. Augstas klases blēdis bija Bercs Leibovičs, arī Aleksandrs Dagarins, arī Naftalī Gurevičs. Leibovičs, 1922. gadā aizbraucis uz Palestīnu, 1925. gadā iestājās komunistiskajā partijā. 1929. gada jūlijā atgriezies Ventspilī, Leibovičs par labu atlīdzību iekārtoja pagrīdes tipogrāfiju, vadīja propagandistu kolēģiju. 1932. gada jūlijā viņu nosūtīja mācīties Starptautiskajā Ļeņina skolā. 1933. gadā, atgriezies Latvijā, Leibovičs Deklava un Pauzera uzdevumā kopā ar Veinbergu, Lihtenšteinu, Berkoviču un Mandelkoru par 7000 latiem iekārtoja nelegālo tipogrāfiju, kuru 1934. gada oktobrī Mandelkors nodeva policijai. (2., 5681.) Ziņu par atlīdzības apmēriem diemžēl nav.

Izraksts no GPU protokola

Daži LKP profesionāļi gandrīz tieši no Latvijas cietumiem nokļuva PSRS ieslodzījuma vietās, kas deva viņiem labu iespēju abu sistēmu salīdzināšanai. Sociālisma sistēmas priekšrocības izpaudās daudz bargākā režīmā.

Pēteris Kivers, arī Ādolfs Millers, arī Pēteris Balodis, segvārdi: Ozols, Launags, no 1921. līdz 1925. gadam mācījās Komunistiskajā universitātē. 1925. gada jūlijā viņu nosūtīja uz Latviju LKP Kara centra vadībai. Tieši pēc gada Kiveru arestēja un notiesāja uz 6 gadiem katorgā. (2., 4577., 1.–17.) Černomordiks lūdza OGPU Ārzemju nodaļas vadītāju Artuzovu nodrošināt Kiveram vīzu iebraukšanai

⁴⁰ Unšlihts un Jagoda – GPU priekšsēdētāja Dzeržinska vietnieki.

PSRS tūlīt pēc soda izciešanas 1934. gada janvārī. (2., 4577., 18.) Vīzas izdošana tika novilcināta. Kad 1934. gada 27. janvārī Latvijas varas iestādes Bigosovas rajonā Kiveru bez vīzas pārdzina robežai, PSRS varas orgāni viņu aizturēja un nosūtīja uz Sarovskas nometni Ziemeļos. Latsekcijai tikai jūnija mēnesī izdevās panākt Kivera atbrīvošanu. (2., 4577., 33.–34.) 1937. gada decembrī NKVD orgāni viņu atkal arestēja, un šoreiz uz visiem laikiem. (2., 4577., 75.) Kivera vārds neparādījās padomju enciklopēdiskajos izdevumos, nav zināms viņa nāves gads un iespējamā rehabilitācija.

Jānis Krontāls, segvārds Akmens, bija galdnieks un turēja LKP CK konspiratīvo dzīvokli, kurā 1931. gadā iekrita Trautmanis-Talks. No 1932. gada novembra līdz 1935. gada februārim Krontāls bija rajona komitejas orgs Rīgā. 1935. gada februārī viņu arestēja, bet 1935. gada septembrī atbrīvoja pret drošības naudu. 1936. gada 5. jūlijā Krontāls netraucēti pārgāja PSRS robežu un Sebežā pieteicās, uz pusgadu nonākot arestā. 1938. gadā Krontālu arestēja NKVD. (2., 5086.)

Meiers Liberzons tika arestēts Latvijā 1929. gadā un pēc 2 gadiem atbrīvots. 1932. gadā viņu arestēja vēlreiz, bet atbrīvoja pret drošības naudu. 1933. gada maijā, kad Liberzons nelegāli pārgāja robežu, viņu ievietoja Sarovskas koncentrācijas nometnē, bet 1938. gadā nometināja Nižnijtagilā.

Ebreju izcelsmes grafiķis Samuils Haskins (1909.–1974.) Latvijā darināja karikatūras LKP izdevumiem. 1935. gada aprīlī Latvijas varas iestādes Haskinu kā nansenistu izsūtīja uz PSRS, kuras vīzu viņam izdevās saņemt. PSRS viņu atzina par politēmigrantu. (2., 9656., 1.–10.) Haskins sāka strādāt ebreju avīzē. (2956., 57.) 1938. gada februārī viņu apcietināja. 1940. gada 2. janvārī Haskinam izdevās nosūtīt iesniegumu Kominternes Izpildkomitejai, kura kopija ir viņa personīgajā lietā (2., 9656., 59.–60.):

«Kominternes Izpildkomitejai

no Samuila Mandela d. Haskina,
Taganskas cietuma 160. kamerā.

Iesniegums.

1938. gada februārī mani arestēja un gandrīz 2 gadus sēžu padomju cietumā izmeklēšanā. Pēc mēneša paies gads kā mani pēdējo reizi izsauca uz pratināšanu.

1938. gadā izmeklētājs ar fizisku un morālistisku ietekmēšanu mani piespieda parakstīt izmeklētāja izdomātus noziedzīgus melus, ka mani it kā «savervējuši kā spiegu», ka esmu «sniedzis spiegošanas ziņas» u.t.t. Izmeklētājs piespieda man parakstīt šos melus arī paziņojot, ka tas vajadzīgs PSRS».

1940. gada 25. martā Kominternes Izpildkomiteja saņēma izziņu:

«1938. gada februārī Haskinu arestēja NKVD, patreiz viņš atrodas Taganskas cietumā». (2., 9656., 57.)

Autori trūkst ziņas, kad Haskinu no ieslodzījuma atbrīvoja. LME norādīts, ka Haskins no 1935. līdz 1946. gadam dzīvojis Maskavā, bet strādājis no 1935. līdz 1938. gadam. (43., 29.)

*

LKP ir atbildīga par mākslinieka Ernesta Kāļa (1904.–1939.) bojāeju. Kālis ļoti aktīvi kā grafiķis un gleznotājs darbojās kreisajā arodkustībā, noformēja strādnieku teātra uzvedumus, ilustrēja Laicena un citu kreiso autoru grāmatas. No 1932. gada februāra līdz 1935. gada februārim Kālis bija ieslodzīts Latvijas cietumos. (43., 566.) Psihiski un fiziski (nevarēja staigāt) slimais mākslinieks 1935. gada septembrī izbrauca uz PSRS. (2., 4172., 6.) Salna ne visai aktīvi centās nokārtot Kāļa ārstēšanu. 1935. gada 13. decembrī viņš atzīmēja personīgajā lietā: «Piezvanīju uz MOPR'u, lai ieliek viņu psihiatriskajā slimnīcā. Runāju ar Ūpi». (2., 4172., 10.)

1936. gada 24. janvārī Salna atzīmēja: «Esot pavisam sajucis». (2., 4172., 11.)

1936. gadā mākslinieka atbalstam Maskavā legāli ieradās viņa sieva ārste Milda Kālis, dzimusi Pogiņa. 1937. gadā Kāļa ārstēšanu pārņēma NKVD. Mums trūkst precīzu ziņu, kurā datumā 1939. gadā PSRS ieslodzījuma vietās apdzisa viņa dzīves gājums. (35., 284.)

Pēc Latsekcijas likvidācijas tika represēta tās sekretariāta ilggadīgā darbiniece Milda Asare, Jāņa Šilfa-Jaunzema dzīves biedre. PSRS Prokuratūras kara prokurors Maskavas kara apgabalā savā 1941. gada 31. janvāra izziņā Kominternes kadru daļai norāda Mildas Asares notiesāšanas motivāciju:

«No Asares apvainojuma lietas redzams, ka viņa ņemusi aktīvu dalību izdevniecības «Prometejs» literārā darbībā un latviešu klubā Maskavā, kur tika ievazāta trockistiskā kontrabanda». (2., 395., 84.)

Bēdīgs bija Annas Grīntāles mācību brauciens. 1935. gada 22. septembrī Grīntāle Sebežas rajonā pārgāja robežu, lai ar Emmas Petrovas vārdu mācītos Starptautiskajā Ļeņina skolā. Pēc gada Grīntālei-Petrovai piedzima bērns no Jaunatnes Komunistiskās Internacionāles Izpildkomitejas darbinieka Mikus

Kļaviņa, kurš 1938. gada sākumā tika represēts. Grīntālei neļāva atgriezties Latvijā. 1938. gada vasarā viņa sūdzējās, ka ir pilnīgi bez līdzekļiem. 1940. gada 3. septembrī un 1941. gada 31. maijā Grīntāle lūdza atļauju atgriezties Padomju Latvijā, kur Ventspilī viņai dzīvoja māte, māsa un divi brāļi. Tāda atļauja netika dota. (2., 2914.)

*

LKP profesionāļu lielākā daļa 1937.–1939. gadā tika iznīcināta. Palika dzīvi gandrīz vienīgi tie, kuri atradās Latvijas cietumos.

2. LKP atliekas pirms okupācijas

LKP vēstures apcerējumi sniedza nepatiesu situācijas raksturojumu LKP pēc 1937. gada. Apcerējumu iespaidā visos pēcpadomju autoru darbos, tai skaitā šī darba autora rakstos, ir turpināta daļa maldīgo pieņēmumu par situāciju 1940. gada jūnijā. Galvenais ir pieņēmums par LKP pastāvēšanu PSRS okupācijas priekšvakarā. Fricis Deklavs 1956. gadā atcerējās:

«Sākot ar 1937. gadu mums ar Kominterni sakaru vairs nebija un mēs pat nezinājām vai tiekam patreiz oficiāli atzīti par Kominternes sekciju». (7., 408., 12.)

Kominternes dokumenti liecina, ka neregulāri vienpusīgi sakari ir bijuši. Maskava saņēma Deklava ziņojumus kā 1937., tā 1938. gadā, bet nekādas atbildes nedeļa. Saglabājušies Deklava (Andra) ziņojumi 1937. gada 22. jūlijā (8., 634., 1.–2.), 11. augustā (8., 634., 3.–4.), 5. septembrī (8., 634., 5.), 2. oktobrī (8., 634., 6.–9.), 1938. gada novembrī. (8., 1218., 2.–15.) Nav atrastas 1938. gada februārī un augustā Kominternes Izpildkomitejas Sekretariātam nosūtītās LKP Pagaidu sekretariāta vēstules un 1938. gada beigās vai 1939. gada sākumā personīgi Dimitrovam nosūtītā Cielēna un Deklava parakstītā vēstule, par kurām ir norāde Deklava (Krauzes) atskaitē Kominternei 1938. gada novembrī. (8., 1218., 8. un 13.)

1956. gada jūlijā Deglavs-Deklavs apgalvoja, ka 1939. gadā Maskavā Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāts savā sēdē noklausījies viņa ziņojumu un atzinis LKP. (7., 408., 14.) Dokumenti apliecina, ka Deglavam-Deklavam ir tikai daļēja taisnība. Pēc ierašanās Maskavā viņš 1939. gada aprīlī iesniedza ziņojumu «Latvijas kompartijas organizācijas stāvoklis un priekšlikumi par tālāko darbu». (8., 251., 1.–15.)

1938. gada novembrī nosūtītajā ziņojumā Deklavs norādīja, ka līdz 1937. gada oktobrim viņam bijuši neregulāri sakari ar Krūmu Kopenhāgenā. Oktobrī Krūms paziņoja, ka saņēmis rīkojumu visu likvidēt un atgriezties Maskavā.

«Mēs palikām galēji kritiskā stāvoklī: maza nelegāla organizācija fašistiskā zemē, bez sakariem un vadības, kā arī bez līdzekļiem». (8., 251., 1.–15.)

Kā galvenais līdzekļu avots tikuši izmantoti Spānijai savāktie līdzekļi – līdz 1938. gada septembrim 6800 latu (8., 1218., 9.), kuri faktiski palikuši Rīgā. Deklavs sūdzējās, ka notiek intensīva sociāldemokrāta Cielēna sarakstīšanās ar Dimitrovu, ka bez Kominternes atļaujas nedrīkst sasaukt LKP konferenci. (8., 1218., 13.–14.) Nobeigumā viņš rakstīja:

«Mēs lūdzam Kominternes Izpildkomitejas Sekretariātu likvidēt izveidojošos nenormālo stāvokli Latvijā, nodibināt ar mums sakarus, apspriest mūsu priekšlikumus un dot mums attiecīgus norādījumus». (8., 1218., 15.)

1939. gada maija beigās Deklavs nodeva Kominternes Izpildkomitejas Sekretariātam no Stokholmas pārsūtītās divas Kalnbērziņa vēstules, kurās ziņots par 1939. gada februārī notikušo LKP konferenci. (8., 647., 2.–3.) Kalnbērziņa pirmajā vēstulē ir tieša norāde uz Deklavu (Krauzi) kā vienīgo LKP vadības pārstāvi. Tas liecina, ka Kalnbērziņš pats nekad nav kooptēts par LKP Pagaidu sekretariāta locekli. Uz Deklava ziņojumu un Kalnbērziņa vēstuļu pamata sagatavots projekts Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāta sēdei, kurā ierosināts:

«Pieņemt zināšanai LKP pārstāvja iesniegumu par notikušo konferenci un partijas vadošo orgānu vēlēšanām. Vadošo orgānu sastāvu apstiprināt pēc viņu izpētes un konferences dokumentu saņemšanas». (8., 647., 1.)

Kominternes Izpildkomitejas Sekretariāts 1939. gada 29. jūnija lēmumā «Par stāvokli Latvijā un Latvijas kompartijas uzdevumiem» sagatavotais priekšlikumu projekts nav pieņemts. Lēmumā atzīts, ka

LKP 1936. gadā ir atlaista, pašreiz izdevies vienīgi atjaunot mazskaitlīgu Rīgas organizāciju, kurai nav sakaru ar lielajiem uzņēmumiem, un kura ir sektantiska. (8., 647., 22.–23.) Nav pamata Deglava-Deklava atmiņās izteiktajam viedoklim par LKP un tās 1939. gada februārī ievēlētās vadības atzīšanu 1939. gada vasarā.

*

Būdams Maskavā 1939. gada vasarā, Frīcis Deklavs iesniedza arī plašu ziņojumu par politisko stāvokli Latvijā. (10., 11., 6.–7.) Ziņojumā izklāstīta dažādo Latvijas politisko spēku attieksme pret Ulmaņa režīmu. Arveds Bergs un viņa piekritēji apsoltuši sociāldemokrātu līderiem netraucēt Tautas frontes cīņu pret valdošo režīmu. LKP vadība 1938. gada septembrī tikusies ar dažiem Demokrātiskā centra partiju līderiem, kuri izteikuši gatavību aktīvi piedalīties cīņā pret Ulmaņa režīmu. Līdzīgi arī opozīcijā režīmam esot arī latgaliešu partijas.

*

Kurlis 1940. gada rudenī izmeklēšanā paskaidroja, ka Sekretariāts līdz 1940. gada februārim ar Deklavu, kurš uzturējās Stokholmā, vedis plašu saraksti. Deklavs, acīmredzot, atbilstoši Kominternes norādījumiem, pieprasījis LKP pārtraukt Ulmaņa kritiku par tā intrigām pret PSRS, pieprasījis, lai LKP norādītu, ka Ulmanis godīgi pilda ar PSRS noslēgto savstarpējās palīdzības līgumu. 1940. gada sākumā kā Sekretariāts, tā LKP CK noraidījuši Deklava viedokli, un februārī nolēmuši saraksti ar Deklavu pārtraukt.

Var pieņemt, ka PSRS vadītāji līdz 1940. gada martam, kad beidzās karš pret Somiju, centās darīt visu, lai izvairītos no politiskajiem sarežģījumiem Baltijā, ieaijātu vietējās valdības.

1939. gada jūlijā policija arestēja Kalnbērziņu un Augusti. LKP CK Sekretariātā ievēlēja Jablonski, Kurli un Spuri (7., 1315., 6.), kuri 1940. gada aprīlī tika arestēti. (8., 753., 1.) Pēc šiem arestiem Jānis Gustsons, Jānis Salnis un Ieva Vīnholde 1940. gada jūnijā izveidoja Pagaidu orgkomiteju. (4., 4., 46.) Jānis Gustsons atcerējās:

«Protams, organizācijas bija palikušas, bet tām nebija vienotas vadības. Ļoti daudz piekritēju komunisti zaudēja PSRS–Somijas kara laikā». (30.)

Jānis Salnis 1940. gada aprīlī tika arestēts, bet maijā atbrīvots. Salnis atcerējās, ka «*vēl gribējām pieaicināt biedru Rozenburgu, kuru nevarējām satikt*». (7., 1020., 25.)

Gustsons atcerējās:

«Vīnholde mani saveda ar Rozenburgu. No tā puīša nebija nekāda labuma. Nenormāli bailīgs un uz katra soļa viņam rēgojās špiki». (7., 1020., 8.)

Ieva Vīnholde uzskatīja, ka Pagaidu orgkomiteja darbojusies no 1940. gada 17. līdz 21. jūnijam (32.), tāpat, tikai pēc okupācijas. Īsi raksturosim tās sastāvu: **Jānis Gustsons**, partijas biedrs no 1937. gada, 1940. gadā Rīgas ostas strādnieks, darbojās LKP Rīgas komitejā, pēc 1940. gada septembra mežrūpniecības tautas komisārs un saimnieciskais darbinieks. (37., 611.) **Jānis Salnis** (1883.–1960.), partijas biedrs no 1927. gada, no 1939. gada februāra LKP CK loceklis, strādnieks, pēc 1940. gada saimnieciskais darbinieks, (39., 286.) **Ieva Vīnholde** (1895.–1980.), partijas biedre no 1927. gada, no 1938. gada LKP Rīgas PK locekle, rajona orgs, strādniece. (39., 700.) **Osvalds Rozenburgs** (1898.–1975.), segvārds Miets, partijas biedrs no 1934. gada, no 1936. līdz 1938. gadam LKP Rīgas komitejas loceklis, no 1937. gada rajona orgs, grāmatvedis. (20., 338.)

Neatkarīgi no LKP CK un Pagaidu orgkomitejas darbojās Elmārs Briedis. Savās atmiņās viņš norādīja, ka 1939. gada beigās un 1940. gada sākumā Viļa Lāča dzīvoklī vairākkārt ticies ar PSRS sūtniecības sekretāru Vetrovu. (7., 225., 3.) 1940. gada aprīļa beigās Briedi atbrīvoja no cietuma. (7., 1347., 2.–3.) Jūnija mēnesī viņam izdevās nodibināt sakarus ar grupu Rīgas komunistu (A. Kadiķi, P. Briedi, J. Piesi, E. Berklavu, N. Busi, I. Lēmani, K. Kalnieti, V. Veidi, J. Bungu, E. Opincānu, Pujātu un Gavaru) (7., 225., 5.), kādreizējiem LKP Rīgas organizācijas aktīvistiem un profesionāļiem, kuri nezināja, ka daudzi no viņiem un pats Briedis 1936.–1937. gadā no LKP aizmuguriski *iztīrīti*.

Jāsecina, ka PSRS okupācijas priekšvakarā LKP organizatoriski bija ļoti vāja. Pat Rīgas organizācijai bija izveidojušies divi būtībā simboliski centri.

3. Okupanti atrod pakalpiņus

Iepriekšminēto apstākļu rezultātā PSRS okupācijas spēkiem 1940. gada jūnijā bija grūti nodibināt sakarus ar gandrīz neesošo LKP. Visdrošākie sakari bija Vetrovam ar Elmāru Briedi, kura grupas štābs bija Baznīcas ielā 7 Pārūpa dzīvoklī. (7., 225., 7.)

1940. gada 18. jūnijā PSRS sūtnis Rīgā Derevjanskis telegrafēja PSRS Ārlietu tautas komisāram, ka Rīgā «ienāk ziņas par bruņotām sadursmēm pilsētas nomalēs un strādnieku kvartālos», un ka «kopā ar pavēlniecību es pieprasīju nepieļaut demonstrāciju un nemieru, ja tādi izceltos, apspiešanu ar militāru spēku». (19., 360.)

Faktiski, kā liecina policijas ziņojumi, nekas tāds nenotika. Vienīgi Liepājā un arī tikai 19.–20. jūnijā ar LKP vietējo biedru un «nabagu komitejas» pūlēm, kā arī ļoti aktīvu padomju karavīru un matrožu atbalstu izdevās izraisīt bruņotu sadursmi. Kārtības policijas departamenta direktors Austrums 1940. gada 21. jūnijā par to ziņoja iekšlietu ministram:

«Liepājā, 20. jūnijā notikuši gājieni, kam no policijas puses šķēršļi nav likti. Pēc gājienu izklīšanas no jauna salasījušies nesavaldīgi jaunieši ap 200–300 skaitā, iebrukuši pastā, atbruņojuši mūsu armijas sardzi un uz laiku pārtraukuši telefona satiksmi. Pēc tam viņi devušies uz prefektūru, bet tur priekšā atsteigusies PSRS karaspēka vienība un tā tie prefektūrā nav paspējuši ielauzties, pēc tam tie paši gājuši uz pilsētas valdi, aizsargu namu un tur, pilsētas valdē, izdauzījuši dažus logus un uzvilkuši PSRS karogus. Arī tur ieradušies PSRS karavīri un noslēguši ieeju». (1., 340., 3.)

*

Neizdevās arī Dominika Kaupuža mēģinājums organizēt sacelšanos Kārsavas pagastā. Dominiks Kaupužs (1905.–1964.) bija kolorīta figūra. (2., 4492.) 20-to gadu vidū Kaupužs regulāri kā kontrabandists pārgāja PSRS–Latvijas robežu. 1928. gadā viņš iesaistījās LKP robežpāriešanas operācijās un partijas darbā. Pēc aresta 1929. gada 15. novembrī Kaupužam izdevās panākt, ka LKP ar saviem līdzekļiem, ko tā parasti nedarīja, samaksāja 2000 latu lielo drošības naudu. Atbrīvots 1930. gada aprīlī, Kaupužs tā paša gada oktobrī pārgāja robežu un devās uz Maskavu, kur no 1930. līdz 1934. gadam mācījās Komunistiskajā universitātē. Studiju laikā Kaupužs ļoti aktīvi ar Pētera Kļaviņa vārdu darbojās ĀB. Citrona atvaļinājuma laikā 1931. gada jūnijā Kļaviņš-Kaupužs oficiāli izpildīja Latsekcijas sekretāra pienākumus (2., 4492., 25.), bet 1932. gadā Salnas uzdevumā sadarbībā ar 4. pārvaldi izstrādāja sīku plānu LKP militārās izlūkošanas izvēršanai Latgalē. (2., 4492., 33.–34.) Salna norādīja:

«Izlūkošana ir jāstāda patiesībā par organizācijas aktīva uzdevumu. Centrā jāstāv šīs lietas pārzinim – CK cilvēkam».

Kaupužs bija visai patstāvīgs un negribīgi pakļāvās partijas disciplīnai. 1934. gada rudenī viņš atklāti izpauda savu sašutumu par 8 dienu ilgo gaidīšanu robežpārejas punktā, jo, pazīstot apkārtni, varēja bez grūtībām patstāvīgi pāriet robežu. Salna vēstulē LKP CK Latvijā par to ziņoja un deva rīkojumu (2., 4492., 69.): «Nolikt vietējā darbā Latgalē kādā rajonā, lai pamatīgi pārbaudītu».

1935. gada martā Kaupužu arestēja un piesprieda 8 gadus katorgā. (2., 4492., 75.) Kā liecina Kominternes Izpildkomitejas kadru daļā 1940. gadā sastādītais raksturojums, Kaupuža darbība augsti novērtēta, jo 1936. gadā Kominternes pārbaudes komisija atstājusi spēkā Kaupužam doto rekomendāciju pārskaitīšanai VK(b)P, kura līdz 1940. gadam nav atsaukta. Pēc amnestijas 1939. gadā Kaupužs 1940. gada sākumā pārgāja robežu, stājās sakaros ar Sarkanās armijas izlūkošanas orgāniem, kuru uzdevumā 1940. gada 16. jūnijā Kaupužs atgriezās Kārsavas pagastā, kur organizēja grupu varas sagrābšanai un aizsargu atbruņošanai. Taču šis pasākums izgāzās.

Padomju Latvijā Kaupužs darbojās žurnālistikā, bet kara laikā bija partizānu vienības komisārs Abrenes apriņķī. Kaupuža patstāvību raksturo viņa mēģinājums 1941. gada janvārī kopā ar Laganovski ievietot rakstu «Taisnībā» ar aicinājumu nepiedalīties PSRS AP vēlēšanās, protestējot pret latgaliešu neiekļaušanu deputātu kandidātos, bet 1946. gada pavasarī kopā ar Abrenes apriņķa partijas komitejas darbinieku Petrovu un izpildkomitejas darbinieku Larionovu organizēja Krievijai 1944. gadā pievienotajos Abrenes apriņķa pagastos iedzīvotāju sapulces par šo pagastu atgriešanu Latvijai. (6b., 831., 122.–124.) Kaupuža darbības nav raksturīgas LKP profesionāļiem, bet tuvākas Latgales autonomistiem.

*

Nesagaidījuši revolucionārās uzstāšanās, okupanti pastiprināja to organizēšanu. Atmiņas liecina, ka no Maskavas atbraukušie speciālisti gatavoja 1940. gada 21. jūnija demonstrāciju. Elmāra Brieža uzdevumā 20. jūnijā Ansis Kadiķis nodibināja sakarus ar Pagaidu orgkomiteju, kas, pēc Gustsona atmiņām, 20. jūnija pievakarē bija sanākusi Grāmatnieka dzīvoklī Jaunielā.

«Ansis Kadiķis uz brīdi bija izgājis un kad atgriezās, paziņoja, ka izveidota Tautas valdība ar Kirhenšteinu priekšgalā, bet par iekšlietu ministru iecelts Vilis Lācis». (30.)

Elmārs Briedis atcerējās, ka pēc 23. jūnija Vilis Lācis viņu aicinājis

«līdzī uz Padomju sūtniecību. Sūtniecībā mūs pieņēma Višinskis, sūtnis Derevjanskis un Vetrovs, (...) ieradās arī Rīgā novietoto padomju armijas daļu pavēlnieks. (...) Vienojāmies, ka padomju armijas vienības bloķēs Rīgā novietoto aizsargu mītnes un cietumus». (7., 225., 8.–9.)

Pagaidu orgkomiteju izdevās iekustināt ar milzīgām grūtībām. Pēc tam, kad Kadiķis viņiem paziņoja par PSRS sūtniecībā pieņemtajiem lēmumiem, pēc Kadiķa norādījuma viss orgkomitejas sastāvs 21. jūnijā ap četriem no rīta devies uz norādīto, bet atmiņās neminēto adresi. Gustsons atcerējās:

Elmārs **Briedis**

«Dzīvoklī bija priekšā daudz jaunu cilvēku. Vēlāk noskaidrojās, ka tie bijuši Latkovska ļaudis. Mums pateica, ka viss ir kārtībā, varam rīkot demonstrāciju, bet mūsu drošībai uz ielas pie dzīvokļa būšot tankete». (30.)

Salnis par to stāstīja ne-daudz savādāk:

«Es sameklēju caur partijas biedriem, lai dabūtu sakarus ar Padomju Savienības pārstāvjiem, kur ierasties, tur es aizgāju, tur ieradās vieglā mašīna un mani aizveda Iekšrīgā pie lielās mājas, kur mani ar liftu uzcēla 5. stāvā, ieveda lielā

istabā, kur pie galda sēdēja apmēram 4–5 cilvēki un jautāja, kādus lozungus mēs gatavojam».

Salnis atbildējis. Jautājuši, kam tauta vairāk piekrīt – sociāldemokrātiem vai komunistiem. Atbildējis, ka simpatizē komunistiem un padomju varai.

«Tad es lūdzu no šiem biedriem, kuri bija ieradušies no Maskavas, lai viņi garantē no Sarkanās armijas puses apsardzību gājiena laikā. Maskavas cilvēki apsolījuši, ka gājiena laikā «tiks stingri apsargāti»». (7., 1020., 26.)

Tā ar lielām pūlēm okupantiem izdevās piedabūt abus LKP centrus Rīgā piedalīties 21. jūnija demonstrācijā.

*

Kas bija tie noslēpumainie cilvēki no Maskavas, pie kuriem 21. jūnija rītā ieradās Gustsons, Salnis un Vīnholde? Iespējams, ka tā bija Sarkanās armijas Politiskās pārvaldes virsnieku grupa Vimbas vadībā. (19., 430.–433.) Kā liecina viena no šīs grupas Elmāra Kerres 1948. gadā izpildītā kadru anketa, viņš 1940. gada 9. maijā iesaukts Ļeņingradas atsevišķajā kara apgabalā specgrupā sūtīšanai uz Latviju. Līdz 1940. gada 12. jūnijam viņš apmācīts speciālosursos, pēc kam nosūtīts Latvijā dislocētās 3. armijas Kara padomes rīcībā. (11., 7580., 4.)

*

LKP vājums okupantiem radīja nepieciešamību sākumā balstīties uz sociāldemokrātiem. No ārzemēm tika izsaukti Bruno Kalniņš, Fēlikss Cielēns, Ansis Rudēvics, Kārlis Kurmis un citi viņu līderi. Bruno Kalniņam tika uzticēti Latvijas armijas politiskā vadītāja pienākumi, bet Ansim Bušēvicam uzdeva vadīt Centrālo vēlēšanu komisiju Saeimas vēlēšanās. Ansis Rudēvics atcerējās, ka ieradies no Stokholmas Rīgā 1. jūlijā.

«Šajā dienā piedalījās LSSZP vadošo darbinieku sēdē, kur bija Menders, Bušēvics, Višņa un citi. Viņi apsprieda jautājumu par LSSZP apvienošanos ar LKP, bet nekāds lēmums šajā sēdē netika pieņemts. Taču es publicēju «Cīņā» paziņojumu, ka LSSZP pārtrauc savu darbību un aicina savus biedrus iestāties LKP rindās». (7., 1002., 54.)

Vilis Bokmelders strādāja LKP CK, Ansis Bušēvics, Ansis Rudēvics, Jānis Vāgners un Valdis Kalnāre kļuva par Saeimas deputātiem. Artūrs Zirņītis – par Latvijas armijas politiskā vadītāja palīgu.

Pēteris Grigāns, Kārlis Kurmis un Paulis Lejiņš – par divīziju politiskajiem vadītājiem; pēdējo 1941. gada 14. jūnijā deportēja. Arnolds Serdants tika iecelts par Rīgas pilsētas prefektu, bet Jānis Kustonis – par prefekta vecāko palīgu. LKP 1940. gada vasarā uzņēma 13 sociāldemokrātus; ap 70 sociāldemokrātu līderu, tai skaitā Bruno Kalniņa, Mendera, Višņas iesniegumi tika noraidīti.

*

LKP līdzdalība okupācijas varas izveidotajās pārvaldes struktūrās attīstījās pakāpeniski, pēc tam, kad jūlija sākumā Rīgā ieradās Kominternes pārstāvji. 2. jūlijā, viņiem piedaloties, LKP CK pieņēma lēmumu par LKP biedru Kārļa Karlsona, Nikolaja Priedes (finansu ministrs un viņa biedrs), Jāņa Vanaga (zemkopības ministrs), Arnolda Tabaka (valsts kontrolieris) iecelšanu Kirhenšteina valdībā. 19. jūlijā okupanti arestēja Saeimā ievēlēto LKP CK locekli Pēteri Kurli, 22. jūlijā – finansu ministra biedru Nikolaju Priedi. Dīvaini, bet 1940. gada 23. jūlijā Saeima apstiprināja 19. jūlijā arestētā Kurļa mandātu. Priedi 1940. gada septembra beigās atbrīvoja.

Daļu apcietināto komunistu 1940. gada 21. jūnijā Vilis Lācis, Elmārs Briedis un Juris Pabērzs atstāja Centrālcietumā, piemērojot viņiem Kerenska likumu. Jau tai pašā dienā amnestijas likumam izdarīja piezīmi:

«Ja iekšlietu ministrs atrod, ka uz amnestijas likuma 1. panta noteikumiem atsvabināmā persona atzīstama par kaitīgu valsts drošībai un tās interesēm, viņš attiecībā uz to var piemērot likumu par kārtību un sabiedrisko drošību valstī (likumu kr. 1938. gadā) 10. panta noteikumus». (26.)

1940. gada jūlijā PSRS pārstāvniecībai Latvijā lūdza izsniegt vīzu iebraukšanai PSRS bijušais LKP CK kurjers Jefims Golenders, arī Jakovs Berkovičs, arī Jakovs Altmans, kurš tika arestēts, pārejot robežu 1931. gadā, izdeva sakarus un pēc soda izciešanas 1937. gadā nesaņēma atļauju iebraukšanai PSRS. 1940. gada jūlijā viņš turpināja sēdēt Latvijas cietumā (2., 2502., 43.), tāpat kā Leontijs Vrubļevskis, kuru 1932. gadā nosūtīja uz Latviju partijas darbā, 1933. gadā arestēja un pēc 5 gadu soda izciešanas paturēja Latvijas cietumā līdz iebraukšanas atļaujas PSRS saņemšanai. (2., 2232.) Abos gadījumos lūgumi nonāca Kominternes Izpildkomitejas Sekretariātā, kas šo PSRS pilsoņu likteņa izlemšanu nodeva LKP CK.

*

Ne visi atbrīvotie komunisti tika tūlīt iekļauti okupācijas sistēmā. Iepriekš tika minēti vairāki profesionāļi, kurus pēc ielaišanas PSRS ievietoja pārbaudei atpūtas nometnē «Seņež». Tiem pievienojās arī Ernests Ameriks (2., 211.) un Ivans Trinklers. (2., 9361.)

*

Jānis Kalnbērziņš un Žanis Spure izvairījās no braukšanas uz Maskavu Latvijas delegācijas sastāvā 1940. gada augustā, jo baidījās, vai izdosies atgriezties Latvijā. Tomēr LKP vadībai 1940. gada vasarā trūka reāla priekšstata par PSRS 30-to gadu beigās notikušo represiju apjomu. Tas parādās LK(b)P CK Sekretariāta 1940. gada 12. septembra lēmumā par LK(b)P CK un vadības pilnvarotā Maskavā iecelšanu. Šajā postenī tika iecelts Artūrs Jujāns, kurš 1938. gada 3. aprīlī PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģijā bija sodīts ar nāves sodu. (2., 10484., 68.; 33., 77.)

*

Ar 1940. gada jūliju LKP kļuva par okupācijas orgānu sastāvdaļu Latvijā, iekļāvās šo orgānu struktūrās un līdz ar to pilnībā atbild par okupācijas vardarbībām un pāri darījumiem Latvijā, bet tā jau ir cita tēma.

*Izmantoto avotu un literatūras rādītājs*⁴¹

1. Latvijas Valsts arhīvs (LVA), 270. fonds, 1. apraksts.
2. LVA, PA – 54. fonds, 1. apraksts.
3. LVA, PA – 54. fonds, 2. apraksts.
4. LVA, PA – 101. fonds, 1. apraksts.
5. LVA, PA – 101. fonds, 18. apraksts.
6. LVA, PA – 101. fonds, 19. apraksts.
- 6a. LVA, PA – 101. fonds, 20. apraksts.
- 6b. LVA, PA – 112. fonds, 3. apraksts.
7. LVA, PA – 200. fonds, 9. apraksts.
8. LVA, PA – 240. fonds, 1. apraksts.
9. LVA, PA – 240. fonds, 2. apraksts.
10. LVA, PA – 240. fonds, 4. apraksts.
11. LVA, PA – 15500. fonds, 2. apraksts.
12. Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA), 1307. fonds, 1. apraksts.
13. LVVA, 3235. fonds, 1/13. apraksts.
14. LVVA, 3491. fonds, 1919.g., 2. apraksts.
15. LVVA, 4568. fonds, 8. apraksts.
16. Iskolata un tā prezidija protokoli (1917.–1918.). R., Zinātne, 1973.
17. Latvijas komunistiskā partija 1918. un 1919. gadā. Dokumenti un materiāli. R., LVI, 1958.
18. Latvijas komunistiskās partijas, konferenču un CK plēnumu rezolūcijas un lēmumi, 1. daļa, 1904.–1940. R., LVI, 1958.
19. Latvijas okupācija un aneksija: 1939.–1940. Dokumenti un materiāli, R., 1995.
20. Revolucionārā Pārdaugava. Cīnītāju atmiņas, 2 sējums, 1920.–1940., R., LVI, 1963.
21. Stučka P. Rakstu izlase, 3. sējums. R., Liesma, 1980.
22. Stučka P. Rakstu izlase, 4. sējums. R., Avots, 1981.
23. Stučka P. Rakstu izlase, 5. sējums. R., Avots, 1983.
24. Stučka P. Rakstu izlase, 7. sējums. R., Avots, 1984.
25. «Celtne», 1933. gadā, Nr.7.
26. «Jaunākās Ziņas», 1940. gada 22. jūnijā.
27. «Komunisti», 1919. gada 10. aprīlī.
28. «Komunisti», 1919. gada 28. maijā.
29. «Komunisti», 1919. gada 24. jūlijā.
30. «Lauku Avīze», 1988. gada 3. septembrī.
31. «Lauku Dzīve», 1990. gadā, Nr.5.
32. «Padomju Jaunatne», 1988. gada 7. jūlijā.
33. «Padomju Latvijas Komunisti», 1990. gadā, Nr. 1.
- 33a. Enciklopēdiskā vārdnīca, 1. sējums, R., Latvijas enciklopēdiju redakcija, 1991.
34. Dunsdorfs E. Kārļa Ulmaņa dzīve. R., Zinātne, 1992.
35. Enciklopēdiskā vārdnīca, 1. sējums, R., Latvijas enciklopēdiju redakcija, 1991.
36. Gore Ilga, Stranga Aivars. Latvija: Neatkarības mīksts. Okupācija. R., Izglītība, 1992.
37. Latviešu literatūras darbinieki. Biogrāfiskā vārdnīca. R., Zinātne, 1965.
38. Latvijas komunistiskās partijas vēstures apcerējumi, II sējums, 1920.–1940. R., Liesma, 1965.
39. Latvijas mazā enciklopēdija (LME), I sējums. R., Zinātne, 1967.
40. LME, II sējums. R., Zinātne, 1968.
41. LME, III sējums. R., Zinātne, 1970.
42. Latvijas padomju enciklopēdija (LPE), 3. sējums. R., Galvenā enciklopēdiju redakcija (GER), 1983.
43. LPE, 4. sējums. R., GER, 1983.
44. LPE, 8. sējums. R., GER, 1986.
45. LPE, 10-2. sējums. R., GER, 1988.
46. Līdace E. Skarbā ikdiena. R., Liesma, 1975.
47. Paegle L. Ievads vēsturē. R., Zvaigzne, 1991.
48. Pelkaus E. Partijas vārdā. LKP CK Ārzemju biroja darbība. 1920.–1936. R., Avots, 1981.
49. Pelkaus E. Par partijas «organizatorisko» krīzi 1936.–1939. gadā. Krājumā: Latvijas marksistiskās partijas 85 gadi. R., Avots, 1989., 40.–52.lpp.
50. Ziemeļis S., Gusevs A. Pīlādzis. Jāņa Krūmiņa dzīves apraksts. R., Liesma, 1967.
51. Пятницкий Владимир. Заговор против Сталина. Москва, Современник, 1988.

⁴¹ Atsauces tekstā iekavās, kur norādīts numurs pēc rādītāja, lappuse vai arhīva lietas un lapas numurs.

Saīsinājumi

ĀB	– Ārzemju birojs.
AP	– Augstākā Padome.
CIK	– Centrālā Izpildu Komiteja.
CK	– Centrālā Komiteja.
CKK	– Centrālā Kontroles Komisija.
GPU	– Valsts politiskā pārvalde.
GRU	– Galvenā izlūkošanas pārvalde
IeTK	– Iekšlietu Tautas Komisariāts.
KK(b)P	– Krievijas Komunistiskā (boļševiku) partija.
KPFSR	– Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika.
KSDSP	– Krievijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija.
LABCB	– Latvijas arodbiedrību centrālais birojs.
LKP	– Latvijas komunistiskā partija.
LSD	– Latvijas sociāldemokrātija.
LSDSP	– Latvijas sociāldemokrātiskā strādnieku partija.
LVVA	– Latvijas Valsts Vēstures arhīvs.
LVA	– Latvijas Valsts arhīvs.
LVI	– Latvijas Valsts izdevniecība.
LSSZP	– Latvijas sociālistiskā strādnieku–zemnieku partija.
LVU	– Latvijas Valsts universitāte.
MČK	– Maskavas Ārkārtējā Komisija.
MOPR	– Starptautiskā apvienība palīdzības sniegšanā revolucionāriem.
NKVD	– Iekšlietu tautas komisariāts.
OGPU	– Apvienotā Valsts politiskā pārvalde.
PA	– Partijas arhīvs.
RABCB	– Rīgas arodbiedrību centrālais birojs.
Razvedupr	– Izlūkošanas pārvalde.
Reģistupr	– Reģistrācijas pārvalde.
TASS	– Padomju Savienības telegrāfa aģentūra.
VČK	– Viskrievijas ārkārtējā komisija.
VK(b)P	– Vissavienības komunistiskā (boļševiku) partija.

Personu rādītājs

Abramaitis	– 115 ⁴²
Aleksejevs	– 74
Alfrēds	– 87
Alihanovs	– 89, 91, 119
Ameriks Ernests (Akmens, Artis, Cers)	– 46, 47, 132
Andersons Alma, dz. Justīna, arī Elksnīte, arī Jurgena (Austra)	– 46, 88
Andersons Olga, arī Zaķis Olga (Emma)	– 120
Angarietis, arī Upmalis	– 50, 111
Antons Žanis	– 32
Anvelts	– 89
Apīne Emīlija, arī Apsīte Milda (Soņa)	– 80, 81, 86, 90, 92, 117
Apīnis Pēteris	– 80
Arājs, skat. Bērce Augusts	
Arājs, leitnants	– 18
Artuzovs Arturs	– 28, 122
Asare Milda	– 20, 124
Auguste Olga	– 92, 99, 127
Auns Jēkabs	– 51, 60, 61, 63
Auseklis Otto, arī Auziņš Otto, arī Krūmiņš Ivans (Brālis, Kurmītis)	– 119
Austrums	– 128
Auziņš	– 65

⁴² **V.E.:** Šie skaitļi ir to lappušu numuri, kurās minētas attiecīgās personas. Protams, šie numuri ir pēc tipogrāfiski izdotās grāmatas, un šajā, elektroniskajā publikācijā šie numuri neatbilst nekādai realitātei. Tie saglabāti kā (aptuvenus) personas pieminēšanas biežuma rādītājs. Elektroniskā publikācijā personas pieminēšanas vietu var atrast ar Ctrl + F.

- Averbahs Rafails – 64
Ābele Andrejs, arī Ansbergs Rūdolfs, arī Skujenieks Rūdolfs, arī Bērziņš Andrejs (Andrejs, Kadiķis, Rasa) – 56, 81, 82
Āboliņš Jānis (Džeks, Adjutants, Verners) – 33
Āboltiņa Lūcija (Krēsla) – 31, 32
Bajārs – 51
Balodis Agnis – 95
Balodis Jānis (Kukainis) – 46, 67, 80, 87
Balodis Jānis, ģenerālis – 22, 32
Baltā Vera, arī Ozoliņa L. (Pēterītis) – 103
Baumanis – 46
Beika Dāvids – 11, 12
Belobrovs – 104
Belovs – 43, 120
Bergs Arveds – 126
Bergs Eduards – 63
Bergs Fricis – 74
Berģis Sīmanis – 13
Berkļavs Eduards – 127
Berkovičs Jakovs, arī Golenders Jefims, arī Altmans Jakovs – 122, 131
Bermans Bers – 112
Bernovskis Fricis – 77, 107
Bespalovs Aleksejs – 103
Betlers Pauls – 75, 76, 77
Bērce Anna, dz. Rācene, arī Rutmane Anna, arī Blauberga Anna (Ilzīte, Mētra, Asja, Vilnis) – 114
Bērce Augusts (Arājs) – 27, 114
Bidzāns Osips – 61, 62, 103
Bērzapa Marta, arī Šterna Elza (Marija) – 119
Bērziņš Austris – 74
Bērziņš Jānis, arī Ķuzis Pēteris – 21
Bērziņš Jānis, arī Saulīts (Andersons) – 28, 39, 44, 45
Bērziņš P. – 66
Bērziņš Pāvels, arī Blanks – 14, 19, 20, 21, 22, 51
Birkenfelds – 33
Birkmanis – 15
Birzgailis Pāvels, arī Ozoliņš (Vizbulis) – 104
Birziņa Emīlija – 103
Bitcs Alma – 24
Bite – 74
Biteniece Magda (Spāre) – 31
Bitenieks Otto, arī Millers Otto – 19
Blumentāls (Maksis) – 83
Blūms Jānis – 104
Bodnieks Mārtiņš (Caune) – 36
Bokmelders Vilis – 131
Bombāne Milija (Sarma) – 30
Bormanis – 18
Brants Jānis – 42
Braže Līne – 34
Briedis Elmārs (Saša, Arnolds) – 62, 81, 82, 83, 88, 99, 111, 112, 127, 128, 129, 130, 131
Briedis Jānis (Jancis) – 31
Briedis P. – 127
Brinka Erna – 32
Brinķis Alberts (Serjoža) – 46, 47, 75
Bunga J. – 127
Buse N. – 127
Bušēvics Ansis – 66, 91, 131
Cals-Poļakovs Izraels, arī Poļakovs Jakovs, arī Ravickis Jakovs (Pēteris, Zelma) – 118
Celmiņš Fricis – 95
Celms – 120
Cielaviņš – 114
Cielēns Fēlikss – 96, 125, 130
Cinis – 100

- Cinis Jānis – 10
Citrons, īst. vārdā Strautiņš Alberts (Kokle) – 26, 44, 46, 47, 50, 65, 69, 70, 73, 75, 77, 78, 79, 80, 82, 87, 109, 110, 115, 119, 128
Cvetkovs – 22
Čarna Jānis – 75
Černomordiks – 64, 70, 73, 91, 110, 122
Čičerins – 91
Čuče Mārtiņš (Puriņš) – 27
Daniele Alīda – 34
Daniševskis Jūlijs–Kārlis – 7, 8, 9, 10, 11, 13, 49, 66, 83, 107, 116, 121
Daudere Anna, skat. Ego Eleonora
Dauge Pauls – 41
Daukšts Bonifācijs – 94
Deglavs Arnolds – 74
Deklavs Fricis, no 1940. gada jūlija Deglavs Fricis, arī Krauze Fricis (Andris, Dadzis, Krauze) – 43, 50, 75, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 99, 104, 105, 109, 110, 117, 122, 125, 126
Derevjanskis – 128, 130
Dermanis Vilis – 38
Dīcmanis Ernests – 32
Dille Matilde, arī Mauriņa Anna (Sakne) – 117
Dimitrovs – 89, 110, 125
Dobris Olga, arī Upmale Marija (Čiepa, Vāvere, Vecmāte) – 103
Donis Ādolfs, arī Vilnis Voldemārs (Artists, Dinamo, Imants, Ventilis) – 115
Dominiks – 62
Dostojevskis Fjodors – 113
Dreimanis (Donis) – 102
Dribins Leo – 49
Drīzulis Arvīds – 10
Dukāts Kārlis (Zirneklis) – 65
Dunsdorfs E. – 134
Dzenis Osvalds (Rūķītis) – 26, 34, 50, 51, 66, 67, 75
Dzērvītis Jēkabs – Jānis (Dzērve) – 121, 122
Dzeržinskis Fēlikss – 33
Edžiņš – 115
Ego Eleonora, īst. vārdā Mauriņa Eleonora, arī Bērziņa Alma, arī Daudere Anna – 61, 120
Eidemanis – 107
Eizlers Oskars, skat. Feļtons Fricis
Ekerts – 82
Emiņš Leonards – 105
Endrupis Rūdolfs – 15, 16, 19, 21, 22, 25
Ezerska – 122
Feldmanis – 122
Feldmanis Inesis – 96
Feļtons Fricis, arī Vasilijš Bogdanovs (Līze) – 42, 81, 83, 90, 108, 109
Firins – 105
Freimanis Jānis – 41
Fridrihs – 88
Fridrihsons Jānis – 95, 99, 102
Frinovskis – 92
Frolovs – 71
Frumkina – 46
Gailis Jānis – 34
Galenieks Pauls – 38
Gaņeckis – 13
Gavars – 127
Gavēnis Juris, arī Daumanis Jānis-Ludviģis (Donners) – 107, 110, 111
Gerhards – 115
Gjačs Sergejs – 62, 63
Goba Anna – 30
Goldmanis Kārlis – 104
Golenders Jefims, skat. Berkovičs Jakovs
Goliāts Fricis – 38, 39
Gordins Jakovs – 120

Gore Ilga – 134
Gorkins – 106
Granovskis – 112
Grasis – 120
Grasis Grieta – 119
Grasis Roberts – 31, 32
Grāvers – 82
Grevinovs – 63
Gricmanis Jēkabs – 24
Grigāns Pēteris – 131
Grīņeckis – 65
Grīnbergs – 39
Grīnbergs, kursants – 102
Grīnbers A. – 20
Grīns Aleksandrs – 96, 97
Grīntāle Anna – 124
Grīnvalde Kristīne, arī Krūms Emīlija (Krišus) – 103
Grīse – 120
Grīslis Kārlis, arī Saulīte Kārlis (Kaspars) – 63, 64
Gruševojs – 100
Grūbe E. – 54
Gubene Minna – 103
Gulbis – 69
Gusts Eduards – 61, 105
Gureviča Ida – 64
Gusevs A. – 134
Gustsons Jānis – 127, 129, 130
Haikins Ābrams – 111
Haskins – 22
Haskins Samuils – 123
Hermanis Jānis (Auseklis) – 107
Hitlers Ādolfs – 96
Iesalnieks Jānis – 24
Indzers Voldemārs – 103
Jablonskis Andrejs – 99, 100, 127
Jagoda – 122
Jankuss Oskars – 67, 68, 70, 71, 73, 79
Jefrātovs Grigorijs – 61
Jeromanovs Donats – 106
Jeromanovs Jozeps – 117, 118
Jeršovs Leonīds – 67, 69, 71, 74
Ježovs – 92, 107, 108, 110
Joass Oskars, arī Rihters Oskars (Džeks, Rihters) – 18
Jujāne Elvīra – 118
Jujāns Artūrs, arī Buints Rūdolfs (Zemnieks) – 118, 119, 132
Kadiķis Ansis – 127, 129, 130
Kalnāre Valdis – 131
Kalnbērziņš Jānis (Zaķis, Vecais) – 44, 45, 83, 84, 87, 92, 99, 108, 111, 115, 116, 117, 126, 127, 132
Kalnietis K. – 127
Kalniņš Arvīds (Asaka, Prusaks, Veģis) – 42, 43
Kalniņš Bruno – 95, 96, 130, 131
Kalniņš Roberts – 73
Kalnmala Fricis – 33
Kalvarijs Beinass – 25
Kalvišķe – 118
Kangizers Alberts (Visums) – 34
Karlsons Kārlis – 131
Katanjaks – 122
Kauliņš Kārlis – 11, 17, 18, 30
Kaupužs Dominiks, arī Kļaviņš Pēteris – 128, 129
Kazimirs Lilija-Emīlija-Vilma-Vilhelmīne, dz. Rācene – 114
Kājiņš Artūrs (Koļa) – 82, 83, 87, 88
Kālis Ernests – 123, 124

- Kālis Milda, dz. Pogiņa – 124
Kāpostiņš – 82
Kārklīņš O. – 121
Kerre Elmārs – 130
Ketners Augusts – 60, 61, 62, 103
Kivers Pēteris, arī Millers Ādolfs, arī Balodis Pēteris (Ozols, Launags) – 123
Kirhenšteins Augusts – 131
Kleins Rūdolfs – 34
Kleķeris – 115
Kļaviņš Mikus – 124
Knoriņš Vilhelms – 88, 107
Kokorēvičs Pāvels, arī Skuja – 60
Kokorēvičs Antons, arī Laube Arnolds – 60
Kokorēvičs Augusts – 62
Kokorēvičs Vladimirs, arī Laube Vladimirs – 59, 103
Komarovs – 85
Koteļņikovs – 107
Kovnators Nohums – 63
Krajevskis – 64, 73, 89, 105
Krasovskis Pēteris – 63
Kraustiņš Kārlis (Viktors, Pušelnieks, Sīmanis) – 12, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 28, 29, 33, 34, 35, 38, 39, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 74, 76, 91, 97, 104, 109, 110, 112, 114, 115, 118, 119, 121
Krauze-Ozoliņa Austra – 73, 111
Krauklis – 32
Krautmanis Kārlis – 65
Krievāne Berta, arī Strautiņa Anna, arī Bumbiere Anna (Katja, Dārta, Saša) – 121
Krieviņa Kristīne (Ģeģere) – 32
Krontāls Jānis (Akmens) – 123
Krustiņš K. – 121
Krustiņš Pēteris – 41, 91, 115, 116
Krustkalns Roberts (Sprīdītis) – 30
Krūmiņš Jānis (Pilāts) – 11, 27, 44, 50, 56, 57, 69, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 97, 107, 108, 109, 110, 114, 117, 134
Krūms Matīss (Mazais) – 56, 79, 81, 83, 85, 86, 87, 90, 92, 108, 117, 125
Kurlis Pēteris-Roberts (Mazais, Osvalds, Voldis) – 98, 99, 100, 101, 102, 126, 127, 131
Kurmīšs Kārlis – 130, 131
Kustonijs Jānis – 131
Ķīris Jānis (Hufīte, Trimda, Trimdinieks) – 102, 103
Labeckis Staņislavs – 61
Laganovskis – 129
Laicēns Līnards – 37, 38, 39, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 124
Larionovs – 129
Lasiņš – 35, 107
Latkovskis Vikentijs – 130
Lauva – 110
Lavents – 26
Lazdiņš Leonards – 24
Lazdovskis – 74
Lāce Zelma – 42
Lācis Vilis – 112, 127, 129, 130, 131
Leibovičs Berčs, arī Dagarins Aleksandrs, arī Gurevičs Naftalī – 122
Leinarts Kārlis – 32
Leimane Lūcija – 111
Leimane-Misiņa (Saulīte) – 103
Lejiņš Paulis – 131
Leleps Gustavs (Uģis) – 31
Lemesis Georgs – 23, 24
Lencmanis Jānis (Ķencis) – 11, 12, 50, 56, 57, 66, 75, 76, 77, 87, 91, 121
Lēmanis Indriķis (Zars) – 72, 127
Liberte – 104
Liberts Artūrs – 28
Liberts Augusts – 28, 38

- Liberts Kārlis – 28
Liberzons Meiers – 123
Līdace E. – 134
Liepiņa Alīda (Nāburze) – 30
Liepiņš – 63
Lihtenšteins – 122
Linde Fricis (Kaškis) – 75, 121
Linde Milda (Luba, Pūce, Sarma, Vera Sergejevna) – 23, 33
Liniņš Alberts (Pakalns) – 42
Lorencs – 66, 91
Lurje Mihails – 63
Luters Zelma, arī Dzelve Hermīne (Vilis) – 80, 81
Lemešonoks – 103
Leņins Vladimirs – 8, 9, 79
Lisnjanskis Calko–Leiba – 106
Mačulāns Pēteris-Arvīds (Austrums, Vidārs) – 42
Magere Anastasija (Ābele) – 31
Mandelkors – 122
Markss – 55, 79
Markvarte Ilze – 121
Markvarts Ansis (Baškīrs, Vētra) – 43
Mauriņš Eduards – 120
Mazais, kurjers – 63
Mazurs – 82
Mārtiņsons – 106
Meierovics Zigfrīds – 37
Meļķis – 82
Melnais – 114
Meļņikovs – 54
Mendelsons Jāzeps – 106
Menders Fricis – 66, 91, 131
Meškovskis – 62
Mežeckis Pēteris – 62, 65
Mežiņš – 121, 122
Mežulis Konstantīns – 70, 74
Mēriņš – 50
Mickēvičs-Kapsuks – 50, 73
Miezis Ernests – 67, 70
Miezīts-Mezīts Kārlis (Krūmiņš) – 65
Mihailovs Ananijs – 22, 23
Mikojans – 91
Millers – 92
Millers Fricis, arī Mednis Fricis, arī Smiltēns Eduards (Mednis, Urbējs, Žanis) – 116, 117
Mintiks Voldemārs (Kārlis) – 119
Mīrama Alma – 34
Mīrams Jānis – 17, 18
Mjatežņijs Sergejs, arī Lohmans-Loss Roberts, arī Neļegovs-Temerevs Mihails (Rubens, Maratovs, Giļinovs) – 114
Moins Haims – 112
Moreins Aleksandrs, arī Šteinerts Aleksandrs – 112
Moskvins, istajā vārdā Mihails Trilissers – 64, 81, 87, 88, 89, 92, 93, 107, 108, 110
Muris Artūrs (Oskars) – 47
Mūrnieks Augusts – 15
Neikšens – 61
Obrams Kārlis – 30
Okonņikovs Semjons – 60
Oliņš – 74
Opincāns Eduards (Andrejs, Viktors, Vilis) – 83, 127
Ostrov Jānis (Bluķis) – 20
Ozoliņš Alfrēds, arī Kļaviņš Mikus (Mika, Mikus) – 80, 81, 88, 116, 117
Ozoliņš Eduards (Atis) – 18, 30, 51
Ozoliņš Vilis, arī Āboliņš Voldemārs (Viļums) – 42, 119
Ozols Jānis (Ziedonis) – 22, 32

- Ozols Mārtiņš (Artūrs, Arvīds, Augusts, Mārtiņš) – 55, 73, 75, 78, 79, 80, 81, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 117
 Ozols-Ozoliņš Jānis (Anglis) – 58, 62, 88, 91
 Ozols Voldemārs – 80
 Ozols Žanis – 111, 112
 Pabērzs Juris – 112, 131
 Paegle Leons – 37, 38, 39, 134
 Palikna – 108, 111
 Pauliņš – 61, 118
 Pauļuks Arvīds-Andrejs – 61
 Paupers Mārtiņš (Urķis) – 110
 Pauzers Fricis (Kruķis, Skaida) – 42, 44, 45, 46, 47, 52, 53, 59, 68, 73, 78, 79, 80, 81, 85, 86, 87, 88, 89, 90,
 104, 108, 122
 Pavlovskis Jāzeps – 61, 62, 105
 Pārups – 128
 Pečaks Kārlis – 11, 12, 13, 41
 Peče J. – 33
 Pelkaus Elmārs – 134
 Pelše Roberts – 35
 Pētersone Antonija-Antoniņa-Anna – 43
 Pētersons – 30
 Pētersons Jānis – 60, 61
 Petrits – 103
 Petrovs – 129
 Petrovskis Francis – 62, 105
 Piesis J. – 127
 Pīlādzis A. – 134
 Pjatņickis Osips – 51
 Pjatņickis Vladimirs – 6
 Plāters Kārlis (Skolmeistars) – 81, 82
 Plinka Emīlija – 121
 Pommers Jānis (Rublis) – 36
 Priede Nikolajs – 131
 Puļjāts – 127
 Pūķis Pēteris (Serjoža) – 83, 87, 88, 118
 Puriņš Verners (Ķipītis) – 30
 Raicess – 100
 Rainis – 75, 76, 77
 Raškevics A. – 17
 Ratnieks Arnolds, arī Kreicbergs Arnolds, arī Liepiņš Jānis (Arnolds, Janka, Ķencis) – 42, 61
 Razums Alfrēds – 76, 77
 Rezongs Artūrs – 54, 55
 Rīdzenieks Arnolds (Profesors) – 56, 57
 Rodoss – 100
 Rokevičs – 115
 Rozenbergs Kārlis (Kulijs) – 83, 117
 Rozenburgs Osvalds (Miets) – 127
 Rozenfelds Pēteris – 31
 Roze-Puriņš Kārlis (Augusts) – 106
 Roziņš Fricis (Āzis) – 7, 8, 9, 10
 Rozītis Pāvils – 39
 Rudēvics Ansis – 130, 131
 Rundštiks – 73
 Rudzutaks – 107
 Rutmanis – 35
 Rutmanis Kārlis – 111
 Rutmanis, no Zemgales – 74
 Salna Rūdolfs, arī Zviedris Rūdolfs (Lemess, Sakne) – 22, 23, 27, 35, 43, 54, 55, 56, 61, 62, 63, 64, 66, 67,
 70, 71, 72, 73, 74, 79, 80, 83, 84, 85, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111,
 114, 116, 117, 118, 119, 120, 124, 129
 Salnis Jānis – 100, 127, 130
 Saulītis – 107
 Savickis Nikolajs – 63
 Seisums – 34

- Semjons – 61, 62
Serdants Arnolds – 131
Sirks Otto – 31
Skopāne Agnese (Vārpa) – 31
Skudra – 85
Skuja A. – 31
Skujenieks Marģers – 91
Slaugotnis-Cukurs Jānis – 67, 68, 69
Slavinskis – 115
Sloskāns Boļeslavs – 54
Smiltēns Eduards, skat. Millers Fricis
Snopa Irma – 111, 116
Soms-Kaufmanis Kārlis – 11, 44, 48, 49, 50, 84
Spandegs – 74
Sprinģis – 103
Sprukts Roberts, arī Sams Rūdolfis (Osvalds) – 42
Spure Žanis (Lapa, Palīgs) – 93, 99, 100, 102, 127, 132
Staļins – 51, 91, 96, 97, 98, 119
Stasova – 43
Stirne – 104
Stomonjakovs – 66
Stranga Aivars – 96, 134
Straujāns – 57
Strautiņš Alberts, skat. Citrons
Streiba Marija – 31
Stučka Pēteris (Paragrāfs) – 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 21, 25, 26, 27, 29, 39, 48, 49, 50, 51, 52, 57, 66, 67, 75, 77, 83, 110, 121, 133
Sturuā Boriss, arī Stahovskis Andrejs – 54
Sudmalis Emīls – 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74
Sverdlovs Jakovs – 33
Svikke Jānis – 55
Sviķis Arvīds, arī Svikke Arvīds, arī Oldrihs Adameks (Jaunais) – 55, 56, 57
Svīre – 72
Šahovskis – 105
Šauriņš Alfrēds – 41
Šics Kārlis (Tērauds) – 83, 87, 93
Šilbergs Jānis – 115, 116
Šilfs Jānis, arī Jaunzems – 27, 124
Šmits-Birojs – 119
Šoferis – 63
Šreibers Eliass-Ilja (Dolgners, Doktors, Kungs, Vilis) – 83, 87
Štiglics – 95, 99, 100
Štrasers Otto – 80
Štrauss – 120
Štroms Arvīds (Fridrihs, Voldis) – 26
Šugals – 64
Šulcs Voldemārs (Bērzs) – 104
Tabaks Arnolds – 131
Timmermanis Fricis, arī Opmanis Pēteris (Timuška) – 63
Traukmane Matilde (Duksis, Omega) – 115
Trautmanis Ādolfs, arī Talks Osvalds (Grauds, Čižs, Čižiks) – 45, 123
Trilissers Mihails, skat. Moskvins
Trinklers Ivans, arī Krafts Ernests, arī Mitrams Jānis (Vaņa) – 132
Tuntulis (Līdumnieks) – 35
Ulmanis Kārlis – 37, 96, 97, 113, 126
Ulrihs – 100
Unšlihts – 122
Upīts Andrejs – 39, 56
Vainšteins – 34
Valdmanis, agronoms – 15
Valdmanis, Izlūkošanas pārvaldes pārstāvis Bigosovā – 61, 62, 103
Vanags Jānis – 131
Vasiļjevs Jānis – 106

Vāgners Jānis – 131
Veckalniņš Artūrs – 10
Vegers Augusts (Stobrs) – 24
VeideV. – 127
Veinbergs – 122
Velme Kārlis (Velens) – 93
Verhovins – 110
Verjovkina Anna (Opmane) – 31
Vesmanis Jānis – 38
Vetrovs – 127, 128, 130
Vīksne Pauls – 41, 107
Vilciņa Vilhelmīne – 25
Vilciņš Kārlis – 25, 26
Vilgerts Ivans – 105
Vilks Rūdolfs, arī Lācis Rūdolfs – 26
Viļumsons Jūlijs – 64
Vimba – 130
Vincs Aleksandrs – 103
Vīnholde Ieva – 127, 130
Virbule Marija, arī Skuja Leontīne – 34
Virsis Mārtiņš – 96
Višinskis – 130
Višņa – 131
Vitenbergs Kārlis – 32
Vītoļiņš – 51
Vītoļiņš Mārtiņš – 120
Vrubļevskis Leontijs – 131
Zamaiča – 73
Zandreiters Eduards (Kārlis, Karps, Vilis) – 14, 15, 16, 28, 35, 38, 45, 47, 48, 50, 57, 58, 68, 76, 109
Zāģeris Mārtiņš, arī Rezgalis Gustavs (Lauva) – 115, 116
Zeberiņš Indriķis – 43, 104
Zeilišs – 61
Zeimals Vladislavs – 11, 21
Ziemele Anna, arī Johanna – 33
Ziemele Ilga – 111, 116
Ziemelis S. – 134
Ziemelis-Bērziņš Jānis – 73, 80, 86, 115
Ziepnieks Alberts (Filozofs, Strauts) – 104, 115
Zihermanis Hanons – 83
Zinovjevs – 29
Zirnītis Artūrs – 131
Zīle Jēkabs, arī Rubenis Jēkabs (Vecais, Rubenis, Ziders) – 19, 20, 36, 57, 58, 60, 61, 63, 115, 118
Znots – 105, 106
Zukovskis Jānis (Teodors) – 17
Zuļģis Miķēlis – 103
Zvaigznīte Marija – 98
Zviedre (Zvedre) Olga (Oļa) – 92, 107

Vekordijas autora pēcvārds

Visumā šeit ievietotā grāmata atstāj sasteigta un līdz galam pienācīgi nenoformēta darba iespaidu.⁴³

Varētu likties, ka es savos komentāros «aizstāvēju komunistus». Varbūt aizstāvēju arī, bet tikai tad ir jāatceras, ka es esmu aizstāvējis arī Kārli Ulmani (piemēram, pret Aivaru Strangu {L-LV}) un aizstāvētu arī Andrievu Niedru, ja vien gadītos izdevība.

1919. gadā Latvijā pastāvēja trīs valdības: Kārļa Ulmaņa, Pētera Stučkas un Andrieva Niedras. Šīs trīs valdības savā starpā karoja, viena otru centās nogāzt vai izdzīt no Latvijas un arī nomelnot.

Taču ir viens apstāklis, kas apvieno visus trīs šos toreizējos latviešu līderus: viņi visi bija GODĪGI cilvēki. Nevieni no viņiem necentās apzagt valsti, apkrāpt tautu, iedzīvoties personīgās bagātībās. Viņi visi trīs pūlējās un strādāja valsts un tautas labā – kā nu katrs no viņiem to saprata: praktiķis-agronoms, sapņotājs-advokāts un ideālists-mācītājs.

Izdevis Internetā Imanta Eglīša «Psihiatriju» {L-EGLIT}, es izlasīju arī pieejamo literatūru par pašu autoru, un sevišķi man atmiņā iespiedās vārdi, ko «Latvijas ārstu žurnālā» pēc viņa nāves rakstīja viena no viņa sievām (otrā). Viņa reiz pajautājusi Imantam Eglītim, vai viņš var atšķirt simulantu no patiesi slima, un psihiatrs atbildēja: «Es to jūtu uzreiz, līdzko viņš nāk iekšā pa durvīm». Jā – patiesībā tas nav nemaz tik grūti: es arī uzreiz jūtu, vai cilvēks melo, vai ir godīgs.

Pietiek paskatīties, piemēram, uz Andra Šķēles ģīmi, lai uzreiz būtu skaidrs, ka ŠIS cilvēks ir caur un cauri blēdis, zaglis, melis un nelietis. Ne Ulmanis, ne Stučka, ne Niedra, būdami Latvijas valdību vadītāji, nesazagās sev īpašumus un nomira tikpat nabagi kā piedzimuši. Toties Andris Šķēle, ieņēmis tādu pašu amatu, sazagās tā, ka gandrīz vai pārplīsa.⁴⁴ Tāpēc es arī «aizstāvu» Ulmani, Stučku un Niedru, bet nekad neaizstāvēšu Šķēli.

Ja Andris Šķēle nogultos zemē uz vēdera, un Kārlis Ulmanis uzkāptu viņam uz dibena un noslaucītu kājas, un Pēteris Stučka uzkāptu viņam uz vidukļa un noslaucītu kājas, un Andrievs Niedra uzkāptu viņam uz lāpstiņām un noslaucītu kājas, tad Andris Šķēle varētu pēc tam smaidīdams piecelties, jo tas būtu bijis milzīgs pagodinājums viņam, – un viņš, man šķiet, varētu pat prasīt no Zatlera vadītā Ordeņu kapitula sev Triju zvaigžņu ordeni, jo trīs latviešu zvaigznes viņu izmantojušas par kājslauķi.

Es ceru, ka no sacītā lasītājam būs kļuvis skaidrāks, kā tas ir ar to «komunistu aizstāvēšanu» gan šīs grāmatas komentāros, gan vispār.

Valdis Egle

2008. gada 22. oktobrī

⁴³ Bija samērā daudz iespiedkļūdu, arī rediģēšanas kļūdas (teikumā viena frāze nomainīta ar citu, bet pārējā teikuma daļa palikusi nesaskaņota ar jauno frāzi locījumos, dzimtē vai skaitlī utml.; manā izdevumā izlabots).

⁴⁴ Interesanti, vai Latvijā ir kaut viens cilvēks, kurš neliekuļoti ticētu, ka Šķēle, būdams ministru prezidents, domāja par Latvijas labumu, nevis par to, kā izdevīgāk priekš sevis privatizēt valsts īpašumus?

VEcordia ir Valda Egles elektroniska literāra dienasgrāmata, kurā viņš ir citējis arī daudzus citu autoru tekstus. Vekordija dibināta 2006.gada 30.jūlijā un sākotnēji sastāvēja no lineāri numurētiem sējumiem, katrs apmēram 250 lappušu apjomā A4 formātā, taču vēlāk par galveno izdevuma eksistences formu kļuva «izvilkumi». Vekordijas izvilkums ir fails, kurā atkārtots viena vai vairāku Vekordijas iecirkņu teksts bez lineāras numerācijas un bez iepriekš uzdota apjoma. Izvilkums parasti reproducē kādu Valda Egles vai cita autora grāmatu vai brošūru. Izvilkuma faila nosaukumā pirmais burts «L» nozīmē, ka grāmatas pamatteksts ir dots latviski, burts «E», ka angļiski, burts «R», ka krieviski, un burts «M», ka jaukts. Burts «S» nozīmē, ka fails ir sagatave, kura vēl tiks stipri modificēta, bet burts «X» apzīmē faksimilus. Dienasgrāmatas VEcordia oriģinālos un izvilkumu failus Jums **ir tiesības** kopēt, pārsūtīt pa e-pastu, ievietot WWW serveros, izdrukāt un nodot citām personām bez maksas informatīvos, estētiskos vai diskusiju nolūkos. Bet, pamatojoties uz LR un starptautiskajām autortiesībām, **ir aizliegta** šī faila jebkura veida komerciāla izmantošana bez Dienasgrāmatas autora rakstiskas atļaujas, un **ir aizliegts** šos failus jebkurā veidā modificēt. Ja attiecībā uz šeit doto tekstu bez Dienasgrāmatas autora tiesībām darbojas vēl citas autortiesības, Jums jārespektē arī tās.

Šī sējuma izdošanas brīdī (kurš titullapā apzīmēts ar vārdu «Versija:») Vekordijas galvenās pārstāvēniecības Internetā bija vietnes: <http://vekordija.blogspot.com/> – latviešu grāmatām; <http://vecordija.blogspot.com/> – krievu grāmatām.

Satura rādītājs

VEcordia	1
Izvilkums L-ONVD	1
Ojārs Niedre, Viktors Daugmalis	1
SLEPENAIS KARŠ	1
Slepenais karš pret Latviju	2
Ievads	2
I nodaļa – Pasaules revolūcijas gaidās	3
1. LKP bankrots Latvijā	3
2. Uz salaupīto mantu kaudzes	6
3. Cīņa pret Latvijas valsti	11
4. Krievijas izlūkdienestu kalpībā	21
5. Legālas darbības izgāšanās	26
II nodaļa – Savstarpējā cīņa par varu	28
1. LKP profesionālo kadru atjaunināšana	28
2. Stučka (Paragrāfs) iznīcina Krastiņu (Viktoru)	32
3. PSRS iebrukuma gaidās	35
4. Uz robežas	38
5. Cīņa ar konkurentiem	44
6. Frakcija vāra ziepes, Laicens tiek likvidēts	44
III nodaļa – LKP sev izrok kapu	50
1. Kaujas par vadību	50
2. Rīdzinieku dumpis	54
3. Saimnieks nav apmierināts, un bodīte tiek slēgta	55
4. Mirušie tur ciet dzīvos	61
5. Latvijas valsts pretdarbība	63
IV nodaļa – Agonija	70
1. Tīrīšana un iznīcināšana	70
2. LKP atliekas pirms okupācijas	81
3. Okupanti atrod pakalpiņus	82
Izmantoto avotu un literatūras rādītājs	86
Saīsinājumi	87
Personu rādītājs	87
Vekordijas autora pēcvārds	96
Satura rādītājs	97